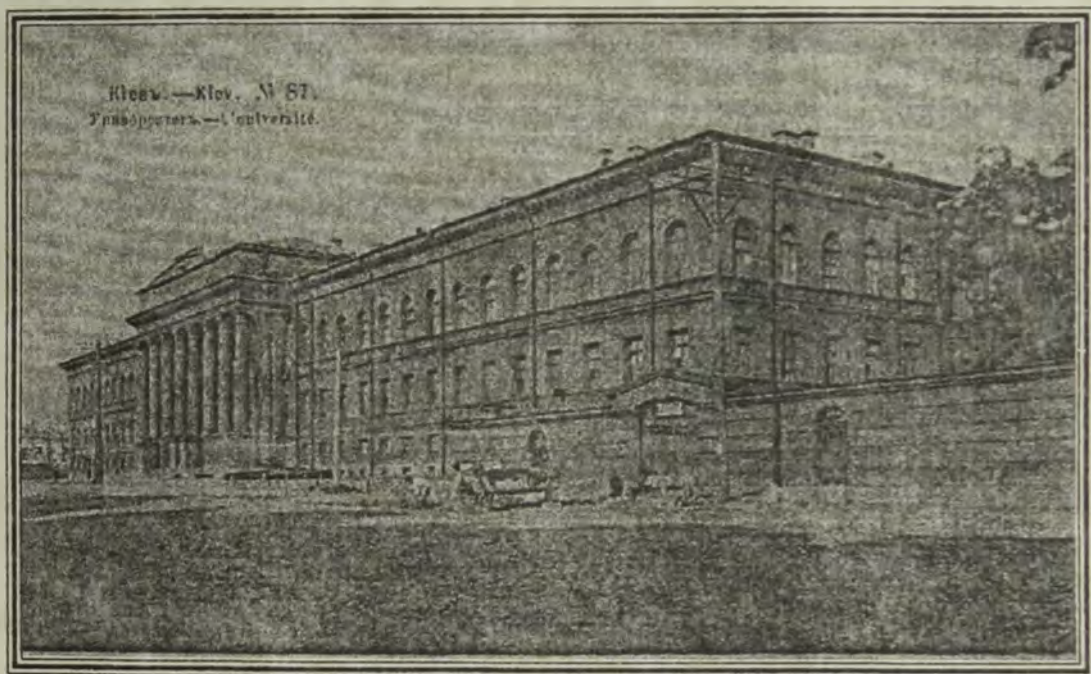

ІСТОРИЧНІ БІБЛІОТЕЧНІ
ЗІБРАННЯ ТА КОЛЕКЦІЇ
У ФОНДАХ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Довідник

Випуск 1

Історичні бібліотеки
державних навчальних установ Києва

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
Інститут книгознавства**

**ІСТОРИЧНІ БІБЛІОТЕЧНІ ЗІБРАННЯ ТА КОЛЕКЦІЇ
У ФОНДАХ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Довідник

Випуск 1

Історичні бібліотеки державних навчальних установ Києва

Київ 2020

УДК 027.54(477–25)НБУВ:025.17:94]:027.7(03)

Науковий редактор

доктор історичних наук Г. І. Ковальчук

Відповідальні редактори випуску

кандидат історичних наук Т. Є. Мяскова

кандидат історичних наук О. В. Засць

Редакційна колегія

Т. Д. Антоноук, Н. П. Бондар, Л. В. Івченко, Г. І. Ковальчук,

М. Г. Палієнко, І. О. Римарович, Г. М. Юхимець

Рецензенти

кандидат історичних наук Л. В. Муха

кандидат історичних наук М. О. Кривенко

Затверджено до друку вченою радою

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

(26 грудня 2018 р., протокол № 3)

Історичні бібліотечні зібрання та колекції у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : довідник. Вип. 1. Історичні бібліотеки державних навчальних установ Києва / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Г. І. Ковальчук, відп. ред. випуску Т. Є. Мяскова, О. В. Засць. – Київ, 2020. – 300 с.

ISBN 978-966-02-9315-1

Перший випуск довідника з історико-культурних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського репрезентує колекційні фонди історичних бібліотек дореволюційних навчальних закладів Києва, а саме: фундаментальної бібліотеки Київського університету св. Володимира з усіма її складниками, Колегії Павла Галагана, Інституту шляхетних дівчат, Київського комерційного інституту, 1-ї, 2-ї, 3-ї, 5-ї (Києво-Печерської) київських гімназій, Київського реального училища, Київського комерційного училища. В описових статтях подано інформацію про фондоутворювачів, дату та місце формування фонду, історичну довідку про книгозбірню, характеристику тематичного та мовного складу зібрання, кількісний склад, зовнішні ознаки колекції, її науково-довідковий апарат тощо.

Довідник розрахований на широке коло користувачів, насамперед істориків, краєзнавців, бібліотекарів і бібліотекознавців.

УДК 027.54(477–25)НБУВ:025.17:94]:027.7(03)

ISBN 978-966-02-9315-1

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського НАН України, 2020

ІСТОРИЧНІ БІБЛІОТЕЧНІ ЗІБРАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО, ЇХ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) – найбільша книгозбірня держави, де зберігається історико-культурна спадщина українського народу, його мистецькі та інтелектуальні надбання. Заснування Всенародної бібліотеки України 2 серпня 1918 р. та перші роки її функціонування співпали з ліквідацією або реорганізацією світських навчальних закладів, релігійних та громадських організацій. Завдяки зусиллям відомих учених того часу, а саме В. І. Вернадського, Д. І. Багалія, А. Ю. Кримського та багатьох інших, зібрання книжок, що належали вище згаданим установам, були передані до Всенародної бібліотеки України (ВБУ, нині – НБУВ) і заклали основу її колекційних фондів. Крім того, ВБУ цілеспрямовано збирала та купувала приватні та інші зібрання.

Для кращого розуміння того, які зібрання увійшли до складу ВБУ у вигляді цілісних комплексів, які колекції були сформовані безпосередньо у спеціалізованих відділах Бібліотеки, необхідно зупинитися на історії ВБУ–НБУВ, а саме на історії її колекційних фондів. Історіографію комплектування фондів ВБУ історичними книжковими зібраннями варто починати з відповідних оглядів у двох номерах журналу «Книжний вісник», що видавала бібліотека в 1919 р. Більшість зібрань, що набувала тоді ВБУ шляхом дарів чи закупівлі, були приватними, зокрема, йшлося про бібліотеки В. С. Іконнікова, В. П. Науменка, Д. І. Багалія, М. П. Яснопольського, Н. В. Молчановського, Е. К. Трегубова, Г. Є. Афанасьєва та ін. Проте тоді надійшли до ВБУ і книжкові зібрання установ, наприклад бібліотеки Колегії Павла Галагана, колишньої Державної канцелярії, Архівно-бібліотечного відділу, Київського губернського правління тощо. Щоправда, відповідно до тодішньої практики, бібліотеки не лишалися сталими комплексами, а в міру опрацювання поповнювали загальні фонди чи фонди окремих відділів, тобто розпоршувалися.

Інформацію про колекційні зібрання, що заклали основу ВБУ, подав у 1923 р. перший директор бібліотеки С. П. Постернак, який описав шляхи формування фонду книгозбірні протягом перших п'яти (а потім десяти) років існування¹. Тоді ж за кордоном вийшла праця колишнього співробітника ВБУ Л. Ю. Биковського, де стисло розповідалося про створення, історію, структуру та діяльність бібліотеки у перші роки роботи. Лев Юстимович

¹ Постернак С. П. *Всенародня бібліотека України при Всеукраїнській Академії Наук у м. Київі = La Bibliothèque Nationale de l'Ukraine attachée à l'Académie des Sciences Ukrainienne à Kieff*. Київ : Вид. Всеукр. акад. наук, 1923. 62, [1] с.; Постернак С. П. Всенародна бібліотека України – база науково-дослідної роботи УСРР // *Бібліотечний збірник*. 1927. № 2. С. 5–25.

теж надав перелік основних колекцій та зібрань, що були передані до ВБУ на початку її існування (1918–1923 рр.)².

На 20-ті рр. ХХ ст. припадають перші наукові розвідки щодо конкретних історичних книгозбірень, що потрапили тоді до фондів ВБУ. Зокрема, в «Бібліологічних вістях» опубліковано повідомлення стосовно бібліотеки Київської духовної академії³, Колегії Павла Галагана (А. І. Степовича)⁴, Києво-Софійської собору (вірогідно, В. М. Перетца)⁵, Києво-Печерської лаври⁶, а також стаття О. П. Оглобліна, присвячена бібліотеці Волинського ліцею⁷. Автором статті здійснена спроба встановити історію, процеси формування та склад фонду книгозбірні Кременецького (Волинського) ліцею, що була складовою частиною бібліотеки Університету св. Володимира.

У 1920–1930-х рр. і в самій ВБУ почали створюватися колекції найбільш цінних видань, зокрема інкунабул, палеотипів, альдин, етьєнів, плантенів, ельзевірів, кириличних стародруків, рідкісних видань ХІХ–ХХ ст., про що йдеться в публікаціях завідувача відділу стародруків у 1926–1937 рр. С. І. Маслова⁸; колекції різних за знаковою природою інформації видів друку – нотних, образотворчих, картографічних.

У наступні півстоліття наукові дослідження в Україні були спрямовані на реалізацію ідеологічних пріоритетів радянської влади, тому колекції, що надійшли до ВБУ після Визвольних змагань 1917–1921 рр. з націоналізованих радянською владою установ, були визнані неактуальними, внаслідок чого частина документів була розподілена позагальних чи резервних книгозбирищ без належного опрацювання. Упродовж всього періоду існування Бібліотеки відчувався гострий брак штатних співробітників з досвідом роботи з історичними колекціями. Цей факт також вплинув на те, що широкому загалу довгий час не було відомо про склад колекцій та зібрань, що стали основою історико-культурних фондів НБУВ.

Наприкінці 50-х – на початку 60-х років ХХ ст. починається розкриття ретроспективних фондів шляхом публікації наукових каталогів окремих колекцій. Зусиллями С. Й. Петрова, який очолював відділ стародруків з червня 1949 р. (з середини 1950-х рр. – відділ рідкісних і цінних книг) до

² Биковський Л. *Національна бібліотека Української держави (1918–1921)*. Берлін : Укр. книгознавство, 1923. 16 с.

³ Бібліотека Київської духовної академії // *Бібліологічні вісті*. 1923. № 3. Стовп. 53.

⁴ Бібліотека Колегії Павла Галагана // *Бібліологічні вісті*. 1926. № 3. С. 87–88. Підп.: А. Ст-ч.

⁵ Києво-Софійська бібліотека при Академії наук // *Бібліологічні вісті*. 1925. № 2. С. 160. Підп.: В. П.

⁶ Бібліотека Укр. Академії наук при бувшій Києво-Печерській лаврі // *Бібліологічні вісті*. 1923. № 4. Стовп. 89–91.

⁷ Оглоблин О. Бібліотека Волинського ліцею // *Бібліологічні вісті*. 1927. № 4. С. 47–57.

⁸ Маслов С. І. Всенародна бібліотека України та стародруки // *Бібліотечний збірник*. 1927. № 2. С. 74–77; Відділ стародруків бібліотеки УАН // *Вісті УАН*. 1936. № 12. С. 59–74.

вересня 1961 р., були укладені й видані друком одні з перших в СРСР каталоги стародруків Державної публічної бібліотеки АН УРСР (назва НБУВ у 1948–1965 рр.): «Книги гражданской печати XVIII века», «Книги первой четверти XIX века»⁹. У співавторстві С. Й. Петрова з Т. П. Золотар та за участі Я. Д. Бирюка видано друком каталог «Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII вв.»¹⁰.

У 1960–70-х рр. відновлюється інтерес до першодруків¹¹, і нарешті публікується створений ще у 1930-х рр. видатним книгознавцем Б. І. Зданевичем науковий каталог збірки інкунабул Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (ЦНБ – назва НБУВ з 1965 до 1988 р.), підготовлений до друку Г. І. Ломонос-Рівною¹². Слід зазначити, що наявність у фондах бібліотеки вітчизняних стародруків відбита в тогочасних зведених каталогах¹³.

З'являються публікації, присвячені окремим цілісним історичним зібранням, а саме – особовим бібліотекам М. І. Костомарова¹⁴, О. М. Лазаревського¹⁵, М. А. Маркевича¹⁶, А. Ю. Кримського¹⁷, а також книжковим колекціям бібліотек навчальних закладів Києва XIX – початку XX ст.¹⁸ У 1986 р. Є. О. Колесник, на основі своїх попередніх досліджень, подала розширений огляд історії та стану бібліотек вищих навчальних закладів міста Києва

⁹ *Книги гражданской печати XVIII века: каталог книг, хранящихся в Государственной публичной библиотеке УССР*. Киев, 1956. 302 с.; *Книги первой четверти XIX века: каталог книг, хранящихся в Государственной публичной библиотеке УССР*. Киев, 1961. 400 с.

¹⁰ *Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII вв.: описание книг, хранящихся в Государственной публичной библиотеке УССР* / сост. : С. Й. Петров, Я. Д. Бирюк, Т. П. Золотар. Киев, 1958. 266 с.

¹¹ Бирюк Я. Інкунабули Центральної наукової бібліотеки Академії наук Української РСР // *Архіви України*. 1965. № 5. С. 73–79.

¹² *Каталог інкунабул* / уклад Б. Зданевич; упорядн. Г. Ломонос-Рівна. Київ, 1974. 251 с.

¹³ Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. *Пам'ятки книжкового мистецтва: каталог стародруків, виданих на Україні*. Львів, 1981–1984. Кн. 1. 135 с.; Кн. 2. 131 с.; Кн. 2, ч. 2. 127 с.

¹⁴ Колесник Є. О. Бібліотека М. І. Костомарова // *Український історичний журнал*. 1967. № 10. С. 156–157.

¹⁵ Ісаєва Н. М. Коллекция А. М. Лазаревского в составе книжных фондов Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР // *Библиотечно-библиографическая информация библиотек Академии наук СССР и Академии наук союзных республик*. Москва. 1968. Т. 2 (68). С. 123–127; Колесник Є. О. Особисті бібліотеки вчених у наукових установах // *Вісник АН УРСР*. 1979. № 9. С. 108–110.

¹⁶ Колесник Є. О. Бібліотека М. А. Маркевича // *Український історичний журнал*. 1973. № 1. С. 108–110.

¹⁷ Колесник Є. О. Сходознавче зібрання А. Ю. Кримського // *Український історичний журнал*. 1971. № 8. С. 150–152.

¹⁸ Колесник Е. А. Библиотеки дореволюционных учебных заведений Киева в фондах ЦНБ АН УССР // *Киев в фондах Центральной научной Библиотеки АН УССР*. Киев, 1984. С. 136–160; Колесник Є. О. Кременецька книжкова колекція ЦНБ АН УРСР // *Український історичний журнал*. 1970. № 6. С. 111–113.

XIX – початку XX ст., що зберігаються в Центральній науковій бібліотеці АН УРСР як відокремлений комплекс документів¹⁹. Це було перше окреме видання з історії колекційних фондів Бібліотеки. Праця Євгенії Олексіївни мала велике значення для розкриття та введення в науковий обіг інформації про історико-культурні фонди ЦНБ АН УРСР.

Відомості про склад фондів бібліотеки, в т. ч. історичних колекцій, у стислому вигляді було подано також у виданнях, підготовлених співробітниками бібліотеки наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр.²⁰ Проте в цілому до 90-х років минулого століття вивчення таких фондів не було серед пріоритетних напрямів наукових досліджень.

Процес наукового вивчення історичних бібліотек як книжкових пам'яток європейської культури, що зберігаються у структурних підрозділах НБУВ, співпав з проголошенням незалежності України. У цей час відбулося перевезення колекційних фондів з філії, що містилася в будівлі колишньої Київської духовної академії на Подолі (вул. Сковороди, 2), до приміщення бібліотеки по вулиці Володимирській, 62.

Зутворенням 2 лютого 1992 р. відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій ЦНБ стали можливими реконструкція та науковий опис бібліотек, розпоршених через різноманітні історичні обставини. На цей період припадають історико-книгознавчі розвідки, присвячені бібліотечним колекціям та зібранням, що сформувалися у дореволюційні часи і зберегли свою цілісність у бібліотеці. Особливу увагу дослідників привернули бібліотеки Яблоновських, Вишневецьких-Мнішеків, Мікошевських, Потоцьких та ін. У цьому напрямі працювали С. О. Булатова²¹, І. О. Ціборовська-Римарович²², П. В. Голобуцький²³; історію бібліотеки Regia останнього польського короля, що теж зберігається в НБУВ, дослідила польська колега Х. Ласкажевська²⁴.

¹⁹ Колесник Е. А. *Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР*. Киев, 1988. 116 с.

²⁰ Шовкопляс І. Г., Сотниченко П. А., Воробей М. А. *Книжкові фонди Центральної наукової бібліотеки імені В. І. Вернадського Академії наук УРСР: короткий огляд*. Київ, 1989. С. 53–55, 75–77; Бровкін А., Шовкопляс І. *Фонди Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського: коротка інформація*. Київ, 1993. 57 с.

²¹ Булатова С. О. *Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Ін-т рукопису*. Київ, 2006. 333 с.

²² Ціборовська-Римарович І. О. *Родові бібліотеки Правобережної України XVIII століття (Вишневецьких-Мнішеків, Потоцьких, Мікошевських): історична доля та сучасний стан*: монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2006. 394 с.: іл.

²³ Голобуцький П. В. *Бібліотека Хрептовичів: люди, події, книги // Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2000. Вип. 5. С. 59–73.

²⁴ Ласкажевська Х. *Історія бібліотеки останнього польського короля // Бібліотечний вісник*. 2001. № 3. С. 19–29; Łaskarzewska Hanna. *Biblioteka króla Stanisława Augusta Poniatowskiego przczochowywana w Kijowie // Cenne, bezcenne / utracone*. Łaskarzewska. 1997. № 4. S. 10–11.

Усі ці наукові праці орієнтувалися на висвітлення історико-книгознавчих аспектів формування колекцій та зібрань у природному оточенні – західноєвропейській культурі XVI–XVIII ст. Дослідженням бібліотеки Київської духовної академії займалася Л. М. Дениско²⁵, Київського університету св. Володимира – Т. Є. Мяскова²⁶. Згадані дослідники розглядали також сучасний склад історичних бібліотек та аналізували окремі групи видань (інкунабули, палеотипи).

Активізація історико-книгознавчої діяльності призвела до підписання угоди між Українською та Польською академіями наук та національними бібліотеками – НБУВ та Бібліотекою Народною у Варшаві – стосовно дослідження бібліотеки останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського, що тривало кілька років і мало наслідком спільну підготовку наукового каталогу полоніки названої бібліотеки, на жаль, досі не виданого польською стороною, як передбачалося. Проте триває співпраця НБУВ з бібліотекою Королівського замку у Варшаві.

Прикладом міжнародного співробітництва є також професійні стосунки НБУВ та Національної бібліотеки Білорусі щодо реалізації міжнародного проекту ЮНЕСКО, присвяченого родовому зібранню білоруських магнатів Йоахима та Адама Хрептовичів. Результатом співпраці між бібліотеками став випуск бібліографічних описів збережених книг та текстові електронні копії найбільш цінних документів на DVD «Книжное собрание рода Хрептовичей» (презентація диску відбулася 9 грудня 2009 р. в Національній бібліотеці Білорусі), що фактично стало віртуальним поверненням бібліотеки Хрептовичів до Білорусі та світової спільноти завдяки цифровим технологіям²⁷.

М. А. Шамрай були підготовлені наукові каталоги палеотипів (видань першої половини XVI ст.) Бібліотеки та альдин (видань відомої венеціанської фірми Альда Мануція кінця XV–XVI ст.), що зберігаються в Україні²⁸. Ця

Reprinted from *Dziennik Kijowski*, 1996, № 7, 8, 10, 12 and 14; Łaskarzewska Hanna. *Księgozbiór króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w Kijowic: Historia, stan obecny, rejestracja // Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*. 1996. № 2 (137). S. 7–12.

²⁵ Дениско Л. М. *Бібліотека Київської духовної академії (1819–1919)* : монографія. Київ, 2006. 223 с.

²⁶ Мяскова Т. Є. *Бібліотека Імператорського університету Св. Володимира: з історії комплектування (1834–1927 рр.)* / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2005. 184 с.

²⁷ Ковальчук Г. І., Муха Л. В. Презентація електронного видання «Книжное собрание рода Хрептовичей» // *Бібліотечний вісник*. 2010. № 1. С. 56–58.

²⁸ Шамрай М. А. *Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского НАН Украины* / М. А. Шамрай, Б. В. Грановский, И. Б. Торбаков. Киев, 1995. 548 с. : іл.; Шамрай М. *Альдини в бібліотеках України* : каталог / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2008. 155 с. : іл.

ж дослідниця підготувала каталог маргінальних записів на кириличних стародруках НБУВ²⁹. Опис стародруків кириличного шрифту, що зберігаються у бібліотеці, відображено в друкованих каталогах, підготовлених Н. П. Бондар³⁰.

Так склалося історично, що частина видань з історичних бібліотек були перерозподілені до спеціалізованих підрозділів НБУВ: образотворчих мистецтв (історії формування фонду, стану наукових розробок присвячені публікації Л. М. Гутник³¹, О. М. Донець³², Т. А. Галькевич³³, Д. Д. Фоменко³⁴ та ін.); газетних фондів (Т. О. Борисенко³⁵); юдаїки (І. А. Сергєєва³⁶); зарубіжної україніки (Т. Д. Антонюк³⁷, Л. О. Дегтяренко³⁸, О. К. Супронюк³⁹); музичних

²⁹ Шамрай М. А. *Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15–17 ст. з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2005. 332 с. : іл.

³⁰ *Кириличні стародруки 15–17 ст. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського* : каталог / уклад. Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельов, за уч. Т. М. Росовецької. Київ, 2008. 232 с.; Бондар Н. П. *Видання Івана Федорова та Петра Мстиславця з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : дослідження, попримірниковий опис. Київ, 2012. 312 с.

³¹ Гутник Л. М. Фонди сектора естампів та репродукцій НБУВ. Історія створення // *Історія наукових бібліотек у контексті історії, культури, освіти в Україні* : матеріали наук.-практ. конф., 14–15 жовт. 1999 р., Київ, 1999. С. 83–86; *Український кіноплакат 1947–1994 років з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : науковий каталог. Київ : Академперіодика, 2018. 576 с., 104 с. іл.

³² Донець О. М. Спеціалізований фонд лубкових картинок і питання його використання в інформаційно-довідковому обслуговуванні // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2002. Вип. 6. С. 250–255.

³³ Галькевич Т. А. Спеціалізований фонд художніх поштових карток: історико-красознавчий аспект дослідження // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2003. Вип. 9. С. 254–261.

³⁴ *Мідні гравірувальні дошки українських друкарень XVII–XIX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : каталог / Діна Фоменко, Ірина Цинковська, Гліб Юхимець ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 359 с., 208 с. іл.

³⁵ Борисенко Т. О. Газетні фонди НБУВ // *Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : Наукові праці НБУВ*. 1998. Вип. 1. С. 80–84.

³⁶ Сергєєва І. А. З історії формування колекції єврейської літератури Національної бібліотеки України (1918–1939) // *Бібліотечний вісник*. 1996. № 6. С. 13–15.

³⁷ Антонюк Т. Д. Відділ зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: пріоритети діяльності та перспективи розвитку // *Бібліотечний вісник*. 2016. № 5. С. 20–27.

³⁸ Дегтяренко Л. А. Отдел зарубежной украиники Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского / Л. А. Дегтяренко, О. К. Супронюк // *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. 2009. Вып. 7. С. 321–326.

³⁹ Супронюк О. К. Відділ зарубіжної україніки НБУВ (1991–2011): історія, здобутки, завдання // *Бібліотечний вісник*. 2012. № 2. С. 43–52.

фондів (Л. В. Івченко ⁴⁰); бібліотечних зібрань та історичних колекцій (П. В. Голобуцький ⁴¹, Т. Є. Мяскова ⁴²); сектору картографічних видань (А. Л. Герус, Т. І. Шовкопляс ⁴³) та ін.

У останні десятиріччя з'явилася низка публікацій, присвячених структурним підрозділам НБУВ, у складі яких знаходяться видання з історичних бібліотек. Особливу увагу приділено тим колекціям та зібранням, що підлягають включенню до Державного реєстру національного культурного надбання (далі ДРНКН). Колекційним фондам відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ присвячені праці Г. І. Ковальчук ⁴⁴ та Н. П. Бондар ⁴⁵, колекції

⁴⁰ Івченко Л. В. *Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII сторіччя*. Київ, 2004. 644 с.

⁴¹ Голобуцький П. В., Дениско Л. М. Проблеми комплектування та збереження книжкового фонду відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій // *Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки* : тези доп. міжнар. наук. конф. Київ, 8–10 жовтня 1996. С. 116–118.

⁴² Мяскова Т. Є. Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій: історія та сучасний стан // *Львівська Національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка: історія і сучасність* : доп. та повідомл. Міжнарод. наук. конф., 28–30 жовтня 2010 р., Львів, 2010. С. 233–236.

⁴³ Герус А. Л. Картографічний фонд НБУВ (історія створення, сучасний стан та перспективи роботи з ним) / А. Л. Герус, О. І. Латушко, І. В. Сіра // *Бібліотека. Наука. Інформація : наукові праці НБУВ*. 1998. Вип. 1. С. 85–89; Герус А. Л., Шовкопляс Т. І. Фонди сектору картографії Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського // *Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку* : зб. наук. праць. Київ : ДНВП «Картографія», 2003. С. 307–310.

⁴⁴ Ковальчук Г. І. Борис Іванович Зданевич і формування колекцій старопечатних книг Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського // *Бібліотека в контексті історії* : матеріали 5-й міжнарод. науч. конф. (Москва, 21–23 жовтня 2003 г.). Москва, 2003. С. 446–451; Ковальчук Г. І. Колекції отдела старопечатных и редких изданий Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского как коллективные книжные памятники и книговедческая работа с ними // *Здабыткі: дакументальныя помнікі на Беларусі*. Мінск, 2007. Вип. 9. С. 197–209; Ковальчук Г. І. З історії формування колекцій відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // *Матеріали Міжнарод. наук. конф. «Історичні колекції у книгозбірнях: проблеми збереження, вивчення, реконструкції»*. Одеса, 2004. С. 104–111; Ковальчук Г. І. Дослідження історії формування колекцій стародруків та їх паспортизація // *Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. 2006. Вип. 1. С. 168–173; Ковальчук Г. І. Колекції стародруків і рідкісних видань у бібліотеках України: історія створення, проблеми обліку та інформаційного розкриття // *Колекції пам'яток писемності та друку у бібліотечних фондах України: проблеми формування, збереження, розкриття* : матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю відділу рідкісних видань і рукописів ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Харків, 2003. С. 6–22; Колекція історичних листівок НБУВ і сучасні проблеми введення її в електронний простір / Галина Ковальчук, Ганна Губко, Оксана Тіхненко, Катерина Лобузінна // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2011. Вип. 31. С. 259–274.

⁴⁵ Бондар Н. Відділ стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України // *Друкарство*. 1998. Березень–квітень. С. 4–7; Бондар Н. Першодруки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // *Бібліотечний вісник*. 1999. № 1. С. 23–29; Бондар Н. П., Ковальчук Г. І. Кириличні стародруки НБУВ та їх наукове освоєння // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 2000. Вип. 4. С. 207–214.

громадянського друку – Є. В. Рукавіциної⁴⁶. Є. Рукавіциній належить також і наукове дослідження бібліотеки та архіву Київського митрополита Євгенія (Болховітінова)⁴⁷. Релігійним періодичним виданням, що зберігаються у різних підрозділах НБУВ, присячено каталог Л. М. Дениско⁴⁸. Проводилися дослідження протоколів Тимчасового комітету по заснуванню Всенародної бібліотеки України як джерела з історії комплектування колекціями в перші роки існування бібліотеки⁴⁹.

Зараз з метою віртуальної реконструкції у НБУВ відбуваються дослідження розформованих особових бібліотек визначних діячів науки, освіти та культури кінця XIX – початку XX ст. Започаткувала цей напрям дослідження на початку 2000-х років Р. С. Кириченко⁵⁰. Особові бібліотеки В. Б. Антоновича, Д. В. Антоновича, І. В. Лучицького, С. П. Томашевського досліджувала Т. Є. Мяскова⁵¹, бібліотеку М. П. Дашкевича – М. К. Іваннікова⁵² та ін.

⁴⁶ Рукавіцина-Гордієвська Є. В. Колекція громадянського друку відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ // Бібліотека. Наука. Інформація : Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1998. Вип. 1. С. 97–105.

⁴⁷ Рукавіцина-Гордієвська Є. В. *Київський митрополит Євгеній (Є. О. Болховітінов) : Біобібліографія. Бібліотека. Архів* / наук. ред. Г. І. Ковальчук; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2010. 856 с.

⁴⁸ Дениско Л. М. *Релігійні православні періодичні видання XIX – початку XX століття у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : каталог. Київ, 2001. 200 с.

⁴⁹ Іванова М. В. Протоколи Тимчасового комітету по заснуванню Всенародної бібліотеки України як джерело з історії комплектування церковними бібліотеками та колекціями за період 1918–1919 рр. // *Бібліотечний вісник*. 2006. № 2. С. 24–29; Іванова М. В. Діяльність Тимчасового Комітету Всенародної бібліотеки України в галузі комплектування фондами церковних установ // *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Київ: ДАКККІМ, 2006. С. 93–95.

⁵⁰ Кириченко Р. С. Українські вчені кінця XIX – початку XX ст. – бібліотекарі, бібліофіли, творці і хранителі історії України (до проблеми вивчення розпорешених бібліотек В. Антоновича, Ф. Вовка, І. Лучицького) // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2003. Вип. 11. С. 331–359.

⁵¹ Мяскова Т. Є. Особова бібліотека Володимира Боніфатійовича Антоновича: історична доля та сучасний стан // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2014. Вип. 40. С. 317–340; Особова бібліотека С. П. Томашевського: історико-книгознавча характеристика книгозбірні (за матеріалами фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) // *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2014. Вип. 18. С. 233–241; Особова бібліотека Д. В. Антоновича у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: історико-книгознавча характеристика видань та їх популяризація в електронному середовищі // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2015. Вип. 42. С. 461–472; Бібліотечна діяльність Івана Васильовича Лучицького та історична доля його особової бібліотеки // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2016. Вип. 44. С. 387–400.

⁵² Іваннікова М. К. Приватна бібліотека професора Київського університету Св. Володимира Миколи Павловича Дашкевича у фондах НБУВ // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2014. Вип. 40. С. 412–424.

Вагомим внеском у дослідження питання, що розглядається, стала монографія Л. А. Дубровіної та О. С. Онищенко «Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1918–1941», де авторами залучено до наукового обігу велику кількість нових джерел з історії заснування, комплектування та функціонування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1918–1941 рр.⁵³

Розробкою теоретичних питань, що таке фонд, колекція, зібрання, бібліотека, займалися Л. А. Дубровіна, Л. В. Муха та ін. Дослідники розглядали питання книгознавчої класифікації історико-культурних фондів з урахуванням специфіки їхнього складу та хронології, піднімали питання необхідності досконалого вивчення не тільки тих колекцій та зібрань, що зберегли свою цілісність, але й тих, які були розпорошені в різних книгосховищах м. Києва. Л. В. Муха розробила систему організації, обліку та опису бібліотечних колекцій⁵⁴.

У працях Л. В. Лисенко, зокрема в її дисертаційному дослідженні, проаналізовано загальний стан та особливості реконструкції складу бібліотечних колекцій та зібрань НБУВ, запропоновано методику науково-реєстраційного опису зібрань та підкреслено важливість наявності облікових документів на ретроспективні колекційні фонди⁵⁵.

Монографія Г. І. Ковальчук «Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах»⁵⁶ заклала теоретичне підґрунтя для подальших досліджень. У роботі розглядається специфіка наукового опрацювання (бібліотечного, бібліографічного та книгознавчого) та збереження фондів стародруків, рідкісних і цінних видань ХІХ–ХХ ст., принципи діяльності відповідних підрозділів наукових бібліотек. До монографії додано словник з визначеннями основних термінів та понять, якими оперує книгознавство і книжкове пам'яткознавство, а саме – «рідкісна книга», «цінна книга», «книжкова пам'ятка», «бібліотечна колекція», «бібліотечні зібрання», «бібліо-

⁵³ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. *Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1918–1941*. Київ, 1998. 337 с.

⁵⁴ Муха Л. В. *Бібліотечні книжкові колекції та зібрання: походження, історія, реконструкція*. Київ, 1997. 52 с.; Колекційні фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як об'єкт національного надбання: проблеми збереженості та перспектива їх вирішення // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2008. № 1. С. 38–42; Бібліотечні книжкові колекції та зібрання: паспортизація фондів для Державного реєстру Національного культурного надбання України // *Бібліотечний вісник*. 1997. № 3. С. 3–7.

⁵⁵ Лисенко Л. В. Бібліотечні колекції і зібрання Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського: історіографічний аспект описання // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2002. Вип. 9. С. 429–436; *Бібліотечні колекції та зібрання ХІХ–ХХ століття як об'єкт археографічного та джерелознавчого опису*: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08. Київ, 2004. 253 с.

⁵⁶ Ковальчук Г. І. *Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах*. Київ, 2004. 644 с.

течний фонд» тощо; зразок паспорта колекції, широкий список бібліографічних джерел за темою.

До історико-культурних фондів бібліотек як комплексного об'єкту дослідження зверталася Н. М. Зубкова⁵⁷. Л. А. Дубровіна звернула увагу на проблеми наукової організації та використання фондів історичних зібрань у соціокультурному просторі. Саме вона запропонувала класифікацію, науково-інформаційний опис колекцій та зібрань, що перебувають у фондах НБУВ, та обґрунтувала необхідність створення сучасного довідника з історичних колекцій⁵⁸.

З огляду на запити дослідників, досить вагомий попередній науковий доробок, усвідомлення потреб додаткового обліку ретроспективних фондів на колекційному рівні виникла необхідність у підготовці видання, в якому б містилася систематизована інформація про історичні бібліотеки у фондах НБУВ, а також про колекції, сформовані в структурних підрозділах Бібліотеки впродовж 100 років її існування. До недавнього часу такі публікації були більш характерні для розкриття рукописних та архівних фондів різних установ та організацій. Низку путівників з таких фондів випустив Інститут рукопису НБУВ, серед них маємо відмітити «Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : путівник» (Київ, 2015. 328 с.). Публікації путівника передувало його оприлюднення на порталі НБУВ. Співробітниками Інституту архівознавства НБУВ презентовано електронне науково-довідкове видання «Особові архівні фонди вчених НАН України в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : путівник» (Київ, 2017, 772 с.). До цього видання включено відомості про 293 особові архівні фонди академіків, членів-кореспондентів та провідних учених НАН України, що зберігаються у фондах Інституту архівознавства НБУВ. Інформацію про фонди та фондоутворювачів подано у вигляді аналітичних довідок, для підготовки яких залучено понад 40 тис. архівних справ.

Свого часу, в рамках підготовки матеріалів до укладання Державного реєстру національного культурного надбання, його складника «Книжкові пам'ятки України», НБУВ було затверджено список історичних колекцій,

⁵⁷ Зубкова Н. М. Історико-культурні фонди бібліотек як комплексний об'єкт дослідження (на прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2007. № 4. С. 10–15.

⁵⁸ Дубровіна Л. А. Классификация и научно-информационное описание коллекций и собраний в Национальной библиотеке Украины имени В. И. Вернадского // *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития* : науч.-практ. и теор. сб. 2007. Вып. 5. С. 58–80.

що становлять особливу історико-культурну цінність, національне надбання і підлягають занесенню до реєстру як колекції-книжкові пам'ятки; було підготовлено електронний довідник, значна частина якого опублікована на порталі НБУВ (<http://nbuv.gov.ua/node/613>). Настала черга випуску в науковий обіг спеціального, доопрацьованого довідкового видання, в якому подається інформація про історико-культурні фонди НБУВ, котрі мають статус меморіальних, які або надійшли до установи колись цілими комплексами, або сформовані безпосередньо в НБУВ впродовж сторіччя (але переважно в перші десятиріччя її існування) за певними ознаками: за хронологією виходу видань, приналежності до найвідоміших друкарських чи видавничих фірм, за різними шрифтами чи мовами (кириличним, гражданським, латинським шрифтом польською, німецькою, французькою мовами), за рідкісністю чи цінністю видань або примірників, за незвичайними форматами, за видами друку (книги, газети, журнали, листівки, плакати, гравюри, гравірувальні дошки, ноти, грамплатівки, карти).

Водночас у спеціалізованому відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ виокремлено близько сотні історичних колекцій та зібрань. Це зібрання світських та релігійних навчальних закладів, монастирів, державних установ, громадських та наукових організацій, особові, родові зібрання, штучно сформовані зібрання дореволюційних журналів та ін. Основна кількість з цих колекцій і зібрань була сформована колись, переважно до ХХ ст., в установах-фондоутворювачах або приватними особами; інша частина зібрань організована вже у ВБУ–НБУВ (штучно створені колекції). Певні колекції та зібрання і зараз перебувають у стадії реконструкції; вони поповнені з резервного фонду НБУВ, а також іноземними виданнями, переданими з основних фондів Бібліотеки у 2014 р.

Отже, підготовка довідника-путівника по історичних бібліотечних зібраннях і колекціях у складі фондів НБУВ триває вже кілька років. Великий обсяг інформації, різноманітний характер складу окремих колекцій та зібрань змусили розподілити довідник на кілька випусків. Перший випуск присвячено історичним бібліотекам навчальних установ м. Києва ХІХ – початку ХХ ст., які нині є частиною історико-культурних фондів НБУВ, а саме: бібліотеці Київського університету св. Володимира з усіма її численними складовими, бібліотекам Інституту шляхетних дівчат, Київського комерційного інституту, Колегії Павла Галагана, 1-ї, 2-ї, 3-ї, 5-ї (Києво-Печерської) київських гімназій, Київського реального училища, Київського комерційного училища.

Другий випуск довідника заплановано наповнити інформацією про бібліотеки монастирів, насамперед православних, таких як Києво-Софійський кафедральний собор, Києво-Печерська лавра, Київський Михайлівський Золотоверхий монастир, Києво-Видубицький монастир, Київський Братський

монастир, Київський Пустинно-Микільський монастир, Микільський Більничний монастир. У цьому ж випуску буде інформація про бібліотеки релігійних навчальних закладів: Київської духовної академії, Київської, Волинської, Подільської духовних семінарій; про особові бібліотеки представників духовенства, зокрема Антонія (Храповицького) та Флавіана (Городецького). Окремим розділом у цьому ж випуску путівника будуть представлені бібліотеки католицьких монастирів та навчальних закладів: Острозького єзуїтського колегіуму, Вишневецького монастиря ордену босих кармелітів тощо.

У третій випуск довідника планується подати описові статті про родові та особові бібліотеки: 1) родові бібліотеки баронів Шодуарів; Урбановських та Стажинських («Загінецька бібліотека»); Вишневецького замку князів Вишневецьких – графів Мнішеків; 2) особові бібліотеки Варвари Николівни Ханенко, Володимира Боніфатійовича Антоновича, Дмитра Володимировича Антоновича, Івана Васильовича Лучицького, Ієремії Яковича Айзенштока, Агатангела Юхимовича Кримського, Бориса Дмитровича Грінченка, Сергія Івановича Маслова, Павла Миколайовича Попова, барона Едуарда Фальц-Фейна, Володимира Оскаровича Вітта, Олександра Васильовича Кочубея, Марка Самойловича Воліна, Самуїла Наумовича Ландкофа, Івана Костянтиновича Білодіда, Євгенія Максимовича Кротевича, Юрія Сергійовича Ліпатова, Петра Петровича Михайленка, Юрія Матвійовича Соколова, Ярослава Богдана Рудницького та ін.

Четвертий випуск довідника під умовною назвою «Спеціалізовані зібрання різних видів документів» має містити інформацію про штучно утворені за різними ознаками колекції, зокрема: 1) хронологічні – інкунабул, палеотипів; 2) видавничі – альдин, плантенів, етьєнів, ельзевірів, дідо; 3) шрифтові – стародруків різними мовами латинським, кириличним, громадянським шрифтом; 4) зібрання різних видів видань – журналів та продовжуваних видань до 1917 р., українських газет 1818–1922 рр., російських газет 1732–1916 рр., поштових листівок кінця ХІХ – початку ХХІ ст., лубка (народних картинок) ХVІІІ–ХХ ст., українських плакатів ХХ ст., гравірованих портретів ХVІІ–ХІХ ст., нот, у т. ч. нотного зібрання Розумовських, карт, листівок ХІХ – першої половини ХХ ст.; 5) мініатюрних видань (за форматом), рідкісних видань ХІХ–ХХ ст.

Слід підкреслити, що частину цих колекцій та зібрань НБУВ рекомендувала для внесення до Державного реєстру національного культурного надбання (ДРНКН) у статусі колекційних книжкових пам'яток, тобто вони повинні перебувати під особливою охороною держави. Наявність на пересічній книжці провенієнції, що свідчить про її приналежність до колекції чи зібрання, внесеного до ДРНКН, автоматично виключає можливість її вивезення з

України, оскільки Законом «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» (1999 р., ст. 14) забороняється вивезення за межі держави культурних цінностей, занесених до ДРНКН.

Модель описової статті для довідника складається з таких розділів:

Заголовок (офіційно прийнята назва бібліотеки, колекції чи зібрання).

Фондозасновник: офіційна назва й дати існування установи або прізвище, ім'я та по батькові, дати життя засновника фонду.

Інформаційна довідка про фондозасновника.

Дата та місце формування фонду.

Історична довідка про фонд.

Характеристика історико-культурного фонду.

Хронологічні [граничні] межі видань у колекції чи зібранні.

Кількісний склад фонду (у відділі, де зберігається основний масив історичного зібрання).

Мова видань зібрання.

Зовнішні ознаки колекції.

Науково-довідковий апарат колекції.

Використані джерела і література.

Ім'я та прізвище автора статті.

Перший випуск довідника репрезентує інформацію про історичні бібліотеки світських навчальних установ м. Києва, які були сформовані до революції 1917 р. і зберігаються в НБУВ на державному обліку станом на 1 січня 2020 р.

Галина Ковальчук, Тетяна Мяскова

ФУНДАМЕНТАЛЬНА БІБЛІОТЕКА КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА

Фундаментальна бібліотека Київського університету св. Володимира була заснована одночасно з самим університетом у 1834 р. Формування бібліотечного фонду університетської книгозбірні здійснювалось в 30–40-х роках ХІХ ст. на базі закритих на момент передання трьох великих бібліотек: Волинського (Кременецького) ліцею, Віленського університету, Віленської медико-хірургічної академії. Ці універсальні за змістом зібрання утворилися свого часу завдяки цілеспрямованій бібліофільській діяльності представників магнатських та шляхетських родів Польщі, Литви та України. Усі три великі бібліотеки були добре укомплектовані за основними напрямками наук, мали свої каталоги, схеми систематизації фонду, налагоджені джерела комплектування. Саме вони заклали основу університетської бібліотеки та визначили колекційний характер фонду.

Найбільшою бібліотекою, перевезеною до Києва, була бібліотека Кременецького (Волинського) ліцею, первісний фонд якої, в свою чергу, був найціннішою її частиною і складався з кількох зібрань: бібліотеки останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського, більш відомої як «Королівська бібліотека» або «Collectio Regia», зібрання Юзефа Олександра Яблоновського, родової бібліотеки польських шляхтичів Мікошевських, приватної книгозбірні державного діяча Речі Посполитої Фридерика Юзефа Мошинського, бібліотеки Почаївського повітового училища і так званої «Нової колекції» (з видань, придбаних Волинським ліцеєм у період 1805–1832 рр. шляхом поточного комплектування). На час закриття ліцею (1833 р.) внаслідок польського повстання 1831 р., бібліотека була однією з найкраще й найсучасніше опрацьованих і загальнодоступних регіональних польських бібліотек, отримувала обов'язковий примірник із волинських друкарень. Бібліотечний фонд нараховував 34 378 томів (24 379 назв)⁵⁹. Директором бібліотеки був Павло Йосипович Ялковський⁶⁰. Він же, відповідно до розпорядження царського уряду, перевіз бібліотеку до Києва після закриття ліцею і продовжував тут її впорядковувати⁶¹.

Впродовж 1834–1840-х рр. в університетську бібліотеку надійшли книгозбірні Віленського університету, Віленської римо-католицької духовної академії та Віленської медико-хірургічної академії, Канівського, Уманського

⁵⁹ Иконников В. С. *Опыт русской историографии*. Киев, 1892. Т. 1. Кн. 2. С. 943.

⁶⁰ Ковальчук Г. Книгознавча концепція П. Й. Ялковського (до джерел історії вітчизняної бібліологічної науки) // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2000. Вип. 3. С. 167–175.

⁶¹ Ялковский П. *План расположения библиотеки Волинского лицея* (рукопис). ІР НБУВ. Ф. 1. № 6493.

і Лисянського василіанських монастирів. Поточне комплектування здійснювалося шляхом купівлі нової наукової літератури за рекомендаціями викладачів, передплати журналів, придбання видань з приватних зібрань, книгообміну, дарів, надходжень зібрань ліквідованих установ чи монастирів (наприклад, Бердичівського монастиря босих кармелітів), а також приватних бібліотек видатних діячів або професорів університету. Уже на початок 50-х років XIX ст. в університетській книгозбірні утворився значний за вагомістю фонд. Книги та продовжувані видання, що увійшли пізніше до складу університетської книгозбірні внаслідок цілеспрямованого поточного комплектування, склали окремі фонди «Роки» (за рокам надходження) та «Відділи» (за галузями знань).

У 1854–1858 рр. було опубліковано укладений на картках бібліотекарем А. Я. Красовським алфавітний каталог університетської бібліотеки в 5-ти томах, до якого увійшли описи майже 55 тис. книжок. Продовження каталогу публікувалося в «Университетских известиях» з 1861 по 1910 р.

Для останніх десятиліть функціонування університетської бібліотеки характерними є надходження до складу її фондів цілої низки подарованих приватних бібліотек професорів та викладачів Київського університету, а також осіб, діяльність яких була пов'язана з Київським навчальним округом: М. І. Костомарова, М. Х. Бунге, С. П. Томашевського, Д. І. Бібікова та ін. Ці особові бібліотеки зберігалися в університетській бібліотеці на правах меморіальних зібрань, зі своєю класифікацією і системою розстановки фондів⁶². Потрапила в цей час до університетської книгозбірні і родова бібліотека графів Й. та А. Хрептовичів.

Поповнення фондів припинилося з початком Першої світової війни. У жовтні 1915 р., у зв'язку з військовими подіями, фонди університетської бібліотеки були евакуйовані до Саратова. У вересні 1916 р. книгозбірня Київського університету св. Володимира повернулася до Києва.

Після жовтневої революції 1917 р. Київський університет неодноразово змінював назви, 1920 року його було розформовано. На базі медичного факультету організовано окремий Медичний інститут (відповідно до цього 1925 року V-й відділ фундаментальної бібліотеки – медичний (25 тис. томів) – було передано медичному інституту), юридичний факультет передано Інституту народного господарства, історико-філологічний і фізико-математичний факультет були реорганізовані у Вищий інститут народної освіти (ВІНО) ім. М. Драгоманова (з 1926 р. – Київський інститут народної освіти (КІНО)).

⁶² Колесник Е. А. *Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР*. Киев : Наукова думка, 1988. С. 8.

Наприкінці 1927 р., згідно з постановою колегії Народного комісаріату освіти УСРР від серпня 1926 р. щодо добудування бібліотечного корпусу колишнього університету св. Володимира і передання його ВБУ разом з бібліотечними фондами, фундаментальна бібліотека Київського університету св. Володимира загальною кількістю до 500 тис. томів була передана ВБУ⁶³ і склала т. зв. Університетський відділ⁶⁴. Зокрема, за тодішніми документами, передавалися:

- ✓ фундаментальна бібліотека Університету св. Володимира, яка містила книжки з усіх галузей знань, включаючи надходження до осені 1920 р. (часу юридичного оформлення КІНО), в т. ч. колекції та зібрання (заперечення виникло тільки стосовно колекції професора Київського університету М. П. Дашкевича, яка, проте, згодом також потрапила до ВБУ, але була, на жаль, розпорошена);

- ✓ деякі зібрання, що надійшли до бібліотеки після 1920 р., а саме:

- а) духовної семінарії (книжки й рукописи); б) професора Лапинського;
- в) статистичного кабінету; г) студентів-юристів; ґ) юридичного кабінету;
- д) юридичного товариства;

- ✓ нерозібрані, неопрацьовані томи;

- ✓ усі комплекти журналів, рукописи, газети;

- ✓ видання, які були продовженням колекцій, серій університетської бібліотеки;

- ✓ дисертації;

- ✓ видання Академії наук, наукових установ, якщо вони не були куплені чи подаровані КІНО;

- ✓ частина книжок студентського відділу бібліотеки колишнього Університету (книжки до 1875 р.);

- ✓ усі каталоги та інвентарні книги на передані фонди.

В Інституті народної освіти залишалися:

- ✓ книжки, які були йому подаровані чи ним куплені, а також окремі зібрання, що увійшли до складу фондів колишньої університетської бібліотеки зосені 1920 р.: бібліотеки колишніх Київських вищих жіночих курсів, колишнього Українського державного університету, Педагогічного музею, залишки бібліотеки Фребелівського інституту, колекція Слов'янського благодійного товариства;

- ✓ частина книжок студентського відділу бібліотеки колишнього Університету (книжки, починаючи з 1876 р.), за винятком відділів філософії,

⁶³ Протоколи засідань паритетної Комісії та переписка о передачі бібліотеки Інститута народної освіти (бывшого Киевского Университета) Всенародной библиотеке Украины. Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 187. 52 арк.

⁶⁴ Мяскова Т. Є. Передача Бібліотеки Університету св. Володимира до фондів Всенародної бібліотеки України // *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2000. Вип. 6. С. 111–117.

богослов'я і медичного, що передавався до Київського медичного інституту, а також юридичних книг, що передавались до Київського інституту народного господарства;

✓ бібліотеки кабінетів, які не були утворені з основних фондів колишньої університетської бібліотеки;

✓ довідковий відділ, за винятком книжок з бібліотекознавства та книгознавства (згідно з директивою Спільного зібрання Всеукраїнської Академії Наук, довідковий відділ було розподілено між КІНО та ВБУ за принципом найдоцільнішого використання, так само, як газети та дублети).

Штат та майно бібліотеки колишнього Університету було розподілено пропорційно до обсягів бібліотечних фондів. В результаті розподілу до ВБУ перейшло 16 працівників, в тому числі й директор бібліотеки колишнього університету В. О. Кордт. У бібліотеці КІНО залишилось 5 працівників. За КІНО були залишені шафи, які були капітально прилаштовані до стін, та частина (25 %) шаф студентського відділу. Решта шаф (75 %) передавалась до ВБУ. Серед переданого майна до ВБУ в той час потрапили шафи з бібліотеки останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського, які самі становили значну історичну цінність. Для отримання цих шаф була створена спеціальна Комісія, до складу якої входили представники ВБУ та Київський інспектор охорони пам'яток культури Ф. Ернст⁶⁵.

Потрібно зазначити, що остання перевірка фондів університетської бібліотеки була здійснена в період 1866–1870 рр., при цьому було перевірено близько 100 тисяч томів, а решта – майже 600 тисяч томів – ніколи не перевірялася⁶⁶. На початок 1930 р. співробітниками ВБУ було розібрано та розставлено на полицях в новому корпусі ВБУ (нині корпус по вул. Володимирській, 62) всю отриману частину фонду бібліотеки колишнього Університету св. Володимира, яка складала 484 796 од. зб.⁶⁷ В бібліотеці та кабінетах КІНО залишилося близько 100 тис. од. зб.

Вже під час перебування університетського зібрання в складі ВБУ з нього було виокремлено рукописну частину і сформовано у відділі рукописів (нині Інститут рукопису НБУВ) фонд VIII – Архів та зібрання рукописів Університету святого Володимира (3612 од. зб., XII–XX ст.)⁶⁸. Тут

⁶⁵ Протоколи засіданій паритетной Комиссии и переписка о передаче библиотеки Института народного образования (бывшего Киевского Университета) Всенародной библиотеке Украины. Архів НБУВ. Оп. 1. № 187. Арк. 1–13 зв., 17, 25, 29, 42–48.

⁶⁶ Там же, арк. 48.

⁶⁷ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. *Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941*. Київ, 1998. С. 162.

⁶⁸ Дубровіна Л. А., Степченко О. П. Ф. VIII. Архів та зібрання рукописів Університету святого Володимира // *Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : публікація. Київ, 2015. С. 82–90.

зберігаються рукописи з колекцій М. Й. Судієнка, М. Костомарова, А. Петрушевича, Д. Бібікова. Окремі групи документів були приєднані до фонду I – «Літературні матеріали», зокрема рукописи з колекцій Кременецького ліцею, Уманського монастиря, Луцької колегії, бібліотек Хрептовичів, М. Костомарова, М. Бунге, О. Лазаревського, В. Іконникова тощо, а також каталоги, отримані з Волинського ліцею, Віленського університету, Віленської медико-хірургічної академії.

В першій половині 1930-х рр. проводилася робота з виокремлення з колишньої Університетської бібліотеки певних видань і передачі їх до спеціалізованих відділів, зокрема стародруків та рідкісних видань, образотворчих видань, газетних фондів, картографічних видань. Деякі з зібрань фундаментальної університетської бібліотеки (фонд дисертацій, бібліотеки професорів М. П. Дашкевича, Г. Є. Рейна) були розформовані наприкінці 1930-х рр., одержали нові шифри, відповідно до яких були розставлені в основних фондах Бібліотеки⁶⁹.

Під час Другої світової війни, у липні-серпні 1941 р., колекції університету св. Володимира разом з іншими фондами НБУВ, що становили особливу історико-культурну та матеріальну цінність, були евакуйовані до Уфи. Після звільнення Києва університетська книгозбірня повернулася, і вже в травні 1944 р. книги з її фондів були розставлені за шифрами в загальному книгоховищі в головному тоді будинку бібліотеки по вул. Володимирській. Завдяки старим університетським штампам і шифрам переважна більшість книг з приватної бібліотеки генерал-губернатора Д. Г. Бібікова, що була у складі фондів університетського відділу Бібліотеки академії наук, потрапила після війни до університетської книгозбірні і зберігається зараз у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Зібрання Віленського університету в кількості 7542 одиниць було передано в 1958 р. до наукової бібліотеки Вільнюського державного університету імені Вінціса Капсукаса.

Після пожежі в бібліотеці 1964 р. історичну бібліотеку університету св. Володимира перевезли до Філії № 1 на Подолі. З бібліотечного фонду колекції, власне, як і з інших історичних зібрань, було виокремлено журнали і створено штучні колекції світської та релігійної дореволюційної періодики, які зараз зберігаються у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій. Крім того, були виокремлені й видання першої половини XVI ст. (палеотипи), не виявлені Б. І. Зданевичем до війни.

У 1989 р., після переїзду основних фондів НБУВ у новий корпус по проспекту 40-річчя Жовтня (зараз проспект Голосіївський, 3), фонди

⁶⁹ Колесник Е. А. *Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР*. Київ : Наукова думка, 1988. С. 12.

Подільської філії НБУВ, у т. ч. Бібліотеку університету св. Володимира, перевезено в корпус по вул. Володимирській, 62.

Сьогодні основна частина бібліотеки Імператорського університету св. Володимира зберігається у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ. Кілька приватних бібліотек професорів університету зберігаються в головному корпусі НБУВ.

Фонди університетської бібліотеки відображено в службових топографічних, а також частково в алфавітному та систематичному генеральному каталозі НБУВ, в службовому алфавітному рукописному блок-картковому каталозі Київського університету св. Володимира, що складається з 585 томів. Розкривають університетський фонд також і друковані каталоги:

1. Каталог книг бібліотеки Імператорського університету св. Володимира. Київ, 1854–1858. Т. 1–5; доповнення до нього, що публікувалися у журналі «Университетские известия» в 1861–1910 рр.

2. Друковані каталоги особових бібліотек професорів університету, що публікувалися як у цьому ж журналі, так і виходили окремими виданнями, зокрема: Каталог бібліотеки Н. И. Костомарова, пожертвованной в 1894 г. имп. Университету Св. Владимира Алиной Леонтьевной Костомаровой // Унив. Известия. 1903. № 9, прибавления. С. 1–83. Окр. вид.: Київ. 1903. 83 с.; Каталог отдела имени М. Х. Бунге в библиотеке университета св. Владимира. Київ, 1908. 247 с.

3. Каталог інкунабул / Б. І. Зданевич (уклад.) ; Г. І. Ломонос-Рівна (упорядн.); Центр. наук. б-ка АН УРСР. Київ, 1974. 252 с.

4. Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского НАН Украины / сост. М. А. Шамрай, при уч. Б. В. Грановского и И. Б. Торбакова. Київ, 1995. 550 с.

5. Електронний каталог, що частково розкриває фонд зібрання, представлений на порталі НБУВ в закладці відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій: <http://www.nbuv.gov.ua/node/544>

На сьогодні загальна кількість університетського фонду, що зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, складає близько 250 тисяч одиниць.

Кожна книга має екслібрис у вигляді відбитка з каучукового штемпеля овальної чи прямокутної форми з текстом «Бібліотека Університету св. Володимира», «BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS St. Vladimiri», інших варіантів. На корінцях багатьох книг є різні види тиснення абрєвіатури бібліотеки: «Б. У. С. В.», «Б. У. СВ. В.», «В. У. S. V.».

Крім фундаментальної та студентської бібліотек Університету св. Володимира, певні (більші чи менші) книжкові збірки були при багатьох навчально-допоміжних підрозділах Університету. Нині у фондах відділу

бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ зберігаються залишкові частини книжкових фондів навчально-допоміжних підрозділів Університету Св. Володимира, які знаходяться в стадії реконструкції й відкриті для подальшого поповнення. Вони передані сюди з відділу обмінно-резервних

фондів у різні роки. Завдяки наявним провенієнціям (печаткам, штампам, наліпкам, написам) виявлено та відібрано літературу з таких навчально-допоміжних підрозділів: Агрономічного кабінету; Статистичного кабінету; Юридичного кабінету; Бібліотеки казеннокоштных студентів; Студентського відділу бібліотеки; Приватної студентської бібліотеки. Фонди інших навчально-допоміжних підрозділів (Музею старожитностей, Астрономічної та Метеорологічної обсерваторій, Нумізматичного, Ботанічного, Геологічного, Фізичного кабінетів, лабораторій і клінік) представлені лише поодинокими книжковими виданнями фахової літератури.

Тетяна Мяскова

«Collectio Regia»
(Бібліотека польського короля
Станіслава Августа Понятовського,
«Королівська бібліотека»)

Фондозасновник: король Речі Посполитої Станіслав Август Понятовський (1732–1798).

Інформаційна довідка про фондозасновника: Станіслав Август (до 1764 р. Станіслав Антоній) Понятовський, останній польський король, син краківського каштеляна Станіслава Цюлка Понятовського (1672–1762). Був послом до Сейму від Берестейського воеводства, підтримував культурне й економічне відродження Речі Посполитої. 1755–1758 рр. – секретар при англійському посольстві в Петербурзі. З 1764 р. займав польський престол, у політиці орієнтувався на Росію, що призвело до цілковитої втрати авторитету і поділів Польщі. Мав у власності значну універсальну бібліотеку доби Просвітництва (близько 25 тис. од.), колекції естампів, гравюр, монет, медалей, камей, мінералів, мап, фізико-математичних і астрономічних інструментів, які зберігались у Королівському замку у Варшаві. У 1795 р. зрікся престолу після поразки польської армії і взяття О. В. Суворовим Варшави. Останні роки життя провів у Гродно і Петербурзі, де й помер.

Дата і місце формування фонду: друга половина XVIII ст., м. Варшава; 1806–1826 рр. – бібліотека Кременецької гімназії (пізніше – Волинського ліцею), м. Кременець.

Історична довідка про фонд: Бібліотека почала формуватися з часу коронації Станіслава Августа. У 1766 р. було куплено бібліотеку Яна Бенджаміна Штайнхаузера. Протягом 1770–1795 рр. королівська бібліотека активно поповнювалася друкованими виданнями, давніми манускриптами та архівними документами, які використовували не тільки король Станіслав Август, а й польська знать та вчені. Про це свідчать записи у спеціальному журналі «Specification de livres pretès de la Bibliothèque Royale», який вів протягом 1776–1792 рр. бібліотекар короля. У 1790 р. історик і нумізмат Ян Альбертранді (1731–1808) був призначений на посаду королівського бібліотекаря і розпочав систематизацію невпорядкованої до того бібліотеки. Він розподілив книжковий фонд за тематичними розділами і уклав у 1791–1796 рр. рукописний 11-томний систематичний каталог цього зібрання. Десять томів містять бібліографічні описи за такою схемою: порядковий номер, автор, назва, додаткові відомості (багатотомне чи серійне видання), вихідні дані, формат, наявність ілюстрацій, розстановочний шифр. Рукописи описані поруч з друкованими виданнями та позначені в примітках опису

«ms» [manuscript]. Одинадцятий том каталогу – це алфавітний покажчик авторів, які згадуються в попередніх десяти томах. Альбертранді опікувався бібліотекою до смерті короля в 1798 р. Протягом 1795–1805 рр. зібрання перебувало у небожа короля – князя Юзефа Понятовського. Засновник Кременецької гімназії Тадеуш Чацький купив більшу частину бібліотеки Станіслава Понятовського для цього навчального закладу (15 580 томів за рукописним каталогом), разом з різьбленими шафами Варшавського Замку та колекціями.

Королівська бібліотека стала основою для формування книжкового зібрання гімназії в Кременці, з 1819 р. реорганізованої у Волинський ліцей. У 1806–1826 рр. королівська бібліотека в гімназії поповнювалася книгами в обмін втрачених, а також новими надходженнями. Наприклад, бібліотекарем П. Ярко́вським були переміщені теологічні та класичні видання з колекції Яблоновських до королівської колекції. У *Collectio Regia* були недостатньо укомплектовані в змістовному відношенні відділи природничих наук, медицини, філософії. Тому відділ медицини був доповнений 259 виданнями з бібліотеки Яна Непомуцена Лернета, доктора медицини, що заснував стипендіальний фонд для чотирьох учнів Кременецької гімназії. Прогалину відділу філософії заповнили книги з приватного зібрання Міхала Вишне́вського, викладача логіки та моральної філософії. Відділ природничих наук збагатила бібліотека (912 томів) Франтішка Шейдта, доктора філософії, директора Подільської гімназії, який викладав у Кременці хімію та природничу історію. Завдяки новим надходженням у Кременці в королівській бібліотеці був сформований тридцятий відділ, що мав назву «*Supplementa ad Coll. Reg.*» (додаток до королівської колекції) – 2576 томів. Цього відділу не було в каталозі Яна Альбертранді.

У 1833–1834 рр., після закриття ліцею, королівська бібліотека Станіслава Августа Понятовського з Кременця була передана до Київського університету св. Володимира у складі бібліотеки Волинського ліцею. Про те, що поповнення, вилучення, переміщення та звірка наявності видань тематичних відділів королівської бібліотеки продовжувались і в університетській бібліотеці, свідчать додаткові написи та помітки першої половини ХІХ ст., зроблені бібліотекарями Кременецького ліцею та Київського університету св. Володимира.

У 1927 р., разом з фундаментальною бібліотекою Університету, королівська книжкова колекція Станіслава Августа Понятовського надійшла до ВБУ, а на початку 1930-х років систематичний каталог, укладений Яном Альбертранді, був переданий до відділу рукописів. Основний фонд *Collectio Regia* (видання другої половини ХVІ–ХІХ ст.) наразі зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ; видання першої половини

XVI ст. виокремлені до колекції палеотипів (згідно з каталогом палеотипів М. Шамрай – 184 од. зб.), зберігаються у двох відділах: стародруків та рідкісних видань, бібліотечних зібрань та історичних колекцій; інкунабули (видання XV ст.) з королівської колекції (згідно з каталогом Б. Зданевича – 64 од. зб.) були відібрані до відповідної колекції у відділі стародруків ще в 1930-х рр.; 11 томів рукописного каталогу королівської бібліотеки, укладеного Яном Батістом Альбертранді, та рукописи з *Collectio Regia* (за дослідженням С. О. Булатової – 16 рукописних одиниць) зберігаються в Інституті рукопису НБУВ. Значну художню цінність мають також білі шафи, зроблені спеціально для королівської бібліотеки, прикрашені різбленням по дереву. Вони є невід'ємною частиною цього історико-культурного фонду і зберігаються у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ.

Характеристика історико-культурного фонду: Книжковий фонд бібліотеки Станіслава Августа Понятовського є універсальним за складом і має систематично-порядкову розстановку. Загальна кількість відділів – 30: 29 відділів до сьогодні відповідні розподілу в рукописному каталозі цієї книжкової колекції, укладеному Яном Альбертранді. Відділи позначені римськими цифрами (I–X) та буквами латинського алфавіту (a–h), а 30-й є додатком до королівської колекції (*Supplementa ad Collectio Regia*). Наразі книги розподілені таким чином: I. *Miscellanea*; II. *Theologia*; III a. *Jurisprudentia*; III b. *Philosophia*; III c. *Artes*; IV. *Medici, Anatomia, Chymia, Historia Naturalis*; V. [*Autorum Classicorum*]; VI a. *Litteratura*; VI b. *Fabulae Rom[anorum]*; VII a. *Apparatus Historiae*; VII b. *Geographia*; VII c. *Res Antiquaria*; VII d. *Res Antiquaria [Nummi]*; VIII a. *Historia Universalis*; VIII b. *Hist[oria] Sacra et Eccl[esiastica]*; VIII c. *Hist[oria] Antiqua*; VIII d. *Hist[oria] Romana*; VIII e. *Hist[oria] Orient[alis]*; VIII f. *Hist[oria] Germanica*; VIII g. *Hist[oria] Imp[er]ii Russorum*; VIII h. *Hist[oria] Imperii Turcar*; IX a. *Hist[oria] Galliae*; IX b. *Historia Italia[e]*; IX c. *Historia M[agnae] Britanniae*; IX d. *Historia Hisp[aniae] et Port[ugalliae]*; IX e. *Hist[oria] Regn[orum] Aquilon[orum]*; IX f. *Hist[oria] Prussiae*; IX g. *Hist[oria] Asiae, Afric[ae] et Americ[ae]*; X. *Bibliotheca Polona, Supplementa ad Coll. Reg.*

I. Miscellanea (Різне). Відділ має у своєму складі такі видання: енциклопедії з різних наук (архітектури, сільського господарства та садівництва, механіки, військової справи, мистецтва, хімії, хірургії, географії та фізики, історії, птахівництва, юриспруденції, метафізики, математики, медицини, теології); енциклопедичні словники і журнали; довідники та словники з різних галузей знань; секретні мемуари; акти; збірники праць окремих авторів. Найдавнішим виданням у цьому тематичному відділі (не беручи до уваги інкунабули і палеотипи) є «*Gulielmi Rondeletii doct. medici, et medicinæ in Schola Monspeliensi*

professoris regij & cancellarij Methodus curandorum omnium morborum corporis humani, in tres libros distincta: Ejusdem de dignoscendis morbis. De febribus. De morbo Italico. De internis & externis. De pharmacopolarum officina. De fucis. Omnia nunc in lucem castigatiùs edita» (Francofurti, 1592). А продовжуване видання «Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale et autres bibliothèques» (Paris, 1893) поповнило цей відділ королівської бібліотеки одним з останніх вже у складі книгозбірні університету св. Володимира. Його спочатку взяли на облік і надали шифр хронологічний 1893–1423 (такі шифри має книжкове зібрання «Роки» університетської бібліотеки), а пізніше, за назвою продовжуваного видання, приєднали до «Collectio Regia», у якій вже були зібрані перші дев'ять томів цього видання за 1787–1813 рр. Перший і третій томи зберегли оправи королівської бібліотеки, інші мають оправи з тисненням Б.У.С.В. (Бібліотека університету св. Володимира).

II. Theologia (Теологія). Відділ містить Біблії, Євангелія, Псалтирі, книги Нового Заповіту різними мовами, богословські словники, монографії з історії Старого Заповіту. Найдавнішим виданням цього розділу королівської колекції є: Augustinus A. De civitate dei. Comm. Thomas Walleys et Nicolaus Trivet (Basel, 1490). Наразі воно зберігається в колекції інкунабулу відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ. Серед останніх надходжень до цього тематичного відділу є книга про життя вченого середньовіччя Паскаля «Pensees de Blaise Pascal – d'une notice sur sa vie – aus der Reihe: Bibliothek D'Auteurs Classiques» (Paris, 1836). Видання увійшло до складу королівської бібліотеки в «університетський період» її формування, про що свідчать тиснення і печатки на книзі.

IIIa. Jurisprudentia (Право). Більшість книг цього відділу були видані у XVIII ст. Це словники (у тому числі й політичні), законодавчо-правові та наукові збірники, спостереження з розвитку соціальної системи, моральних цінностей, політичних і урядових процесів, принципів становлення юридично-правової системи в різних країнах, переговорів з урегулювання міжнародних подій, діяльності дипломатичних організацій, державного управління, статистики. Зокрема такі: Wolff Chr. Institutiones juris naturae et gentium (Halaе Magdeburgicae, 1754); Pufendorf S. De iure naturae et gentium (Lipsiae, 1759) та ін. Серед найдавніших видань цієї тематичної групи такі: Wernerus S. Modus legendi abbreviaturas passim in jure tam civili quam pontificio occurrentes nunc primum integritati suae restitutus. Huic accessere tituli, quae et rubricae vulgo nuncupantur, in univsum jus civile ex Haloandri recognitione adscripti (Lyon, 1552); Goeden H. Dn. Henningi Goeden Haelbergensis iureconsulti clarissimi, Iudicarij ordinis processus: Item, domini Odofredi Summa de libellis formandis. Cum indice rerum ac verborum notatu dignorum (Coloniae Agrippinae,

1552); Ruiz de Moros P. Decisiones Petri Royzii Aurei Alcagnicen: regii iurisc. de rebus in sacro auditorio Lituanico, ex appellatione iudicatis (Venetiis, 1572); Bodin J. Ioannis Bodini Andegavensis, De republica libri sex (Paris, 1591). Серед найпізніших надходжень до відділу колекції є багатотомне видання: Правиков Ф. Д. Памятник из законов, руководствующий к познанию приказного обряда, собранный по азбучному порядку трудами надворного советника Федора Правикова. Ч. 1–16 (Санкт-Петербург, 1804–1826), а також періодичне видання – «Статистический журнал», 1806–1807.

IIIb. Philosophia (Філософія). У складі цього тематичного відділу зберігаються окремі книги і повні комплекти багатотомних видань з філософії та історії філософії, арифметики, математики, геометрії і графіки, алгебри, тригонометрії, архітектури, фізики, метафізики, граматики і логіки, географії, механіки і гідродинаміки, оптики, астрономії, геодезії, фізіогноміки. Зокрема: Descartes R. Les Principes de la philosophie (Paris, 1647); Newton Is. Arithmetica Universalis; sive de Compositione et Resolutione Arithmetica Liber (Lugdunum Batavorum, 1732); Galilei G. Opera di Galileo Galilei (Firenze, 1718); Kant Imn. Opera ad philosophiam criticam (Lipsiae, 1796–1798) і багато інших. Найдавнішими виданнями у цьому тематичному розділі є робота польського географа і філософа Яна із Стобниць «Дитя природної філософії» (Jan of Stobnica. Parvulus philosophiae naturalis. Kraków, 1503). Найбільш пізнім є видання Стойковича А. И. «О предохранении себя от ударов молнии во всех случаях жизни» (Харьков, 1810). Унікальне видання мнемотехнічного трактату з назвою «Мистецтво пам'яті» («Ars memorativa». Augsburg, 1479), що наразі зберігається в колекції інкунабул НБУВ, також належало до відділу філософії «Collectio Regia». Цей варіант набору трактату Міжнародна комісія з інкунабулознавства в 1930-х рр. визнала єдиним, відомим у світі.

IIIc. Artes (Мистецтво). Цей відділ наповнений виданнями з мистецтва, економіки, сільського господарства: загальної агрономії, меліорації, технології вирощування та продажу тютюну, садового і паркового мистецтва, мистецтва вирощування квітів, лісництва. Наприклад, «Руководство (краткое) к сбережению и поправлению лесов в российском государстве» [Сочинение Павла Дивова] (Санкт-Петербург, 1809). Тут є книги про хвороби тварин та їх лікування (Wolstein J. G. (Wogumił). Observationes circa luem pecudum, cum adnexo tractatu contra trucidationem in luibus usitatam, quas Jac. de Kostrzewski in lat. idioma et hotas addidit. Leopoli, 1785); про продаж коней та уникнення шахрайства при цьому (Duts F. Les ruses du maquignonage dévoilees, ou le moyen de se garantir de toutes fraudes dans l'achat des chevaux. Maestricht, 1773); з торгівлі, виготовлення тканин, військового мистецтва, історії воєн, опису армій різних країн, військової тактики,

військових інструкцій; мемуари маршалів та генералів; дисертації; дослідження про лицарські ордени, артилерію, фортифікацію (Baspagne de Beauval J. Dissertation historique sur les duels et les ordres de chevalerie. Amsterdam, 1720); книги з образотворчого мистецтва (Memorie per le belle arti. Roma, 1785–1788; Soprani R. Delle vite de pittori, scultori ed architetti. Genova, 1769; Walpole H. A catalogue of engravers, who have been born, or resided in England / digested by Horace Walpole, Earl of Orford, from the MSS of Mr. George Vertue; to which is added an account of the life and works of the latter. Strawberry Hill, 1765; Basan P. F. Catalogue des estampes gravées d'après P. P. Rubens. Paris, 1775; Laugier M.-A. Observations sur l'architecture. La Haye et Paris, 1765) та окремих архітектурних стилів, наприклад, Карла Лодолі «Elementi dell' architettura Lodoliana, o sia, L'arte del fabbricare con solidità scientifica e con eleganza non capricciosa, libri due» (Roma, 1786); гідравлічної архітектури – Prony G. Nouvelle architecture hydraulique (Paris, 1790–1796); музичного мистецтва – Faber H. Ad musicam practicam introductio, non modo praeepta, sed exempla quoque ad usum puerorum accommodata, quam brevissime continens (Norimbergae, 1550); машин та винаходів: Gallon J.-G. Machines et inventions approuvées par l'Academie royale des sciences, depuis son établissement jusqu'à present: avec leur description: dessinées & publiées du consentement de l'Academie (Paris, 1735–1777) та ін.

IV. Medici, Anatomia, Chymia, Historya Naturalis (Медицина, Анатомія, Хімія, Природнича історія). Серед видань відділу такі: з історії медицини – Barchusen J. C. J. Congr. Barchusen Historia Medicinæ, in qua si non omnia, pleraque saltem, medicorum ratiocinia dogmata, hypotheses, sectæ &c. quæ ab exordio Medicinæ usque ad nostra tempora inclaruerunt, pertractantur (Amstelodami, 1710); збірник лікарських засобів – Kestner Chr. W. Christ. Guil. Kestneri P. et M. D. Bibliotheca medica, optimorum per singulas medicinae partes auctorum delectu circumscripta, et in duos tomos distributa (Jenae, 1746); профілактичних засобів охорони здоров'я – Moor V. Cogitationum de instauratione medicinae, ad sanitatis tutelam, morbos profligandos, nec non vitam propogandam, libri tres (Amstelaedami, 1695); медичні словники: Castelli B. Lexicon medicum Graeco-Latinum (Roterodami, 1665), Levacher de la Feutrie T. Dictionnaire de chirurgie: contenant la description anatomique des parties du corps humain, le mécanisme des fonctions, le manuel des opérations chirurgicales (Paris, 1767), медицина у окремих народів – Alpinus P. P. Alpini De Medicina Aegyptiorum libri quatuor & Jacobi Bontii De Medicina Indorum (Paris, 1645); нариси з практичної медицини – Plater F. Praxeos medicae tomi tres (Basil, 1625); медичні енциклопедії – Dolaeus J. Johannis Dolae med. doct. consiliari ac archiatri Hasso-Cassellani S.R.I. Curiosorum Collegae, Encyclopaedia, medicinae

theoretico-practicae (Amstelodami, 1686); афоризми античного цілителя Гіпократата (Hippocrate. Les Aphorismes d'Hippocrates. Paris, 1724) і німецького лікаря та творця вчення про «тваринний магнетизм» Франца Антонія Месмера (Aphorismes de M. Mesmer, dictés à l'assemblée de ses Elèves, et dans lesquels on trouve ses principes, sa théorie et les moyens de magnetizer. Paris, 1786); праці італійського лікаря та ботаніка Проспера Альпіні – Alpini P. De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem (Venetiis, 1735); французького хіміка, аптекаря, лікаря, члена Паризької академії наук Луї Лемері – Lémery L. Traite des aliments ou l'on trouve par ordre, et separement, la difference & le choix qu'on doit faire de chacun d'eux en particulier (Paris, 1705); швейцарського медика і радника Ватикану Самюеля Огюста Андре Давида Тіссо – Tissot S. Traité de l'épilepsie (Paris et Lausanne, 1772); вузькоспеціалізовані видання з хірургії (Pott P. The chirurgical works. London, 1779), акушерства (Peu Ph. La pratique des accouchemens. Paris, 1694), фармації (Ludwig D. De pharmacia moderno seculo applicanda dissertations III. Gotha, 1671); анатомії (Portal A. Histoire de l'anatomie et de la chirurgie, contenant l'origine et les progress de ces sciences. Paris, 1770). Є в цьому розділі і періодичні видання, такі, як французький медичний журнал «Journal de médecine, chirurgie, pharmacie» за 1781–1791 рр., «Военно-медицинский журнал». Літературу з хімії репрезентують: Macquer P. J. Dictionnaire de chimie: contenant la théorie et la pratique de cette science, son application à la physique, a l'histoire naturelle, à la médecine, et aux dépendans de la chimie (Paris, 1778); Minerophilus F. Neues und Curieuses Bergwercks-Lexicon (Chemnitz, 1730); Sigaud de la Fond J.-A. Dictionnaire des merveilles de la nature (Paris, 1790); Macquer P. J. Chymisches Wörterbuch oder allgemeine Begriffe der Chymie nach alphabetischer Ordnung (Leipzig, 1781–1783). Також розділ містить дослідження з видобувної промисловості: Rinman S. Bergwerks lexicon (Stockholm, 1788–1789); металургії – Stahl G. E. Anweisung zur Metallurgie, oder der metallischen Schmelzt und Probier-Kunst (Leipzig, 1720); природознавства – Scopoli G. A. Introductio ad historiam naturalem, sistens genera lapidum, plantarum, et animalium, hactenus detecta, caracteristibus essentialibus donata, in tribus divisa, subinde ad leges naturae (Praga, 1777); Linne C. Systema naturæ sistens regna tria naturæ in classes et ordines, genera et species redacta, tabulisque æneis illustrata. Accedunt vocabula gallica. Editio multo auctior & emendatior (Lugduni Batavorum, 1756); еволюції – Franze W. Historia animalium, in qua plerorumque animalium præcipuae proprietates ad usum eikonologikon breviter accommodantur (Dresdae, 1687); орнітології – «Ornithologie abrégée de la France contenant les figures & la nomenclature en un grand nombre de langues de 134 espece d'oiseaux gravées en taille-douce» (Neuwied sur le Rhin, 1794); ентомології – Fabricius J. Chr. Systema entomologiae, sistens insectorum classes, ordines, genera, species,

adiectis synonymis, locis, descriptionibus, observationibus» (Lipsiae, 1775); зоології – Müller O. F. Zoologiae Danicæ prodromus (Hafniæ, 1776); ботаніки – Linné C. Bibliotheca botanica, recensens libros plus mille de plantis huc usque editos, secundum systema auctorum naturale in classes, ordines, genera & species dispositos, additis editiones loco, tempore, forma, lingua & c. cum explicatione Fundamentorum botanicorum (Amsterdam, 1736); мінералогії – Wallerius J. G. Mineralogie, od Mineralreich, von ihm eingeteilt und beschrieben (Berlin, 1750). Серед рідкісних видань цього відділу – твори відомого вченого-медика середньовіччя Ібн Сіні Абу Алі (Авіценни) «Канон лікарської науки» у 5 томах (Avicenna. Canon. Venezia, 1500) – енциклопедичний трактат, що був основним джерелом медичних знань протягом декількох століть.

V. [*Autorum Classicorum*] (Класичні автори). Це найбільший у королівській бібліотеці відділ, що розпочинається з праць давньогрецьких авторів – Софокла, Еврипіда, Гомера, Гесіода, Анакреонта, Піндара, Аристофана, Каллемаха, Феокрита, Сократа, Геродота, Платона, Аристотеля, Теофраста, Плутарха, Марка Аврелія, Гіппократа, Лісія, Демосфена, Ксенофонта: «Excerpta ex tragoediis et comoediis græcis tum quæ exstant, tum quæ perierunt: emendate et latinis versibus reddita ab Hugone Grotio: Cum notis & indice auctorum ac rerum» (Paris, 1626); «The Iliad of Homer. Translated by Alexander Pope» (London, 1760); «Hesiodi Ascræi, quæ extant, graece et latine» (Lipsiae, 1730); «Anacreontis Teii Carmina» (Londini, 1695); «Pindari carmina, ex interpretatione latina emendatiore, curavit Christian Gottlob Heyne» (Gottingae et Gothae, 1774); «Callimachi hymni, epigramata et fragmenta» (Lugduni Batavorum, 1761); «Les idylles de Théocrite, traduites du grec en vers françois, avec des remarques» (Paris, 1688); «Loix de Platon» (Amsterdam, 1769); «La prima parte delle Vitedi Plutarco, tradotte da M. L. Domenichi» (Vinegia, 1559); «Epicteti Enchiridium Una Cum Cebetis Tabula, Graece Et Latine» (Delphis, 1723); «Marci Antonini imperatoris eorum quæ ad seipsum libri XII, recogniti et notis Illustrati» (Theatro Shetdoniano, 1704); «Hippocratis Aphorismi, ad mentem ipsius, artis usum, & corporis mechanismi rationem expositi. Auctore Joanne Hecquet a parisiana editione» (Neapoli, 1731); «Lysiae Atheniensis voius Decem graeciae oratorum Orationes XXXIV nunc primùm de Graecis Latine redditae et Politicis Notis illustratae a Jodoco Vander-Heidio Brabanto» (Hanoviae, 1615). Особливої уваги заслуговує рідкісний переклад латиною давнього твору із зоології «Історія тварин» Аристотеля (Венеція, 1476 р.). У світі відомо лише два примірники цього видання на пергаменті – один зберігається у Національній бібліотеці в Парижі, другий – у НБУВ.

Наступними розміщуються видання давньоримських авторів – Катутла, Вергілія, Горація, Овідія, Федре, Ювеналла, Сенеки, Марціала, Клавдіана, Юлія Цезаря, Цицерона, Саллюстія, Плінія Старшого, Квінтіліана, Плінія

Молодшого: «Traduction en prose de Catulle, Tibulle et Gallus par l'auteur des Soirées Helvétiennes et des Tableaux» (Amsterdam et Paris, 1771); «Les Géorgiques de Virgile, traduction nouvelle en vers françois, enrichie des notes» (Paris, 1770); «Les poésies d'Horace, traduites en François» (Paris, 1760–1768); «Delle Metamorfosi d'Ovidio al christianissimo re di Francia Henrico Secondo» (Venezia, 1561), «Phaedri Augusti Caesaris liberti Fabularum Aesopiarum libri quinque. Interpretatione et notis illustravit Petrus Danet» (Paris, 1675); «Les Oraisons de Cicéron, traduites en françois, sur la nouvelle Edition d'Hollande 1724, avec des remarques, par M. De Villefore» (Paris, 1732); «Cornelius Nepos de vita excellentium imperatorum interpretatione et notis illustravit Nicolaus Courtin, in usum serenissimi Delphini» (Paris, 1675). Гордістю колекції є праця римського вченого Плінія Старшого «Природнича історія» (Венеція, 1499 р.) у 37-ми книгах. Ця робота була своєрідною енциклопедією з природничих наук протягом середньовіччя і залишається неоціненним джерелом знань з природознавства, античності, оскільки майже всі праці, якими користувався Пліній, тепер втрачені.

VIa. Litteratura (Література). Відділ складається з видань з історії античної літератури: Lanteires J. Tableau Abrégé de l'antiquité littéraire, ou dictionnaire historique et littéraire des poetes grecs et latins (Lausanne et Paris, 1791); історії дитячої літератури, наук і мистецтва – Juvenel de Carlenca F. Essais sur l'histoire des belles-lettres, des sciences et des arts (Lyon, 1757); історії поезії – Callières F. Histoire poétique de la guerre nouvellement declare entre les anciens et les modernes (Amstelaedam, 1688); полемічної літератури і листування – Iraitl A. S. Querelles littéraires, ou Mémoires pour servir à l'histoire des revolutions de la république des lettres, depuis Homère jusqu'à nos jours (Paris, 1761); з історії літератури окремих країн; різних словників і граматик, поетичних творів, пародій та ін.

VIb. Fabulae Rom[anorum] (Легенди). Містить збірки казок «Le Cabinet des fées, ou Collection choisie des contes des fées, et autres contes merveilleux» (Paris, 1785–1789); новели Джованні Боккаччо «Декамерон» різних років видання (найраніше видання – «Il Decamerone di M. Giovanni Boccaccio», Vinegia, 1552); твори Мігеля де Сервантеса, Жан-Жака Руссо, Джонатана Свіфта (Cervantes Saavedra M. Histoire de l'admirable Don Quichotte de la Manche. Paris, 1753–1754, Swift J. Le conte du tonneau: contenant tout ce que les arts, & les sciences ont de plus sublime, et de plus mysterieux. La Haye, 1721); збірки пригодницьких оповідань, анекдотів, мемуарів, есе різних авторів.

VIIa. Apparatus Historiae (Допоміжні історичні дисципліни). Відділ містить видання про методи вивчення історії, історичні листи, історичні словники, праці з генеалогії (Gatterer J. Chr. Abriß der Genealogie. Göttingen,

1788); геральдики (Gatterer J. Chr. Abriß der Heraldik oder Wappenkunde. Nürnberg, 1774); дипломатії (Le Moine P. C. Diplomatique-pratique, ou traité de l'arrangement des archives et trésors des chartes. Metz, 1765); хронології (Newton I. Abrégé de la chronologie des anciens royaumes, par Mr. Newton, traduit de l'anglais de Mr. Reid. Geneve, 1743). Більшість видань були надруковані у XVIII ст.

VIIb. Geographia (Географія). Має в своєму складі географічні словники (Morenas F. Dictionnaire historique portatif de la géographie ancienne et moderne par Morenas. Paris, 1759), праці зі стародавньої географії (Anville J.-Bt. Géographie ancienne abrégée. Paris, 1768) та географії різних епох (Pluche N. A. Concorde de la Géographie des différens ages ouvrage posthume de M. Pluche. Paris, 1765), видання із загальної географії, атласи, журнали, щоденники і описи подорожей різними місцевостями, країнами та частинами світу, наприклад: Измайлов В. В. Путешествие в полуденную Россию (Москва, 1805); La Caille N. L. Journal historique du voyage fait au Cap de Bonne-Espérance (Paris, Guillyn, 1763). Майже всі видання цього відділу були надруковані у XVIII ст., переважно в Парижі французькою мовою.

VIIc. Res Antiquaria (Старожитності). Довідкова література з антикваріату, наприклад: Schöttgen Chr. Curiöses Antiquitäten-Lexicon: Darinnen nicht allein einige tausend Wörter aus dem Jüdischen, Griechischen, Römischen und Christlichen Alterthum kurtz und deutlich erkläret werden, sondern auch eine zulängliche Nachricht von den Ordnungen und Gebräuchen, welche bey den Hebräern, Griechen, Römern und alten Christen ehemals im Schwange gewesen, aus denen besten so wol alten als neuen Scribenten, wie auch aus verschiedenen alten und bewehrten Monumenten in möglicher Kürtze gegeben wird. Leipzig, 1719; описи колекцій старожитностей (Caylus A. Cl.-Ph. Recueil d'antiquités égyptiennes, étrusques, grecques, romaines et gauloises. Paris, 1752–1767); дослідження філософії окремих давніх країн та їх культур: Єгипту, Греції, Італії та ін.; давніх засобів і мір вимірювання та зважування – Eisenschmidt J. C. Jo. Casp. De ponderibus et mensuris veterum Romanorum, Graecorum, Hebraeorum (Strasbourg, 1737); історичні спостереження за давніми архітектурними спорудами – Hirt A. L. Osservazioni storico-architettoniche sopra il Pantheon (Roma, 1791).

VIIId. Res Antiquaria [Nummi] (Нумізматики). Переважна більшість видань цього тематичного відділу за часом друку належить до XVIII ст., декілька – до початку XIX ст., близько 13 – до XVII ст., одне – до XVI ст. Це словники з нумізматики: Rasche J. C. Lexicon universae rei numariae veterum et praecipue Graecorum Romanorum cum observationibus antiquariis geographicis chronologicis historicis criticis. Praefatus est Christ. Gottl. Heyne

(Leipzig, 1785–1793); каталоги колекцій: Damme P. Catalogue d'une collection de médailles antiques, faite par la Csse. Douair. De Bentinck, née Csse d'Aldenburg, Dame de Varel, Kniephausen et Doorwerth (Amsterdam, 1787), Damme P. Supplement aux catalogue d'une collection de médailles antiques, faite par la Csse Douair. de Bentinck, née Csse d'Aldenburg, Dame de Varel, Kniephausen et Doorwerth (Amsterdam, 1788), Vaillant J. «Numismata imperatorum romanorum praestantiora» (Romae, 1743); дисертації – Havercamp S. Dissertationes de Alexandri Magni numismate: quo quatuor summa orbis terrarum imperia continentur, ut et de Nummis Contorniatibus (Ludgunum Batavorum, 1722); довідкові багатотомники з розпізнавання давніх монет – Köhler J. D. Der wöchentlichen Historischer Münz-Belustigung Zwanzigster Theil, darinnen allerhand merkwürdige und rare Thaler, Ducaten... (Nürnberg, 1729–1750); праці нумізматів XVII ст.: Лоренса Бегера – Beger L. Observationes et coniecturae in numismata quaedam antiqua (Cölln, 1691), Жана Гардуена – Hardouin J. Nummi antiqui populorum et urbium illustrate (Paris, 1684).

VIIIa. Historia Universalis (Загальна історія). Більшість відділу становлять багатотомні видання (45 томів і 120 томів) з історії від початку світу до тодішнього сьогодення французькою мовою, що друкувалось у другій половині XVIII ст. в Парижі: «Histoire universelle, depuis le commencement du monde jusqu'à present, composée en Anglois par une Société de Gens de Letters». Монографічні видання розділу представляють праці німецького історика Йоганна Кристофа Гаттерера (Gatterer J. Chr. Einleitung in die synchronistische Universalhistorie: zur Erlöuterung seiner synchronistischen Tabellen. Göttingen, 1771); німецького вченого і педагога Іогана Гюбнера (Hübner J. Kurtze Fragen aus der Genealogie nebst denen dazu gehorigen Tabellen zur Erläuterung der politischen Historie. Leipzig, 1737); італійського лікаря, історика та колекціонера Паоло Джовіо (Giovio P. Historiarum sui temporis. Argentorati, 1556) та ін.

VIII b. Hist[oria] Sacra et Eccl[esiastica] (Церковна історія). Відділ містить видання з історії релігії і церкви з поясненням суперечностей: Gautruche P. Histoire saint, avec l'explication des points controversez de la religion (Caen, 1674); про звичаї християн – Fleury C. Les moeurs des chrestiens (Bruxelles, 1719) і представників інших релігій; з історії папства – Bruys F. Histoire des papes depuis Saint Pierre jusqu'à Benoit XII inclusivement (La Haye, 1732–1734) та понтифікату, конклавів (ради кардиналів) – Vanel C. Histoire des conclaves depuis Clement V jusqu'à present (Cologne, 1703); з теорії домінування арійської раси – Maimbourg L. Histoire de l'arianisme depuis sa naissance jusqu'à sa fin, avec l'origine et le progrès de l'hérésie des sociniens (Paris, 1682); з історії протестантських течій – лютеранства, кальвінізму: Maimbourg L. Histoire du Lutheranisme (Paris, 1681–1682), Maimbourg L.

Histoire du Calvinisme (Paris, 1682); з історії чернечих орденів – Hélyot P. Histoire des ordres monastiques, religieux et militaires, et des congrégations de l'un & de l'autre sexe qui ont été établies jusqu'à present (Paris, 1721) та ін.

VIIIc. Hist[oria] Antiqua (Давня історія). Представлені у відділі книги присвячені стародавній історії міфічного острова Атлантида, Амазонії, Єгипту, Персії, Македонії, Греції, Туреччини, Африки, інших країн та континентів. Це, зокрема, видання французького історика і педагога Шарля Роллена (Rollin Ch. Histoire ancienne des Egyptiens, des Carthaginois, des Assyriens, des Babyloniens, des Mèdes et des Perses, des Macedoniens, des Grecs. Paris, 1740–1751); французького мистецтвознавця Жака Лакомбо (Lacombe J. Abrégé chronologique de l'histoire ancienne des empires et des républiques qui ont paru avant Jésus-Christ. Paris, 1757); англійського професора, знавця історії стародавньої Греції Джона Гілліса (Gillies J. Histoire de l'ancienne Grèce, de ses colonies et de ses conquêtes, depuis les premiers temps, jusqu'à la division de l'Empire Macédonien. Paris, 1787–1788).

VIII d. Hist[oria] Romana (Історія Римської імперії). Примірники видань у цьому відділі авторства французьких істориків Шарля Роллена (Rollin Ch. Histoire romaine depuis la fondation de Rome. Amsterdam, 1739–1749); Рене Обер де Верто (Vertot R. A. Histoire des revolutions arrivées dans le gouvernement de la république romaine. La Haye, 1737); Луи-Себастьяна ле Нэн де Тиллемона (Tillemont L.-S. Histoire des empereurs et des autres princes qui ont régné durant les six premiers siècles. Bruxelles, 1707–1739) та дослідників з інших країн. Автори присвятили свої праці історії Римської імперії (її становленню, правителям, революції, географічним особливостям, політичному устрою, культурі тощо) та історії життя Цицерона.

VIII e. Hist[oria] Orient[alis] (Історія Сходу). Відділ містить декілька багатотомних видань з історії Візантії (Східної імперії) та Константинополя. Серед них: Cousin L. Histoire de Constantinople depuis le regne de l'ancien Justin jusà la fin de l'empire. T. I–VIII (Paris, 1671–1674).

VIII f. Hist[oria] Germanica (Історія Німеччини). У відділі видання з давньої історії Німеччини та різних історичних періодів і державних устроїв на цій території; з історії часів правління різних монархів, описи їх подорожей до інших країн; з історії війн різних часів та військових перемовин Німеччини; описи історії або археології окремих міст чи місцевостей: Дрездена – Lehninger J. A. Description de la ville de Dresde, de ce qu'elle contient de plus remarquable et de ses environs (Dresde, 1782); Каринтії – Fröhlich E. Specimen archontologiae Carinthiae (Viennae, 1758); Боремиї – Andre (abbe). Histoire generale et particuliere de Bohem (Prague, 1783); Бельгії – Guicciardini L. Belgicae, sive Inferioris Germaniae description (Amsterdam, 1652); монографія

з історії Ганзейської ліги – Mallet P. H. Histoire de la ligue Hanseatique (Geneva, 1805).

VIIIg. Hist[oria] Imp[er]ii Russorum (Історія Російської імперії). Відділ містить декілька багатотомних видань з історії Росії французькою і німецькою мовами: Müller G. F. Sammlung russischer Geschichte (St.-Peterburg, 1732–1764); спогади з історії, політики та війни з турками і татарами – Manstein С. Н. Mémoires historiques, politiques et militaires sur la Russie, par le général Manstein (Lyon, 1772); збірку російських анекдотів – Schwan Chr. F. Anecdotes Russes: ou lettres d'un officier allemand à un gentilhomme livonien, écrites de Petersbourg en 1762 Temps du Règne & du Détrônement de Pierre III. Empereur de Russie, recueillies & publiées par C. F. S. de la Marche (London, 1764); книгу, присвячену діяльності імператриці Катерини II – Müller С. Е.-Chr. Catharina II, dargestellt in ihren werken zur beherzigung der völker Europens, vom verfasser der ökonomisch-politischen Hefte für den Norden (Berlin, 1794) та ін.

VIIIh. Hist[oria] Imperii Turcar (Історія Османської імперії). Видання цього відділу висвітлюють історію, географію, політику і відомі персоналії Османської імперії, серед них: Verdy du Vernois. Essai de geographie, de politique et d'histoire sur les possessions de l'Empereur des Turcs en Europe (London et Paris, 1785).

IXa. Hist[oria] Galliae (Історія Франції). Відділ укомплектований виданнями про національні древності (Millin A.-L. Antiquites nationales ou recueil de monumens pour servir à l'histoire générale et particulière de l'Empire françois, tels que tombeaux, inscription, statues, vitraux, fresques, etc. Paris, 1790–1791) та історичні пам'ятки Франції (Curiosites historiques, ou recueil de pieces utiles a l'histoire de France et qui n'ont jamais paru. Amsterdam, 1759); маловідомі твори та есе з історії цієї країни чи її міст – «Nouveaux essais historiques sur Paris» (Paris, 1781–1783); багатотомники з загальної історії Франції – «Histoire de France, depuis l'établissement de la monarchie française dans les Gaules». Т. I–XVII (Paris, 1755–1757); видання про війни і суперництва з Австрією, Англією та іншими країнами – Rousset de Missy J. Histoire Memorable des guerres entre les maisons de France et d'Autriche (Amsterdam, 1748–1749); видання з історії життя і правління окремих монархів: Карла Великого, Луїса XI, Генріха IV та інших; збірки спогадів і анекдотів про кардинала Рішельє – Siri V. Anecdotes du ministere du Cardinal de Richelieu, et du regne de Louis XIII (Amsterdam, 1717) та мемуари багатьох відомих осіб Франції; видання, що висвітлюють різні аспекти французької революції та ін.

IXb. Historia Italia[e] (Історія Італії). У відділі присутні видання, присвячені як загальній історії Італії (Guicciardini F. Histoire des guerres d'Italie traduite de l'italien de François Guichardin. Londres, 1738), так і історії окремих

її територіальних частин чи міст: Неаполя (Giannone P. *Istoria civile del Regno di Napoli*. Venezia, 1766), Венеції (Laugier M. A. *Histoire de la République de Venise*. Paris, 1757–1768), Генуї (Description des beautés de Genes et de ses environs. Genoa, 1781), Флоренції (Machiavel N. *Histoire de Florence*. Traduction nouvelle. Amsterdam, 1694); також тут можна зустріти видання з історії островів Корсика і Мальта (Gentile di Vendome P. *Della historia di Malta, et successo della guerra seguita tra quei religiosissimi caualieri, & il potentissimo gran turco sulthan Solimano, l'anno 1565*. Bologna, 1566).

Ixc. Historia M[agnae] Britanniae (Історія Великої Британії). Тут є восьмитомник про дива Великої Британії і Ірландії: Beeverell J. *Les delices de la Grand Bretagne, et de l'Irlande* (Leide, 1727); видання, присвячені конституції – Lolme J. L. *The Constitution of England; or an account of the English government* (London, 1781); історії парламенту Англії – Raynal G. T. *Histoire du parlement d'Angleterre* (London, 1748); стану війська, мореплавства, аристократії, духовенства, громадського і муніципального порядку у Великій Британії – *État militaire, naval, nobiliaire, ecclésiastique, civil et municipal de la Grande-Bretagne* (Paris, 1781); з історії англійської революції та хроніки королів Англії, політичні та історичні мемуари, листування, дебати, статuti, анекдоти про відомих політичних осіб.

Ixd. Historia Hisp[aniae] et Port[ugalliae] (Історія Іспанії та Португалії). У відділі зібрано видання із загальної історії Іспанії та Португалії Хуана де Маріана (Mariana J. *Histoire générale d'Espagne*. Paris, 1725), Хуана Феррераса (Ferreras J. *Histoire generale d'Espagne, traduite de l'espagnol*. Paris, 1751); з історії іспанських революцій і пам'ятних подій (Orléans P. J. *Histoire des révolutions d'Espagne*. Paris, 1737); життєписи кардиналів (Fléquier E. *Histoire du Cardinal Ximénes*. Amsterdam, 1700) та ін.

Ixe. Hist[oria] Regn[orum] Aquilon[orum] (Історія Північних країн). У відділі видання з історії Данії (Mallet P.-H. *Histoire de Dannemarc*. Paris, 1787–1788), Ісландії (Horrebow N. *Zuverlassige Nachrichten von Island*. Lipsiae, 1753), Швеції (Fabrice F. *Zuverlässige Geschichte, Carl des Zwölften, Königs in Schweden*. Leipzig, 1759); про правителів цих країн, війни і революції.

Ixf. Hist[oria] Prussiae (Історія Пруссії). Відділ містить хроніки певних історичних періодів або правителів Пруссії: Petrus de Dusburg. *Chronicon Prussiae, in quo Ordinis Teutonici origo, nec non res ab ejusdem Ordinis Magistris* (Lipsiae, 1679), Richter Chr. G. *Chronique de Frédéric, roi de Prusse* (Dusseldorf, 1745); видання про історико-географічні особливості країни – Hartwich A. *Geographisch-Historische Landes-Beschreibung derer dreyen im pohlnischen Preussen liegenden Werdern, als des Dantziger-Elbing- und Marienburgischen (Königsberg, 1722)*; спогади з історії Брандербурга – Fredericus II. *Mémoires*

pour servir á l'histoire de Brandebour (Berlin et a La Haye, 1751); видання про короля Фредерика I Великого – Mauvillon É. Histoire de Frederic Guillaume I. roi de Prusse et electeur de Brandebourg (Leipzig, 1741).

LXg. Hist[oria] Asiae, Afric[ae] et Americ[ae] (Історія Азії, Африки та Америки). Зберігаються видання з історії Персії (Mahdi H. A. Histoire de Nader Chah, connu sous le nom de Thahmas Kuli Khan, empereur de Perse. Londres, 1770); Арабії (Specimen historioe Arabum. An extract by Abul Farajius. Oxon, 1650); про завойовницьку політику Тамерлана (Instituts politiques et militaires de Tamerlan, proprement appellé Timour. Paris, 1787); з історії античної культури і літератури Індії, Персії, Єгипту і Греції; значна кількість видань висвітлює історичні, культурні і географічні особливості Китаю – «Описание кратчайшее городам, доходам и протчему китайского государства, а при том и всем государствам и княжествам, кои Китайцам сведомы» (Санкт-Петербург, 1778), Америки (Ulloa A. Don Ulloa, Mémoires philosophiques, historiques, physiques, concernant de l'Amérique. Paris, 1787) та різних колоній на її території – Butel-Dumont G.-M. Histoire et commerce des colonies angloises, dans l'Amérique septentrionale (Paris, 1755).

X. Bibliotheca Polona (Колекція «Полоніка») – особлива частина королівської бібліотеки, що містить праці польських авторів різними мовами, які друкувались за кордоном, а також іноземних авторів, у чиїх творах висвітлюється історія, географія, економіка, звичаї, культура, політичні перспективи Польщі: «Wykład pocztékowych prawidel ekonomiki polityczney: z przystosowaniem Przepisów Gospodarstwa Narodowego do onego wydzwignienia i polepszenia stosownie do aktualnego Stanu, w ktorым rzeczy zostaja» (Warszawa, 1790); Koryciński A. Perspectiva politica regno Poloniae elaboratu... (Dantisci, 1652). Є праці, присвячені моральним нормам: Brodowski S. Wyłożenie moralnych przymiotów i powinności stanu woyskowego, dla młodzi zacie urodzoney i wychowaney, która siś do tego stanu zabiera. Z niemieckiego przetłumaczone. Za pozwoleniem zwierzchności (Warszawa, 1780), Vernet J. Roznowysokratyczne w roznych materyach politycznych i moralnych z francuskiego przetłomaczone od J. P. Zabłockiego (Warszawa, 1775); освіти різних напрямів: духовній, громадській, в родині, у навчальних закладах різного рівня. Є видання з права, фізики, математики, хімії, зоології, мінералогії, ботаніки, історії літератури і старожитностей, мовознавства. Чимала кількість драматичних творів, поезії, є казки, листи. Зберігся рукописний систематичний каталог під назвою «Specimen catalogi bibliothecae Reg. Pol.», що складається з двох томів великого формату (IP НБУВ. Ф. 1. № 6414, арк. 1–749; № 6415, арк. 1–678).

Відділ «Supplementa ad Coll. Reg.» (додаток до Королівської колекції)

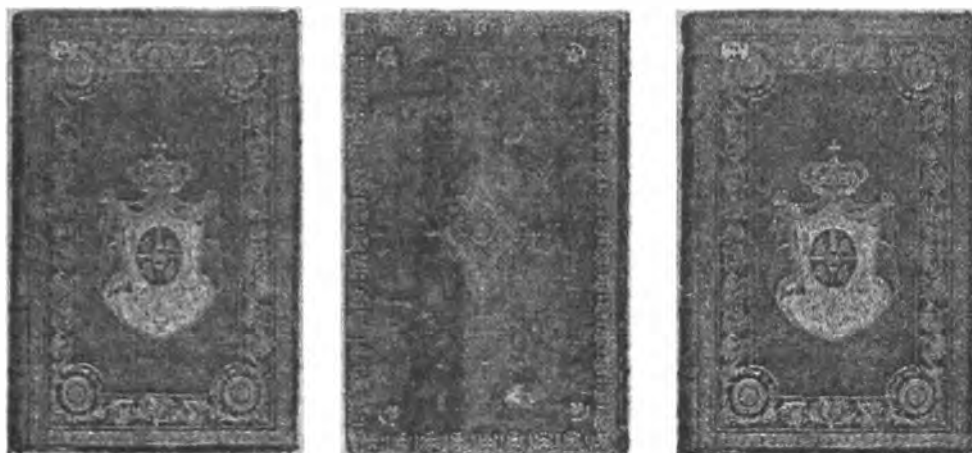
розміщується після основного масиву колекції та має шифри – порядкові номери (наприклад, Suppl. 1). Кількість дублетів видань, що збереглися у цьому відділі, варіюється від 2 до 172 примірників. Серед видань знаходяться каталоги з ботаніки, промови викладачів волинського ліцею на честь початку чи закінчення навчального року (зокрема, Т. Чацького, А. Осінського, І. Олдаковського, Е. Словацького та ін.), навчальні плани з різних предметів, що викладалися в ліцеї, перелік навчальних предметів у різні навчальні роки, календарі, матеріали сеймів, офіційні листи, адресовані Т. Чацькому, положення про бібліотеку, стан фінансування, доходи та видатки Волинського ліцею (1823–1824 рр.), твори Ю. Немцевича, Т. Чацького (відомості про пожежу в Покровському храмі м. Луцька у 1803 р.), навчальні посібники (наприклад, теоретична та практична хірургія Я. Шимкевича), укази сенату, устави для приходських училищ Волинської, Київської та Подільської губерній (наприклад, 1807 р., польською та російською мовами), повідомлення для громадян Волинської, Київської та Подільської губерній та Тернопільського повіту (автор Т. Чацький), зібрання заяв, нот та фактів, що стосуються Барської конфедерації 1772–1773 рр. тощо.

Хронологічні межі видань: XV–XIX ст.

Кількісний склад фонду у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій: 19 395 од. зб.

Мова видань: англійська, грецька, італійська, латинська, німецька, польська, російська, французька, чеська.

Зовнішні ознаки колекції: На всіх книгах є наліпка з шифром, який складається з трьох частин: латинської літери «R» – від скороченої назви «Regia», римської цифри, що позначає відділ, і арабської цифри з порядковим номером, наприклад «R. X. 996». Багато книжок мають відповідні суперекслібриси.

Науково-довідковий апарат колекції:

Specimen catalogi bibliothecae Reg. Pol. // IP НБУВ. Ф. 1. № 6414. Арк. 1–749; № 6415, Арк. 1–678. Рукопис.

Spis Biblioteki Scheidta // IP НБУВ. Ф. 1. № 6433. Арк. 1–16. Рукопис.

[Альбертранди Жан Баптист]. [Систематический каталог библиотеки Станислава Августа Понятовского]. IP НБУВ. Ф. 300. 11 од. зб., 1791–1796 рр. (наявні пізніші дописки ХІХ ст.). Рукопис.

Каталог книг библиотеки императорского университета св. Владимира. Т. 1–5. Киев, 1854–1858.

Каталог інкунабул / АН УРСР, ЦНБ ; уклад. Б. І. Зданевич. Київ, 1974. 252 с.

Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки имени В. И. Вернадского НАН Украины / сост. М. А. Шамрай; с участием Б. В. Грановского и И. Б. Торбакова. Киев, 1995. 552 с.

Службовий топографічний каталог.

Використані джерела і література

Булатова С. О. Рідкісні рукописи XVIII ст. з історії класичної археології із зібрання польського короля Станіслава Августа Понятовського у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського // Архіви України. 2005. № 4 (257). С. 132–147.

Булатова С. О. Рукописи Collectio Regia в фондах Інституту рукописей ЦНБ ім. В. І. Вернадського НАН України // Рукописна та книжкова спадщина України. 1996. Вип. 3. С. 121–137.

Голобуцький П. Скарб світової культури – для нащадків // Бібліотечний вісник. 1993. № 1. С. 76–77.

Дубровіна Л. А., Степченко О. П. Архів та зібрання рукописів Університету св. Володимира // Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : путівник. Київ, 2015. С. 82–90.

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Київ, 1988. С. 17–24.

Ласкажевська Х. Історія бібліотеки останнього польського короля (Варшава – Кременець – Київ) // Бібліотечний вісник. 2001. № 3. С. 19–28.

Рабчун О. С. Унікальна книга зі складу «Королівської бібліотеки» // Молодий вчений. 2015. № 2, лютий. С. 154–157.

Dzięcioł A. Stanisław August Poniatowski i jego księgozbiór w świetle źródeł zachowanych w Bibliotece Narodowej Ukrainy w Kijowie // Kronika Zamkowa. 2006. № 1–2 (51–52). S. 109–121.

Łaskarzewska H. Księgozbiór króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w Kijowie: Historia, stan obecny, rejestracja // Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej. 1996. № 2 (137). S. 7–12.

Людмила Деменко

Родова бібліотека польських магнатів Яблоновських

Фондозасновники: Яблоновські – представники польського магнатського роду герба «Прус III», які відігравали значну роль у суспільно-політичному та культурному житті Речі Посполитої. Головна заслуга у формуванні книжкового зібрання належить Юзефу Олександрові Яблоновському (1711–1777) – князю, новогрудському воєводі, меценату науки та культури.

Інформаційна довідка про фондозасновників:

Зібрання формували впродовж тривалого часу кілька поколінь роду Яблоновських:

Ян Станіслав Яблоновський (?–1647) – великий коронний мечник, прадід Ю. О. Яблоновського;

Станіслав Ян Яблоновський (1634–1702) – великий коронний гетьман, дід Ю. О. Яблоновського;

Ян Станіслав Яблоновський (1669–1731) – руський воєвода, дядько Ю. О. Яблоновського;

Олександр Ян Яблоновський (1671–1723) – великий коронний хорунжий, батько Ю. О. Яблоновського;

Теофіла Яблоновська з Сенявських (?–1745) – мати Ю. О. Яблоновського;

Юзеф Олександр Яблоновський (1711–1777) – новогрудський воєвода, який систематизував бібліотеку і опублікував її каталог;

Франтішка з Воронєцьких Яблоновська (1743–1829) – друга дружина Ю. О. Яблоновського;

Август Доброгост Жегота Яблоновський (1769–1799) – ротмістр національної кавалерії, син Ю. О. Яблоновського;

Теофіла Сапега (1742–1816) – литовська крайчина, старша донька Ю. О. Яблоновського, остання приватна власниця бібліотеки, яка передала її в дар Кременецькій гімназії.

Дата і місце формування колекції:

Середина XVII ст. – Перегінське (тепер – с. Перегінське Івано-Франківської обл.); 80-ті роки XVII – 80-ті роки XVIII ст. – Ляхівці (тепер – смт Білогір'я Хмельницької обл.); кін. XVII – перша третина XVIII ст. – Підкамін'я (тепер – с. Підкамін'я Івано-Франківської обл.); 30-ті – сер. 50-х років XVIII ст. – Яблонов Литовський (нині не існує; знаходився поблизу с. Щечице, тепер – Гродненської обл., Білорусь) та Підгірці поблизу р. Стрий (тепер – Стрийського р-ну Львівської обл.); 1792–1805 рр. – Теофіполь (тепер – смт Теофіполь Хмельницької обл.); 1805–1834 рр. – у складі бібліотеки Вищої Волинської гімназії (згодом – Ліцею) у Кременці (тепер – м. Кременець Тернопільської обл.).

Історична довідка про фонд: Хоча основоположником родових традицій колекціонування був Я. С. Яблоновський (?–1647), коронний мечник, фундатором бібліотеки вважається його син С. Я. Яблоновський, великий коронний гетьман, який з 80-х років XVII ст. до початку XVIII ст. володів книгозбірнею в Ляховецькому замку на Волині. Зібрання комплектувалося з універсальних за тематикою видань XVI–XVII ст. (близько 350-ти бібліографічних позицій, переважно латинською та французькою мовами). С. Я. Яблоновський позначав книжки власної книгозбірні гербовим екслібрисом – мідьоритом (його зразки не збереглися), про що відомо з фахової літератури. На зламі XVII–XVIII ст. вплив на розвиток родового бібліофілства справила книгозбірня сина гетьмана, письменника пізнього бароко Я. С. Яблоновського у Підкамені, окремі книжки з якої зберігаються у фонді дотепер.

У 1702 р., після смерті С. Я. Яблоновського, Ляхівецьку бібліотеку успадкував середній син – О. Я. Яблоновський. У цей період, а саме в 1702–1723 рр., Ляхівецьку книгозбірню поповнила незначна кількість книжок, у колекціонуванні домінувало ретельне зберігання фондів, що залишилися від батька.

Найважливіший етап у розвитку бібліотеки пов'язаний зі збирацькою діяльністю Ю. О. Яблоновського, видатної постаті польського Просвітництва. Саме в 30–60-х роках XVIII ст. відбувається формування основного складу зібрання, його організація, комплектування цінними та рідкісними виданнями.

Виокремлюються два етапи функціонування зібрання в період володіння князем Ю. О. Яблоновським. Перший – існування трьох бібліотек: у Ляхівцях, Яблоніві Литовському та Підгірцях. У цей період найбільш значимою й численною була Підгорецька бібліотека, яка в 30–40-х роках XVIII ст. виконувала роль базової для наукових та творчих занять Ю. О. Яблоновського. Найстаріша бібліотека у Ляхівцях на цьому етапі мала музейно-антикварний характер, основна її функція полягала у збереженні складу успадкованих книжок. Другий етап пов'язаний з придбанням у 1752 р. в Кенігсберзі бібліотеки прусського теолога Даніеля Сальтена (3202 бібліографічні позиції) та об'єднанням у середині 50-х років XVIII ст. трьох бібліотек князя у Ляхівцях, коли книгозбірня Ляхівецького замку набула значення фундаментальної. Після концентрації всіх зібрань у Ляхівецькому замку Ю. О. Яблоновський замовив німецькому бібліографу Фридеріку Сигізмунду Вішлебену укладання систематичного каталогу «*Bibliotheca Jablonoviana*», який був опублікований у 4-х томах форматом у 4^о лейпцизьким видавництвом Брейткопфа (Лейпциг, 1755).

Після переїзду князя до Лейпцига в 1768 р. управління маєтком перейшло до його небожа Антонія Барнаби Яблоновського, який не приділяв уваги бібліотеці. По смерті Ю. О. Яблоновського в 1777 р. бібліотеку в Ляхівцях

успадкували його вдова Франтішка та син Август Доброгост Жегота (1769–1799) Яблоновські. Цей період характеризується занепадом родового бібліофільства, оскільки єдиним аспектом діяльності бібліотеки залишилися консервація фондів. Останній період приватного володіння родовим зібранням пов'язаний з Теофілою Стшежиславою Сапегою, дочкою Ю. О. Яблоновського, яка перевезла бібліотеку з Ляхівців до своєї резиденції у Теофіполь на Волині. Завдяки її особистим читацьким уподобанням фонд поповнювався новими виданнями пізнавально-белетристичного змісту.

У 1805 р. Теофіла Сапега, в дусі просвітницьких ідей, подарувала частину бібліотеки новоствореній Кременецькій гімназії. У 1860 р. інша частина Теофіпольської бібліотеки разом із родовим архівом надійшла до Бібліотеки Ординації Замойської у Варшаві й була втрачена під час Другої світової війни.

У Кременці 1805 року бібліотекар гімназії Павло Ярковський уклав рукописний реєстр зібрання в двох частинах: «Spis biblioteki Jabłonowskich» (2246 томів). У 1808 р. до бібліотеки гімназії надійшло ще 792 примірника з Теофіполя. У Кременецькому ліцеї, внаслідок прийнятої на той час практики тематичної класифікації фондів, бібліотека Яблоновських частково втратила свою цілісність, зокрема 309 одиниць з теології та класичної літератури поповнили склад бібліотеки останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського, т. зв. «Regia». З іншого боку, зібрання Яблоновських поповнилося збіркою (135 томів) Кунегунди Чацької, вдови коронного стражника Францішека Чацького, та поодинокими надходженнями. У цей період частину дублетів із зібрання було продано або обмінено на книжки з інших бібліотек.

Після закриття ліцею взимку 1833–1834 рр. зібрання разом з іншими колекціями бібліотеки Кременецького ліцею було передано до Університету св. Володимира в Києві. Окрім продажу чи обміну дублетів його склад практично не змінювався. У середині 50-х років ХІХ ст. колекція Яблоновських нараховувала понад 5650 томів.

Згодом, у Першу світову війну, у 1915–1916 рр. зібрання разом з іншими фондами університетської бібліотеки було евакуйоване до Саратова. У 1926–27 рр. книжкове зібрання Яблоновських у складі бібліотеки Київського інституту народної освіти (колишнього університету) було передано до Всенародної бібліотеки України, де зберігається (крім періоду евакуації в Уфу під час Другої світової війни) й донині окремим комплексом у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ. Найдавніші стародруки зібрання перебувають у відповідних колекціях відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ.

Характеристика історико-культурного фонду:

Бібліотека в період її розквіту у XVIII ст., під час володіння нею Юзефом Олександром Яблоновським, складалася з успадкованих книжок, власних праць Ю. О. Яблоновського, видань про нього або присвячених членам його родини, дарів академічних установ, наукових товариств, окремих авторів та бібліофілів, а також літератури, придбаної в книгарнях, на аукціонних торгах, через передплату, переписування книжок на замовлення власника.

Серед творів Ю. О. Яблоновського – видання з польської історії, генеалогії, геральдики, астрономії тощо, які становили авторську частину накладу. Це, зокрема: «Heraldica» (Львів, 1742, 1752); «l' Empire des Sarmates» (Галле, 1742; Нюрнберг, 1748), «Museum polonum» (Львів, 1752), «De astronomiae ortu...» (Львів, 1760), «De motu telluris variorum» (Львів, 1760), примірники двох видань генеалогічної «Tabulae Jablonovianaе» (Амстердам, 1743, Нюрнберг, 1748). Перше видання 1743 р. є рідкісним: частину накладу було знищено автором.

Зміст зібрання обумовлений науковими та культурними зацікавленнями Ю. О. Яблоновського: превалювання наукових видань над белетристикою, антикварно-бібліофільський характер зібрання завдяки наявності рідкісних та цінних стародруків. На комплектування бібліотеки впливали контакти Ю. О. Яблоновського з інтелектуальною елітою Просвітництва, серед яких особливе місце належало Ю. А. Залуському. Фонд складався з видань XV–XVIII ст., найчисленнішими є стародруки XVII ст.

Тематичні розділи книгозбірні в цілому були сформовані згідно з каталогом Ф. С. Віцлебена «Bibliotheca Jablonoviana» та охоплювали всесвітню та давню історію, польську історію, допоміжні історичні дисципліни, філософію та політичні науки, право, художню літературу, риторику, поетику, граматику, лексикографію, епістолографію, наукову періодику, теологію, математику, фізику та астрономію, види мистецтва, географію, космографію, медицину та інші природничі науки.

Давня та всесвітня історія: Давня та всесвітня історія представлені виданнями античних класиків, переважно латиною, а також у перекладах, зокрема Плутарха французькою – «Les vies des Hommes illustres Grecs et Romains» (Антверпен, 1564); праць з історії Давнього Риму Вольфганга Лазіуса «Reipublicae Romanae in exteris provinciis bello aquisitis» (Франкфурт-на-Майні, 1598); Карла Сігонія «Historiarum de occidentali imperio libri XX» (Франкфурт-на-Майні, 1593); першим виданням Франсуа Полле «Histoire fori Romani» (Дуе, 1573); багатотомною енциклопедією Йоганна Гревія «Thesaurus antiquitatum Romanum» (Утрехт, 1694); історичним трактатом Габріеля де Бартелемі Грамона «Historiarum Galliae excessu Henrici IV» (Амстердам, 1653); фоліантами Плантенів хроніки Бельгії Франциска Гареуса

«Annales ducum seu principum Brabantiae totisque Belgii» (Антверпен, 1623), праці Луїтпранда з всесвітньої історії «Rerum gestarum...» з фронтисписним мідьоритом Корнелія Галле за рисунком Пітера Пауля Рубенса (Антверпен, 1640); друками ельзевірів з видавничої серії «Колекції малих республік»; продовжуваним франкфуртським ілюстрованим виданням XVII ст. хроніки «Theatrum Europaeum...»; виданням з історії Сходу Шарля Роллена «Histoire moderne des Chinois, des Japonois, des Indiens...» (Париж, 1754).

Старожитності: перше видання трактату з історії архітектури авторства давньоримського архітектора Марка Вітрувія Полліона «I dieci libri dell'architettura» (Венеція, 1556) – фоліант, ілюстрований дереворитами; ілюстроване мідьоритами видання з видами архітектурних пам'яток Риму авторства Доменіко Фонтани «Della transportatione dell'obelisco Vaticano» (Рим, 1590) та ін.

Польська історія представлена видавничою продукцією з друкарень Речі Посполитої та Західної Європи старопольських авторів Мартіна Крьомера «De origine et rebus gestis Polonorum» (Базель, 1568); Алесандра Гваньїні «Descriptio Sarmatiae Europae» (Шпеер, 1581); Леонарда Горецького «Equit Polonii» (Франкфурт, 1587); Яна Ласького «Forma ac ratio...» (1555); Павла П'ясецького «Chronica gestorum» (Краків, 1645); Симона Окоцького «Russia Florida» (Львів, 1646; 1759); Симона Старовольського «Sarmatiae bellatores» (Кельн, 1631); Анджея Максиміліана Фредро «Monita politico-moralia...» (Гданськ, 1664); хроніки Яна Длугоша «Historiae poloniae» (Лейпциг, 1711–1712); науковий часопис «Acta litteraria» (Варшава, 1757); розвідка Яна Даніеля Яноцького «Litterarum in Polonia propagators» (Гданськ, 1746) та ін.

Допоміжні історичні дисципліни: видання творів з нумізматики Франсуа Гофмана «De re nummaria populi Romani» (Амстердам, 1585); Констанцо Ланді «In veterum numismatum Romanorum miscellania» (Ліон, 1560); Леблана «Traité historique des monnoyes de France» (Амстердам, 1592); гравійовані видання Плантенів праць з емблематики Клода Парадена, Габрієлло Сімеоні «Symbolica Heroica» (Антверпен, 1583), Габрієлло Юнія «Emblemata» (Антверпен, 1585), а також дослідження з археології Жан-Жака Шиффле «Anastasis Childerici» (Антверпен, 1655); польські гербовники Симона Окоцького «Orbis Polonus» (Краків, 1641), Каспера Несецького «Herby guserstwa polskiego» (Львів, 1728); Станіслава Дунчевського «Herbarz wielu domów Korony Polskiej» (Краків, 1757); дослідження з дипломатики та палеографії Жана Мабіллона «De re diplomatia» (Париж, 1709), з генеалогії Якуба Вільгельма Імгофа «Historiae Genealogicae Italiae et Hispaniae» (Нюрнберг, 1702) та ін.

Філософія та політичні науки: видання творів Аристотеля в інтерпретаціях Йоанна Батіста Росарія «Aristotelis phisicorum» (Венеція, 1581); Антоніо

Монтекатіно «In libri Aristotelis de Anima» (Феррара, 1576); Бернардіно Петрелли «In duos Aristotelis ... commentarii» (Падуя, 1595); Порфирія «Isagoge in dialecticem item Aristotelis ... opera omnia» (Лувен, 1560); коментар Якуба Шекіо до етики античного філософа Епіктета «Enchiridion» (Лейден, 1600); друк Фробена праці Оригена Адамантського в інтерпретації Еразма Роттердамського «Eximi scripturarum interpretis epistola Beati Rhenani» (Базель, 1557); твір Фоми Аквінського «In libros de Anima ... expositio» (Венеція, 1565); рідкісне видання італійського гуманіста Томмазо Кампанелли «De sensu Philosophia rationalis» (Париж, 1638); друк видавничого дому Блау політичного трактату фламандського вченого Юста Ліпсія «Monita et exempla politica» (Амстердам, 1630); перше видання праці з логіки викладача Замойської Академії Адама Бурського «Dialectica Ciceronis» (Замостя, 1606) та ін.

Право: кодекс з римського права імператора Юстиніана «Institutiones iuris civilis» (Венеція, 1568), виданий друкарнею Лукантіо Джунти; друки праць Антоніо Конті «Lectionum corpus iuris civilis» (Париж, 1560); Донелла «Орега» (Франкфурт-на-Майні, 1589); видання досліджень з історії польського права, опубліковані друкарнями Речі Посполитої авторства Яна Гербурта де Фульштина «Statuta Regni Polonia» (Замостя, 1597); Григорія Чарадзького «Paratitla statuti Herburtiani» (Познань, 1612); Мацея Догеля «Limites regni Polonia et Magni Ducati Lithuaniae» (Вільно, 1758) та ін.

Художня література, белетристика: видання творів Софокла «Tragoediae» (Антверпен, 1580); Квінта Горация Флакка «Omnia poemata» (Венеція, 1559); Франсуа Рабле «Les oeuvres» (Ліон, 1580); Франческо Петрарки в 4-х книгах (Базель, 1554); французький переклад Антуана Ле Масона новел Джованні Боккаччо «Decameron» (Ліон, 1597); низка творів П'єтро Бембо «Орега» (Базель, 1556); Луї Аріосто «Roland furieux» (Руан, 1610); Яна Кохановського «Psałterz Dawidów» (Краків, 1617); німецький переклад роману Мігеля де Сервантеса Сааведри «Neue abentheuer und seltzame geschichte des wunderbaren ritters Don Quichotte» (Копенгаген, 1707); літературно-критичні праці Яна Данієля Яноцького «Bibliotheca Polonia litterata» (Вроцлав, 1750).

Поетика, риторика, граматики, лексикографія, епістолографія, наукова періодика представлені виданнями Плантенів, Етьєнів, унікальним примірником друку фірми Янсзон – Весберге лінгвістичного дослідження з орієнталістики Анжа де Лабросса «Gazophylacium linguae persarum» (Амстердам, 1684) з частиною рукописних аркушів почерком французького вченого-ерудита XVII–XVIII ст. Матуріна Вейссера Лакроза; значної за обсягом науковою періодикою, наприклад, 6 томів «Bibliothèques universelle et historique» (Амстердам, 1687–1690) та 10 томів «Acta eruditorum» (Лейпциг, 1682–1697); бібліотечними каталогами Бернара де Монфокона «Bibliotheca

Coisliana» (Париж, 1715), «Bibliotheca Uffenbachiana» (Галле, 1720) та ін.

Теологія та література релігійного змісту: видання Етьєнів «Liber psalmodum Davidi» (1556), видання Фробенів творів Іоанна Златоуста під редакцією Еразма Роттердамського у 5 томах («Opera», Базель, 1558); франкомовне видання Мартіна Лютера «L'alcoran des cordelies» (Женева, 1556), публікації Філіппа Меланхтона, Йоганна Brentia, Флація Ілліріка; друк Жака Джунти твору Йоганна Фєро «Commentatorium in Matthaеum libri quatuor» (Ліон, 1562); повчання Йоахіма Камерація з паралельним текстом грецькою та латинськими мовами «Homiliae» (Лейпциг, 1573); тритомне гравійоване видання авторства Роджєра Додсворта та Вільяма Дюгдейла «Monasticon Anglicanum» (Лондон, 1661–1682), бібліографічним раритетом вважався третій том видання, частину накладу якого було знищено пожежею; псалтир з паралельним текстом німецькою та литовською мовами Йонаса Бреткунаса «Psalteras Dawido Wokischkai bei Lietuwischkai» (Кєнігсберг, 1625); праці Фауста Соціна «Tractatum deo» та «Assertiones» (обидва – Раків, 1618); Міхала Ігнація Вєчорковського «Breve compendium» (Познань, 1721); 20 томів продовжуваного видання «Compendium Annalium ecclesiasticorum» (Прага, 1722–1730) та ін.

Математика та технічні науки, астрономія: видання праць П'єра Рамє «Arithmeticae» (Франкфурт-на-Майні, 1599); Жака Озанама «Trait aritmetique», «Trait de trigonometrique»; Йоганна Кєплєра «Harmonices mundi» (Лінц, 1619); Яна Гєвелія «Machina Coelestis» (Гданськ, 16773); Станіслава Лубєнецького «Theatrum cometicum» (Амстердам, 1667); Хрїстіана Вольфа «Course de mathematique» (Париж, 1747); Естїва «Historie generale et particuliere de l'Astronomie» (Париж, 1755) та ін.

Види мистецтв: видання-джунтина трактату Ієроніма Меркуріалі «De arte gymastica» (Вєнеція, 1573); перший друк Чєзарє Рїпі «Iconologia» з гравіорами (Рим, 1593); праця з фортифікації авторства Клермона «L'Arithmetique militaire» (Страсбург, 1707) та ін.

Гєографія, космографія: друк Петрі праці Сєбастьяна Мюнстера «Cosmographia universalis» (Базель, 1559); видання Плєнтєнів праці Абрахама Ортєлія «Thesaurus geographicus» (Антвєрпєн, 1599), ілюстрованє дереворитами «Journal Uande Reyse der Hollandtsche» (Мїддєлбург, 1598), атлас Герарда Меркєтора «Atlas minor» (Амстердам, 1634), Людвіга Готтфрїда «Archontologia cosmica» (Франкфурт, 1649); видання єльзєвірів праці Фїліппа Ключєра «Italia antiqua» (Лєйдєн, 1624 та 1619), «Germania antiqua» (Лєйдєн, 1631); твір Владислава Олєксандра Лубєнського «Świat we wszystkich swoich częścicach» (Вроцлав, 1740) та ін.

Мєдїцина, біологія та інші природничі науки: видання досліджень Андреаса Вєзалія «Chirurgia magna» (Вєнеція, 1586); Кєспєра Таглієкоцці

«De Curtorum chirurgia per insitionem» (Венеція, 1597); Джованні Баттіста Кортезі «Tractatus de vulneribus capitis» (Мессіна, 1632); Пауля Германна «Catalogus» (Лейден, 1687); Еразма Сикста «O sierpicach we skle» (Замостя, 1617); Доменіко Ванделлі «Analisi d'alcue medicinali» (Падуя, 1760) та ін.

Хронологічні межі видань: XV–XVIII ст.

Кількісний склад фонду у відділі бібліотечних видань та історичних колекцій: 4106 од. зб., 4918 назв видань (завдяки конволютам).

Мова видань: латинська, польська, німецька, французька, італійська, голландська, англійська, іспанська, чеська, литовська, російська, вірменська, арабська, давньоєврейська, грецька.

Зовнішні ознаки: на книгах зібрання Яблоновських не було власницьких ознак; під час перебування зібрання в НБУВ на оправі та форзаці книжок було зроблено наліпки з шифрами, що складаються зі скороченої назви фонду латиною – Coll. Jabl. («Collectio Jabłonoviana»), арабськими цифрами позначено порядковий номер книги на полиці. Наприклад: «Coll. Jabl. 875». Примірники мають численні рукописні бібліографічні помітки, переважно Ф. С. Віцлебена.

Науково-довідковий апарат колекції:

Каталог книг библиотеки императорского университета св. Владимира: Киев, 1854–1858. Т. 1–5.

Каталог інкунабул / АН УРСР, ЦНБ ; уклад. Б. І. Зданевич ; упоряд. Г. І. Ломонос-Рівна. Київ, 1974. 252 с.

Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки имени В. И. Вернадского НАН Украины / сост. М. А. Шамрай; с уч. Б. В. Грановского и И. Б. Торбакова. Киев, 1995. 552 с.

Топографічний картковий каталог колекції.

Використані джерела і література

Булатова С. О. Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2006. 332 с.

Колесник Е. А. Коллекция Яблоновского // Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Киев, 1988. С. 24–27.

Мяскова Т. С. Бібліотека університету св. Володимира: з історії комплектування (1834–1927 рр.). Київ, 2005. 184 с.

Betlej A. Sibi, deo, posteritati: Jabłonowscy a sztuka w XVIII wieku. Kraków, 2010. 445 s.

Світлана Булатова

Родова бібліотека шляхтичів Мікошевських

Фондозасновники: Мікошевські – польський шляхетний рід герба «Домброва».

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Бібліотека формувалася трьома представниками роду Мікошевських: Станіславом, Бернардом Антонієм і Франтішком. Станіслав (30-ті – 40-ві роки XVIII ст.) – архітектор, мірничий, підкоморій Львівського підкоморського суду, коморник Руського воєводства. За його проектом у 1746 р. був побудований корпус келій домініканського монастиря у Підкамені (тепер – смт. Бродівського р-ну Львівської обл.). Бернард Антоній – випускник математичного факультету Віденського університету, мірничий при Луцькій кафедрі (1765–1766 рр.), луцький та київський кафедральний каноник (від 1772 р.), пробощ у м-ку Володарка Київського воєводства, ректор Житомирських шкіл Київського воєводства (від 1776 р.), вікарій Київської капітули (90-ті роки XVIII ст.). Франтішек (кінець XVIII – початок XIX ст.) – житомирський межовий коморник. Наприкінці XVIII ст. книжки трьох приватних бібліотек об'єдналися в результаті їх успадкування Франтішком Мікошевським.

Дата і місце формування колекції: XVIII ст., Волинь.

Історична довідка про фонд:

Родова бібліотека остаточно сформувалася наприкінці XVIII ст. Франтішком Мікошевським. За його заповітом основний фонд бібліотеки не пізніше грудня 1805 р. було передано до Бібліотеки Волинської гімназії у Кременці, де вона зберігалася окремим комплексом під назвою «Collectio Mikoszewski». Після відкриття Університету св. Володимира у 1834 р. бібліотека ліцею, в тому числі книгозбірня Мікошевських, влилася до університетської бібліотеки та розділила її долю. Зараз вона окремим комплексом зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ.

Окремі стародруки з фонду родової бібліотеки зберігаються у секторі картографічних видань НБУВ (3 од. зб.) і відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ (3 од. зб.). Один стародрук із власницьким записом С. Мікошевського зберігається у фонді бібліотеки Луцько-Житомирської римо-католицької духовної семінарії у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій. Це львівське видання твору члена Товариства Ісуса Георгія Генгеля (1657–1627) «Censura prophetiarum de Romanis Pontificibus...» (1724). Один стародрук із провенієнціями С. Мікошевського є в складі книжкової колекції польського славіста Анджея Кухарського (1795–1862) у Науковій

бібліотеці Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова. Це кенігзберзьке видання праці чеського педагога, письменника і громадського діяча Яна Амоса Коменського (1592–1670) «Linguarum aurea reserata sive seminarium trium latine, germanicae et polonicae...» (1675; шифр: 13/14). У книгозбірні Краківського Наукового Товариства (Наукова бібліотека ПАМ і ПАН у Кракові) нині зберігається один стародрук із провенієнціями Мікошевських. Це примірник видання твору німецького поета Філіпа фон Цезена (Zesen; 1619–1689) «Moralia Horatiana: Das ist die horatizische Sittenlehre...» (Амстердам, 1656; шифр: Sygn. 14635 st. dr.).

Характеристика історико-культурного фонду:

Склад колекції віддзеркалює фахові зацікавлення представників роду Мікошевських у точних науках. Найбільшу групу видань у зібранні складають книжки з математики й тісно пов'язаних з нею природничих наук, насамперед фізики, астрономії, географії (атласи Й. Блау, Г. Меркатора; «Harmonia Macrocosmica» А. Целарія), хімії та дисциплін, які базуються на математичних розрахунках – фортифікації, архітектури, артилерії, механіки.

У колекції є праці понад 50-ти європейських вчених від часів Стародавньої Греції і Риму до XVIII ст. включно. Серед них імена вчених, які увійшли в історію світової науки, а саме: астрономів Вільгельма Блау та Ніколя Лакайля, філософа Християна Вольфа, публіциста і критика Георга Ліхтенберга. В цій тематичній групі є і капітальні наукові праці, і підручники для вищих навчальних закладів та народних шкіл.

Математична наука представлена виданнями Евклідових «Elementorum» (Pisauri, 1572) і трактату «Солісогум» одного із засновників математичних наук Аполонія Пергського про конічні перерізи (Вопонія, 1566); трьома працями відомого математика Христофора Клавія: «Astrolabium» (Romae, 1593), «Operum mathematicorum» (Moguntiae, 1612); «Euklidis posterioris libri IX» (Francofurti, 1601), працями голландського геометра Андріана Метіуса «Arithmetica et Geometria» (1640) та Миколая Гольдмана «Elementorum architectura militares...». Колекція має підбірку видань праць відомого німецького вченого фізика, математика, сходознавця Атаназія Кірхера (1603–1680). У колекції Мікошевських найширше представлені роботи німецького фізика, професора математики і фізики Каспара Схота (1608–1666) «Magda universalis natura et artis» (1657), «Mechanika hydraulico-pneumatika» (1657), «Palometrum Kircherianum» (1660), «Circus mathematicus», «Schola steganografica» (1665), «Joco-Seria naturae et artis», [1666], «Organum mathematicum libri IX» (1668). Є у фонді і твори відомого бельгійського математика Андреаса Такета (1612–1660): «Opera matematica» (Antwerpiae, 1707), «Elementa geometriae platae» (Amstelaedami, 1701) та «Arithmetica practica» (Calissii, 1745). Окрім того, є праця італійського математика,

професора механіки Болонської академії П'єтра Менолі «Geometriae speciosae elementa» (Bolognae, 1659) і підручник із тригонометрії Бартоломея Пітіскуса (Francofurti, 1612). Математичні науки в родовій книгозбірні Мікошевських представлені також двома працями Християна Вольфа «Compendium elementarum matheseos universal» (1742) та «Aerometria elementa» (1709) та ін.

Польська математична наука представлена такими працями вчених: С. Сольського «Geometr polski» (Kraków, 1683), «Architekt polski» (Kraków, 1690), «Fizyka doswiadczenia» (Warszawa, 1777); Ю. Осінського «Geometrya» (Warszawa, 1774) та П. Скарадкевича «Arythmetica» (Warszawa, 1776).

Оскільки діяльність окремих представників роду Мікошевських була тісно пов'язана з математичною освітою, у зібранні є низка підручників із математики і фізики для народних шкіл: С. Гулеїра «Algebra dla szkół narodowych» (1782); М. Губе «Wstęp Do Fizyki Dla Szkół Narodowych» (1783) та «Fizyka dla szkół narodowych» (Kraków, 1792).

Медицина представлена працями лікарів Дж. Меркіріалі, П. Матіолі, К. Галена, Й. Баугіна, Й. Сваммердама, М. Мальпігі, М. Шуріга, Й. К. Айльгауда, Е. Коля де Вілара.

Водночас можна говорити про універсальний характер родової бібліотеки, яка має літературу з питань *всесвітньої історії та історії Речі Посполитої, філософії, богослов'я, юриспруденції, граматики європейських (французької, німецької, грецької) та східних мов (давньоєврейської, арабської, тамільської), словники, твори античних авторів і діячів доби Просвітництва, періодичні видання («Monitor», «Gazette de Cologne», «Gazeta Warszawska»), художню літературу (поезія, проза, драматургія). Бібліотечні примірники свідчать про те, що в колі інтересів родини Мікошевських був театр. Зокрема тут зберігається низка видань класиків світової літератури, а саме: пасторалі Т. Тассо і Б. Гваріні, драма Вольтера, вибрані п'єси П. Корнеля, трагедія Ш. П. Колардо, комедії М. Гійо де Мервіля і Ф. Богомольця. Музичні уподобання власників репрезентовані виданнями лібрето італійських опер відомих композиторів XVIII ст. А. Кальдара (1678–1763), Ж. А. П. Гасса (1699–1783), Д. Н. Сарро (1679–1744).*

На три чверті колекція складається з західноєвропейських видань і на одну чверть – з видань, надрукованих на теренах тогочасної Речі Посполитої.

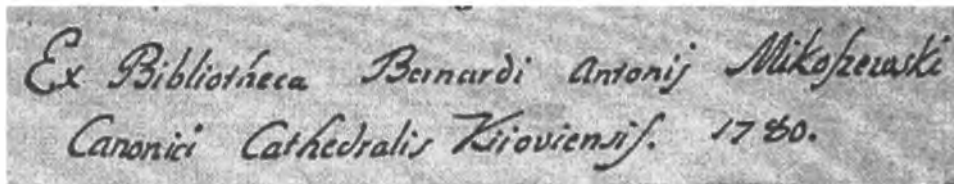
Хронологічні межі видань: 1551–1792 рр.

Кількісний склад: 814 од. зб.

Мова видань: латинська, французька, польська, німецька, голландська, італійська, давньоєврейська. Одна книжка – церковнослов'янською та грецькою мовами паралельно, одна – російською. Перші три місця посідають стародруки французькою, латинською та польською мовами. За місцем видання книжки

розподіляються наступним чином: Німеччина – 22 міста (Франкфурт-на-Майні – 18 вид., Лейпциг – 15 вид., Кельн – 15 вид., Нюрнберг – 13 вид.); Польща – 16 міст (Варшава – 66 вид., Краків – 43 вид.); Італія та Нідерланди – по 6 міст (Венеція – 23 вид., Рим – 11 вид.; Амстердам – 45 вид., Лейден – 18 вид.); Франція, Швейцарія та Австрія – по 5 міст (перші місця належать Парижу, Базелю, Відню); серед українських друкарень переважають львівські – 13 вид.

Зовнішні ознаки колекції: Сучасний шифр колекції: Coll. Mikosz. + порядковий номер книжки в колекції в межах одного формату, позначений арабськими цифрами. Наприклад: «Coll. Mikosz. 525». Рукописний екслібрис Станіслава Мікошевського вміщено на форзацах книжок, рукописний екслібрис Бернарда Антонія Мікошевського – на титульних аркушах колекційних примірників, шрифтовий екслібрис Франтішка Мікошевського теж на титульних аркушах книг.

Науково-довідковий апарат колекції:

Каталог книжок бібліотеки Мікошевських «Spis Biblioteki Mikoszewskich». Кінець XVIII – початок XIX ст. 8 арк. : Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ. Шифр: Mik. X (інвен. 3287696).

Інвентарний каталог колекції «Бібліотека Мікошевських». XIX ст. 59 арк. Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ. Шифр: Mik. XI (інвен. 3287695).

Каталог книг Библиотеки императорского университета св. Владимира: в 5 т. Киев: Унив. тип., 1854–1858 (без вказівки у бібліографічних описах на приналежність до бібліотеки Мікошевських).

Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского НАН Украины / сост. М. А. Шамрай и др. Киев: Наукова думка, 1995. 552 с. (зафіксовано 11 од. зб.).

Алфавітний рукописний блок-картковий каталог Київського університету св. Володимира.

Топографічний каталог родової бібліотеки Мікошевських.

Використані джерела і література

Листування С. Мікошевського. 1738–1748 pp. // *Archiwum Główny Akt Dawnych* (Варшава). Ф. «*Archiwum Radziwiłłów V*». Спр. 9676. Арк. 10–18.

Відомості про відсутні книжки в «*Collectio Mikoszewski*» і про кількісні дані її фонду // Інститут рукопису НБУВ. Ф. 1. Спр. 6418а. Арк. 140.

Великодная А. Владельческие знаки на книгах из собрания Анджея Кухарского // *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*. 2015. Т. 20, Вип. 1. С. 49–65.

Книжкові знаки європейських бібліофілів у колекціях університетської бібліотеки : альбом-каталог / упоряд. О. В. Полевщикова, М. В. Алексєєнко, Г. В. Великодна. Одеса: Астропринт, 2017. С. 103–104, № 48.

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Киев: Наукова думка, 1988. С. 27–29.

Оглоблин Ол. Бібліотека Волинського Ліцею // *Бібліологічні вісті*. 1927. № 4. С. 47–59.

Савенко И. Г. Библиотека Университета св. Владимира // *Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях императорского Университета св. Владимира. 1834–1884* / под ред. В. С. Иконникова. Киев, 1884. С. 309–311.

Ціборовська-Римарович І. О. Щодо колекції Ф. Мікошевського НБУВ: видання друкарень, що діяли в українських землях у XVI–XVIII ст. // *Бібліотечний вісник*. 1999. № 2. С. 21–24.

Ціборовська-Римарович І. О. Рідкісне видання XVIII століття друкарні Луцького домініканського монастиря у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2003. Вип. 10. С. 149–156, 2 іл.

Ціборовська-Римарович І. О. Родові бібліотеки Правобережної України XVIII ст. (Вишневецьких – Мнішеків, Потоцьких, Мікошевських): історична доля та сучасний стан. Київ, 2006. С. 138–168, 189–192.

Chorowiec O. *Herbarz szlachty wojycskiej*. Radom, 2012. Т. 1. S. 311–312; Radom, 2017. Т. 6. S. 168–169.

Dziewulska J. M. *Stare druki z Biblioteki Tulczyńskiej w zbiorach Towarzystwa naukowego Krakowskiego* // *Książka dawna i jej właścicieli. Zbiór studiów* pod. red. D. Sidorowicz-Mulak, A. Franczyk-Cegła A. Wrocław: W-wo Ossolineum, 2017. Т. 2. S. 81–96.

Paszkiwicz U. *Catalogus cathalogorum: Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej od XVI wieku do 1939 roku. Spis scalony, poprawiony i uzupełniony*. Warszawa, 2015. Т. 1: № 1308*; Т. 2: № 4923–4925, 4926*.

Ірина Ціборовська-Римарович

Бібліотека Фридерика Юзефа Мошинського

Фондозасновник: Мошинський Фридерик Юзеф (Moszyński Fryderyk Józef) (1738, Дрезден – 1817, Київ).

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Граф Фридерик Юзеф Мошинський – державний і військовий діяч Речі Посполитої, генерал-майор польської армії (1768), віце-комендант Кадетського корпусу у Варшаві (1768–1793), обозний великий литовський (з 1771), референдарій великий литовський (з 1773), секретар великий литовський (з 1781 р.), останній великий коронний маршалок (1793–1795). Походив з мазовецького шляхетського роду Мошинських герба Наленч. У 1787 р. став керуючим величезними маєтками князя Григорія Потьомкіна-Таврійського на території Речі Посполитої. Сам Ф. Ю. Мошинський теж мав великі маєтки на Волині та Поділлі. У кожному з цих маєтків була бібліотека.

Дата та місце формування фонду: XVIII ст., маєток Дольськ (зараз – село Турійського району Волинської області) та Волочиськ (тепер місто Волочиськ Хмельницької області).

Історична довідка про фонд:

У Фридерика Юзефа Мошинського було дві бібліотеки: «велика» і «маленька». За його заповітом бібліотека, яка зберігалася у Волочиську і була найбільша за обсягом, мала перейти нащадкам, а книжкове зібрання, яке зберігалася у Дольську, заповідалося Волинському ліцею. У 1819 р. ця книгозбірня у кількості 2603 томів була передана в бібліотеку ліцею і перебувала там окремим фондом. Разом з книгами зберігався і рукописний алфавітний каталог; у окремому додатку містився список загублених книг, а також дефектних примірників. Разом з бібліотекою ліцею зібрання Мошинського було передано до бібліотеки Київського університету

св. Володимира, а пізніше – до Всенародної бібліотеки України. У 1930-х рр. з бібліотеки Мошинського було виокремлено певні книжки, які поповнили створювані тоді хронологічні та видавничі колекції у відділі стародруків ВБУ. Зараз бібліотека Мошинського зберігається окремим фондом у складі бібліотеки Університету св. Володимира у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ. Певна кількість стародруків знаходиться в колекціях відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ.

Характеристика історико-культурного фонду:

Для бібліотеки Ф. Мошинського характерна форматно-порядкова розстановка в трьох форматах (малий, середній та великий). Тематичного чи мовного поділу нема.

У бібліотеці представлені видання з історії, філософії, юриспруденції, економіки, географії, природознавства, класичної філології, нумізматики, літературознавства, а також художня література. Привертають увагу, зокрема, філософська поема англійського лікаря Ейкенсайда Марка «Les Plaisirs de l'imagination. Poème en trois chants» (Amst[er]dam] et Paris, 1759); листи французького літератора Поля Пеліссона-Фонтаньє «Lettres historiques de Mr. Pellisson» (3 t., Paris, 1729); листи відомого дипломата, який очолював переговори на Віденському конгресі, князя К. Меттерніха «Lettres historiques, politiques et critiques, sur les événements, qui se sont passés depuis 1778 jusqu'à présent» (Londres. 1778–1789); твори популярного свого часу через сатиричні епіграми і комедії Пірона «Oeuvres de théâtre de M. Piron» (Amsterdam, 1755); праці засновника французької філософії мистецтва Шарля Батте «Arts (les beaux) réduits à un meme principe par l'abbé Charl. Batteux» (Paris, 1747) та ін. Легким читивом можна назвати любовні історії «Les Amours traversés, histoires intéressantes dans lesquelles la vertu ne brille pas moins que la galanterie par Guillot de Chassadne de Beason» (Paris. 1741).

Як і в інших великих книгозбірнях, у цій представлені *класичні твори*, наприклад, найвизначніший твір Публія Овідія Назона (Publius Ovidius Naso) «Les Metamorphoses d'Ovide, traduits en françois par M. r Du-Ryer de l'Academie Françoise. Avec des explications à la fin de chacune fable. Enrichies de figures en taille douce» (Paris, 1680), в якому описано створення та історію світу на основі грецької та римської міфологій. Цей один із найпопулярніших творів з міфології був добре відомим в добу Просвітництва.

В бібліотеці є повне зібрання творів французького *історика* Рене Обер де Верто «Histoire des Chevaliers Hospitaliers de St. Jean de Jerusalem, appellees depuis les Chevaliers de Rhodes et aujourd'hui les Chevaliers de Malte. Par M-r l'Abbe Vertot d'Auboeuf de l'Academie des Belles-Lettres», 5 t. (Paris, 1726) та ін.; велике джерелознавче значення має 30-томна робота Ш. Роллена «Histoire moderne des Chinois, des Japonnois, des Indiens, des Persans, des

Turcs, des Russiens, &c. Pour servir de suite – l'Histoire ancienne de M. Rollin» (Paris, 1758–1778): хоча вона є компіляцією, але в тексті на полях розміщені чисельні посилання на стародавні джерела та авторів.

Цікавим зразком антикваріату в бібліотеці є енциклопедія *природознавства* XVIII ст. «Le Spectacle de la nature, ou Entretiens sur les particularités de l'histoire naturelle, qui ont paru les plus propres à rendre les jeunes-gens curieux & à leur former l'esprit par Antoine Pluche» (Paris, 1739–1746); твори про релігію та інші предмети Блезе Паскаля «Pensées sur la religion et sur quelques autres sujets» (Amsterdam, 1712) становлять зібрання ідей природознавця на захист християнства.

У фонді бібліотеки є п'ять видання праці сзуїтського богослова, філософа, історика та викладача Клода Буф'є (Claude Buffier) «Géographie universelle exposée dans les différentes méthodes qui peuvent abrégier l'étude & faciliter l'usage de cette science» (Paris, 1736); універсальний словник з *географії* «Dictionnaire Géographique-Portatif, ou Description des Royaumes, Provinces, Villes, Patriarchats, évêchés, Duchés, Comtés, Marquisats, Villes impériales, et anséatiques, Ports, Forteresses, Citadelles, et autres lieux considérables des quatre parties du Monde. Traduit de l'Anglois, sur la treizieme édition de Laurent échard, par Mr. Vosgien, Chanoine de Vaucouleurs» (Bruxelles, 1783). Особливістю цього тринадцятого видання Восьгенівського словника є те, що воно значно доповнено інформацією зі стародавньої географії та містить понад 700 статей із географії. Привертає увагу основна праця Гійома Рейналя (Guillaume-Thomas François Raynal) «Atlas de toutes les parties connues du globe terrestre : dressé pour l'Histoire philosophique et politique des établissemens et du commerce des Européens dans les deux Indes» [Geneva, 1780] з мапою «L'Asie» французького картографа Ріобера Бонне (Rigobert Bonne 1727–1795).

З *правознавства* в бібліотеці Мошинського є Постанови Едукаційної комісії «Kommissya edukacyina obozga narodow. Prawo na seymie 1793 r. postanowione» (Warszawa, 1793), що діяла до 1793 р. і виробила єдину систему освіти на трьох рівнях: початковій, середній, вищій; документи останнього сейму Речі Посполитої перед її другим поділом «Konstytucye Seymu Grodzieckiego z r. 1793»; «Gios Obywatela do powszechności narodu y tegoż reprezentantuw w Seymie r. 1790»; англійські закони та правила торгівлі в перекладі на німецьку Йоганна Людера Альбрехта, що могли бути корисними для Німеччини: «Der englische Kaufmann, oder Grundsätze der englischen Handlung: aus dem Buche The British Merchant gezogen, und aus dem Französischen ins Deutsche übersetzt, nebst einer Vorrede von den Mitteln, wie Deutschland durch Handlung reich werden könne» (Leipzig, 1764) та ін.

Не можна залишити поза увагою і працю видатного шведського *хіміка*

Карла Вільгельма Шеєле (Carl Wilhelm Scheele) «Traitée chimique de l'air et du feu» (Paris, 1781) – «Хімічний трактат про повітря і вогонь», в якій автор описав отримання та властивості «вогняного повітря» і зазначив, що атмосферне повітря складається з двох «видів повітря»: «вогняного» (кисню) і «флогістированого» (азоту).

Хронологічні межі видань: 1569–1808 рр.

Кількісний склад фонду: у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ зберігається 2336 од. зб. бібліотеки Ф. Мошинського.

Мови видань: голландська, італійська, латинська, німецька, польська, російська, французька.

Зовнішні ознаки колекції: На титульній сторінці екслібрис у вигляді круглої печатки чорного кольору із зображенням у центрі герба Наленч (пол. Nałecz) роду графів Мошинських. На деяких книгах (під печаткою) є власницький напис польською мовою: «F. Moszynski». Шифр складається зі скороченої назви колекції (прізвища фондозасновника) та арабської цифри – порядкового номеру книги, наприклад: «Coll. Mosz. 57». Книги з бібліотеки Мошинського зберегли оригінальні оправи, виготовлені з пергамену чи шкіри брунатного або білого кольору.

Науково-довідковий апарат колекції:

Каталог книг Библиотеки императорского университета св. Владимира: в 5 т. Киев: Унив. тип., 1854–1858.

Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского НАН Украины / сост. М. А. Шамрай и др. Киев: Наукова думка, 1995. 552 с.

Службовий алфавітний рукописний блок-картковий каталог Київського університету св. Володимира, складається з 585 томів.

Топографічний картковий каталог бібліотеки Ф. Ю. Мошинського.

Використані джерела і література

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Киев, 1988. С. 29–31.

Рабчун О. С. Бібліотека Фридеріка Йозефа Мошинського (із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) // Державна історична бібліотека України: історія, сучасність, майбутнє : матеріали Міжнародної наукової конференції, приуроченої до 70-річчя заснування Державної історичної бібліотеки України. 24–25 вересня 2009 р. Київ, 2009. С. 90–91.

Марія Іваннікова

Бібліотека Кременецького єзуїтського колегіуму

Фондозасновник: Осередок Товариства Ісусового.

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Осередок Товариства Ісуса у Кременці був заснований бл. 1702 р. як філія Львівського колегіуму, з 1711 р. – резиденція Луцького, а приблизно з 1715 р. – Острозького колегіумів. 1750 р. отримав статус колегіуму, в якості якого проіснував до 1773 р. Він був одним із наймолодших єзуїтських колегіумів на етнічних українських землях. Його фундаторами вважаються князі Вишневецькі, рідні брати – краківській каштелян, кременецький староста Януш Антоній († 1741) та великий гетьман Великого князівства Литовського, канцлер, віленський воєвода, володар Вишневецького замку Михайло Серватій (1680–1744) – останні представники чоловічої статі українського князівського роду Вишневецьких герба Корибут. Архітектурний ансамбль єзуїтського колегіуму з костелом в ім'я святих Ігнація Лойоли та Станіслава Костки, побудований відомим архітектором, художником, різьбярем, декоратором, письменником, членом Товариства Ісуса Павлом Гіжицьким герба Гоздава (1692–1762) у 1731–1753 рр., став найрепрезентативнішою архітектурною спорудою міста. При Колегіумі з 1712 р. функціонували класи граматики, з 1713 р. додалися класи риторики, впродовж 1754–63 рр. діяли класи філософії.

Дата і місце формування колекції: не раніше 1702 р., м. Кременець.

Історична довідка про фонд:

Після касації Ордену єзуїтів у 1773 р. і відкриття у 1805 р. в поезуїтському архітектурному комплексі Вищої Волинської гімназії (з 1819 р. – Волинський ліцей), до бібліотеки останньої відійшла колегіумна книгозбірня. В бібліотеці Ліцею вона зберігалася окремим фондом під назвою «Collectio Collegii Cremenecensis Societatis Jesu». Фонд налічував 694 од. зб. За архівними документами, в часи діяльності Волинського ліцею 75 од. зб. з цього фонду було передано до бібліотеки Гельсінгфорського університету. У наступні роки єзуїтська книгозбірня розділила долю ліцейної бібліотеки. Нині книгозбірня Кременецького єзуїтського колегіуму зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ окремою структурною одиницею під назвою «Бібліотека Кременецького єзуїтського колегіуму». Окремі примірники єзуїтської книгозбірні зберігаються в колекції палеотипів та колекції видань другої половини XVI – початку XIX ст., надрукованих латинським шрифтом, у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ.

Характеристика історико-культурного фонду:

Склад і зміст фонду визначається основними завданнями, які повинна була виконувати бібліотека єзуїтського закладу: утвердження католицизму на українських землях та забезпечення навчального процесу і виховання учнів. Основна кількість книжок представляє релігійну тематику: видання з дидактичної і моральної теології, збірки проповідей, панегіриків у віршованій та прозовій формах, твори членів Ордену, серед них твори його засновника Ігнація Лойоли (1491–1556), Міхала Ігнація Вечорковського (1674–1751), Геогія Генгеля (1657–1727), Тадея Юди Крусинського (1675–1757), Бартоломія Людера (†1747), Адама Мальчевського (1680–1754), видання статуту Ордену та постанов і розпоряджень орденського керівництва, книжки з історії Товариства Ісуса, агіографічна література, підручники з латинської та грецької мов, посібники з риторики, праці з різних галузей медицини, історичні праці та твори античних авторів – Гомера, Вергілія, Корнелія Непота, Марціала, Овідія, Тацита, Цезаря, Цицерона. Наявні видання випущені друкарнями таких міст Західної Європи, як Авіньон, Антверпен, Амстердам, Аугсбург, Базель, Відень, Віттенберг, Галле, Герборн, Женева, Кельн, Лейпціг, Ліон, Лука, Люксембург, Неаполь, Нюрнберг, Падуя, Париж, Регенсбург, Рим, Страсбург, Франкфурт-на-Майні. Видання з теренів тогочасної Речі Посполитої представлені друкарнями Варшави, Гданська, Замостя, Кракова, Оліви, Почаєва, Ченстохови, Ярослава. За місцем видання продукція друкарень єзуїтських колегіумів та академій розподіляється таким чином: Бранев (Браунсберг; 12 вид.), Варшава (14 вид.), Вільнюс (15 вид.), Вроцлав (4 вид.), Каліш (33 вид.), Львів (51 вид.), Люблін (32 вид.), Несвіж (1 вид.), Познань (41 вид.), Перемишль (5 вид.), Прага (9 вид.), Сандомир (34 вид.), Трнава (7 вид.). Яскравою рисою колекції є інформативні за змістом провенієнції, які оповідають про шляхи надходження книг до бібліотеки, побутування творів письменників-єзуїтів в Україні у XVIII ст. Серед рукописних провенієнцій є дарчі написи авторів ректорам Кременецького колегіуму та його фундатору кн. Янушу Антонію Вишневецькому. Книжки колекції були розставлені за кріпосною системою.

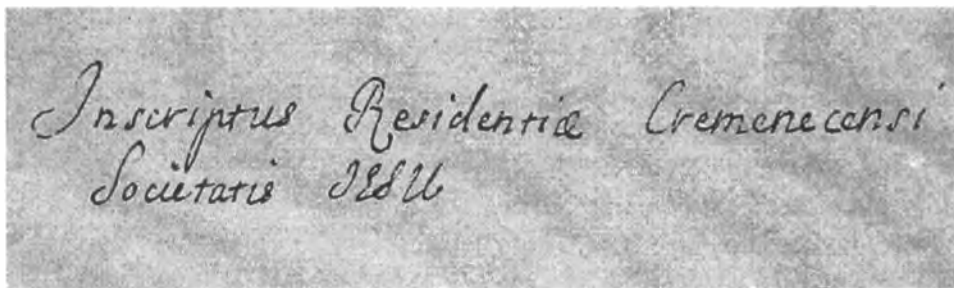
Хронологічні межі видань: 1543–1773 рр.

Кількісний склад: 695 од. зб.

Мова видань: Практично всі видання надруковано латинською та польською мовами і тільки поодинокі – італійською, іспанською, французькою, німецькою та грецькою.

Зовнішні ознаки колекції: На титульних аркушах книжок містяться записи латинською мовою такого змісту і форми: «Residentiae Cremenecensis

Societatis Jesu» та «Collegii Cremeneensis Societatis Jesu». Подальшу долю книжок ілюструє овальна печатка бібліотеки Київського університету св. Володимира з написом: «Bibliotheca Universitatis St. Vladimiri».

Сучасний шифр складається з абрєвіатури латинськими літерами «S.J.» та порядкового номеру книжки в колекції, позначеного арабськими цифрами. На форзацах зберігаються старі шифри книжок, які допомагають у визначенні приналежності книжки до колекції. В лівому верхньому куті форзаца червоним чорнилом проставлено порядковий номер, поданий арабськими цифрами, і абрєвіатура «S.J.». Цей запис має такий вигляд: «374. S.J.» У нижньому правому куті брунатним чорнилом арабськими цифрами проставлено теж порядковий номер одиниці зберігання, який не співпадає з попереднім. Він повторюється вгорі після абрєвіатури «S.J.», але виконаний вже чорним олівцем. Він і є діючим шифром. Подібно можна пояснити тим, що поезуїтська книгозбірня перебувала у складі спочатку бібліотеки Волинського лицєю, а пізніше – бібліотеки Університету св. Володимира.

Науково-довідковий апарат колекції:

Каталог книг Библиотеки императорского университета св. Владимира: в 5 т. Киев: Унив. тип., 1854–1858 (без вказівки у бібліографічних описах на приналежність до бібліотеки Кременецького єзуїтського колегіуму).

Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского НАН Украины / сост. М. А. Шамрай. Киев: Наукова думка, 1995. 550 с. (4 од. зб.).

Алфавітний рукописний блок-картковий каталог Київського університету св. Володимира.

Топографічний каталог книгозбірні Кременецького єзуїтського колегіуму.

Використані джерела і література

Список книжок бібліотеки Кременецького єзуїтського колегіуму, переданих Гельсінгфорському університету: Інститут рукопису НБУВ. Ф. 1. Спр. 6418а. Арк. 147–148 зв.

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Київ, 1988. С. 31–32.

Оглоблин Ол. Бібліотека Волинського Ліцею // Бібліологічні вісті. 1927. № 4. С. 55 (прим. 4).

Собчук В. Д. Кременецький єзуїтський монастир // Енциклопедія Історії України : у 10 т. Київ, 2008. Т. 5: Кон–Кю. С. 314.

Ціборовська-Римарович І. О. Бібліотека Кременецького єзуїтського колегіуму: історія, склад і зміст бібліотечного фонду // Студії і матеріали з історії Волині 2009 / ред. випуску В. Собчук. Кременець : Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник, 2009. С. 104–115.

Ціборовська-Римарович І. О. Стародруки з бібліотек осередків Товариства Ісуса, що діяли на теренах Луцької дієцезії у XVI–XVIII ст., у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: особливості історичної долі, шляхи надходження, історико-культурне значення // Рукописна та книжкова спадщина України. Вип. 18. Київ, 2014. С. 183–209.

Ціборовська-Римарович І. О. Бібліотека Кременецького єзуїтського колегіуму і фундатор Колегіуму Януш Антоній Вишневецький // Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору: матеріали Міжнар. наук. конференції (Київ, 4–6 жовтня 2016 р.). Київ, 2016. С. 199–203.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564–1995 / oprac. L. Grzebień. Kraków, 2004. S. 336–337.

Paszkiwicz U. *Catalogus catalogorum: Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej od XVI wieku do 1939 roku. Spis scalony, poprawiony i uzupełniony.* Warszawa, 2015. T. 1. S. 395, № 1308*.

Ірина Ціборовська-Римарович

«Нова колекція» бібліотеки Волинського ліцею

Фондозасновник: Кременецька гімназія (1805–1818), Волинський ліцей (1819–1831).

Інформаційна довідка про фондозасновників:

У 1805 р. у корпусах колишнього Кременецького єзуїтського колегіуму, згідно з наказом російського імператора Олександра I, було відкрито Кременецьку гімназію – вищий навчальний заклад з польською мовою викладання. Ініціатором її заснування був Тадеуш Чацький – інспектор навчальних закладів Волинської, Подільської та Київської губерній. Заснована на кошти та пожертвування дворянства та духовенства Волинської губернії, гімназія вважалася своєрідним осередком польської молоді та тривалий час була центром полонізації Правобережної України. У гімназії викладали математику, фізику та хімію, історію та географію, польську, латинську, французьку, російську, німецьку та грецьку мови, державне управління та закони, анатомію та фізіологію, хірургію, навчали малюванню та каліграфії, землеробству та садівництву.

У 1819 р. Кременецька гімназія реорганізована у Волинський ліцей. Це був вищий навчальний заклад, який за програмою прирівнювався до Віленського університету. Курс навчання був розрахований на десять років і складався з семи класів: 4-х нижчих (однорічних) класів та 3-х вищих (дворічних) курсів. Предмети розподілялися на головні та додаткові. Серед головних предметів були: теоретична та нарисна геометрія, алгебра, фізика, хімія, вища математика, логіка, загальна історія, російська історія, римське право, історія російського права, звичаєве та міжнародне право, політична економія та статистика, історія римської, грецької літератур, теорія та історія російської, латинської, французької словесностей. Додатковими предметами були: прикладна математика з астрономією, сферична тригонометрія, цивільна та військова архітектура, нумізматики. За бажанням учнів викладалися грецька та латинська мови, креслення, стародавня географія, практична механіка, мистецтвознавчі дисципліни – музика, співи, танці, а також фехтування, верхова їзда, плавання. При Волинському ліцеї також функціонували школи землемірів, садівників, механіків та семінарія для підготовки вчителів сільських шкіл.

Дата та місце формування фонду: 1805–1831 рр., м. Кременець.

Історична довідка про фонд:

«Нова колекція» – книжкове зібрання з поточних придбань бібліотеки Кременецької гімназії (з 1805 р.) та Волинського ліцею (з 1819 р.) для

забезпечення навчального процесу. Тільки 1819 р. це бібліотечне зібрання отримало назву «Нова колекція» і увійшло до складу бібліотеки Волинського ліцею, де зберігалося поруч з приватними книгозбірнями: польського короля Станіслава Августа Понятовського, роду польських магнатів Яблоновських, родини Мікошевських, польського державного діяча графа Ф. Мошинського, Кременецького єзуїтського колегіуму, Почаївського повітового училища та ін. Після придушення польського повстання 1830–1831 рр. і закриття Волинського ліцею бібліотечне зібрання «Нова колекція», як складова бібліотеки цього навчального закладу, було перевезено в Київ до бібліотеки Київського імператорського університету св. Володимира. У 1927 р. книжковий фонд «Нова колекція» у складі університетської бібліотеки передано до Всенародної бібліотеки України (нині – НБУВ). Протягом другої половини XIX–XX ст. зібрання не поповнювалося. На сучасному етапі «Нова колекція» зберігається окремим комплексом як колекційна частина бібліотеки університету в складі фондів відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ.

Характеристика історико-культурного фонду:

Зібрання «Нова колекція» містить літературу з різних галузей знань, яка була необхідна для навчального та виховного процесу. У фонді присутні видання з таких *природничих наук*, як *фізика*, наприклад: Hoffmann F. «Opuscula physico-medica» (Ulmae, 1725); «Description et usage d'un cabinet de physique experimentale» (Paris, 1775) та ін.; *хімія*: Гизе Ф. «Всеобщая химия для учащихся и учащихся» (Харьков, 1813) та ін.; *ботаніка*: «Annalen der Botanik» (Zürich, 1794), «Neues Journal für die Botanik» (Göttingen, 1809); Lestiboudois F. J. «Botanographie belge» (Lille, 1800); Горянинов П. «Начальные основы ботаники» (Санкт-Петербург, 1827) та ін.; *садівництво*: Dietrich Fr. «Vollständiges Lexikon der Gärtnerei und Botanik: 10 vol.» (Weimar, 1802); Bastien J.-F. «Année du jardinage, ouvrage extrait de tous les meilleurs auteurs, tant anciens que modernes qui en ont traité» (Paris, s. a) та ін.; *медицина*: Sprengels K. «Geschichte der Chirurgie» (Halle, 1805); «Der Arzt. Eine medicinische Wochenschrift» (Hamburg-Lüneburg-Leipzig, 1760–1767) та ін.; *астрономія*: Clerc P. «L'Astronomie, mise a la portee de tout le monde» (Amsterdam, 1780) тощо.

Багато видань у фонді присвячено *географії* та *подорожам*: Лубяновский Ф. «Путешествия по Саксонии, Австрии и Италии в 1800, 1801 и 1802 годах» (Санкт-Петербург, 1805); Dixon G. «Voyage autour du monde, et principalement à la côte nord-ouest de l'Amérique, fait de 1785–1788» (Paris, 1789); «Troisième Voyage de Cook, ou Voyage à l'Océan Pacifique, ordonné par le roi d'Angleterre pour faire des découvertes dans l'hémisphère» (Paris, 1785); Chander R. «Voyages dans l'Asie Mineure et en Grece» (Paris, 1806);

Saussure H.-B. «Voyages dans les Alpes, precedes d'un Essai sur l'histoire naturelle des environs de Genève» (Neuchatel, 1803); Bory de St-Vincent J.-B.-G.-M. «Voyage dans les quatre principales iles des mers d'Afrique» (Paris, 1804); Browne W. «Nouveau voyage dans la haute et Basse Egypte, La Syrie, le Dar-four» (Paris, 1800); «Voyage dans les parties Sud de l'Amérique Septentrionale» (Paris, 1800); Weld I. «Voyage au Canada» (Paris, [1799]); «Письма о Крыме, об Одессе и Азовском море = Lettres sur la Crimée, Odessa et la Mer d'Azof» (Москва, 1810); Лисянский Ю. «Путешествие вокруг света в 1803, 1804, 1805 и 1806 годах по повелению Его Императорского величества Александра Первого на корабле Нева» (Санкт-Петербург, 1812); Снядецкий И. «География или математическое и физическое описание земли» (Харьков, 1817); Пядышев В. «Путеводитель по всей Российской империи и Царству польскому» (Санкт-Петербург, 1818).

Гуманітарні науки. Історія: праці І. Голікова, присвячені Петру I; французькі видання, присвячені Катерині II, історії російської кампанії 1812 р.; твори Шльоцера А., Карамзіна М.; «Histoire générale et raisonnée de la diplomatie française; depuis la fondation de la monarchie» (Paris, 1809); Kéralio M. «Histoire d'Elisabeth, reine d'Angleterre» (Paris, 1786); право: Кукольник В. «Начальные основания Российского частного гражданского права» (Санкт-Петербург, 1813); «O ustanowleniu i upadku Konstitucyi polskiey 3-go Maia 1791» (Metz, 1793); «Систематический свод существующих законов. Право гражданское» (Санкт-Петербург, 1815); Лодий П. «Теория общих прав, содержащая в себе философское учение о естественном государственном праве» (Санкт-Петербург, 1828) та ін.; *літературознавство:* Castille J.-B. «Treść gramatyki francuskiej ulationey rozbiorowym...» (Wrocław, 1809); Handbuch der spanischen Sprache und Literatur (Berlin, 1804); Батте Ш. «Начальные правила словесности» (Москва, 1807); «Правила поэзии» (Санкт-Петербург, 1808); «Histoire litteraire de la France» (Paris, 1832); Bentkowski F. «Historya literatury polskiey» (Wilno, 1814); цінним виданням колекції є словник Амброджо Калепіно: Calerpinus A. «Latine atque adeo etiam grecae linquae Dictionarium» та ін.; *художня література:* Капніст В. «Оды» (Петербург, 1796); Ломоносов М. «Собрание сочинений в стихах и в прозе» (Санкт-Петербург, 1803); Козельский Ф. «Оды» (Санкт-Петербург, 1778); «Собрание образцовых русских сочинений и переводов в стихах» (Санкт-Петербург, 1815) та ін.; *філософія:* Якоб Л. «Курс философии для гимназий Российской империи» (Санкт-Петербург, 1814); Daugirdas A. «O loice, metafizyce i filozofii moralney...» (Wilnie, 1821); Delisle de Sales J.-B.-C. «De la Philosophie de la Nature ou Traité de morale pour le genre humain, tiré de la Philosophie» (Paris, 1804), Кизеветтер Г. «Логика для употребления в училищах» (Санкт-Петербург, 1829) та ін.

Релігія: Anquetil-Duperron A. «Theologia et philosophia Indica» (Agrentorati, 1801); Walch J. Bibliotheca theologica selecta: litterariis ad notationibus instructa ([Jenae], 1765); Wujek J. Nowy testament Pana Naszego Jezusa Christusa (Peterburg, 1815) та ін.

Архітектура: «Собрание фасадов Его Императорского Величества, высочайше апробованных для частных строений в городах Российской империи» (Санкт-Петербург, 1839–1842. Ч. 1–5), Гогреве И. «Практическое руководство к устройению судоходных каналов с показанием каким образом проводить оные, учреждать и строить шлюзы и прочие гидравлические здания, и сочинять сметы издержкам» (Санкт-Петербург, 1821) та ін.

У фонді наявна також і довідкова література, зокрема словники: «Словарь химический, содержащий в себе теорию и практику химии» (Санкт-Петербург, 1810); «Dictionnaire complet françois et russe = Полный французский и российский лексикон / сост. И. Татищев» (Санкт-Петербург, 1798); «Dictionnaire, géographique de Vosgien» (Paris, 1821); Schröder J. «Thesaurus Linguae Armenicae, Antiquae et Hodiernae» (Amstelodami, 1740); Stephano H. «Thesaurus Graecae linguae» (Londini, 1812); «Biographie universelle ancienne et moderne: 76 vol.» (Paris, 1811).

У «Новій колекції» присутні також бібліографічні видання: Сопиков В. «Опыт российской библиографии или полный словарь сочинений и переводов, напечатанных на славянском и российском языках от начала заведения типографий до 1813 года» (Санкт-Петербург, 1813–1821. Ч. 1–5); Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich (Lwów, 1847); Brydges E. The British Bibliographer (London, 1810); Dictionnaire bibliographique, historique et critique des livres rares, précieux, singuliers, curieux, estimés et recherchés (Paris 1790); Fournier F. «Nouveau dictionnaire portatif de Bibliographie...» (Paris, 1809) та ін.

Особливої уваги заслуговують ілюстровані видання великого формату з різних галузей знань, наприклад, з ботаніки та зоології: Redoute P. «Les lilicées» (Paris, 1805–1809); «Flore d'Oware et de Benin en Afrique» (Paris, 1805–1808); Le Vaillant F. «Histoire naturelle des oiseaux de paradis...» (Paris, s.a.) та ін.

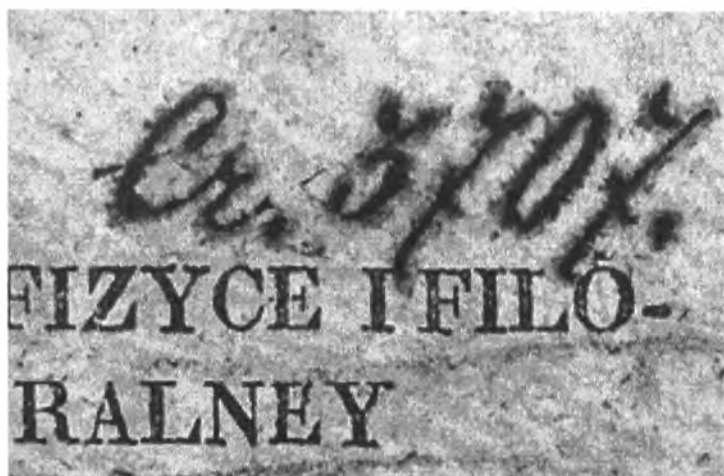
Хронологічні межі видань у зібранні: початок XVIII – перша половина XIX ст.

Кількісний склад фонду: близько 11 тисяч томів.

Мова видань: італійська, латинська, німецька, польська, російська, французька.

Зовнішні ознаки колекції: Фонд «Нова колекція» має порядкову розстановку, шифр складається зі скороченої назви – «Сг» (Кременець) та

арабських цифр, які відповідають порядковому номеру, наприклад, «Ст. 6942», іноді від руки, іноді – тиснення. Багато примірників зібрання «Нова колекція» мають провенієнції, окремі книги мають шифри зібрання «Роки», Віленської медико-хірургічної академії, власницькі та дарчі написи, що свідчать про колишню приналежність приватним особам. Обов'язковою для всіх є печатка про приналежність книжок і періодичних видань до бібліотеки університету св. Володимира та шифр зібрання «Нова колекція».

Op. 3131

*Patrono aestimatisime
Comiti Gaecii
G. G. G.
Auctor.*

*Actu 1809 die 29 mensis
Septembris in Bibliotheca Imperatorum
Koenigsberg.*

Науково-довідковий апарат колекції:

Каталог книг бібліотеки імператорського університета св. Володимира:
Т. 1–5. Київ, 1854–1858.

Каталог палеотипов из фондів Центральної научної бібліотеки ім.
В. І. Вернадського НАН України / М. А. Шамрай, Б. В. Грановський,
І. Б. Торбаков. Київ, 1995. 550 с. : іл.

Службовий алфавітний рукописний блок-картковий каталог Київського
університету св. Володимира, складається з 585 томів.

Топографічний картковий каталог фонду «Нова колекція».

Використані джерела і література

Ярковский П. План расположения библиотеки Волынского лицея // ІР НБУВ. Ф. І. № 6493. 47 арк. Рукопис.

Голобуцький П. Скарб світової культури – для нащадків // Бібліотечний вісник. 1993. № 1. С. 76–77.

Колесник Є. О. Кременецька книжкова колекція // Український історичний журнал. 1970. № 6. С. 111–113.

Коляденко С. М. Кременецький ліцей у системі освіти Волині (XIX – 30-ті рр. XX ст.). Житомир : Житомирський дер. пед. ун-т, 2002. 131 с.

Лисенко Л. В. Книжкове зібрання «Нова колекція» бібліотеки Волинського Ліцею (1819–1832) як об'єкт державної реєстрації // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. Культура Волині: історія і сучасність : зб. наук. пр. Рівне, 2003. Вип. № 4. Ч. П. С. 60–61.

Мозгова В. Бібліотека «Волинських Афін»: з історії бібліотеки Кременецького ліцею // Історія бібліотечної справи в Україні : зб. наук. праць / Нац. парламентська б-ка України. Київ, 1999. Вип. 3. С. 27–34.

Мозгова В. П. Бібліотеки ліцеїв України: становлення та розвиток (XIX–XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / Мозгова Валентина Петрівна ; Київський національний ун-т культури і мистецтв. Київ, 2000. 262 арк.

Людмила Лисенко

Бібліотека Почаївського повітового училища

Фондозасновник: Почаївське повітове училище.

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Почаївське повітове училище засновано 1804 року з метою підготовки учнів різних станів до вступу в гімназії. У дворічний курс навчання входили такі предмети: теологія, граматики, історія, арифметика, алгебра і геометрія, ботаніка, зоологія, географія, хімія, мінералогія, фізика, логіка, риторика, література, малювання, каліграфія, медицина тощо. Навчання велось переважно польською мовою. У 1828 р. був встановлений трирічний термін навчання, але з курсу навчання були виключені фізика та природознавство. У 1832 р., внаслідок польського повстання, училище було закрито.

Дата та місце формування фонду: 1804–1832 рр., м. Почаїв.

Історична довідка про фонд:

Бібліотека заснована після відкриття училища в 1804 р. 12 грудня 1832 р. датується Акт передачі бібліотеки Почаївського повітового училища до бібліотеки Волинського ліцею. У Кременці книги зберігалися окремим фондом під назвою «Почаївська колекція». У 1834 р., після закриття Волинського ліцею, «Почаївська колекція», разом з усією книгозбірнею ліцею, була перевезена до Києва, де стала складовою частиною бібліотеки новоствореного університету св. Володимира.

Характеристика історико-культурного фонду:

У складі фондів бібліотеки училища була переважно навчальна література з усіх предметів, передбачених програмою навчання, більшість книжок видано у Вільно польською мовою. Крім того, тут були наукові і навчальні російські видання. Галузі знань, найбільше представлені в бібліотеці, – географія, природничі науки, геометрія та алгебра, логіка, мовознавство, літературознавство, історія. Значний масив займали граматики, букварі, словники. Доцільно виділити приклади тематичних видань зібрання.

Географія: Лангер К. Г. «Полный географический лексикон, содержащий в себе по азбучному порядку подробное описание всех частей света: Ч. 1–3» (Москва, 1791–1792); «Geografija fizyczna, z dzieła astronoma obserwatora w imperatorskim Uniwersytecie Wileńskim, Jana Sniadeckiego, oraz Gnomonika, z drugiego wydania dzieła Jh. Mollet, profesora fizyki w Lyonie wyjęte dla gymnazyów na klasę pierwszą i dla szkół powiatowych na klasę czwartą» (Wilno, 1826); Szacfaier W. «Geografija krótko zebrana podług ostatnich traktatów ułożona» (Wilno, 1827); Szacfaier W. «Nowa geografija powzezchna, zawierająca

opisanie stanu politycznego pięciu części świata (Wilno, 1824); Арсеньев К. «Краткая всеобщая география» (Санкт-Петербург, 1827).

Природничі науки: Drzewiński F. «Fizyka dla szkół powiatowych» (Wilno, 1825); Drzewiński F. «Kurs roczny fizyki experimentalnej, z figurami w VII tablicach» (Wilno, 1823); Fonberg I. «Wiadomości początkowe chemii ułożone dla klasy III. szkół powiatowych» (Wilno, 1827); Fonberg I. «Chemia z zastosowaniem do sztuk i rzemiosł», t. 1–2» (Wilno, 1827–1828); Jundziłł S.B. «Zoologia krótko zebrana. Część pierwsza. Zwierzęta ssące» (Wilno, 1827); Andrzejowski A. «Nauka wyrazów botanicznych dla łatwości determinowania roślin, czyli zastosowania do nich opisów» (Krzemieniec i Warszawa, 1828); Jundziós St. «Początki botaniki» (Wilno, 1818); Drzewiński F. «Początki Mineralogii» (Wilno, 1816); «Mineralogia zastosowana do sztuk rzemiosł, fabryk i rolnictwa, ułożona dla klasy III. szkół powiatowych» (Wilno, 1827).

Геометрія, алгебра: Czech J. «Euklidesa początków geometryi... z figurami na miedzi rznietemi tablic 10» (Wilno, 1817); Wyrwicz A. «Początki geometryi dla szkół powiatowych. Na klasę pierwszą, zjedną tablicą figure» (Wilno, 1827); «Figury do tejsze Geometryi» (10 таблиц з геометрії в одній оправі); Wyrwicz A. «Początki algebry dla szkół gimnazyalnych na klasę drugą» (Wilno, 1827); Potier M. «Wykład geometryi rysunkowej dla użycia uczniów instytutu drog komunikacyjnych» (Wilno-Warszawa, 1817); Wyrwicz A. «Początki algebry dla szkół gimnazyalnych na klasę pierwszą» (Wilno, 1828); Poliński M. P. «Początki trygonometryi płaskiej» (Wilno, 1828).

Логіка: Dowgird X. A. «Logika teoretyczna i praktyczna. Część 1» (Połock, 1828); Waszkiewicz J. «Początki logiki» (Wilno, 1830).

Мовознавство, літературознавство, словники: Filsjean J. «Wypisy francuzkie dla szkół powiatowych...» (Wilno, 1827); «Wypisy łacińskie, zawierające w sobie główne rysy historyi starożytnej...» (Wilno, 1827); Rogalski L. «Nowe wypisy rossyjskie dla szkół powiatowych...» (Wilno, 1826); «Славянская хрестоматія, или избранные места из произведений древнего отечественного наречія» (Санкт-Петербург, 1828); «Wypisy łacińskie na klasę pierwszą szkół powiatowych» (Wilno, 1827); Czernski S. «Słownik łacińsko-polski. T. 1–2» (Wilno, 1822–1825); Rodde J. «Deutsch-russisches Wörterbuch» (Riga, 1784); Szydłowski I. «Przykłady stylu polskiego w rozmaitych rodzajach wymowy i poezyi». T. 1: Proza (Wilno, 1827); «Учебная книга русской словесности, или избранные места из русских сочинений и переводов в стихах и прозе с присовокуплением кратких правил риторики и пиитики и истории русской литературы, изданные Николаем Гречем» (Санкт-Петербург, 1830).

Історія: Kaydanow J. «Historya powczeczna krótko zebrana. T. 3. Dzieje powożytne» (Wilno, 1827); «Краткая российская история для начинающих, изданная Павлом Строевым» (Москва, 1819).

Граматики, буквари: «Российская грамматика, изданная главным правлением училищ для преподавания в нижних учебных заведениях» (Санкт-Петербург, 1826); «Pierwsze początki grammatyki francuzkiej zastosowane do ćwiczeń w czytaniu dla użytku poczynających» (Wilno, 1826); «Grammaire française demonstrative divisée en trois parties a L'usage des polonais» (Vilna, 1826); Jakubowicz M. «Grammatyka języka łacińskiego. Część 1. Na klasę pierwszą» (Wilno, 1825); Jakubowicz M. «Grammatyka języka łacińskiego. Część 4» (Wilno, 1826); Jakubowicz M. «Grammatyka języka polskiego. Część 1–3» (Wilno, 1825–1827); «Ćwiczenia w Czytaniu dla wprawienia się w dobre wymówienie francuszczyzny, ułatwienia nauki, czytania i obeznania z ogólnemi prawidłami pisowni...» (Wilno, 1829); «Начальные основания русской грамматики» (Вильно, 1830); «Российский букварь для употребления в приходских училищах и первом классе уездных училищ по округу имп. Виленского университета» (Вильно, 1827).

Каталоги: «Dodatek do katalogu ksiąg polskich znajdujących się w księgarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie...» (Wilno, 1826); «Katalog ksiąg polskich znajdujących się w księgarni T. Glücksberga...» (Wilno, 1829).

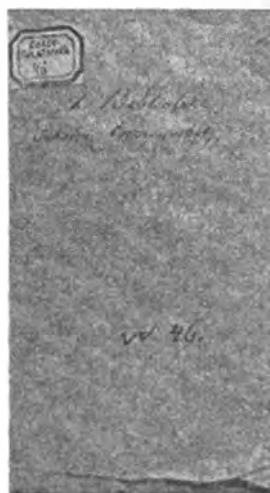
Хронологічні межі видань: 1784–1830 рр.

Кількісний склад фонду: 113 од. зб.

Мови видань: польська, російська, німецька, французька.

Зовнішні ознаки колекції:

Книгозбірня мала власний ексклібрис у вигляді печатки з текстом: «Z Biblioteki Szkolnej Poznańskie». На частині книг цей напис зроблено від руки чорним чорнилом. Примірники мають наліпку з написом «Колек. Почаївська» з розстановочним номером.

Науково-довідковий апарат колекцій:

Księga spisu ksiązek Biblioteki szkoły powiatowej Poczajowskiej // ІР НБУВ.
Ф. 1. Спр. 6451. Арк. 12.

Алфавітний картковий каталог бібліотеки Почаївського повітового училища.

Каталог книг бібліотеки імператорського університета св. Володимира:
Т. 1–5. Київ, 1854–1858.

Електронний каталог (див.: <http://nbuv.gov.ua/node/554>), Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, Бібліотека Почаївського повітового училища.

Використані джерела і література

Повітові школи // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Париж – Нью-Йорк. 1970. Т. 6. С. 2116.

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Київ, 1988. С. 32–33.

Оксана Рабчун

Бібліотека Віленської медико-хірургічної академії

Фондозасновник: Імператорська Віленська медико-хірургічна академія (1832–1842 рр.)

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Імператорська Віленська медико-хірургічна академія (ВМХА) була заснована 31 (18) серпня 1832 р. на базі медичного факультету Віленського університету. Сам Віленський університет (1773–1832 рр.) був створений на основі Віленської єзуїтської академії (1579–1773 рр.), що була сформована з Віленського єзуїтського колегіуму (1570–1579 рр.).

Віленська медико-хірургічна академія була одним із центрів опозиційного руху проти царського уряду Росії. 1836 року студенти ВМХА організували підпільний гурток, керівником якого був Ф. Савич. У 1839 р. відбувся «голодний бунт» казеннокоштных студентів, було заарештовано кілька десятків студентів і двох професорів Академії. Внаслідок цього 29 квітня 1840 р. Академію було ліквідовано за наказом російського уряду. 30 липня були закриті три перші медичні і перший ветеринарний класи Академії, студентів перевели до Харківського та Казанського університетів. Ті студенти, які навчалися за власний кошт, отримали право продовжити навчання у Московському і Дерптському університетах.

У 1840 р. у Києві відбувалася підготовка до відкриття медичного факультету Імператорського Університету св. Володимира. Рада Університету запропонувала фінансувати відкриття медичного факультету за рахунок коштів, які виділялися для ВМХА. Таке рішення було затверджено, і у 1842–1843 рр. частину навчально-допоміжних закладів, у тому числі бібліотеку, перевезли до Києва для медичного факультету Імператорського університету св. Володимира.

Дата та місце формування фонду: 1832–1842 рр., м. Вільно (зараз м. Вільнюс).

Історична довідка про фонд:

У 1832 р., після виходу указу Миколи I про закриття Віленського університету, новоствореній імператорській Віленській медико-хірургічній академії (на зразок аналогічної Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії) було передано літературу медичної тематики. Частину бібліотеки і кабінетів Віленського університету, потрібних для медичного закладу, залишили у Вільно. Найціннішими надходженнями до бібліотеки ВМХА за весь час її існування, згідно з каталогами, були 67 стародруків XVI–XVIII ст. з монастиря ордену картезіанців у містечку Березі у серпні 1834 р.

та 1416 томів книг XVI–XIX ст. латиною у 1835 р. від Я. Снядецького – колишнього ректора Віленського університету, польського вченого, члена-кореспондента Санкт-Петербурзької академії наук. За змістом це були книгиз історії, філософії, класичної філології, теології, мовознавства, природничих наук. Проте основними джерелами надходження до бібліотеки ВМХА були книги з бібліотек навчальних закладів при ліквідованому Віленському університеті, зокрема медичного інституту, ботанічного саду, ветеринарної школи, зоологічного, хімічного, мінералогічного, фізичного кабінетів. Крім того, новостворена бібліотека навчального закладу постійно поповнювалася за рахунок пожертв від приватних осіб, державних установ та внаслідок поточного комплектування. Серед дарувальників були викладачі – професори Е. Ейхвальд, Ф. Абіхт, Ф. Римкевич, І. Яковицький, С. Юндзил, а також приватні особи, чия діяльність була тісно пов’язана спочатку з Віленським, а потім з Білоруським навчальним округом. Книги для поточного комплектування доставлялися за посередництвом Віленської губернської контори від книготорговців – санктпетербурзького В. Греффе, берлінського А. Гіршвальда, віленського Т. Глюксберга.

Після закриття ВМХА бібліотека у 1842–1843 рр. була передана в кількості 17 556 томів Імператорському університету св. Володимира, де зберігалася цілісною колекцією до ліквідації університету радянською владою, і зберігається зараз окремою колекцією у складі фондів Фундаментальної бібліотеки університету св. Володимира у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ.

Характеристика історико-культурного фонду:

Склад колекції є досить специфічним, зважаючи на відносно вузький профіль комплектування. По-перше, це монографії, довідкова література, журнали, підручники, словники і т. п. Зібрання містить літературу з фізіології, хірургії, фармакології, ветеринарії, практичної медицини, спеціальної терапії, акушерства, гігієни, патологічної анатомії тощо. Крім того, є книжки з філософії, права, теології, економіки, географії, мінералогії, астрономії, математики, фізики, метеорології, класичної філології, мистецтва. Значна частина зібрання складається з медичних дисертацій, які становлять окремий відділ.

Систематизацію фондів у бібліотеці ВМХА було здійснено за відділами: літературний, медичні енциклопедії, анатомія, порівняльна анатомія, фізіологія, фармакологія та фармація, загальна патологія, загальна терапія, загальна медицина, патологія та дисертації.

Зокрема, у *Літературному відділі* зберігається «Илиада» Гомера у перекладі М. Гнедича (Санкт-Петербург, 1829); «Энциклопедический лексикон Плюшара» (Санкт-Петербург, 1835–1839); «Новый лексикон на

немецком, французском, латинском, итальянском и русском языках, изданный Матвеем Гавриловым» (Москва, 1781); Puschkin A. «Der Trauerquell» («Бахчисарайский фонтан» нім. мовою, Санкт-Петербург, 1826); серія видань у 16 т. «Bibliotheca klassyków łaciskich na polski jezyk przełozonych, wydana przez Ed. Hr. Raczyńskiego», Т. I–VI (Wrocław, 1837–1840); «Bibliothèque latine-française, publiée par C. L. F. Panckoucke» (Paris, 1828–1838); Macnally L. «Robin Hood, or Sherwood forest, a comic opera etc.» (London, 1786); «The annual register or a view of the history, politics and literature, of the year 1821–1825; 1832–1847»; «Tygodnik Wilenski» (1821–1822); «Mémoires de l'Académie Impériale des sciences littérature et beaux-arts» (Turin, 1804–1814). Представлені також твори таких авторів, як Г. Р. Державін, В. А. Жуковський, М. М. Карамзін, П. І. Сумароков, Тацит, Г. Г. Фюллеборн, С. Мюллер, Овідій, П.-С. Паллас, Д. Д. де Прадт, Л. Стерн, а також словники, енциклопедії та довідники з різних галузей знань, інші періодичні видання.

Літературу з *анатомії* презентують зокрема праці таких авторів: Bichat M. F. «Traité d'anatomie descriptive». Т. I–V (Paris, 1801–1803); Cheselden W. «The anatomy of the human body, with 34 cooper-plates» (London, 1726); Hildebrandt G. F. «Lehrbuch der Anatomie des Menschen». I–IV Bd. (Braunschweig, 1798–1800); Lauth Th. «Handbuch der Myologie und Syndesmologie» (Halle, 1805); Mayer J. «Anatomische Kupfertafeln, nebst dazu gehörigen Erklärungen». I–VI Heft (Lipziae, 1783–1794); Meckel J. F. «Handbuch der menschlichen Anatomie», I–IV Bd. (Halle und Berlin, 1815–1820); Sandifort Ed. «Descriptio musculorum hominis» (Lugdunum Batavorum, 1781); Santorini J. Dm. «Observationes anatomicae etc.» (Venetiae, 1724); Winslow J. B. «Exposition anatomique de la structure du corps humain» (Paris, 1732) та ін.

У відділі *фізіологія* зберігаються, серед інших, праці таких авторів: Д. М. Велланський, О. М. Філомафітський, Н.-Ф. Аделон, Г. Баккер, К. Ф. Бурдах, Й. Г. Фішер фон Вальдхайм, М.-Ж.-П. Флуранс, Л. Мартіні, Л. Спалланцані, Ф. Тідеман, Л. К. Тревіранус та ін. Цікавими для дослідників можуть бути такі праці: Bourdon I. «Principes de physiologie médicale» (Paris, 1828); Haller A. «Mémoires sur la nature sensible et irritable des parties du corps animal», Т. 1–4 (Lausanne, 1756–1760); Magendie F. «Précis élémentaire de physiologie», Т. 1–2 (Paris, 1816–1817); Rudius E. «De usu totius corporis humani liber» (Venise, 1588); Sprengel K. «Institutione medicae», Т. I–VI (Amstelodami, 1809–1816) та ін.

Одним з найзмістовніших відділів бібліотеки ВМХА є *фармакологічний*. Тут зберігається така загальновідома свого часу література, як «Краткое систематическое собрание лучших рецептов, взятых из практических наблюдений известнейших германских врачей, хирургов, акушеров и клинических профессоров: руководство для практических врачей, хирургов,

акушеров и судебных медиков, издано некоторым медико-хирургом; перевел с немецкого Игнатий Собоневский» (Санкт-Петербург, 1834); Weber F. A. «Die Veränderungen der Pharmacopoea Borussica» (Berlin, 1799); «Pharmacopoea rossica», Т. 1–6 (Petropoli, 1798); Trommsdorf J. «Lehrbuch der pharmaceutischen Experimentalchemie nach der neuern Theorie: zum Gebrauch für Ärzte und praktische Apotheker, und als Leitfaden zu Vorlesungen» (Hamburg, 1812) та ін.

Відділ *загальної патології* містить, серед інших, такі видання: Stahl G. E. «Theoria medica vera: physiologiam & pathologiam, tanquam doctrinae medicae partes vere contemplativas, e naturae & artis veris fundamentis, intaminata ratione, & inconcussa experientia sistens» (Halae, 1708); Chomel A.-F. «Eléments de Pathologie Générale» (Paris, 1824, 1841); Stark K. W. «Allgemeine Pathologie oder Allgemeine Naturlehre der Krankheit» (Leipzig, 1838) та ін.

У відділі *загальна терапія* зберігається порівняно невелика кількість книг з цієї теми, серед них: «Observations on the principles of the old system of physic, exhibiting a compend of the new doctrine. The whole containing a new account of the state of medicine from the present times, backward, to the restoration of the Grecian learning in the western parts of Europe; by a gentlemen conversant in the subject» (Edinburg, 1787); «Präliminarien zum medicinischen Frieden, oder Vereinigungspunkte zwischen Brown und seinen Gegnern» (Leipzig, 1798); Simon L. «Leçons de médecine homœopatique» (Paris, 1835) та ін.

Відділ *загальної медицини* представлений роботами таких авторів, як Жан Астрюк, Джорджіо Багліві, Гійом де Байлоу, Йоганн Симон фон Кернер, Корнеліс Бюгем, Стівен Бланкарт, Герман Бургаве, Джозеф Капурон, Йоганн Людвіг Чулант, Міхаель Еттмюллер, Джон Фотергілл, Клавдій Гален, Ян Баптист Ван Гельмонт, Гіппократ, Жан де Лафонтен, Жорж-Луї Леклерк де Бюффон, Шарль Ле Рой, Йоганнес Антонідес ван дер Лінден, Даніель Зеннерт, Курт Полікарп Йоахім Шпренгель, Георг Крістіан Готліб Ведекінд та ін.

Дуже широко представлені *енциклопедичні та періодичні* видання, словники: «Российский медицинский список, по высочайшему повелению издаваемый медицинским департаментом Министерства внутренних дел, на 1840–1843 г.» (Санкт-Петербург); «Acta academiæ Cæs. Reg. Josephinæ Medico-Chirurgicæ Vindobonensis» (Vindobonae, 1788); «Dziennik zdrowia dla wszystkich stanyw, wydany przez Leopolda Lafontaine» (Warszawa, 1801–1802); «Histoire de l'Académie royale des sciences, avec les mémoires de mathématique et de physique» (Amsterdam, 1706–1736); «Onomatologia medico-practica. Encyclopädisches Handbuch für ausübende Aerzte in alphabetischer Ordnung» (Nürnberg, 1783); «Repertorium der medicin. Litteratur des Jahres 1789–1790; herausg. v. Dr. P. Usteri» (Zurich, 1790–1795) та ін.

Розділ *патологія і спеціальна терапія* представлений загальними працями:

«Наставление о лечении болезни, называемой холера (cholera morbus), изданное медицинским советом» (Санкт-Петербург, 1829); «Наставление о сибирской язве и способах ее лечения, изданное медицинским советом» (Санкт-Петербург, 1829); «Casus medicinales XXVI selectiores, totidem tabulis ad mentem Stahlianam, pathologicae theoretico-practice breviter descripti et in gratiam tyronum practicoorum editi a S. F. M. D.» (Lipsiae, 1725); «Lumen rationale medicum, hoc est Praxis medica reformata, sive Annotationes in Praxin Henrici Regii» (Middelburg, 1686); «Monographie der Krankheiten der Leber, nebst anatomischen und physiologischen Bemerkungen über dieses Organ von Ollivier, Adelon, Furrus u. Bürard» (Berlin, 1838) та ін.

Акушерство: «Archives de l'art des accouchemens, considéré sous ses rapports anatomique, physiologique et pathologique, recueillies dans la littérature étrangère, par Jac. F. Schweighaeuser. T. I–II» (Strasburg, 1801); «Nauka położnicza, przez pytania y odpowiedzi, po francuzku napisana [przez Augier du Fot] a teraz wyłożona po polsku przez Józ. Berger de Lonchamps etc.» (Wilno, 1789) та ін.

Гігієна: «Наставление о мерах к спасению людей мнимо-умерших, или находящихся в опасности лишиться скоропостижно жизни: Составленное медицинским советом царства польского etc. Przepisy ratowania osób w stanie pozorniej śmierci będących, albo nagłą utratą życia zagrożonych (Ułożone przez radę lekarską królestwa polskiego etc.)» [Ross. et polon. Варшава, 1839]; «Отчет посетительного комитета тюремного общества от декабря 20 1819 до 1821 г.» (Санкт-Петербург, 1821) та ін.

У невеликому розділі *патологічна анатомія* представлені автори: І. Буяльський, К. Лебедев, П. Савенко, П. Чаруковський, Міхаель Алберті, Луї Жак Бегін, Арнольд Адольф Бертольд, Валеріано Луїджі Брера, Йоганн Пітер Брінкманн, Франсуа-Йозеф-Віктор Бройс, Карл Фрідріх Бурдах, Йоганн Вільгельм Генріх Конраді, Жан Крювельє, Кенельм Дігбі, Йоган Фрідріх Меккель, Йоган Георг Ріттер фон Цимерман.

Розділ *природознавство* складається з періодичних видань: «Neues allgemeines Journal der Chemie» (Berlin, 1803–1805); «Gazety Wilenskie» (1764–1772, 1774, 1745, 1776, 1779, 1782, 1785). Цікавинкою розділу є короткий путівник по місту Бат, який містить інформацію про історію міста, лазні, мешканців, природні пам'ятки цього бальнеологічного курорту, відомого завдяки термальним водам: «The Historic local new Bath Guide: forming a complete Pocket History of Bath» (Bath, [1762]).

Хронологічні межі видань: 1551–1845 рр.

Кількісний склад фонду: 7953 од. зб., у т. ч. близько 500 дисертацій.

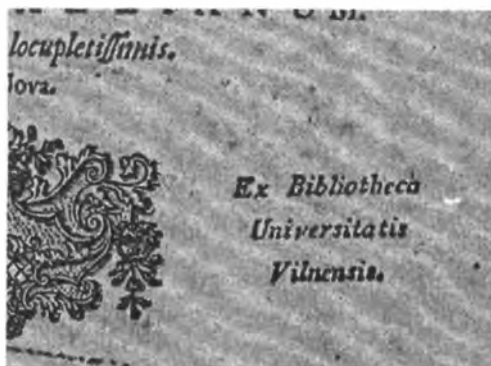
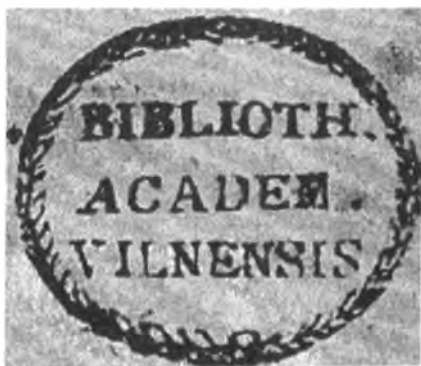
Мови видань: англійська, латинська, німецька, польська, російська, французька.

Зовнішні ознаки колекції:

Основними позначками на книгах, що свідчать про їхню приналежність до бібліотеки ВМХА, є шрифтовий екслібрис (овальна печатка) з написом «BIBLIOTH. ACADEM. VILNENSIS». Інша печатка без рамки з написом «Ex Bibliotheca Universitatis Vilnensis» є більш пізнім варіантом власницького книжкового знаку.

Крім печатки фундаментальної бібліотеки на окремих книжках можуть бути також екслібриси-печатки допоміжних бібліотек при академії, кабінетів. На деяких книжках, які надійшли до ВМХА після ліквідації Віленського університету (з монастиря картезіанців в Березі), є провенієнції у вигляді напису чорнилом «Bereza Cartuziane», «Cartusiae Berezanae», «Cartusiae S. Crucis conventus Beresani». Книги, подаровані професором Віленського університету Яном Снядецьким (1756–1830), можуть мати чотири види його власницьких знаків. Найчисельнішим є шрифтовий екслібрис у вигляді овальної печатки з написом «Z DARU ASTR. OBS. IANA SNIADOCKIEGO 1830», часто доповнений рукописними екслібрисами – автографами дарувальника: «Joannis Sniadecki», «John Sniadecki», «Jean Baptiste Sniadecki». На багатьох примірниках є одразу кілька видів власницьких знаків вченого. Це один власницький знак на книгах з ВМХА – провенієнції іншого дослідника – російського медика, професора Віленського університету Вікентія (Владислава) Герберського (1785–1826). Власницькі знаки науковця поділяються на 2 види: шрифтовий екслібрис у вигляді овальної печатки з написом «Z Daru Herberskiego Professora» та вензельний екслібрис «E. H.».

Шифр складається з латинських літер і римських цифр, які вказують на відділ, та арабських цифр – порядковий номер книги. Наприклад, AV XIX 420, шифри дисертацій – AV Diss. 462.

Науково-довідковий апарат колекції:

Службовий алфавітний рукописний блок-картковий каталог Київського університету св. Володимира, що складається з 585 томів.

Топографічний каталог бібліотеки Віленської медико-хірургічної академії.

Електронний каталог (див.: <http://nbuv.gov.ua/node/554>), Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, Бібліотека Віленської медико-хірургічної академії.

Використані джерела і література

Книга для записування поступаючих сочинений в библиотеку Виленской медико-хирургической Академии // IP НБУВ. Ф. I. № 6446. 548 арк.

История Вильнюсского университета. 1579–1979. Вильнюс, 1979. С. 11–14, 95–96.

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Киев, 1988. С. 35–40.

Мяскова Т. С. Библиотека імп. Віленського університету та імп. Віленької медико-хірургічної академії (історія заснування, шляхи надходження до фонду бібліотеки імп. Університету св. Володимира та подальша доля) // Книжкові колекції, рідкісні видання та рукописи в сучасному науково-інформаційному просторі: матеріали конференції, присвяченої 85-річчю Музею книги Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького (25–27 вересня 2007 року). Одеса, 2008. С. 108–120.

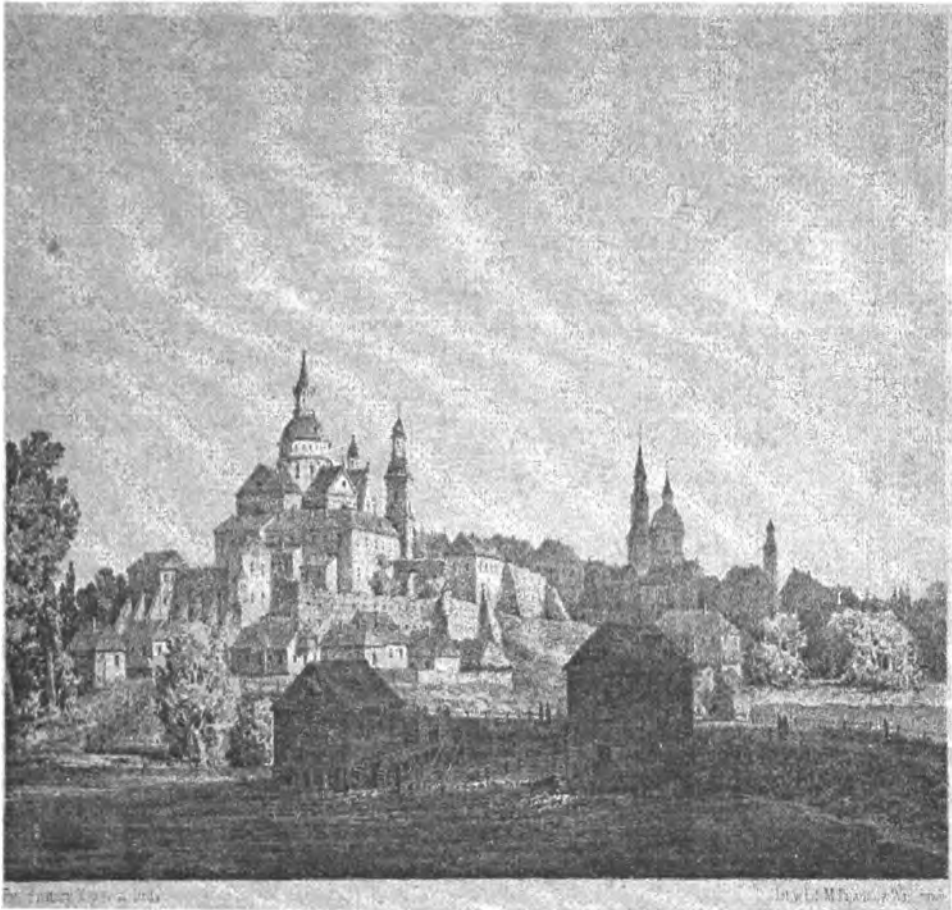
Мяскова Т. С. Провенієнції на книгах з історико-культурного фонду «Віленська медико-хірургічна академія» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерело з вивчення історії формування фонду наукової бібліотеки академії // Рукописна та книжкова спадщина України. 2016. Вип. 20. С. 175–190.

Ціборовська-Римарович І. О. Стародруки книгозбірні монастиря Ордену картезіанців у Березі Картузькій у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: шляхи надходження та історико-книгознавча характеристика // Берасцейскія кнігазборы: праблемы і перспектывы даследавання. Матэрыялы і даклады III Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, Брэст, 22–25 верасня 2015 г. Мінск: БудМедыя Праект, 2016. – С. 21–33.

Марія Іваннікова

Бібліотека Бердичівського монастиря босих кармелітів

Фондозасновник: Бердичівський монастир босих кармелітів.

Інформаційна довідка про фондозасновника: Бердичівський монастир босих кармелітів в ім'я Непорочного зачаття Блаженної Діви Марії та св. Іоанна Хрестителя (Immaculate Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae et utriusque S. Іоаннис Baptiste) був заснований бл. 1627–1630 рр. київським воєводою Янушем Федоровичем Тишкевичем герба Леліва (1590–1649) – представником київської гілки шляхетського роду Калениковичів-Мишковичів – у власному містечку, як подяка за звільнення з татарської неволі. Інавгурація чернечого життя та освячення збудованого костелу відбулися 22 липня 1642 р. З нагоди цієї події Я. Тишкевич передав ікону Божої Матері, яка з давніх часів знаходилася у родині Тишкевичів, до новоосвяченого костелу. Ця чудотворна ікона була і залишається головною святинею монастиря, спільною святинею як для католиків, так і для православних. Бердичівський монастир

у XVIII ст. за церковно-адміністративним устроєм Ордену відносився до його Польської провінції, що мала назву Святого Духа (Provincia Polona Sanctus Spiritus). Після третього поділу Речі Посполитої він, разом із монастирями босих кармелітів у Вишневі, Купині та Кам'янці-Подільському, утворив Руську провінцію Ордену з тією ж самою назвою. У 1739 р. у бердичівському монастирі розпочалося будівництво верхнього костелу на фундаменті нижнього. Архітектором і будівничим верхнього костелу і фортифікаційних споруд монастиря був відомий інженер, комендант Кам'янецької і прикордонних фортець Ян де Вітте (1709–1785). Через брак коштів будівництво було закінчено лише у 1754 р. При Бердичівському монастирі діяла духовна семінарія Ордену босих кармелітів (1795–1866), отці кармеліти утримували загальноосвітню школу, яка розпочала свою діяльність 1 вересня 1796 р., з 1811 р. набула статус повітової. Монастир мав капелу і музичну бурсу. При монастирі діяла аптека. Монастир утримував лікаря. У 1758–1844 рр. діяла монастирська друкарня. Після закриття друкарні її обладнання було перевезено до Житомира. Монастир було закрито у 1866 р.

Дата і місце формування колекції: перша половина XVII ст., м. Бердичів Київського воєводства (після другого поділу Речі Посполитої (1793 р.) містечко Житомирського повіту Волинської губернії, від 1844 р. – Махнівського повіту Київської губернії, з 1846 р. – повітове місто Київської губернії; нині – райцентр Житомирської області).

Історична довідка про фонд: Історія монастирської книгозбірні невідривно пов'язана з історією Бердичівського монастиря. Впродовж свого функціонування монастир неодноразово страждав від військових дій під час Національно-визвольної революції під проводом гетьмана Богдана Хмельницького, Гайдамацького руху, Барської конфедерації і в процесі суперечок із нащадками Я. Тишкевича, які хотіли, щоби кармеліти залишили місто. Страждала і книгозбірня монастиря. В 1648 р. ченці залишили Бердичів, а ікону Божої Матері вивезли на тимчасове зберігання до монастиря босих кармеліток у Львові. Доля тодішньої бібліотеки залишається невідомою, але можна стверджувати апіорі, що вона понесла якісь втрати.

У 1663 р. кармеліти повернулися до Бердичева і відреставрували костел і монастир. А у 1684 р., після відбудови монастиря, вони були вигнані нащадками Я. Тишкевича, які хотіли, аби кармеліти залишили місто. Під час примусової відсутності кармелітів монастир було пограбовано. Книгозбірня, ймовірно, знов постраждала. Після тривалого судового процесу у 1718 р., за рішенням Люблінського трибуналу, нащадки повернули монастирю захоплені маєтності та повинні були відшкодувати завдані матеріальні

збитки. Ченці повернулися до свого монастиря. В 1721 р. ікону Божої Матері було перевезено зі Львова, де вона перебувала 73 роки, до бердичівського костелу. Коли у 1732 р. в Україні піднявся Гайдамацький рух, кармеліти не залишили Бердичів, але знов вивезли головну святиню монастиря, тепер вже до монастиря босих кармеліток у Любліні. Вірогідно, втрати понесла і бібліотека. Могла постраждати бібліотека і у 1768 р., під час військових дій при облозі Бердичівської фортеці росіянами у часи Барської конфедерації. Водночас друга половина XVIII ст. стала часом найбільшого розквіту кармелітанської обителі. Після касації монастирів босих кармелітів у Вишневці й Купині у 1832 р. частина книжок з названих монастирів потрапила до бердичівської книгозбірні, про що свідчать провенієнції стародруків із фонду бібліотеки Бердичівського монастиря.

Збережений фонд віддзеркалює склад кармелітанської книгозбірні на другу половину XVIII ст. – першу половину XIX ст. Після закриття монастиря російською владою у 1866 р. монастирський костел став парафіяльним. Бібліотека перебувала під наглядом пробоща костелу. У 1877 р. куратор Київської навчальної округи звернувся до київського військового, волинського і подільського генерал-губернатора О. Дондукова-Корсакова (1869–1878) із проханням передати цінну монастирську бібліотеку Університету св. Володимира у Києві. До Ради Університету було надіслано каталог монастирської бібліотеки для ознайомлення зі змістом фонду. Радою Університету було створено спеціальну комісію, завданням якої було вирішення подальшої долі книгозбірні. Очолив комісію професор Олександр Котляревський (1836–1881), до складу комісії увійшли професори Університету М. Владимирський-Буданов (1838–1916), В. Демченко, В. Модестов і члени Бібліотечної Ради. У жовтні 1878 р. книгозбірню було перевезено до Києва і вона стала структурною частиною бібліотеки Університету св. Володимира. Перевезенням книжок займався бібліотекар і архіваріус Бібліотеки Університету св. Володимира Кирило Царевський (1830–1894). У своєму звіті він написав, що отримав 6502 томи з 7264 томів, зазначених у бібліотечному каталозі, відсутніми виявилися 762 томи. У складі університетської бібліотеки книгозбірня Бердичівського монастиря у 1927–1928 рр. була передана до Всенародної бібліотеки України (тепер – НБУВ). Нині, як окрема структурна одиниця, «Бібліотека Бердичівського монастиря босих кармелітів» зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ. Групи стародруків із бердичівської бібліотеки зберігаються у колекціях відділу стародруків та рідкісних видань: колекції інкунабул (чотири видання); колекції палеотипів (67 видань); колекції видань другої половини XVI – першої чверті XIX ст., надрукованих латинським шрифтом; колекції рідкісних видань.

Характеристика історико-культурного фонду: Склад бібліотечного фонду більшою чи меншою мірою віддзеркалює різні аспекти діяльності монастиря: душпастирську, харитативну, освітянську і видавничу, а відтак роль монастиря у суспільно-політичному і культурному житті регіону. У книгозбірні домінує теологічна література: видання Святого Письма, коментарів до нього, твори Отців Церкви, видання молитовників, агіографічна і полемічна література, збірки проповідей, релігійно-моралістичні твори, орденські статuti і правила монастирського життя. Є також збірки панегіриків, підручники з риторики, граматики латинської, польської, французької, німецької, італійської мов, наприклад, граматика італійської мови Джованні Батиста Коіруса (Coirigi) «Linguae etruscae grammatica» (Женева, 1642), французької мови Франсуа Пенві (Painvin) «Grammatyka francuska y polska...» (Варшава, 1789).

Широко представлені у бердичівській бібліотеці твори античних авторів, серед них Апулея, Аристотеля, Аристофана, Афранія, Вергілія, Авла Геллія, Гесіода, Гомера, Горация, Демосфена, Езопа, Ісократ, Катутла, Квінтіліана, Ксенофонта, Енея Лукана, Лукіана Самосатського, Макробія, Марціала, Корнелія Непота, Овідія, Тита Лівія, Папінія Стація, Плінія Старшого, Плінія Молодшого, Плутарха, Полібія, Проперція, Курта Руфуса, Салюстія, Светонія Транквіла, Сенеки, Сілія Італіка, Софокла, Страбона, Тацита, Теогніда, Тибула, Юліуса Флоруса, Фуکیدіда, Юлія Цезаря, Цицерона, Ювенала.

У бібліотечному фонді зберігаються видання зі всесвітньої та церковної історії, природничої історії, медицини, математики, астрономії, архітектури та інших галузей знань.

Серед історичних творів є видання праць С. Оріховського «Annales» (Гданськ, 1643), Й. Пасторія «Historia Polonae» (Гданськ, 1685), три видання праці М. Кромера «De origine et rebus gestis Polonorum Libri XXX» (Базель, 1555; Базель, 1558; Кельн, 1589), А. Фредра «Gestorum populi poloni sub Henrico Rege» (Гданськ, 1652), А. Гваньїні «Sarmatiae Europaeae discriptio» (Краків, 1588) та «Kronika Sarmacyey Europejskiej» (Краків, 1611), два видання праці Я. Длugoша «Historia Polonika» (Доброміль, 1615; Лейпциг, 1711–1712), С. Клечевського «Sarmatia Europea» (Львів, 1769) та інші.

У тематичному розділі «Медицина» за рукописним каталогом монастирської книгозбірні 1781 р. налічується 69 позицій. Серед них 22 позиції – польськомовні видання, опубліковані на теренах тогочасної Речі Посполитої. Серед них книги Марціана з Ужендова «Herbarz polski» (Краків, 1595) і Шимона Сіреніуша «Zielnik» (Краків, 1613).

Астрономія у монастирській книгозбірні була представлена, наприклад, працями данського астронома Тіхо Браге (1546–1601) «Ephemerides Astronomicae...» (Падуя, 1648), німецького математика, астронома, астролога,

священника Йоганна Штофлера (Stoeffler, Stöffler; 1452–1531) «*Elucidatio fabrica astrolabii*» (Париж, 1585; Кельн, 1594). Названа праця, яка є керівництвом до виготовлення та використання астролябії, до 1620 р. витримала 16 видань. Її перше видання побачило світ 1513 р. в друкарні Опенгейма. У бердичівській бібліотеці зберігалися також видання праці французького філософа-матеріаліста, відомого своїми дослідженнями в галузі астрономії, математики й механіки П'єра Гассенді (Gassendi; 1592–1655) «*Institutio astronomica juxta hypotheses tam veterum quam Copernici et Tychoonis, dictata... a Petro Gassendo...*» (Гаага, 1656) і праця теолога Мартіна Борхауза (Borrihaus) «*In cosmographiae elementa commentatio astronomica geografica...*» (Базель, 1555).

Архітектура у бібліотеці бердичівських кармелітів була представлена працями Вітрувія «*De architectura libri 10*» (Ліон, 1586), Миколая Гольдмана «*Elementorum architecturae militari*» (Ліон, 1643), посібником для архітекторів, опрацьованим Каетаном Здзанським, «*Elementa architectury domowey*» (Львів, 1749) та ін.

У монастирській книгозбірні зберігаються видання західноєвропейських друкарень, а також друкарень, які функціонували на етнічних українських землях, і друкарні самого монастиря босих кармелітів. За місцем видання книжки розподіляються наступним чином. Продукція західноєвропейських друкарень була представлена друкарнями Антверпена, Базеля, Браунсберга, Венеції, Відня, Гааги, Кельна, Лейпцига, Ліона, Падуї, Парижа, Рима, Страсбурга, Франкфурта-на-Майні. Продукція польських друкарень представлена у фонді друкарнями Варшави (різні друкарні) – 155 вид.; Вроцлава – 11 вид.; Гданська (різні друкарні) – 23 вид.; Каліша, друкарня Єзуїтського колегіуму – 24 вид.; Кракова (різні друкарні) – 162 вид.; Ловіча – 1 друк; Любліна – 40 вид.; Оліви – 1 вид.; Познані, друкарня Єзуїтського колегіуму – 42 вид.; Сандомира, друкарня Єзуїтського колегіуму – 27 вид.; Торуня, друкарня Єзуїтського колегіуму – 6 вид.; Хелмна – 1 вид.; Ченстохови, друкарня Монастиря паулінів на Ясній Гуже – 14 вид. З теренів Великого князівства Литовського були видання вільнюських друкарень – 40 вид.

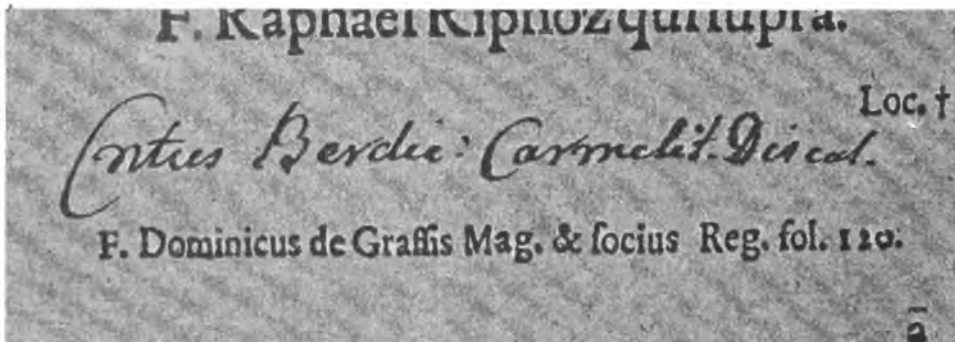
Продукція друкарень, які функціонували на етнічних українських землях, у фонді представлена так: Бердичів, друкарня Монастиря босих кармелітів – 85 видань; Доброміль, друкарня Яна Шеліги – 1; Львів (різні друкарні) – 96; Замостя, друкарня Замойської академії – 8; Новгород-Сіверський, друкарня Лазара Барановича при Іллінському монастирі – 1; Почаїв, друкарня Свято-Успенського монастиря – 17 видань; Перемишль, друкарня Єзуїтського колегіуму – 22; Супрасль, друкарня Благовіщенського монастиря – 9.

Хронологічні межі видань: друга половина XV ст. – перша половина XIX ст.

Кількісний склад фонду: 4852 од. зб.

Мови видань: латинська, польська, французька, німецька, голландська, італійська, грецька, давньоєврейська, поодинокі видання російською мовою.

Зовнішні ознаки колекції: Сучасний шифр колекції складається зі скороченої назви колекції Кол. Берд. + порядковий номер книжки у фонді, позначений арабськими цифрами, наприклад: «Кол. Берд. 317». На корінцях примірників білі паперові наліпки з позначенням нумератором латинською літерою тематичного розділу бібліотечного фонду і арабською цифрою порядкового номера у відповідному розділі, наприклад «M/72». На титульних аркушах бібліотечних книжок міститься рукописний екслібрис у кількох варіантах, який засвідчує приналежність примірника монастирській бібліотеці: «Conventus Berdicoviensis Carmelitarum Discalceatorum», «Pro Bibliothecae Conventus Berdicoviensis Carmelitarum Discalceatorum», «Collegii Conventus Berdicoviensis Carmelitarum Discalceatorum».

Науково-довідковий апарат колекції:

Каталог інкунабул / уклад Б. Зданевич; упорядник Г. І. Ломонос-Рівна. Київ: Наукова думка, 1974. 249 с. (4 позиції).

Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского НАН Украины / сост. М. А. Шамрай. Киев: Наукова думка, 1995. 550 с. (67 позицій).

Алфавітний рукописний блок-картковий каталог Київського університету св. Володимира.

Топографічний каталог бібліотеки Бердичівського монастиря босих кармелітів.

Використані джерела і література

Каталог бібліотеки Бердичівського монастиря босих кармелітів: «Index librorum Bibliothecae Carmelitarum Discalceatorum] Conventus Berdicoviensis conscriptus In Anno D[omi]ni 1781. Mense Decembri». 1781 р. : Інститут рукопису НБУВ. Ф. 1. Спр. 6413 (за цим каталогом налічується 7264 т).

Акт генеральної візитації Бердичівського монастиря босих кармелітів 1802 р.: «Wiadomość o kościele i klasztorze Berdyczowskim OO. Karmelitów Bosych. 1802 г.» : Центральный державный историчный архив РФ (Петербург). Ф. 822. Оп. 12. Спр. 3 (за візитацією монастирська бібліотека налічувала 3 131 т.).

Справа про перевезення бібліотеки Бердичівського монастиря босих кармелітів із Бердичева до Університету св. Володимира у Києві. 1877–1878 рр. : Державний архів м. Києва. Ф. 16. Оп. 316. Спр. 139.

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Киев: Наукова думка, 1988. С. 40–44.

Университетские известия. 1877. № 11. С. 4; 1877. № 12. С. 5–6; 1879. № 3. С. 18.

Ціборовська-Римарович І. О. Джерела для дослідження історії формування фонду книгозбірні Бердичівського монастиря босих кармелітів // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2016. Вип. 44. С. 329–343.

Ціборовська-Римарович І. О. Провенієнції як джерело інформації про розповсюдження та побутування стародруків (на прикладі видань друкарні Бердичівського монастиря босих кармелітів (1760–1844)) // Розмаїття культур: історія і соціокомунікативна природа Книги: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. семінару, м. Харків, 12–15 квіт. 2011 р. Харків : ХНУ імені В. Каразіна, 2012. С. 264–275.

Ціборовська-Римарович І. О. Агіографічна література у книгозбірнях католицьких монастирів Луцької/Луцько-Житомирської дієцезії XVII–XIX ст.: репертуар видань та їх роль у формуванні духовності чернечих осередків // Рукописна та книжкова спадщина України. Київ, 2015. Вип. 19. С. 108–117.

Ціборовська-Римарович І. О. Стародруки астрономічної тематики в бібліотеках католицьких монастирів Луцької/Луцько-Житомирської дієцезії XVII – першої половини XIX ст. // Українське небо 2. Студії над історією астрономії в Україні: збірник наукових праць / за заг. ред. О. Петрука. Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, 2016. С. 570–591 : іл.

Catalogus religiosorum et monialium Carmelitarum Discalceatorum Provinciae Polonae S. Spiritus. [Berdiczoviae, 1772]. [28] f.

Chwalewik Ed. Zbiory polskie: archiwa, biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w Ojczyźnie i na obczyźnie. Warszawa; Kraków, 1926. T. 1. S. 157 (подає обсяг фонду книгозбірні Бердичівського монастиря босих кармелітів, перевезеного до Києва: 6508 томів).

Ciborowska-Rymarowicz I. Polonika w księgozbiornym klasztornym karmelitów bosych w Berdyczowie (na podstawie katalogu z 1781 r.). Zarys problemu // Z Badań nad Książką i Księgozbiornymi Historycznymi. Polonika w zbiorach obcych. Tom specjalny / pod red. nauk. J. Puchalski, A. Chamery-Nowak, D. Pietrzakiewicz; Uniwersytet Warszawski. Warszawa, 2017. S. 229–237.

Ciborowska-Rymarowicz I. Provenances of Early Printed Books from the Library of the Berdychiv Monastery of Discalced Carmelites // Z badań nad Książką i Księgozbiornymi Historycznymi. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2019. T. 13. S. 203–217.

Paszkiwicz U. Catalogus catalogorum: Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej od XVI wieku do 1939 roku. Spis scalony, poprawiony i uzupełniony. Warszawa, 2015. T. 1. S. 59; № 50, 51.

Radziszewski F. Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitszych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych... w Królestwie Polskim, Galicyi... Kraków, 1875. S. 2.

Wanat B. J. Klasztor karmelitów bosych w Berdyczowie na Ukrainie. Studium monograficzne. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych, 2007. S. 112–114.

Фонд «РОКИ» бібліотеки Університету св. Володимира

Фондозасновник: Київський імператорський університет св. Володимира.

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Київський імператорський університет св. Володимира (1834–1919) – вищий навчальний заклад для підготовки наукових та педагогічних кадрів. 8 листопада 1833 р. імператор Микола I задовольнив клопотання міністра народної освіти Російської імперії С. С. Уварова щодо створення університету в Києві. 25 грудня цього ж року було затверджено проєкт статуту і штати навчального закладу. Офіційна дата заснування – 28 липня 1834 р., а 28 серпня 1834 р. розпочалися перші заняття в приватних будинках на Печерську. На початку свого існування університет складався з двох факультетів, перший (філософський) почав діяти одразу, а другий (юридичний) – з 1835 р. До складу філософського факультету входили два відділення: історико-філологічне та фізико-математичне. У 1841 р. відкрито медичний факультет на базі медичного факультету ліквідованого Віленського (Вільнюського) університету.

Із запровадженням 1863 р. нового університетського статуту в Київському університеті відбулося посилення науково-педагогічної діяльності, збільшено кількість викладачів і студентів.

На рубежі ХІХ–ХХ ст. при університеті налічувалося 45 навчально-допоміжних установ, у т. ч. 2 бібліотеки – наукова і студентська.

Дата та місце формування фонду: 1836–1895 рр., м. Київ.

Історична довідка про фонд:

«Роки» – це фонд поточного комплектування бібліотеки Університету св. Володимира, який почав формуватися з перших років її існування, а саме з 1836 р. У той час спосіб формування бібліотеки за роком надходження книг і періодичних видань вважався найбільш оптимальним для реєстрації видань і обліку. Фонд поповнювався шляхом купівлі та передплати видань (за рахунок коштів, які виділяло правління університету), книгообміну, приватних пожертв (дарів) чи ін. Проте така система обліку й розстановки фонду виявилася недосконалою з огляду на складність пошуку тих чи інших видань. У 1851 р. рада університету св. Володимира наказує бібліотекарю А. Я. Красовському негайно приступити до створення алфавітного каталогу. У травні 1854 р., на основі рукописних карток, переважно Красовського,

вийшов перший випуск друкованого алфавітного каталогу, в 1858 р. – останній. Цей каталог у 5 томах на 1693 сторінках становить алфавітний перелік книжок книгозбірні університету, загалом 54 690 одиниць. Після виходу друкованого каталогу співробітники бібліотеки не припиняли діяльності щодо укладання каталогів. Вони склали щорічні продовження до алфавітного каталогу, які до 1874 р. друкувалися в «Університетских известиях» та виходили окремими випусками. Алфавітні друковані каталоги полегшили роботу користувачам в бібліотеці, однак хронологічно-порядковий спосіб обліку і розстановки фонду продовжував залишатися основним до 1895 р. Таким чином, всі книги та журнали, отримані бібліотекою університету до 1895 р., склали фонд «Роки» з хронологічно-порядковою системою розстановки.

Характеристика історико-культурного фонду:

Склад фонду «Роки» відповідав профілю освітньо-наукової діяльності Університету. Тут зібрано видання з історії, правознавства, економіки, літературознавства, медицини та інших галузей знань, що викладалися в університеті. У фонді представлена вся друкована продукція університетської друкарні. До цього ж фонду надходили приватні дари, зокрема частина книг з бібліотеки Фабіана Остен-Сакена, деякі книги із зібрання професора університету Ореста Новицького, бібліотека колишнього президента Віленської медико-хірургічної академії Антона Кучковського, конфіскована книгозбірня польських політичних діячів Нарциса та Густава Олізарів, рідкісні книги та стародруки з Вінницької гімназії, які надійшли в 1844 р. У фонді «Роки» знаходяться видання з розформованого Берестейського єзуїтського колегіуму: 21 грудня 1851 р. Рада Університету св. Володимира одержала з канцелярії попечителя Київського навчального округу, київського військового, волинського і подільського генерал-губернатора Д. Г. Бібікова повідомлення про те, що за розпорядженням попечителя Віленського навчального округу надійшов каталог книг бібліотеки колишнього єзуїтського колегіуму (бібліотека формувалася в Бересті з 1615 р. і до касації Ордену в 1773 р., а потім була передана василіанам), з пропозицією придбати безкоштовно для університетської бібліотеки книжки, внесені до каталогу, усі або деякі з них. Надісланий каталог вміщував бібліографічні описи 631 книги. Після звірки каталогу з університетським бібліотечним фондом, яку проводив бібліотекар А. Я. Красовський, виявилось, що 96 видань є в університетській бібліотеці. На Раді Університету було ухвалено прийняти всі книжки, окрім тих, що є у фонді. Питання, чи всі відібрані з каталогу примірники потрапили до університетської бібліотеки, залишається не

дослідженим. Книжки з бібліотеки Берестейського єзуїтського колегіуму було внесено до каталогу бібліотеки Університету св. Володимира в 1855 р. У фонді вони не зберігалися як окрема колекція. Нині стародруки колегіумної книгозбірні так і продовжують компактно зберігатися, але, знов-таки, не виділеною групою чи колекцією, а у складі фонду «Роки» бібліотеки Університету св. Володимира у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій, найбільш цінні стародруки – у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ.

Фонд «Роки» містить повні комплекти серіальних європейських видань, белетристику, розпорошені за роками надходження вітчизняні багатотомники тощо. Як будь-яка наукова бібліотека, фонд «Роки» був добре укомплектований довідниками з різних галузей знань, навіть таких, які не були предметами викладання.

Тут збережені такі *енциклопедії* (загальні та спеціальні): «Répertoire Général du Théâtre Français» (Göttingen, 1784); «Dictionnaire des sciences médicales». Т. 1–60 (Paris, 1812–1822); «Biographie universelle ancienne et moderne : histoire par ordre alphabétique de la vie publique et privée de tous les hommes...». Т. 28–44 (Paris-Leipzig); «Encyclopädie der Rechtswissenschaft in systematischer und alphabetischer Bearbeitung». Th. 1. Auf. 4 (Leipzig, 1882); Ashhurst J. «Encyclopédie internationale de chirurgie». Т. 1–4 (Paris, 1888–1890).

Словники: Попов Г. «Краткий российский-армянский словарь» (1841); Евгений (Болховитинов) «Словарь русских светских писателей, соотечественников и чужестранцев, писавших в России». Т. 1–2 (Москва, 1845); Демис Л. «Юридический словарь практический гражданского права, преимущественно частного» (Санкт-Петербург, 1859); Рогов Н. «Пермяцко-русский и русско-пермяцкий словарь» (Санкт-Петербург, 1869); Wolf A. «Deutsch-slovenisches Wörterbuch». Т. 1–2 (Laibach, 1860); Барсов Н. «Материалы для историко-географического словаря России» (Вильно, 1865); Karadschitsch V. «Lexicon Serbico-germanico-latinum» (Vindobonae, 1852); Изюмов М. «Опыт словаря русского языка сравнительно с языками индоевропейскими: в 4-х ч.» (Санкт-Петербург, 1880); Иконников В. «Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского университета св. Владимира (1834–1884)» (Киев, 1884); «Толковый молитвенник с переводом на гольдский язык» (Казань, 1885).

Довідники: Якубович П. «Путеводитель по Европе. Германия – Австрия – Франция» (Санкт-Петербург, 1874); Баталин Ф. «Справочная книжка для сельских хозяев на 1876–1878 гг.» (Санкт-Петербург, 1878); «Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова» (1819–1824); Ascherson F. «Deutscher Universitäts Kalender» (Leipzig, 1886–1912).

Бібліографія: Соц В. «Опыт библиотеки для военных людей». Изд. 2-е. (Санкт-Петербург, 1826); Сопиков В. «Опыт российской библиографии». Ч. 1–4 (Санкт-Петербург, 1813–1816); Строев П. «Обстоятельное описание старопечатных книг, славянских и российских, хранящихся в библиотеке... графа Ф. А. Толстова» (Москва, 1829); «Систематический и алфавитный указатель статей, помещённых в периодических изданиях и сборниках имп. Академии наук, а также сочинений, изданных Академиею отдельно со времени её основания по 1872 год, включительно» (Санкт-Петербург, 1875); Новицкий И. «Указатель к изданиям временной комиссии для разбора древних актов, высочайше учреждённом при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе (с 1845 по 1877 год)» (Киев, 1882); Добрянский Ф. «Описание рукописей Виленской публичной библиотеки, церковно-славянских и русских» (Вильно, 1882); Межов В. «Русская библиография за 1865–1876 включительно». Т. 2 (Санкт-Петербург, 1882); Полуденский М. «Указатель к «Вестнику Европы»: 1802–1830 (Москва, 1861); Пенкина З. «Полесье: библиографические материалы по истории, географии, статистике, этнографии и экономическому состоянию Полесья» (Санкт-Петербург, 1883); Загоскин Н. «Наука истории русского права. Её вспомогательные знания, источники и литература» (Казань, 1891); Коковцов В., Рухлов С. «Систематический сборник узаконений и распоряжений по тюремной части» (Санкт-Петербург, 1890); «Алфавитный указатель к собранию мнений и отзывов Филарета, митрополита Московского и Коломенского, по учебным и церковно-государственным вопросам» (Санкт-Петербург, 1891); Висковский А. «Полный систематический указатель свода военных постановлений изд. 1859 и 1869 гг. и краткий указатель свода законов Российской империи» (Москва, 1891) та ін.

Друковані каталоги бібліотек та видавництв: Строев П. «Каталог славяно-русских рукописей, принадлежащих московскому первой гильдии купцу и Общества Истории и Древностей Российских благотворителю Ивану Никитичу Царскому» (Москва, 1836); «Supplement to the London catalogue of books, edition dated 1839» (London, 1844); «Каталог книгам, рукописям и картам на китайском, манчжурском, монгольском, тибетском и санскритском языках» (Санкт-Петербург, 1843); «Систематический каталог библиотеки императорской медико-хирургической академии»: в 6 т. (Санкт-Петербург, 1871–1876); «Katalog książek polskich, wydanych od 1860 do końca 1874 roku...» (Warszawa, 1875); Межов В. «Литература русской географии, статистики и этнографии». Т. 2–9 (Санкт-Петербург, 1867–1883); Смирнитский Н. «Каталог библиотеки харьковского медицинского общества до 1883 года включительно» (Харьков, 1884); Петрушевич А. «Каталог церковно-славянских рукописей и старопечатных книг кирилловского письма,

находящихся на археологическо-библиографической выставке в Ставропольском заведении» (Львов, 1888); «Catalogue spécial officiel de l'exposition de la République Argentine: Exposition Universelle Internationale de 1889 à Paris» (Lille, 1889); «Каталог библиотеки второго отделения собственной Его Императорского Величества канцелярии». Т. 2 (Санкт-Петербург, 1880) та ін.

Історія: Найбільш широко представлені у фонді книги з історичної тематики: Зубов П. «Подвиги русских воинов в странах кавказских с 1800 по 1834 г.». Т. 1, Ч. 1–2 (Санкт-Петербург, 1835); «История Тибета и Хухунора с 2282 г. до Р. Х. до 1227 г. по Р. Х.». Ч. 1–2 (Санкт-Петербург, 1833); Šafařík P. «Slovanské starožitnosti» (Praha, 1837); Zubrzycki D. «Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicyi» (Lwów, 1836); Устрялов Н. «О системе прагматической русской истории» (Санкт-Петербург, 1836); Бергман В. «История Петра Великого». Т. 1–6 (Санкт-Петербург, 1833–1834); Maciejowski W. «Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów». Т. 1 (Peterzburg-Warszawa, 1842); Talański J. «Historya Polski» (Wrocław, 1819); Lelewel J. Starożytności Polskie». Т. 1–2 (Poznań, 1842–1852); Диксон В. «Япония. Её история, правительство и внутреннее устройство» (Санкт-Петербург, 1871); Рославский-Петровский А. «Введение в курс истории главных народов древнего мира и их цивилизации» (Харьков, 1870); Лашкарёв П. «Киевская архитектура X–XII века» (Киев, 1874); Иегер О. «История Греции» (Санкт-Петербург, 1877); Симоненко Г. «Царство Польское сравнительно с Познанью и Галицией» (Варшава, 1878); Прахов А. «Открытие фресок Киево-Кирилловской церкви XII века, исполненное в 1881 и 1882 гг.» (Санкт-Петербург, 1883); Алабин П. «Двадцатипятилетие Самары как губернского города» (Самара, 1877); Петрушевич А. «Иван Фёдоров, русский первопечатник» (Львов, 1883); Найдёнов М. «Тобольск. Материалы для истории города XVII и XVIII столетий» (Москва, 1885); Николаев И., Найденов Н. «Ростов. Материалы для истории города XVII и XVIII столетий» (Москва, 1884); Мякотин В. «Крестьянский вопрос в Польше в эпоху её разделов» (Санкт-Петербург, 1889); Пинегин Н. «Казань в её прошлом и настоящем» (Санкт-Петербург, 1890); Брикнер А. «История Екатерины Второй» (Санкт-Петербург, 1885); Карно И. «История французской революции». Т. 1–3 (Санкт-Петербург, 1893); Артемьев А. «Имели ли варяги влияние на славян, и если имели, то в чём оно состояло? Рассуждение, писанное для получения степени магистра исторических наук» (Казань, 1845); Толстой И. «Древнейшие русские монеты великого княжества Киевского» (Санкт-Петербург, 1882) та ін.

Історія церкви: Stolberg F. L. «Geschichte der Religion Jesu Christi. Т. 1–47 (Hamburg, 1811–1851); Григорьев А. «Историческое обозрение

богослужебных книг греко-российской церкви» (Киев, 1836); Michelet J., Quinet E. «Die Jesuiten» (Basel, 1843); Зернин А. «Об отношении Константинопольского патриарха к русской иерархии» (Санкт-Петербург, 1846); Знаменский П. «Приходское духовенство в России со времени реформы Петра» (Казань, 1873); Иаков (Домский). «Исторический очерк русского проповедничества». Т. 1 (Санкт-Петербург, 1878); Барсов Т. «Константинопольский патриарх и его власть над русскою церковью» (Санкт-Петербург, 1878); Чичерин Б. «Наука и религия» (Москва, 1879); «Священная история Ветхого и Нового Завета: на чувашском языке» (Казань, 1882); Беликов Д. «Христианство у готов». Вып.1 (Казань, 1887) та ін.

Дипломатія: Доброклонский С. «Краткая история российской дипломатии» (Москва, 1830); Терентьев М. «Россия и Англия в борьбе за рынки» (Санкт-Петербург, 1876); «Памятники дипломатических и торговых сношений Московской Руси с Персией / под ред. Н. И. Веселовского». Т. 1–2 (Санкт-Петербург, 1890–1892); Krzyżanowski St. «Dyplomy i Kancelaryja Przemysława II» (Kraków, 1890) та ін.

Філософія: Sigwart H. C. W. «Handbuch der theoretischen Philosophie» (Tübingen, 1820); Сидонский Ф. «Введение в науку философии» (Санкт-Петербург, 1833); «Краткая история Пифагорейской философии (по Риттеру)» (Санкт-Петербург, 1832); Голуховский И. «Философия, относящаяся к жизни целых народов и каждого человека» (Санкт-Петербург, 1834); Зедергольм К. «История древней философии, приспособленная к понятию каждого образованного человека». Ч. 1–2 (Москва, 1841–1842); Соловьев В. «Кризис западной философии против позитивистов» (Москва, 1874); Flint R. «La philosophie de l'histoire en France» (Paris, 1878); Милославский Л. «Типы современной философской мысли в Германии» (Казань, 1878); Струвэ Г. «Введение в философию. Разбор основных начал философии вообще» (Варшава, 1890) тощо.

Логіка: Beneke F. «Lehrbuch der Logik als Kunstlehre des Denkens» (Berlin–Posen–Bromberg, 1832); Kaulich W. «Handbuch der Logik» (Praga, 1869); Steinthal H. «Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonders Rücksicht auf die Logik». Т. 1 (Berlin, 1890) та ін.

Суспільствознавство: Фохт К. «Человек, место его в мироздании и в истории земли / пер. с нем. А. Кашина» (Санкт-Петербург, 1865); Лавеле Е. «Современный социализм» (Санкт-Петербург, 1882) та ін.

Народознавство: Loziński J. «Ruskoje wesile (Peremysl, 1835); Šafařík P. «Slowansky Národopis». Wyd. 3 (Praha, 1849); Pieśni ludu Krakowskiego (Kraków, 1840); Велишский Ф. «Быт греков и римлян» (Прага, 1878); Kolberg O. «Mazowsze: Obraz etnograficzny». Т. 1 (Kraków, 1885); Сумцов Н. «Хлеб в обрядах и песнях» (Харьков, 1885); Шейковский К. «Быт подолян». Т. 1. Вып. 2 (Киев, 1860) та ін.

Педагогіка: Ободовский А. «Руководство к педагогике, или науке воспитания, составленное по Нимейеру» (Санкт-Петербург, 1835); «Программа для публичного испытания воспитанников института корпуса путей сообщения» (Санкт-Петербург, 1836); Чистяков М. «Курс педагогики» (Санкт-Петербург, 1875); Преображенский В. «Восточные и западные школы во времена Карла Великого, их отношение между собою, к классическим и древнехристианским и постановка в них богословия» (Санкт-Петербург, 1881); Тарасов И. «Об образовании женщин: лекция, читанная в зале Ярославской думы 24 февраля 1885 г.» (Ярославль, 1885) та ін.

Математика: Брашман Н. «Курс анатомической геометрии» (Москва, 1836); Ващенко-Захарченко М. «Символическое исчисление и приложение его к интегрированию линейных дифференциальных уравнений: рассуждение для получения степени магистра математических наук» (Киев, 1862); Skaradkiewicz P. «Geometria czyli nauka o ziemiomiernictwie» (Warszawa, 1776); Hagen J. «Synopsis der Höheren Mathematik». Bd. 1–2 (Berlin, 1891–1894); Killing W. «Einführung in die Grundlagen der Geometrie». Bd. 1 (Paderborn, 1893) та ін.

Фізика: Щеглов Н. «Основания общей физики» (Санкт-Петербург, 1824); Lommel E. «Lehrbuch der Experimentalphysik» (Leipzig, 1893); Игнатович-Завилейский В. «Электрический трамвай в Киеве» (Киев, 1894) тощо.

Фінанси: Бух Л. «Деньги» (Санкт-Петербург, 1891); Демидов Н. «О бумажных деньгах» (Санкт-Петербург, 1829); Киркор А. «Монетное дело в Литве» (Москва, 1870); Иловайский С. «Краткий учебник финансового права» (Одеса, 1893) та ін.

Статистика: Евецкий О. «Статистическое описание Закавказского края». Ч. 1 (Санкт-Петербург, 1835); Тройницкий А. «Крепостное население в России по 10-й народной переписи» (Санкт-Петербург, 1861); «Конская перепись в Европейской России по сведениям 1875 года: Могилевская губерния / под ред. В. Зверинского» (Санкт-Петербург, 1876); «Стенографический отчет заседаний комитета съездов представителей учреждений русского земельного кредита...» (Санкт-Петербург, 1891); Гошкевич М. «Медико-статистические работы по г. Херсону херсонского городского врача М. И. Гошкевича, экспонированные в научном отделе херсонской выставки в октябре 1890 года» (Херсон, 1891) та ін.

Правознавство: «Ustawa konstytucyjna Królestwa Polskiego» (Warszawa, 1815); Михайлов М. «История русского права. Лекции I–XVIII» (Санкт-Петербург, 1871); Мэн Г. «Древнее право, его связь с древней историей общества и его отношение к новейшим идеям / пер. Н. Белозерской» (Санкт-Петербург, 1873); Любавский А. «Сборник замечательных уголовных процессов» (Санкт-Петербург, 1866); Оршанский И. «Русское законо-

дательство о евреях. Очерки и исследования» (Санкт-Петербург, 1877); Иванюков И. «Политическая экономия как учение о процессе развития экономических явлений» (Санкт-Петербург, 1885); Сапунов А. «Польско-литовское и русское законодательство о евреях» (Витебск, 1884); Дуткевич В. «Польское ипотечное право» (Санкт-Петербург, 1888); Neugath W. «Moral und Politik» (Wien, 1891) та ін.

Світова художня література, в т. ч. українська: «Сказка о Горобогатыре Косометовиче и опера комическая из слов сказки составленная» (Санкт-Петербург, 1789); Бухарский А. «Ночь: поэма» (Санкт-Петербург, 1794); «Тысяча и одна ночь. Рассказы Шахерезады. Т. 1–6/пер. Л. Шелгунова (Санкт-Петербург, 1894)»; Погодин М. «Исторические афоризмы» (Москва, 1836); Аристофан. «Лягушки: комедия» (Санкт-Петербург, 1887); Франко І. «Захар Беркут. Образ громадського життя Карпатської Русі в XIII в.» (Львів, 1883); «Slovo o polku Igorevě / vudal M. Hattala» (Praha, 1858) та ін.

Літературознавство: Порфирьев И. «История русской словесности» Ч. 1–3 (Казань, 1891–1897); Костомаров Н. «Об историческом значении русской поэзии» (Харьков, 1843); Kochanowski J. «Rymy iacinskie Jana Kochanowskiego» (Wilno, 1851); Дашкевич Н. «Былины об Алёше Поповиче и о том, как не осталось на Руси богатырей» (Киев, 1883); Karpeles G. «Geschichte der jüdischen Literatur». В. 1–2 (Berlin, 1886); Nehring W. «Studya literackie» (Poznań, 1884); «История французской литературы: сб. статей». Вып. 1 (Санкт-Петербург, 1887); «История немецкой литературы». Ч. 1–2 (Санкт-Петербург, 1893) та ін.

Підручники з різних предметів: Семигиновский М. «Грамматика польского языка для российского юношества» (Киев, 1831); Березницкий Ф. «Инструкция для преподавания арифметики в приходских училищах» (Киев, 1836); Moritz K. «Englische Sprachlehre für die Deutschen. Aufl. 2» (Berlin, 1786); Бельюстин М. «Начальные основания латинского языка» (Санкт-Петербург, 1836); Попов А. «Монгольская хрестоматия для начинающих обучаться монгольскому языку». Ч. 1 (Казань, 1836); «Российская грамматика, изданная главным управлением училищ, для преподавания в нижних учебных заведениях» (Санкт-Петербург, 1829); Горянинов П. «Руководство к преподаванию минералогии» (Санкт-Петербург, 1835); Marbach G. «Lehrbuch der Geschichte der Philosophie». В. 1–2 (Leipzig, 1838–1841); Стасюлевич М. «История средних веков: в 3-х ч.» (Санкт-Петербург, 1863–1907); Калмыков П. «Учебник уголовного права» (Санкт-Петербург, 1866); «Руська читанка для нижчих клас середніх шкіл». Ч. 1–2 (Львів, 1871); «Шорский букварь восточной половины Кузнецкого округа» (Казань, 1885); «Книжка для чтения инородцам» (Казань, 1884) та ін.

Природничі науки: Ledebour C. «Flora Rossica; sive, Enumeratio plantarum

in totius Imperii Rossici provinciis Europaeis, Asiaticis et Americanis hucusque observatarum». V. 1–4 (Stuttgartiae, 1842–1853); Ure A. «Neues System der Geologie» (Weimar, 1830); Прохаска Й. «Физиология или наука о естестве человеческом» (Санкт-Петербург, 1822); Теряев А. «Изображение частей растений, служащих к объяснению ботанической терминологии» (Санкт-Петербург, 1809); Декандоль А. «Введение к изучению ботаники, или начальный курс этой науки». Т. 1 (Москва, 1837); Prantl K. «Lehrbuch der Botanik für Mittelschulen» (Leipzig, 1874); Letourneau Ch. «La biologie» (Paris, 1876); Тимирязев К. «Об усвоении света растением» (Санкт-Петербург, 1875); Рапчевский И. «К вопросу о патологоанатомических изменениях слизистой оболочки желудка при остром воспалении» (Санкт-Петербург, 1881); Credner H. «Elemente der Geologie». Auf. 2 (Leipzig, 1872); Забелин А. «Краткое описание части Западного Полесья» (Киев, 1883) та ін.

Медицина: Баландин И. «О происхождении нормальных кривизн позвоночника у человека» (Санкт-Петербург, 1871); Молнар Ю. «О хирургическом лечении опухолей творожисто-перерождённых лимфатических желёз на шее: диссертация на степень доктора медицины» (Москва, 1875); Крузенштерн М. «Исследование о раке пищевода: диссертация» (Санкт-Петербург, 1885); Гофман Л. «Ветеринарная хирургия: для ветеринаров-практиков и студентов / пер. Я. Шмулевича». Ч. 1–3 (Санкт-Петербург, 1892); Savage G. «New truths in ophthalmology» (Nashville, 1893); Жбанков Д. «Холерные эпидемии в Смоленской губернии 1831–1872» (Смоленск, 1893); Дибковский В. «Фармакология» (Киев, 1871); Liebermeister C. «Handbuch der Pathologie und Therapie des Fiebers» (Leipzig, 1875); Шашкевич Л. «О показаниях к операции переливания крови» (Москва, 1876); Hermann L. «Grundriss der Physiologie des Menschen» (Berlin, 1877); Hofmann E. «Lehrbuch der gerichtlichen Medicin» (Wien, 1878); Блонский И. «К вопросу о развитии миом матки: диссертация на степень доктора медицины» (Санкт-Петербург, 1889); Вишневский М. «Камнедробление» (Санкт-Петербург, 1892); Порцель М. «Заболеваемость и смертность от брюшного тифа в С.-Петербурге за 11 лет 1878–1888» (Санкт-Петербург, 1892) та ін.

Психология: Beneke F. «Lehrbuch der Psychologie» (Berlin–Posen–Bromberg, 1833); Шульце Г. «Психическая антропология» (Санкт-Петербург, 1836).

Сільське господарство: Фишер Л. «Начертание руководства к плодopеменному хозяйству, с показанием примера перехода к оному от трехпольного» (Москва, 1823); Тардан К. «Виноградарство и виноделие (Одесса, 1874); Трипольский К. «Курс скотоводства». Ч. 1 (Санкт-Петербург, 1875); Сулима К. «Свеклосахарное производство в санитарном отношении» (Санкт-Петербург, 1892); Шавров Н. «Краткий очерк современного положения

пчеловодства на Кавказе» (Тифлис, 1893); Соловьев П. «Разработка торфа на топливо» (Санкт-Петербург, 1894); Навашин С. «Причины невсхожести семян берёзы и ольхи» (Санкт-Петербург, 1893).

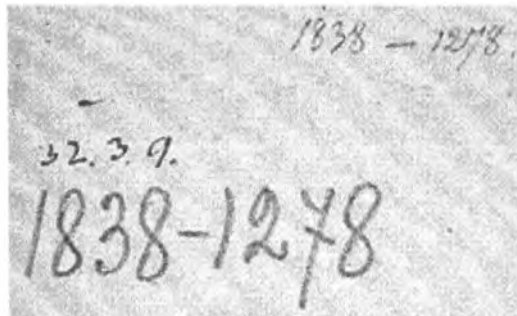
Мистецтвознавство: Арапов П. «Летопись русского театра» (Санкт-Петербург, 1861); Григорьев П. «В память столетия русского театра» (Санкт-Петербург, 1856) та ін.

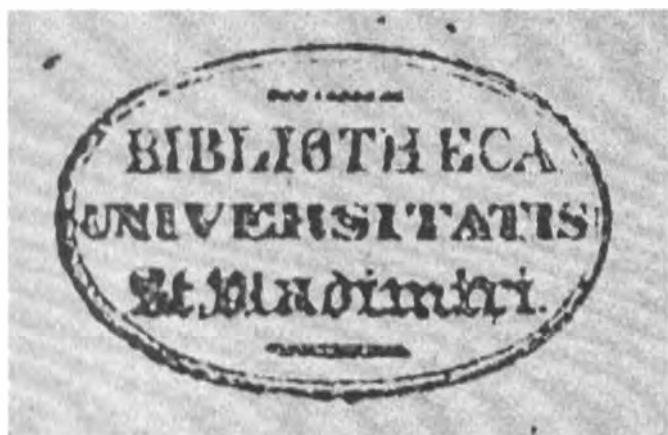
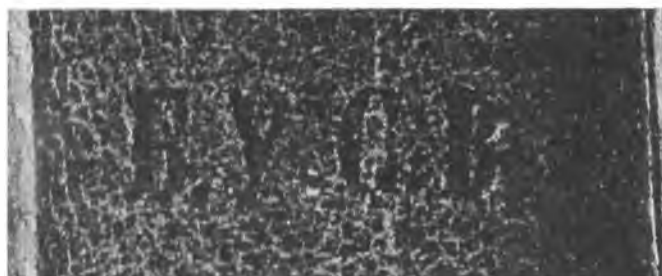
Хронологічні межі видань: 1537–1910 р.

Кількісний склад фонду: 96 204 од. зб.

Мова видань: англійська, болгарська, грецька, єврейська, італійська, латинська, німецька, польська, сербська, російська, українська, французька та ін.

Зовнішні ознаки: Кожна книга має екслібрис у вигляді відбитка із каучукового штампеля овальної форми з текстом «БИБЛИОТЕКА ИМПЕРАТОРСКОГО УНИВЕРСИТЕТА СВ. ВЛАДИМИРА», «BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS St. Vladimiri». На корінцях багатьох книг є різні види тиснення абрєвіатури бібліотеки : «Б. У. С. В.», «Б. У. СВ. В.», «В. У. С. В.». Оскільки фонд «Роки» має хронологічно-порядкову розстановку, шифр складається з року надходження видання в бібліотеку та порядкового номера, наприклад, «1836–419».

Приналежність книжок до попередніх фондівласників засвідчують екслібри, штампи чи автографи, зокрема книжки з бібліотеки Колегіуму берестейських єзуїтів мають такі рукописні провенієнції: «Collegii Brestensis Societatis Jesu», «Inscriptus Catalogo Collegii Brestensis Societatis Jesu», «Pro Collegio Brestensi Societatis Jesu», «Из библиотеки Дрогичинскаго училища».

Науково-довідковий апарат колекції:

Електронний каталог (див.: <http://nbuv.gov.ua/node/554>), Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, Бібліотека університету св. Володимира («Роки»).

Зданевич Б. І. Каталог інкунабул / упорядник Г. І. Ломонос-Рівна. Київ, 1974. 250 с.

Каталог книг бібліотеки імператорського університета св. Володимира. Київ, 1854–1858. Т. 1–5.

Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки имени В. И. Вернадского НАН Украины / сост. М. А. Шамрай; при уч. Б. В. Грановского и И. Б. Торбакова. Киев, 1995. 550 с.

Службовий алфавітний рукописний блок-картковий каталог Київського університету св. Володимира. 585 томів.

Топографічний картковий каталог фонду «Роки».

Використані джерела і література

Колесник Е. А. Библиотеки дореволюционных учебных заведений Киева в фондах ЦНБ АН УССР // Киев в фондах Центральной научной библиотеки АН УССР. Киев, 1984. С. 136–153.

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Киев: Наукова думка, 1988. С. 66–72.

Мяскова Т. Є. Бібліотека імператорського університету Св. Володимира: з історії комплектування (1834–1927). Київ, 2005. 184 с.

Нестеренко В. Історія наукової бібліотеки Київського університету ім. Тараса Шевченка // Бібліотечний вісник. 1994. № 5. С. 30–31.

Савенко И. Г. Библиотека Университета св. Владимира: записки помощника библиотекаря // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского Университета св. Владимира (1834–1884). Киев, 1884. С. 309–344.

Ціборовська-Римарович І. О. Стародруки з бібліотеки Берестейського єзуїтського колегіума в фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Берасцейскія книгазборы: Матэрыялы міжнарод. навук.-практ. канферэнцыі «Берасцейскія книгазборы: праблемы і перспектывы даследавання» (Брэст, 30–31 кастрычніка 2008 г.). Брэст, 2009. С. 399–418.

Оксана Рабчун

Фонд «Відділи I–XV» бібліотеки Університету св. Володимира

Фондозасновник: Київський імператорський університет св. Володимира.

Дата та місце формування колекції: 1895–1927 рр., м. Київ.

Історична довідка про фонд:

В середині 90-х років XIX ст. відомий вчений, завідувач бібліотеки Університету св. Володимира В. О. Кордт, на основі напрацювань свого попередника К. О. Царевського, запропонував класифікаційну схему розстановки нових надходжень до наукової бібліотеки. Ця схема була універсальною за змістом і віддзеркалювала основні тенденції розвитку тогочасної науки. Відтоді, з 1895 р., розстановка поточного книжкового фонду в бібліотеці Університету св. Володимира стала тематичною. Фонд було розподілено на 15 відділів:

- I. Бібліотекознавство та наукознавство.
- II. Богослов'я та церковна історія.
- III. Правознавство.
- IV. Державні знання.
- V. Медицина.
- VI. Філософія.
- VII. Педагогіка.
- VIII. Філологія.
- IX. Витончені мистецтва та словесність.
- X. Історія.
- XI. Географія.
- XII. Математика та астрономія.
- XIII. Природознавство.
- XIV. Технологія та агрономія.
- XV. Книги загального змісту.

На сучасному етапі це зібрання зберегло цілісність і розподіл за тими самими тематичними розділами.

Характеристика історико-культурного фонду:

Фонд «Відділи» містить у своєму складі видання, що відповідали профілю освітньо-наукової діяльності Університету в 1895–1917 рр. Переважали наукові видання з історії, правознавства, економіки, літературознавства, медицини тощо. У середині відділів видання упорядковано в такій послідовності: 1) бібліографія; 2) енциклопедії, словники, твори загального характеру; 3) журнали, збірники; 4) історія науки (за окремими країнами); 5) монографії спеціалізованих розділів кожного окремого відділу та інше.

І. Відділ «Бібліотекознавство та наукознавство» представлений розділами «Бібліотекознавство» та «Бібліографія». До їх складу входять журнальні та книжкові видання, наприклад: «Библиографическая летопись» (Петроград, 1914–1915); Срединский С. «Основы газетного дела: Краткое руководство» (Петроград, 1918). Також представлені різного роду бібліографічні джерела: «American mathematical society: Catalogue of the library» (New York, 1910); Gregory J. «Catalogue of early books on music (before 1800)» (Washington, 1913); Griffin A. «Library of Congress: a list of works relating to the Germans in the United States» (Washington, 1904); «Revue critique d'histoire et de littérature» (Paris, 1933). Цінними довідковими виданнями, що містять інформацію про склад бібліотек різних форм власності, в цьому відділі є «Систематический каталог частной библиотеки, принадлежащей профессору университета св. Владимира, Ивану Алексеевичу Сикорскому» (Київ, 1895) та каталоги бібліотек Санкт-Петербурзького та Харківського імператорських університетів, Інституту інженерів шляхів сполучень імператора Олександра І, Одеської міської публічної бібліотеки, Києво-Печерської Лаври та ін.

У відділі присутні періодичні видання з бібліографії, бібліофільства та книгознавства, такі як «Российская библиография» (Санкт-Петербург), щомісячний «Кавказский книжный вестник», «Книжная летопись» (Санкт-Петербург.), ілюстрований для бібліофілів та любителів антикваріату журнал «Русский библиофил» (Петроград), «Deutsche literaturzeitung» (Leipzig) та ін. У І відділі зібрано також наукову літературу різних західно-європейських країн. Можна виділити біографії вчених та інших відомих людей, які представлені багатотомними довідковими виданнями: «Dictionary of national biography» (London, 1896–1900), «Русский биографический словарь под ред. А. А. Половцова» (Санкт-Петербург, 1896–1918). У відділі є збірники та монографії з матеріалами для вивчення біографій таких відомих діячів культури, як М. В. Гоголь, М. П. Погодін, митрополит Московський Філарет (Дроздов) та багатьох інших. З видань Академії наук, наукових об'єднань, університетів зібрано такі видання: «Записки Императорской академии наук» (Санкт-Петербург, 1885), «Труды Императорской Российской академии» (Санкт-Петербург, 1842); «Известия Императорской Академии наук» по всіх відділеннях, «Каталог изданий императорской академии наук с 1726 по 1893 г.» (Leipzig, 1894); «Материалы для истории императорской академии наук» (Санкт-Петербург, 1885–1900); «Записки наукового товариства імені Шевченка» (Львів), «Хроніка наукового товариства імені Шевченка» (Львів), а також іноземні видання: «Almanach der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften» (Wien); Vincent L. «The French academy» (Cambridge, 1901); «Bulletin de l'Université de Lyon» (Lyon, 1894–1900); Farrand E. «History of the university of Michigan» (Arbor, 1885); Rongier P. «Histoire l'université de

Cracovie» (Paris; Cracovie, 1900); «The George Washington University Bulletin Washington» (Washington, 1905); «The student Edinburg University magazine» (Edinburg, 1894); «Université de Grenoble» (Grenoble, 1900); «Vorschriften für die Studirenden der Königlich-Fridrich-Wilhelms Universität zu Berlin» (Berlin, 1901) та ін.

II. Відділ «Богослов'я та церковна історія» має розділи: «Богослов'я», «Екзегетика», «Систематичне богослов'я», «Церковна історія», «Історія західної церкви». У радянський час відділ було розформовано і документи з богословської тематики довгий час знаходились у резервних книгосховищах. Наразі цей відділ реконструюється завдяки опрацюванню літератури, отриманої з резервного фонду НБУВ. Серед відновленої частини II відділу можемо назвати довідкові видання: Карпов П. «Систематический указатель статей по основному, догматическому, нравственному и сравнительному богословию» (Санкт-Петербург, 1888); «Dictionary of the Bible» (Edinburg, 1900); «Dictionnaire philosophique de la religion» (Besançon, 1818) та ін.

Монографії з богослов'я та церковної історії представлені виданнями: Лебедев А. «Церковная историография в главных ее представителях с IV-го века по XX» (Москва, 1898); окремі томи багатотомного видання «Життя святих» Дмитрія Ростовського (Москва, 1845); Лобачевский С. «Св. Антоний Великий (его жизнь, писания и нравственно-подвижническое учение)» (Одесса, 1906), «Пространный катехизис православной католической восточной Церкви» (Санкт-Петербург, 1840), Пругавин А. «Монастырские тюрьмы в борьбе с сектанством: к вопросу о веротерпимости» (Москва, б. г.); «La Cité de Dieu d'Augustin» (Paris, s. a), Schmid H. «Die Dogmatik der evangelisch-lutherischen Kirche» (Gütersloh, 1893). Серед періодичних видань є неповні річні комплекти журналів «Труды Киевской Духовной академии» (Київ, 1800–1916), «Воскресное чтение» (Київ, 1842–1864), «Странник» (Санкт-Петербург, 1865–1911) та ін.

III. Відділ «Правознавство» включає, серед іншого, видання А. Поворинського «Систематический указатель русской литературы по судоустройству и судопроизводству гражданскому и уголовному» (Санкт-Петербург, 1896). Філософія права, історія загального права та порівняльне правознавство представлена працями: Вальденбург В. «Закон и право в философии Гоббса» (Санкт-Петербург, 1900); Hube R. «Historia za prawa karnego guskiego» (Warszawa, 1870–1872); Васьковский Е. «Руководство к толкованию и применению законов» (Москва, 1913); Ritchie D. «Natural Rights» (London, 1903). Є праці з історії російського права: Иванишев Н. «Исследование по истории славянских законодательств» (Київ, 1876); Яблоков М. «История дворянского сословия в России» (Санкт-Петербург, 1876); Качаровський К. «Народное право» (Москва, 1906); Шершеневич Г. «Общее учение о праве

и государстве» (Москва, 1908) та ін. Цивільне право представлено книгами: Филиппов А. «Учебник истории русского права» (Юрьев, 1907); Попов Б. «Распределение доказательств между сторонами в гражданском процессе» (Харьков, 1905), Синайский В. «Практическое пособие для усвоения гражданского права по таблицам» (Киев, 1919) тощо. З кримінального права: Белогриц-Котляровский Л. «Преступления государственные» (Киев, 1904); Сергеевский Н. «Русское уголовное право: пособие к лекциям» (Санкт-Петербург, 1896) та ін. З церковного та державного права: Никодим (Милаш) «Православное церковное право» (Санкт-Петербург, 1897); Полянский А. «Русская женщина на государственной и общественной службе» (Москва, 1901) та ін.

Виявлено книги з правознавства різних країн; варто назвати видання: Рейнке Н. «Очерк законодательства Царства Польского (1807–1881)» (Санкт-Петербург, 1902); «Statuty Wielkiego Księstwa Litewskiego» (Wilno, 1819); Michelet J. «Origines du droit français» (Paris, 1837); Roger A., Sorel A. «Codes et lois usuelles» (Paris, 1895); «Проект бельгийского судоустройства, составленный в мае 1862 года» (Санкт-Петербург, 1864); Triry F. «Cours de droit criminel» (Liege, 1895); Гнейст Р. «История государственных учреждений Англии» (Москва, 1885); Pollock F., Maitland F. «The history of English law before the time of Edward I» (Cambridge, 1895); Pollock F. «The land laws» (London, 1896); «Nuovo codice di commercio italiano» (Torino, 1886); Vidari E. «Corso di diritto commerciale» (Milano, 1889); Pessina E. «Enciclopedia del diritto penale italiano» (Milano, 1905–1913); Тур Н. «Австрийский устав гражданского судопроизводства 1895 г. в сопоставлении с нашим уставом» (Санкт-Петербург, 1896). У цьому відділі також представлені видання з правознавства таких країн, як Данія, Болгарія, Нідерланди, Португалія, Румунія, Швеція, Норвегія, Швейцарія, Сербія, Османська імперія, Іспанія, Сполучені Штати Америки.

У відділі є загальні юридичні журнали та багатотомні видання: «Журнал Министерства юстиции» (Санкт-Петербург); «Журнал гражданского и уголовного права» (Санкт-Петербург); «Сборник правоведения и общепринятых знаний» (Санкт-Петербург, 1893–1898); «Archiv für Civilische Praxis» (Heidelberg, 1829–1877); «Revue critique de législation et de jurisprudence» (Paris, 1853–1870); «Journal du droit international privé et de la jurisprudence comparée» (Paris, 1887–1931).

IV. Відділ «Державні знання» містить бібліографічні праці та видання з таких галузей суспільного життя, як соціологія, політична економія, фінансове право та бібліографічні матеріали з цих тем, наприклад, «Библиотека по вопросам о призрении бедных, благотворительности, трудовой помощи и о мероприятиях, направленных к улучшению условий труда и быта нуждаю-

щихся. Систематический каталог» (Санкт-Петербург, 1913); Бланки Ж.-А. «История политической экономии» (Санкт-Петербург, 1895); Гумплович Л. «Основы социологии» (Санкт-Петербург, 1899); Фуллье А. «Современная наука об обществе» (Москва, 1895); Proudhon P. «L'économie politique et la justice» (Paris, 1860) та ін. Серед монографій, присвячених економіці, заслуговують на увагу такі видання: Ковалевский М. «Экономический строй России» (Санкт-Петербург, 1900); Коссе Л. «История экономических учений» (Харьков, 1900); Тарасенко-Отрешков Н. «О золоте и серебре: происхождение их, количестве добытом во всех известных странах света с глубокой древности по 1855 год, ныне существующем их накоплении в главнейших государствах и взаимном отношении золота к серебру по их весу и ценности» (Санкт-Петербург, 1856); Тюрго А. «Размышления о создании и распределении богатств. Ценности и деньги» (Юрьев, 1905); Ashley W. «Surveys historic and economic» (London, 1900); Pareto V. «Cours d'économie politique» (Paris, 1897) та інші. У фонді відділу є періодичні видання: «Экономический журнал» (Санкт-Петербург), «Journal des économistes (Paris) та ін.

V. Відділ «Медицина» представлений монографіями, підручниками, навчальними посібниками, серед яких: Брюкке Э. «Учебник физиологии. Нервная физиология и физиология органов чувств» (Санкт-Петербург, 1876); Смородинцев И. «Ферменты растительного и животного царства, их химические и физические свойства, условия действия и значения в организме, медицине и технологии», Ч. I–III (Москва, 1922); Хмелевський И. «Заикание. Его сущность, причины, предупреждение и лечение» (Одесса, 1897); «Annals of Gynecology and Peditry» (Boston, 1899); «Oppenheimer C. Die Fermente und ihre Wirkunden» (Leipzig, 1903). Спеціальним підрозділом відділу є комплекс видань, присвячених питанням ветеринарії, а саме: Франк Л. «Руководство к ветеринарному акушерству» (Санкт-Петербург, 1909); Попов И. «Как уберечь домашний скот от болезни» (Казань, 1912); Попов И. «Русская народная ветеринария» (Казань, 1901); Ундриц Ф. «Домашний скотолечебник. Руководство для лечения домашних животных и краткое наставление об уходе за ними и развитии их» (Санкт-Петербург, 1877); Born L. «Handbuch der Pferdekunde» (Berlin, 1902). Цей відділ має у своєму складі найбільш повні комплекти періодичних видань «Архив ветеринарных наук» (Санкт-Петербург); «Военно-медицинский журнал» (Санкт-Петербург); «Медицинское обозрение» (Москва); «Хирургия» (Москва), «Archiv für die gesamte Physiologie des Menschen und der Thiere» (Bonn); «Archives internationales de Pharmacodynamie et de therapie» (Bruxelles-Paris); «Revue de chirurgie» (Paris); «The journal of anatomy and physiology normal and pathological» (London) та ін.

VI. Відділ «Філософія» у своєму складі містить бібліографічні праці,

спеціальні філософські словники та енциклопедії, журнали, збірники, зібрання творів, видання окремих філософів. Наприклад: Радлов Э. «Философский словарь» (Москва, 1913); Alaux J.-E. «Philosophie morale et politique» (Paris, 1893); Fairbanks A. «The first philosophers of Greece» (London, 1898); Vaschide N. «Index philosophique par...» (Paris, 1905); Jarnet P. «Histoire de la philosophie morale et politique, dans l'antiquité et les temps modernes» (Paris, 1860); Pillon F. «L'année philosophique (Paris, 1890–1902) та ін. У відділі представлені дослідження про діяльність давньогрецьких філософів, таких як Епікур, Арістотель, Сократ, Платон, наприклад: Гиляров А. «Платон как исторический свидетель» (Киев, 1891); Гюйо Ж. М. «Происхождение идеи времени. Мораль Эпикура и ее связь с современными учениями» (Санкт-Петербург, 1899); Шопенгауэр А. «Мир, как воля и представление» (Санкт-Петербург, 1897); «La morale d'Epicure» (Paris, 1758); Lewes G. «Aristotle: a chapter from the history of science including analyses of Aristotle's scientific writings» (London, 1864); Piat C. «Socrate». (Paris, 1900) та ін. Частина видань відділу філософії присвячена суміжним галузям знань – психології, психологічній антропології, наприклад: Ананьин С. «Интерес по учению современной психологии и педагогики» (Киев, 1915); Гросс К. «Душевная жизнь ребенка» (Киев, 1916); Лосский Н. «Основные учения психологии» (Санкт-Петербург, 1903); Оуэн Р. «Об образовании человеческого характера» (Москва, 1893); Сикорский И. «Психологическая борьба с самоубийством в юные годы» (Киев, 1913); Спенсер Г. «Научные основания нравственности» (Санкт-Петербург, 1896) та ін.

VII. Відділ «Педагогіка» починається, як і попередні, бібліографічними виданнями: Ананьин С. «Педагогический справочник» (Санкт-Петербург, 1912); Слюсаренко О. «Указатель текущей педагогической литературы за 1899 год». Вып. 1–2 (Москва, 1899–1900) та ін. Далі розміщено довідники та словники. Періодичні видання представлені журналами: «Гимназия» (Ревель), «Женское образование» (Санкт-Петербург); «Педагогический сборник» (Санкт-Петербург), «Русский педагогический вестник» (Санкт-Петербург), «Семья и школа» (Санкт-Петербург), «Listy filologické» (Praha) та ін.

Монографії з теорії та методики викладання певних предметів відображені в підрозділі такими виданнями: Острогорский В. «Беседы о преподавании словесности» (Москва, 1886); Edgeworth K. «Essays on professional education» (London, 1812) та ін. Історію педагогіки презентують видання відомих педагогів, таких як Коменський Я. А., Ушинський Д. К., Гогоцький С. С. та ін., наприклад: Гогоцький С. «Краткое обозрение педагогики» (Киев, 1878); Евстафиев П. «Начальные основания педагогики» (Санкт-Петербург, 1895); Каульбарс К. «Современная школа и семья и их последствия» (Санкт-

Петербург, 1899); Кованько П. «Педагогический авторитет» (Киев, 1905); Маллесон Ф. «Первоначальное воспитание детей» (Москва, 1898); Ушинский К. «Человек как предмет воспитания» (Санкт-Петербург, 1903); Яреш Ф., Степович А. «Ян Амос Коменский» (Киев, 1892); Barrau T.-H. «Du role de la famille dans l'éducation: ou Théorie de l'éducation publique et privée» (Paris, 1857); Edgeworth R. L. «Essays on professional education» (London, 1812); Meriwether C. «History of higher education in South Carolina with a sketch of the free school system» (Washington, 1889). Також тут є видання, присвячені народним та середнім школам, народним університетам та спеціальним педагогічним установам.

VIII. Відділ «Філологія» включає літературу з історії та теорії мовознавства, текстології та ін., а також містить журнали та різного роду збірники. Привертають увагу, зокрема, видання: Богородицкий В. «Лекции по общему языковедению» (Казань, 1913); Богуславский С. «Несколько замечаний к теории и практике критики текста» (Чернигов, 1913); Буринский Е. «Судебная экспертиза документов» (Санкт-Петербург, 1903); Поржезинский В. «Очерк сравнительной фонетики древнеиндийского, греческого, латинского и старославянского языков» (Москва, 1912); «Revue de linguistique et de philologie comparée» (Paris, 1883–1913); Steinthal H. «Grammatik, Logik und ihr Verhältniss zu einander» (Berlin, 1855). Велика частина видань у цьому відділі присвячена орієнталістиці. Серед періодики найбільш повно представлені: «Восточные заметки: Сборник статей и исследований профессоров и преподавателей факультета восточных языков императорского Санкт-Петербургского университета» (Санкт-Петербург, 1895); «Труды по востоковедению, издаваемые Лазаревским институтом восточных языков» (Москва, 1899–1910); «Orientalistische Literaturzeitung» (Leipzig, 1911–1914). У цьому відділі є багато видань, присвячених історії літератури, написаної арабською, єврейською, грецькою, латинською мовами: Hammer J. «New Arabian nights entertainments» (London, 1826); «Revue Sémitique D'épigraphie et D'histoire Ancienne» (Paris, 1833) та інші.

IX. Відділ «Витончені мистецтва та словесність» містить книжкові та періодичні видання, присвячені мистецтву стародавнього світу, середніх віків та нового часу. Серед них можна виокремити такі видання: «Литературный вестник» (Санкт-Петербург); «Archiv für Litteraturgeschichte» (Leipzig, 1875); «Bulletin archéologique» (Paris); Blanc Ch. «Grammaire des arts du dessin architecture, sculpture, peinture» (Paris, 1870); «Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie» (Paris, 1907); «Die Kunst unserer Zeit» (München, 1902–1910); «Katalog wystawy starożytności i przedmiotów sztuki 1856» (Warszawa, 1856); «L'artiste» (Paris, 1885–1897), «Revue archéologique» (Paris) та ін. Велика частина видань цього відділу присвячена творчому доробку видатних

російських та українських письменників, поетів XIX ст. – О. Пушкіна, Ф. Достоевського, Л. Толстого, М. Карамзіна, М. Гоголя, О.-Ю. Федьковича, С. Руданського та ін. Варті на увагу такі видання: Врангель А. «Воспоминания о Ф. М. Достоевском в Сибири, 1854–1856 гг.» (Санкт-Петербург, 1912); Грот Я. «Пушкин, его лицейские товарищи и наставники» (Санкт-Петербург, 1899); Кумский П. «Памяти А. С. Пушкина» (Тифлис, 1890); Майков Л. «Пушкин: Биографические материалы и историко-литературные очерки» (Санкт-Петербург, 1899); «Писання Осипа Юрія Федьковича» (Львів, 1902); Сиповский В. «Н. М. Карамзин, автор «Писем русского путешественника» (Санкт-Петербург, 1899); «Сочинения графа Л. Н. Толстого» (Москва, 1897); «Твори Степана Руданського» (Львів, 1914); Тургенев И. «Полное собрание сочинений» (Санкт-Петербург, 1883). Є твори західноєвропейських авторів – Дж. Байрона, О. де Бальзака та інших представників світової літератури. У цьому відділі є також видання з історії та методики викладання української та російської літератур: Земенский В. «Русская критическая литература» (Москва, 1898); Перетц В. «Из лекций по истории древнерусской литературы» (Киев, 1914); Петров Н. «Очерки истории украинской литературы XIX ст.» (Киев, 1884); Стоюнин В. «О преподавании русской литературы XIX» (Санкт-Петербург, 1898). Багато книг присвячено російському і українському фольклору, а також фольклору інших народів, наприклад: «Великорусские народные песни» (Санкт-Петербург, 1896–1900); Барон К. «Латышские народные песни» (Санкт-Петербург, 1894–1915); Савченко С. «Русская народная сказка: история собрания и изучения» (Киев, 1914) та ін.

Х. У відділі «Історія» представлені видання зі спеціальних історичних дисциплін, зокрема з архівознавства: Зубарев И. «Прошлое и настоящее русских архивов. Краткий исторический очерк» (Санкт-Петербург, 1911); Зубарев И. «Сборник статей по архивоведению» (Санкт-Петербург, 1910); Лихачев Н. «Библиотека и архив Московских государей в XVI столетии» (Санкт-Петербург, 1894); з палеографії: Брандт Р. «Лекции по славянорусской палеографии» (Москва, 1910); Карский Е. «Очерк славянской палеографии» (Варшава, 1901); з дипломатики: «Recueil de diplomes militaires» (Paris, 1876); генеалогії: «Сборник материалов по истории предков царя Михаила Федоровича Романова. Родословная рода Захарьиных – Юрьевых – Романовых» (Санкт-Петербург, 1895); Волконская Е. «Род князей Волконских» (Санкт-Петербург, 1900); «Исторические сведения о семье Бунге в России» (Киев, 1901); «Стороженки. Семейный архив» (Киев, 1902–1910); «Алфавитный список дворянских родов Владимирской губернии» (Владимир, 1905); Ельчанинов И. «Материалы для генеалогии Ярославского дворянства» (Ярославль, 1913); Васильевич С. «Титулованные роды Российской империи» (Санкт-Петербург,

1910); Милорадович Г. «Родословная книга Черниговского дворянства» (Санкт-Петербург, 1901) та ін.

Деякі видання присвячені питанням сфрагістики та геральдики: Болсуновский К. «Сфрагистические и геральдические памятники Юго-Западного края» (Киев, 1899); «Российские императорские и царские ордена. Краткий исторический очерк, выдержки из орденских статутів и правила ношения орденов» (Санкт-Петербург, 1901); Тройницкий С. «Гербовые девизы русского, польского, финляндского и прибалтийского дворянства» (Санкт-Петербург, 1910); Koral M. «Českomoravská heraldika» (Praha, 1902); з хронології: Щелков К. «Историческая хронология Харьковской губернии» (Харьков, 1882); Wislicenus W. «Astronomische Chronologie» (Leipzig, 1895).

Нумізматиці присвячені такі праці: Бланк Г. «Спутник нумизмата. Руководство для собирателей монет и их разновидностей с 1796 по 1902 год» (Санкт-Петербург, 1902); Гиль Х. «Таблицы русских монет двух последних столетий. Практическое руководство для собирателей» (Санкт-Петербург, 1898); Данилевич В. «Значение нумизматики в изучении русской истории» (Харьков, 1903); Винклер П. «Из истории монетного дела в России. Перечеканка медной монеты (1796–1797)» (Санкт-Петербург, 1898); Шумилов П. «Редкие императорские монеты с 1700 по 1903 год» (Казань, 1903) та ін.

Питанням етнографії та міфології приділена увага у таких роботах: Булашев Г. «Украинский народ в своих легендах и религиозных воззрениях и верованиях» (Киев, 1909); Ефименко А. «Исследования народной жизни» (Москва, 1884); Сахаров И. «Сказания русского народа о семейной жизни своих предков» (Санкт-Петербург, 1837); Гринченко Б. «Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях» (Чернигов, 1895) та ін.

Низку монографій присвячено стародавнім архітектурним пам'яткам: Орловский П. «Св. София Киевская, ныне Киево-Софийский кафедральный собор» (Киев, 1898); Суслов В. «Церковь Василия Блаженного в Москве (Покровский собор). История, значение и современное состояние памятника» (Санкт-Петербург, 1912); Тарапыгин Ф. «Замечательные исторические сооружения, храмы, дворцы, памятники в Москве, С.-Петербурге, Новгороде, Киеве, Костроме, Смоленске и других городах» (Санкт-Петербург, 1913); Айналов Д., Редин Е. «Древние памятники искусства Киева (Софиевский Собор, Златоверхо-Михайловский и Кирилловский монастыри)» (Харьков, 1899); Георгиевский В. «Владимир, Суздаль, Переяславль-Залесский: Путеводитель по памятникам старины» (Санкт-Петербург, 1913) та ін. Цілий ряд видань присвячено іконописанню: Редин Е. «История искусства и русские художественные древности» (Харьков, 1902); Ровинский Д.

«Обозрение иконописания в России до конца XVII века» (Москва, 1903) та ін. Цінним виданням є книга «Собор Святого Князя Владимира в Киеве» (Київ, 1915), де міститься докладний ілюстрований опис цієї пам'ятки.

Окремі видання присвячені питанням загальної історії: Вебер Г. «Курс всеобщей истории» (Москва, 1859–1860); Малинин А. «Старое и новое направление в исторической науке» (Москва, 1900); Петров А. «Собрание книг, изданных в царствование Петра Великого» (Санкт-Петербург, 1913); Harrison F. «The meaning of history and other historical pieces» (London, 1894); «Mémoires de tous» (Paris, 1834); «Revue historique» (Paris, 1876–1917) та ін.

Серед монографій, присвячених історії Греції, можемо виділити: Boushé-Leclercq A. «Leçons d'histoire Grecque» (Paris, 1900); Bury J. B. «A history of Greece to the death of Alexander the Great» (London, 1900). Історії Риму присвячені видання: Модестов В. «Введение в римскую историю» (Санкт-Петербург, 1902); Энман А. «Легенда о римских царях» (Санкт-Петербург, 1896); Dumont E. «Histoire Romaine» (Paris, 1837); Pais E. «Storia critica di Roma» (Roma, 1913) та ін. Є у відділі видання, що присвячені історії Візантії та країн Сходу, наприклад: «Переводы Византийских историков» (Санкт-Петербург, 1858–1860); Преображенский П. «Летописное повествование св. Феофана Исповедника. Исследование из области Византийской историографии» (Вена, 1912); Krumbacher K. «Byzantinische zeitschrift» (Leipzig, 1892); Масперо Ж. «Древняя история народов Востока» (Москва, 1895) та ін.

З історії середніх віків та нового часу можна назвати такі видання: Виноградов П. «Книга для чтения по истории средних веков» (Москва, 1896); Иванов К. «Средневековый замок и его обитатели» (Санкт-Петербург, 1894); Кареев Н. «Введение в курс истории средних веков» (Санкт-Петербург, 1856); Мишо Г. «История крестовых походов» (Санкт-Петербург, 1822); Сеньобос Ш., Метен А. «Новейшая история с 1815 г.» (Санкт-Петербург, 1905); Стасюлевич М. «Общий курс истории средних веков» (Санкт-Петербург, 1856); Gaillardin M. «Histoire du moyen âge» (Paris, 1837–1839); Korzon T. «Historya nowozytna» (Warszawa, 1901) та інші видання.

Окремі періодичні видання та монографії присвячені питанням історії культури, наприклад: «Етнографічний збірник» (Львів), «Общая история европейской культуры» (Санкт-Петербург, 1908), Driault E. «Vue générale l'histoire de la civilization» (Paris, 1909) та інші видання. Також у відділі є видання з історії релігій: багатотомне видання «Revue de l'histoire des religions» (Paris, 1881–1917); Глаголев С. «Очерки по истории религий» (Сергиев Посад, 1902); Клитин А. «История религии. Опыт историко-богословского исследования» (Одесса, 1910) та ін.

Окремо виділено видання, присвячені історії Росії, а саме: Павлов Н. «Русская история от древнейших времен» (Москва, 1896); Ключевский В.

«Курс русской истории» (Москва, 1904); Esneaux J. «Histoire philosophique et politique de Russie depuis les temps les plus reculés jusque'à nos jours» (Paris, 1828–1830). Рідкісним є двотомне видання під редакцією М. Чечуліна «Государяи из Дома Романовых (1613–1913). Жизнеописания царствовавших государей и очерки их царствований» (Москва, 1913); «Придворная жизнь, 1613–1913. Коронации, фейерверки, дворцы» (Санкт-Петербург, 1913) та ін. У відділі також є періодичні видання, що містять у собі історичні дослідження, а саме: «Чтения в историческом обществе Нестора Летописца» (Київ); «Вестник археологии и истории» (Санкт-Петербург); «Чтения в императорском обществе истории и древностей российских» (Москва); «Киевская старина» (Київ); «Русская старина» (Санкт-Петербург); «Исторический вестник» (Санкт-Петербург); «Русский архив» (Москва); «Историческая библиотека» (Санкт-Петербург) та ін.

XI. Відділ «*Географія*» традиційно починається бібліографією, потім представлені журнали та збірники: «Catalog of the printed maps, plans and charts in the British Museum» (London, 1885); «Kolumb» (Warszawa, 1828–1829); «Recueil de voyage et de mémoires» (Paris, 1824–1864) та ін. В окремі розділи згрупована література, присвячена питанням фізичної географії, подорожам, творам географів та мандрівникам різних століть та епох.

XII. Відділ «*Математика та астрономія*» має довідкові та спеціальні математичні збірники, посібники. Наприклад, Müller F. «Mathematisches Vokabularium» (Leipzig, 1900–1901); «Repertoire bibliographique des sciences mathématiques» (Paris, 1894–1897); Smith D. E. «History of modern mathematics» (New-York, 1906); Sonner H. «Dictionnaire des mathématiques appliquées» (Paris, 1867). Значна кількість монографій з алгебри, геометрії та інших математичних наук, виданих російською, французькою, англійською мовами, детальніше презентують цю галузь знань, наприклад: Брио Ш., Буке Ж. «Аналитическая геометрия» (Санкт-Петербург, 1868); Покровский Л. «Высшая алгебра: Курс лекций» (Москва, 1888); Barton E. «Analytical Mechanics» (London, 1911); Bourdon P. L. «Éléments d'Algèbre» (Paris, 1843); Forsyth A. «Lectures of the differential geometry of curves and surfaces» (Cambridge, 1912); Hamel G. «Elementare mechanik» (Leipzig; Berlin, 1912) та ін.

Серед видань з астрономії можемо виділити: Покровский К. «Путеводитель по небу: Практическое руководство к астрономическим наблюдениям невооруженным глазом и малой трубой» (Санкт-Петербург, 1897); Цингер М. «Курс астрономии: Часть практическая» (Санкт-Петербург, 1899); Шарногорст К. «Введение в астрономию» (Санкт-Петербург, 1893).

XIII. Відділ «*Природознавство*» має просту структуру і складається з трьох частин: природознавство, фізика, хімія. У свою чергу, кожен з

розділів має видання з бібліографії та історії науки, довідкові видання, збірники, періодичні видання, монографії з різних природознавчих тем: «Известия геологического комитета» (Санкт-Петербург, 1883–1915); Личков Б. «Границы познания в естественных науках» (Киев, 1914); «Boletin del Instituto geologico de Mexico» (Mexico, 1899–1902); «Nature» (London–New-York, 1881–1917); Вернадский В. «Опыт описательной минералогии» (Санкт-Петербург, 1908–1910); Тутковский П. «Минералогия. Физиография минералов в синоптических таблицах» (Киев, 1888); Hintze С. «Handbuch der Mineralogie» (Leipzig, 1904); Брандт А. «Краткий курс медицинской зоологии» (Харьков, 1893); Брем А. «Жизнь животных: Иллюстрированное издание: в 10 т.» (Санкт-Петербург, 1894–1896); Пуриевич К. «Краткое руководство к практическим занятиям по анатомии растений» (Киев, 1919); Неводовский Г. «Болезни растений, вызываемые растительными организмами и меры борьбы с ними» (Харьков, 1913) та ін.

XIV. У відділі «Технологія та агрономія» згрупована література за темами: гірнича справа, агрономія та лісова справа, технологія, спорт: «Библиографический обзор популярной сельскохозяйственной литературы» (Петербург, 1916); Богданов С. «Иллюстрированный сельскохозяйственный словарь» (Киев, 1891); «Горно-заводской листок» (Харьков, 1888–1903); Розенберг-Липинский А. «Практическое земледелие» (Санкт-Петербург, 1876); «Хозяин. Журнал сельского хозяйства и экономии» (Санкт-Петербург, 1898–1905); «Лесной журнал» (Санкт-Петербург); «Русский земледелец» (Москва); «Русское садоводство» (Москва); Gasparin С. «Cours d'agriculture» (Paris, s. a.); «The agricultural journal of India» (Calcutta, 1906) та ін.

XV. Відділ «Книги загального змісту» містить періодичні видання загального характеру, енциклопедичні видання, листування, календарі та альманахи різного тематичного спрямування: «Bibliothèque universelle des sciences, belles-lettres, et arts» (Genève); «Biblioteka Warszawska» (Warszawa); «Deutsche Rundschau» (Berlin); «Revue des deux mondes» (Paris); «Revue étrangère» (Санкт-Петербург); «Библиотека для чтения» (Санкт-Петербург); «Вестник Европы» (Санкт-Петербург); «Отечественные записки» (Санкт-Петербург); «Русский вестник» (Москва); «Русское богатство» (Санкт-Петербург); «Северный вестник» (Санкт-Петербург); «Сын Отечества» (Санкт-Петербург); Белинский В. «Письма» (Санкт-Петербург, 1914), Брюсов В. «Письма Пушкина и к Пушкину» (Москва, 1903); «Всеобщий христианский календарь на 1919 г.» (Киев, 1919); «Государственной службы календарь на 1902 г.: Карманный календарь – записная книжка для чиновников» (Санкт-Петербург, 1902); «Иллюстрированный календарь Красного Креста на 1910 г.» (Санкт-Петербург, 1911); «Православный народный календарь на 1890 г.» (Санкт-Петербург, 1889) та ін.

Зібрання «Відділи I–XV» у своєму складі містить окремі книги з приватних історичних бібліотечних зібрань, наприклад, з бібліотеки княгині Єлизавети Петрівни Вітгенштейн, котра пожертвувала власну бібліотеку університету св. Володимира в 1897 р. Професор математики університету св. Володимира Петро Михайлович Покровський подарував в 1901 р. університетській бібліотеці видання природничого характеру, що склали частину відділу «Математика та астрономія»; книги з алгебри мають дарчі написи дарувальника. Зібрання «Відділи I–XV» містить у своєму складі також окремі видання з бібліотеки громадського та державного діяча кінця XIX – початку XX століття барона Федора Рудольфовича Штейнгеля. Книги з розпорошеної у ВБУ його особової книгозбірні частково знаходяться у відділі «Медицина», підрозділі сільського господарства.

Хронологічні межі видань: 1758–1933 рр.

Кількісний склад: понад 90 тис. од. зб.

Мови видань: англійська, болгарська, грецька, італійська, латинська, німецька, польська, російська, сербська, українська, французька, старослов'янська, чеська та ін.

Зовнішні ознаки колекції:

Кожна книга має екслібрис у вигляді відбитка з каучукового штемпеля овальної форми з текстом «Бібліотека Університета св. Володимира» або такої ж назви латиною в різних варіаціях. На корінцях багатьох книг є тиснення абрєвіатури бібліотеки : «Б. У. С. В.», «Б. У. СВ. В.», «В. У. S. V.». Оскільки зібрання «Відділи» має систематичну розстановку фонду, то шифр складається із трьох частин: римською цифрою позначений відділ, арабськими цифрами, розділеними крапкою – підрозділ та порядковий номер. Наприклад: «XIV.5.15»

IX.29.7

Науково-довідковий апарат колекцій:

Службовий алфавітний рукописний блок-картковий каталог Київського університету св. Володимира, що складається з 585 томів.

Топографічний службовий каталог фонду «Відділи I–XV».

Електронний каталог (див.: <http://nbuv.gov.ua/node/554>), Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, Бібліотека Університету св. Володимира («Відділи»).

Використані джерела і література

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Киев, 1988. С. 66–71.

Мяскова Т. Є. Бібліотека імператорського університету св. Володимира: з історії комплектування (1834–1927). Київ, 2005. 184 с.

Людмила Лисенко

Бібліотека професора М. І. Костомарова

Фондозасновник: Костомаров Микола Іванович (1817–1885) – історик, археограф, архівознавець, етнограф, фольклорист, письменник, публіцист, громадський і політичний діяч. Псевдоніми і криптоніми – Ієремія Галка, Иван Богучаров, Николай, Н., Н. К. та ін.

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Микола Іванович Костомаров народився в слободі Юрасівка Острогозького повіту Воронежської губернії (тепер селище Воронежської області Російської Федерації). Від 2-ї половини XVII ст. і до ліквідації російською владою козацького полкового устрою ця територія належала до Острогозького полку – першого і найбільшого в Слобідській Україні, заснованого українськими переселенцями. Був позашлюбним сином (до 1832 р. – кріпаком) дворянина, нащадка козаків-переселенців з Волині, і української селянки-кріпачки. З дитинства зазнавав впливів української культури.

У 1833–1836 рр. – студент Харківського університету, склав у ньому іспит на ступінь кандидата (1837) і магістра (1840). Займався історією Слобожанщини, писав поетичні та прозові твори, збирав та вивчав етнографічні матеріали. Підготував дисертацію «Про причини та характер унії в Західній Росії», але захистити цю тему йому не дозволили. У 1844 р. захистив дисертацію «Про історичне значення руської народної поезії» на ступінь магістра російської словесності. У 1844–1845 рр. – викладач історії в різних навчальних закладах, займався науковою та літературною діяльністю. З 1846 р. – ад'юнкт-професор кафедри російської історії Київського університету св. Володимира, викладач історії Київського інституту шляхетних дівчат. Працював над підготовкою наукового дослідження «Богдан Хмельницький», друком вийшла його праця «Слов'янська міфологія», підготував до видання Літопис Самійла Величка.

На межі 1845–1846 рр. спільно з М. Гулаком і В. Білозерським створив таємне товариство «Кирило-Мефодіївське братство», підготував його програмний документ – «Книгу буття українського народу», статут, інші документи братства. У 1847 р. заарештований, рік провів у Петропавлівській фортеці, надалі висланий до Саратова із заборонаю займатися науковою діяльністю і друкуватися. На початку лютого 1856 р., у зв'язку зі сходженням на престол імператора Олександра II, з М. Костомарова зняли політичний нагляд, він виїхав за кордон.

У 1859–1862 рр. – професор Петербурзького університету на кафедрі російської історії. Співпрацював з журналами «Современник», «Отечественные

записки», з 1860 р. публікувався в журналі «Основа»; член Археографічної комісії, готував видання «Акты Южной и Западной России» (загалом під його редакцією опубліковано 12 томів «Актів»), «Архив Юго-Западной России». У науковій та видавничій діяльності використав матеріали понад 60-ти архівів і бібліотек. Виступав як впливовий діяч української громади в Санкт-Петербурзі. 1867 р. за його активної участі (автор передмови, упорядник і редактор) вийшла у світ коштом Д. Кожанчикова перша посмертна збірка творів Т. Шевченка «Кобзар».

У різні роки написав кілька серій історичних творів. Серед опрацьованих ним найважливіших тем виділяється тема козацтва. Плідно працював у галузі історіографії та джерелознавства, здійснив глибокий науковий огляд майже всього комплексу козацьких літописів. Створив життєписи вітчизняних політичних та культурних діячів – князя київського Володимира Святославича, Петра (Могили), І. Сірка, П. Орлика, Г. Сковороди та ін.

1864 р. рада Університету св. Володимира присвоїла йому науковий ступінь доктора російської історії, з 1876 р. М. Костомаров член-кореспондент Російської академії наук, з 1884 р. – почесний член Київського університету св. Володимира, в різні роки – інших навчальних закладів та наукових товариств, у т. ч. закордонних, зокрема Південно-Слов'янської академії, Сербського наукового товариства. За його участі створено журнали «Киевская старина» та «Вестник Европы», щорічно там друкувалися його праці з історії України, зокрема 1869–1870 рр. у «Вестнику» була надрукована монографія М. Костомарова «Останні роки Речі Посполитої».

Помер 19 квітня 1885 р. в Петербурзі.

Дата і місце формування фонду: середина – друга половина XIX ст., Харків, Київ, Санкт-Петербург.

Історична довідка про фонд: Бібліотека М. І. Костомарова, яку він збирав упродовж всього життя, – зразок наукової бібліотеки XIX ст. У 1894 р. Аліна Леонтіївна, дружина Миколи Івановича, відповідно до його заповіту, запропонувала бібліотеку свого чоловіка в дар Київському університету св. Володимира: «Желая выразить чувства глубокого уважения, которые питал покойный мой муж Н. И. Костомаров к Императорскому университету св. Владимира, а вместе с тем и сохранить в этом учёном учреждении добрую память о бывшем его деятеле, я предложила принести в дар Университету библиотеку, состоящую из книг, брошюр, географических карт и различного рода других изданий, приобретающихся Николаем Ивановичем в продолжение всей его труженической жизни в пособие для своих исторических работ»*.

* Каталог библиотеки Н. И. Костомарова, пожертвованной в 1894 г. Императорскому

Завідувач фундаментальної університетської бібліотеки В. О. Кордт оглянув і прийняв особову бібліотеку М. І. Костомарова в Санкт-Петербурзі, і в березні 1895 р. вона була перевезена до Києва. Основною умовою під час передачі було зберігання її в Київському університеті нероздільним фондом у вигляді окремого відділу, з присвоєнням йому імені Миколи Івановича Костомарова. Бібліотека, що нараховувала близько 2700 одиниць, увійшла до складу університетської книгозбірні разом із шафами, в яких книги зберігалися останні 20 років. Співробітники університетської бібліотеки забезпечили належне утримання особової бібліотеки вченого. В друкарні Г. Т. Корчак-Новицького для всіх книжок було замовлено відповідний екслібрис. 1903 року в університетській друкарні було видано систематичний каталог особової бібліотеки вченого, де зареєстровано 1454 назви (1425 назв видань і 29 рукописів; багатотомники описано під одним номером). Не втратив він актуальності й сьогодні, оскільки дозволяє ознайомитися з тематичним, мовним, хронологічним складом бібліотеки видатного історика.

Бібліотека М. І. Костомарова зберігається комплексно серед історичних колекцій НБУВ (просп. Голосіївський, 3).

Характеристика історико-культурного фонду:

Бібліотека М. І. Костомарова складалася з вітчизняних та іноземних видань різними мовами. Є багато книжок з автографами відомих письменників та вчених. Книги в гарних оправах, переважно шкіряних, оправлені за життя власника. Розстановка книжок порядкова.

Тематичний склад бібліотеки М. І. Костомарова повністю відповідав науковим інтересам вченого. Відповідно до каталогу, що був укладений після смерті власника, книжкова частина бібліотеки М. І. Костомарова поділялася на 8 відділів: I. Бібліотекознавство, бібліографія, біографії, історія та видання навчальних установ; II. Богослів'я та історія церкви; III. Правознавство, державні знання та статистика; IV. Філологія. Філософія. Педагогіка; V. Історія та твори літератури; VI. Історичні науки (1. Загальна історія; 2. Руська історія); VII. Географія. Природничі науки; VIII. Періодичні видання. Збірники. Всередині відділів видання розміщені за алфавітами, спочатку російськомовні, потім іноземні.

Перший розділ, традиційний для університетської бібліотеки, довідковий, представлений насамперед каталогами та бібліографічними покажчиками, наприклад: Строев П. «Описание старопечатных книг славянских, находящихся в библиотеке московского первой гильдии купца и общества истории и древностей российских благотворителя Ивана Никитича Царского» (Москва,

университету Св. Владимира Алиной Леонтьевой Костомаровой / сост. Б. Ф. Бурзи, Г. С. Дверницкий. Киев. 1903. С. III.

1836); «Опыт российской библиографии или полный словарь сочинений и переводов, напечатанных на славянском и российском языках от начала заведения типографии до 1813 года» (Санкт-Петербург, 1813); Попов А. «Описание рукописей и каталог книг церковной печати библиотеки А. И. Хлудова» (Москва, 1872); «Catalogue des la section des Russica ou écrits sur la Russie en langues étrangères» (St.-Pétersbourg, 1873) та ін. Є також різноманітні словники, а саме: Щекотов А. «Географический словарь Российского государства». Ч. 1–6 (Москва, 1801–1808); «Немецко-русский словарь» (Санкт-Петербург, 1834); Ивашковский С. «Полный греческо-русский словарь» (Москва, 1838); Евгений (Болховитинов). «Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина греко-русской церкви». Т. 1–2 (Санкт-Петербург, 1827); [Эристов Д. А.]. «Словарь исторический о святых, прославленных в Российской церкви, и о некоторых подвижниках благочестия, местно чтимых» (Санкт-Петербург, 1836); [Евгений (Болховитинов)]. «Словарь русских светских писателей, соотечественников и чужестранцев, писавших в России, служащий дополнением к Словарю Писателей Духовного Чина, составленному митрополитом Евгением» (видання І. Снегирьова, Москва, 1838). Цінним джерелом вивчення історії є дослідження біографій видатних особистостей, сімей та родів Російської імперії ХІХ ст., а саме: Барсуков А. «Род Шереметевых». Кн. 1–2 (Санкт-Петербург, 1881–1882); Будилович А. «Ломоносов как писатель: Сборник материалов для рассмотрения авторской деятельности Ломоносова» (Санкт-Петербург, 1871); Васильчиков А. «Семейство Разумовских». Т. 1–3 (Санкт-Петербург, 1880–1882); Григорьев В. «Жизнь и труды П. С. Савельева» (Санкт-Петербург, 1861); «Жизнь князя Григория Александровича Потемкина Таврического» (Москва, 1808); Забелин И. «Домашний быт русских царей в XVI и XVII ст.». Т. 1, ч. 1. (Санкт-Петербург, 1862); Забелин И. «Домашний быт русских цариц в XVI и XVII ст.». Т. 1, ч. 2. (Москва, 1869); Иконников В. «Граф Н. С. Мордвинов: Историческая монография» (Санкт-Петербург, 1873); Погодин М. «Николай Михайлович Карамзин. По его сочинениям, письмам и отзывам современников» (Москва, 1866); «Новый Плутарх: Биографии замечательных людей в истории, литературе и искусстве» (Санкт-Петербург, 1875); Петрушевский А. «Генералиссимус князь Суворов». Т. 1–3. (Санкт-Петербург, 1884); Филарет (Гумилевский). «Русские святые, чтимые всею церковью или местно. Опыт описания жизни их» (Чернигов, 1861); Милорадович Г. «Сказания о роде дворян и графов Милорадовичей» (Санкт-Петербург, 1873); Сказания о роде князей Долгоруковых (Санкт-Петербург, 1840); Сухомлинов М. Фридрих-Цезарь Лагарт, воспитатель императора Александра I (Санкт-Петербург, 1871); Maciejowski W. «Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku». Т. 1–4 (w Petersburgu; w Warszawie, 1842).

Тематику другого відділу бібліотеки «Богослів'я та історія церкви» розкривають, серед іншого, такі книги: Ловягин Е. «Богослужбные каноны на славянском и русском языках» (Санкт-Петербург, 1861); «Канон преподобному отцу нашему Дионисию, архимандриту Сергиевой Лавры, Радонежскому чудотворцу, с присовокуплением жития его» (Москва, 1834); «Новый Завет Господа нашего Иисуса Христа. Святое Евангелие» (Санкт-Петербург, 1861); «Le Nouveau Testament de notre Seigneur Jésus Christ» (Londres, 1855); Renan E. «Vie de Jésus» (Paris, 1863); Renan E. «Les apôtres» (Paris, 1866). Історія церкви та релігій представлена, наприклад, такими виданнями: «Коран Магомета» (Москва, 1865); «Краткие сведения о всероссийских патриархах» (Москва, 1872); Гречулевич В. «Подробный сравнительный обзор Четвероевангелия, в хронологическом порядке с картою Палестины и другими приложениями» (Санкт-Петербург, 1859); Порфирьев И. «Апокрифические сказания о ветхозаветных лицах и событиях» (Казань, 1872); Строев П. «Списки иерархов и настоятелей монастырей Российской церкви» (Санкт-Петербург, 1877); Филарет (Гумилевский). «История русской Церкви» (Москва, 1857).

Серед книжок третього розділу бібліотеки (правознавства, «державних знань») є, наприклад, такі: Беляев И. «Лекции по истории русского законодательства» (Москва, 1879); Думашевский А. «Об изучении русского гражданского права» (Санкт-Петербург, 1868); Калачов М. «Исследование о Русской правде. Ч. 1: Предварительные юридические сведения для полного объяснения русской правды» (Москва, 1846); Лохвицкий А. «Обзор современных конституций» (Санкт-Петербург, 1862); окремі томи багатотомника «Полное собрание законов Российской империи» (Санкт-Петербург, 1830); «Собрание важнейших памятников по истории древнего русского права» (Санкт-Петербург, 1859); «Volumina legum». Т. 1–8 (Petersburg, 1859–1860) та ін.

IV розділ – книги філософської тематики, що знаходять своє відображення у виданнях: Благовещенский Н. «Гораций и его время» (Санкт-Петербург, 1864); Вебер А. «История европейской философии» (Киев, 1882); Personneaux É. «Théâtre d'Euripide» (Paris, s. a.) та ін. У цьому ж розділі знаходяться видання з філології: Бодяньський О. «О времени происхождения славянских письмен» (Москва, 1855); Будилович А. «Исследование языка древнеславянского перевода 13 слов Григория Богослова» (Санкт-Петербург, 1871); Будилович А. «М. В. Ломоносов, как натуралист и филолог» (Санкт-Петербург, 1869); Греч Н. «Русская грамматика» (Санкт-Петербург, 1860); Дешко А. «Венгерская грамматика с русским текстом» (Санкт-Петербург, 1856); Попов А. «Историко-литературный обзор древнерусских полемических сочинений против латинян (XI–XVI вв.)» (Москва, 1875); Лукашевич П.

«Корнеслов латинского языка» (Киев, 1871); Гильфердинг А. «Общеславянская азбука» (Санкт-Петербург, 1871); Шаншовани З. «Краткая грузинская грамматика» (Санкт-Петербург, 1881) та ін. Педагогічну тематику в цьому розділі розкривають такі видання: Григорович В. «И. А. Коменский, славянский педагог-реалист XVII ст.» (Одесса, 1871); Сухомлинов М. «Материалы для истории просвещения в России в царствование императора Александра I» (Санкт-Петербург, s. a.); Паманский В. «О распространении знаний в России» (Санкт-Петербург, 1857); Владимирский-Буданов М. «Государство и народное образование в России XVIII в.» Ч. 1 (Ярославль, 1874) та ін. Тут знаходяться видання, присвячені фольклору: «Белорусские народные песни» (Санкт-Петербург, 1874); «Народные песни Галицкой и Угорской Руси / собраны Я. Ф. Головацким». Ч. 1–3 (Москва, 1878); «Українські пісні» (Санкт-Петербург, 1863) тощо. Також в книгозбірні знаходиться низка художніх творів російського драматурга О. М. Островського, українського письменника П. О. Куліша, французького поета XVII ст. Ж.-Б. Мольєра та багатьох інших вітчизняних і зарубіжних письменників та поетів. Історія літератури представлена книгами: Хрущев В. «Исследование о сочинениях Иосифа Санина, преподобного Игумена Волоцкого» (Санкт-Петербург, 1868); «Материалы для истории русской литературы» (Санкт-Петербург, 1867) та ін. Слід назвати також окремо видання, присвячені мовознавству, наприклад: Панаретов С. «Българска граматика» (Цариград, 1881); Lhomond Ch. «Éléments de la grammaire latine» (Paris, 1843) та ін.

Оскільки основним напрямом досліджень М. Костомарова була історія, то значну частину бібліотеки становлять історичні джерела – зводи законів, акти, грамоти, історико-статистичні описи міст і місцевостей, церков і монастирів, пам'ятки давньоруського права, публікації документів з історії дипломатичних відносин, а також відповідні дослідження: «Домострой. По рукописям императорской публичной библиотеки / под ред. В. Яковлева» (Санкт-Петербург, 1867); Львов Н. «Летописец Русский от пришествия Рюрика до кончины царя Иоанна Васильевича». Ч. 1–5 (Санкт-Петербург, 1792); «Летопись по Лаврентьевскому списку» (Санкт-Петербург, 1872); «Летописец Соловецкий на четыре столетия от основания Соловецкого монастыря до настоящего времени, то есть с 1429 по 1847 год» (Москва, 1847); «Летопись Григория Грабянки» (Киев, 1854); «Летопись Самовидца по новооткрытым спискам» (Киев, 1878); «Летопись событий в Юго-Западной России в XVII-м веке; сост. Самоил Величко, бывший канцелярист канцелярии Войска Запорожского, 1720». Т. 1–2 (Киев, 1848–1851); «Новгородские летописи» (Санкт-Петербург, 1879); «Повесть временных лет по Ипатьевскому списку» (Санкт-Петербург, 1871), «Повесть временных лет по

Лаврентьевскому списку» (Санкт-Петербург, 1872); «Полное собрание русских летописей». Т. 1–8 (Санкт-Петербург, 1846–1862); «Рукопись Филарета, патриарха Московского и всея России» (Москва, 1837); «Русская летопись с Воскресенского списка, подаренного в оной Воскресенский монастырь патриархом Никоном в 1658 г.». Ч. 1–8 (Санкт-Петербург, 1793–1792); «Супрасльская летопись, содержащая Новгородскую и Киевскую сокращенные летописи» (Москва, 1836); Тихонравов Н. «Памятники отечественной русской литературы» (Санкт-Петербург, 1863) та ін. Тут зібрано багатотомні видання «Деяния Петра Великого» (12 т.), «Дополнения к Деяниям Петра Великого» (18 т.), «Вифлиофика» (20 т.), «Собрание государственных грамот и договоров» (4 т.) тощо. Представлена майже повна колекція видань Археографічних комісій, наукових товариств, Російської академії наук. Зберігалися тут також українські пісенні збірники.

Широко представлена література, присвячена дослідженню історичних подій: Барсов Н. «К пятисотлетию Куликовской битвы (8 сентября 1380 года)» (Варшава, 1880); Бестужев-Рюмин К. «О злых временах татарщины и о страшном Мамаевом побоище» (Санкт-Петербург, 1865); Вейдемейер А. «Царствование Елисаветы Петровны» (Санкт-Петербург, 1835); Заблоцкий М. «О ценностях в Древней Руси» (Санкт-Петербург, 1854); Знаменский П. «Приходское духовенство в России со времен реформы Петра» (Казань, 1873); «История воссоединения западнорусских униатов старых времен» (Санкт-Петербург, 1873); «История царствования императора Александра I и Россия в его время». Т. 1–4 (Санкт-Петербург, 1869); Казанский И. «История православного монашества на Востоке. Ч. 1–2. Монашество в Египте» (Москва, 1854–1856); Князев А. «Святые равноапостольные Кирилл и Мефодий, просветители славян, и влияние их подвигов на народное образование, как всего славянского мира вообще, так и России в частности» (Санкт-Петербург, 1866); Котошихин Г. «О России в царствование Алексея Михайловича» (Санкт-Петербург, 1884); Куприянов И. «Краткий очерк жизни ея императорского Величества блаженной памяти государыни императрицы Марии Федоровны» (Санкт-Петербург, 1869); Максимович М. «Откуда идет русская земля, по сказанию Несторовой повести и по другим старинным писаниям русским» (Киев, 1837); Морошкин М. «Иезуиты в России с царствования Екатерины II-й и до нашего времени» (Санкт-Петербург, 1867); Пекарский И. «История императорской Академии наук». Т. 1–2 (Санкт-Петербург, 1870–1873); Полозов Н. «Очерк исторического исследования о царе Борисе Годунове» (Москва, 1858); Сергеевич В. «Вече и князь. Русское государственное устройство и управление во времена князей Рюриковичей» (Москва, 1867); Устрялов Н. «История царствования Петра Великого» (Санкт-Петербург, 1858–1859); Чичагов Н. «Жизнь князя

Пожарского, келаря Палицына и гражданина Минина» (Санкт-Петербург, 1848) та ін.

Серед іноземних видань з історії представлені: Bancroft G. «History of the Unites States» (Paris, 1842); Barrière M. F. «Bibliothèque des mémoires pendant le 18e siècle». Т. 1–2 (Paris, 1860); Blanc L. «Histoire de la révolution française» (Paris, 1847–1857); Castéra J. «Histoire de Catherine II». Т. 1–3 (Paris, 1800); Lingard J. «History of England». V. 3–8 (Paris, 1840); Maciejowski W. A. «Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku. Т. 1–4» (Peterburg–Warszawie, 1842) та ін.

Також зібрано багатотомні видання відомих істориків XVIII–XIX ст., а саме: М. М. Карамзіна (1766–1826), С. М. Соловйова (1820–1879), В. М. Татищева (1686–1750), М. М. Щербатова (1733–1790), М. П. Погодіна (1800–1875) та багатьох інших.

Спеціальні географічні видання представляють сьомий відділ «Географія. Природничі науки»: Барсов Н. «Очерки русской исторической географии: География начальной летописи» (Варшава, 1873); «Записки императорского русского географического общества». Т. 1–9 (Санкт-Петербург, 1867); Крашенинников С. «Описание земли Камчатки». Т. 1–2 (Санкт-Петербург, 1755); «Москва или исторический путеводитель по знаменитой столице государства Российского». Ч. 1–4 (Москва, 1827–1831); «Полное собрание ученых путешествий по России». Т. 3–6 (Санкт-Петербург, 1821–1824) та ін.

Останній відділ бібліотеки становлять періодичні видання. Серед них найбільш повно представлені: «Архив князя Воронцова» (Москва, 1870–1881); «Вестник Европы» (Санкт-Петербург, 1866–1893), «Временник императорского Московского общесва истории и древностей Российских» (Москва, 1849–1857); «Записки императорской академии наук» (Санкт-Петербург, 1862–1884); «Русская старина» (Санкт-Петербург, 1870–1884); «Русский архив» (Москва, 1863–1883); «Сборник русского исторического общества» (Санкт-Петербург, 1867–1885); «Чтения в императорском обществе истории и древностей Росийских при Московском университете» (Москва, 1858–1882); «Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti» (Zagreb, 1880–1884) та ін.

Хронологічні межі видань: початок XVII–XIX ст.

Кількісний склад фонду: 2578 од. зб. Є також примірники з бібліотеки Костомарова в колекціях відділу стародруків та рідкісних видань. Існує архівний фонд М. І. Костомарова в Інституті рукопису НБУВ.

Мова видань: англійська, болгарська, грецька, італійська, латинська, німецька, польська, російська, сербохорватська, словацька, українська, французька, чеська.

Зовнішні ознаки колекцій:

На форзаці кожної книги наклеєно шрифтовий друкований екслібрис розміром 66 x 60 мм з текстом і рамкою золотистого кольору: «Из библиотеки Николая Ивановича Костомарова, пожертвованной Университету Св. Владимира Алиной Леонтьевной Костомаровой. №». Екслібрис виготовлено у літографії Н. Г. Корчак-Новицького в Києві. Шифр документа складається з назви фонду та порядкового номеру, наприклад: «Костомаров 1256».

На нижній частині шкіряних корінців багатьох книжок золотом відтиснуті ініціали «Н. К.». Значна частина книжок з золотими обрізами.

Науково-довідковий апарат колекції:

Каталог библиотеки Н. И. Костомарова, пожертвованной в 1894 г. Императорскому университету Св. Владимира Алиной Леонтьевной Костомаровой / сост. Б. Ф. Бурзи, Г. С. Дверницкий. Киев. 1903. 83 с. -

Алфавітний службовий каталог.

Топографічний службовий каталог.

Використані джерела і література

Бровкін А. Г., Шовкопляс І. Г. Фонди Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського : коротка інформація. Київ, 1993. С. 16–17.

Дениско Л. М., Рудакова Ю. К. Книжкові знаки на книгах з колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог. Київ, 2017. С. 62–64, 117, 196, 203, 204, 211.

Иваск У. Г. Частные библиотеки в России. СПб., 1912. Т. 1. С. 70.

[Кивлицкий Е.]. Библиотека и собрание рукописей Н. И. Костомарова / Е. К. // Киевская старина. 1895. Т. 49. Апрель. С. 2–5.

Колесник Е. А. Библиотека Н. И. Костомарова // Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Киев : Наукова думка, 1988. С. 44–47.

Колесник Є. О. Бібліотека Миколи Костомарова // Український історичний журнал. 1967. № 10. С. 156–157.

Лисоченю І. Д. Костомаров Микола Іванович // Особові архівні фонди Інституту рукопису : путівник. Київ, 2002. С. 268–271.

Мяскова Т. Бібліотека Миколи Івановича Костомарова: історія побутування, слов'янознавча тематика документів // Слов'янознавство і нові парадигми та напрями соціогуманітарних досліджень : Матеріали міжнародної наукової конференції до Дня слов'янської писемності і культури (Київ, 24 травня 2017 р.). Київ, 2017. С. 245–247.

Пінчук Ю. А. Костомаров Микола Іванович // Енциклопедія історії України. Т. 5: Кон – Кю. Київ, 2008. С. 226–228.

Смолій В. А., Пінчук Ю. А., Ясь О. В. Микола Костомаров: віхи життя і творчості : енциклопедичний довідник / за заг. ред. В. А. Смолія. Київ. : Вища школа, 2005. 543 с. : іл.

Ясь О. В. Багатоликий Микола Костомаров. Київ, 2018. 304 с.

Тетяна Мяскова

Бібліотека професора М. Х. Бунге

Фондозасновник: Бунге Микола Християнович – російський вчений-економіст, фінансист, академік Петербурзької академії наук, державний діяч (1823–1895).

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Микола Християнович Бунге народився у київській дворянській родині з німецьким (за іншими даними – шведським) корінням 11 (23) листопада 1823 р. Закінчив Першу Київську гімназію з золотою медаллю, юридичний факультет Київського університету св. Володимира (1841–1845). Викладав закони державного управління у Ніжинському ліцеї князя Безбородька (1845–1847). Захистив магістерську дисертацію з державного права (1847) та докторську – з політичних наук (1850), був запрошений на посаду екстраординарного професора кафедри політичної економії та статистики Київського університету св. Володимира (1852). Невдовзі М. Х. Бунге отримав посаду ординарного професора (1854) та почав читати курс лекцій з фінансового законодавства (1858). Обраний членом-кореспондентом Петербурзької академії наук (1859), тричі обирався на посаду ректора Київського університету св. Володимира (1859–1862; 1871–1875; 1878–1880). Після першого терміну ректорства – управляючий Київською конторою Державного банку (1862). Періодично викладав членам царської родини теорію фінансів та політекономію. За наукові досягнення отримав звання ординарного академіка історико-філологічного відділення Академії наук

(1890). Після закінчення кар'єри викладача Микола Християнович займав високі посади на державній службі: товариш Міністра фінансів (1880–1881); Міністр фінансів (1881–1887); Голова Комітету Міністрів та член Державної ради (1887–1895). М. Х. Бунге здійснив певне реформування фінансової системи країни, заснував Селянський поземельний банк та Державний дворянський земельний банк, рятував від банкрутства великі підприємства та банки. На посаді міністра фінансів проводив протекціоністську політику, сприяв державному будівництву залізних доріг, почав викупувати приватні залізниці і переводити їх у державну власність, активно впроваджував державне фінансування машинобудування та металургії, зумів упорядкувати бюджет та обіг валюти в державі. Помер у Царському селі (нині м. Пушкін, РФ).

Дата і місце формування фонду: друга половина XIX ст., Київ, Санкт-Петербург.

Історична довідка про фонд:

У 1895 р., після смерті власника, відповідно до його заповіту, бібліотека М. Х. Бунге перейшла до племінників – Миколи Андрійовича Бунге, завідувача кафедри і лабораторії технічної хімії у Київському університеті св. Володимира, одного із засновників Російського фізико-хімічного товариства, професора, та Миколи Карловича Фліге, управляючого справами Північного пароплавства, директора «Товарищества общественной пользы», керівника друкарні при ньому, члена ради і керівника багатьох банків, директора Південно-Східної залізниці, голови правління кам'яновугільної промисловості в Південній Росії, голови Таганрогського металургійного товариства. Спадкоємці повідомили правління Київського університету про те, що в приватному листі М. Х. Бунге висловив побажання, аби книги, які не потрібні правонаступникам, були передані до Університету св. Володимира або в Академію наук. М. А. Бунге та М. К. Фліге звернулися до правління Університету з проханням прийняти в дар частину бібліотеки М. Х. Бунге, за умови, що вона становитиме окремий відділ у складі університетської книгозбірні, який буде названий ім'ям вченого. Виходячи з того, що бібліотека Миколи Християновича становила значний інтерес для Університету, правління порушило клопотання перед Міністерством народної освіти і в січні 1896 р. отримало дозвіл на придбання книгозбірні. У березні 1898 р. бібліотека була передана до навчального закладу окремою меморіальною збіркою. У 1908 р. на велику книгозбірню М. Х. Бунге, яка складала близько 5 тис. од. (переважно економічної літератури різними мовами), університетською друкарнею було видано систематичний каталог.

Наприкінці 20-х років XX ст. бібліотека М. Х. Бунге надійшла до ВБУ в складі книгозбірні Київського університету св. Володимира. Книжкове

зібрання М. Х. Бунге зберегло свою цілісність і знаходиться у відділі організації та обслуговування основним фондом НБУВ (просп. Голосіївський, 3).

Характеристика історико-культурного фонду: Наукова та державницька діяльність М. Х. Бунге, що була пов'язана з питаннями політичної економії, фінансового права, статистики, знайшла відображення і у тематичному складі його особової бібліотеки. Широко представлені праці академій наук, університетів, наукових товариств Росії та зарубіжних країн. У бібліотеці М. Х. Бунге наявні також видання з питань фінансової та грошової системи Російської імперії, торгово-грошових відносин і торгівлі на українських ярмарках, книги про київські державні та приватні банки тощо.

Більш повно тематичний склад книгозбірні М. Х. Бунге розкриває вище згаданий друкований систематичний каталог 1908 р., укладений за такими відділами:

I. Твори М. Х. Бунге; II. Бібліотекознавство та наукознавство; III. Богослів'є; IV. Правознавство; V. Державні знання; VI. Медицина; VII. Філософія; VIII. Педагогіка; IX. Філологія; X. Витончені мистецтва й словесність; XI. Історія; XII. Географія; XIII. Математика. Військові та морські науки; XIV. Природознавство; XV. Гірнична справа. Агрономія й технологія; XVI. Журнали загального змісту. Енциклопедії. Збірки творів різних авторів. Збірки творів одного автора з галузей різних наук. Листи. Календарі й альманахи. В середині розділів бібліографічний опис книжок розміщено в алфавітному порядку: спочатку російськомовні, потім іншомовні видання.

Перший розділ вміщує книги авторства М. Х. Бунге, зокрема: «Курс статистики, составленный в первой половине 1876 г. для студентов императорского университета св. Владимира» (Київ, 1876); «Очерки политико-экономической литературы» (Санкт-Петербург, 1895); «О месте, занимаемом политической экономией в системе народного образования, и об отношении ее к практической деятельности» (Київ, 1856), «Теория кредита» (Київ, 1852); Вагнер А. «Русские бумажные деньги / перевод Н. Бунге» (Київ, 1871). Серед прижиттєвих видань власника є книги, присвячені педагогіці та праву: «Государство и народное образование начальное и профессиональное, т. е. ученое, реальное и художественное в Германии, Англии, Франции» (Київ, 1877); «Полицейское право. Введение и государственное благоустройство». Т. 1–2 (Київ, 1869, 1877) та ін. Всього 53 назви.

II. Бібліотекознавство та наукознавство. Цей розділ поділявся на такі підрозділи: а) Бібліотечна справа та бібліотеки в Росії; б) Бібліографія і книгодрукування. Каталоги російських та іноземних видавничих фірм; в) Історія наук. Біографії вчених та інших видатних людей; г) Історія і видавничі

академії наук, університетів, наукових товариств та інших навчальних закладів. У складі другого розділу є, зокрема, такі видання: «Каталог книг библиотеки императорского университета св. Владимира Т. 1–5» (Киев, 1854–1855); «Каталог книг, продающихся в магазине русских и иностранных книг комиссионера императорских университетов: св. Владимира, Дерптского и Харьковского и Археологического общества Д. Е. Кожанчикова» (Санкт-Петербург, 1863); «Книга о книгах: Толковый указатель для выбора книг по важнейшим отраслям знаний / под ред. И. И. Янжула» Ч. 1–2 (Москва, 1892); «Указатель русской литературы по математике, чистым и прикладным естественным наукам, медицине и ветеринарии за 1876 г.» (Киев, 1878); «A catalog of books published in the United Kingdom during the year 1854» (London, 1854); «A dictionary of commerce and commercial navigation» (London, 1859) та інші довідково-бібліографічні видання, такі як «Десятилетие Министерства народного просвещения, 1833–1843» (Санкт-Петербург, 1864) тощо.

III. Певна увага М. Х. Бунге приділялась збиранню релігійної літератури. У розділі «Богослів'я» – видання Святого Писання «Господа нашего Иисуса Христа Святое Евангелие от Матфея, Марка, Луки и Иоанна на славянском и русском наречии» (Санкт-Петербург, 1877); патристики – «Житие преподобного Саввы, архиепископа Сербского, подвизавшегося на св. Афонской горе» (Санкт-Петербург, 1869); Сикорский И. «Отец Иоанн Ильич Сергиев Кронштадтский и его пребывание в Киеве» (Киев, 1893); догматики – Фаворов Н. «Очерки догматического православно-христианского учения» (Киев, 1867); «Morale de Jésus-Christ et des Apôtres, ou La Vie et les Instructions de Jésus-Christ, tirées du Nouveau Testament» (Paris, 1797) та ін. Цей розділ порівнянню невеликий – 15 назв.

IV. Книжки з правознавчої тематики поділено на такі підрозділи: а) Право взагалі, бібліографія, енциклопедії та філософія права; б) Римське право; в) Цивільне право та цивільний процес. Торгове, вексельне та морське право; г) Кримінальне право. Кримінальний процес. В'язницезнавство; д) Державне право; е) Міжнародне право; ж) Історія російського права. Історія слов'янських законодавств; з) Судові звіти. Прикладами є такі видання: Кистяковский А. «Исследования о смертной казни» (Киев, 1867); Кистяковский А. «Элементарный учебник общего уголовного права» (Киев, 1875); Куплеваский Н. «Русское государственное право» (Харьков, 1894); Лодий П. «Теория общих прав, содержащая в себе философское учение о естественном всеобщем государственном праве» (Санкт-Петербург, 1828); Мейер Д. «Очерк русского вексельного права» (Казань, 1857); Победоносцев К. «Курс гражданского права» (Санкт-Петербург, 1880) та ін.

У розділ бібліотеки М. Х. Бунге «Державні знання» становив більше

половини бібліотеки, тому що пов'язаний з професійною діяльністю власника. Під державними знаннями в той час укладачі каталогу розуміли збірники документів з усіх сфер діяльності країни. Розділ поділено так: а) бібліографія; б) енциклопедії та словники; в) періодичні видання; г) політична економія та поліцейське право; д) фінансове право; е) статистика. Книги з розділу V: «Сводзаконов Российской империи» (Санкт-Петербург, 1832–1859); «Собрание узаконений и распоряжений правительства» (Санкт-Петербург, 1887–1891); «Уложение о наказаниях уголовных и исправительных с разъяснениями по решениям кассационных департаментов Правительствующего Сената» (Санкт-Петербург, Москва, 1880); Хлебников Н. «Право и государство в их обоюдных отношениях» (Варшава, 1874); Чижов Н. «Источник и формы права» (Варшава, 1878). Серед книжок з правової тематики іноземними мовами: Chamberlin F. «American commercial law, relating to every kind of business: with full instructions and practical forms, adopted to all the states of the union» (Hartford, 1870); Wade J. «The cabinet lawyer: a popular digest of the laws of England» (London, 1861) та ін.

Враховуючи пріоритети наукової діяльності власника, провідною тематикою зібрання М. Х. Бунге була економіка. Презентують цей напрям такі книжки його бібліотеки: Антонович А. «Теория ценности» (Варшава, 1877); Брикнер А. «Медные деньги в России 1656–1663 и денежные знаки в Швеции 1716–1719» (Санкт-Петербург, 1864); Бух Л. «Деньги» (Санкт-Петербург, 1891); Бух Л. «Теория ценности» (Санкт-Петербург, 1889); Кауфман И. «Кредит, банки и денежное обращение» (Санкт-Петербург, 1873); Коссовский Н. «Теория денежного обращения. Ценность и цена» (Харьков, 1883); «Настольная книга для заемщиков и должностных лиц Государственного дворянского земельного банка» (Саратов, 1899); Курсель-Сенель Ж. «Банки, их устройство, операции и управление» (Санкт-Петербург, 1862); Миклашевский О. «Деньги. Опыт изучения основных положений экономической теории классической школы в связи с историей денежного вопроса» (Москва, 1895); «О золотой и серебряной монете» (Санкт-Петербург, 1868); «Свод уставов государственного банка и контор его, указов и инструкций об устройстве, делопроизводстве и отчетности контор и отделений государственного банка» (Санкт-Петербург, 1884). Видання з економіки, надруковані іноземними мовами: Bischof H. «Grundzüge eines systemes der nationalökonomik oder volkswirtschaftslehre» (Graz, 1874); Colfavru J.-C. «Le droit commercial comparé de la France et de l'Angleterre» (Paris, 1863); Couillet P.-J. «Études sur la circulation monétaire la banque et le crédit» (Paris, 1865); Dühring E. «Cursus der national und socialökonomie einschliesslich der Hauptpunkte der Finanzpolitik» (Berlin, 1873); Haupt O. «L'histoire monétaire de notre temps» (Paris; Berlin, 1886); Haushofer M. «Lehr- und handbuch der Statistik» (Wien,

1882); Hausner O. «Vergleichende statistik von Europa». Bd. 1–2 (Lemberg, 1865); Kolb G. «Handbuch der vergleichenden statistik» (Leipzig, 1875) та ін. Загалом V розділ нараховує близько 2 тис. назв.

VI. Дещо несподіваними для книгозібрання економіста та державного діяча є наявні тут книжки медичної тематики: «Аптекарская такса или оценка лекарствам» (Санкт-Петербург, 1826); Бильрот Т. «Общая хирургическая патология и терапия в пятидесяти лекциях» (Санкт-Петербург, 1879); Боголюбов Н. «Практическая фармакология по рецептам современных клиницистов» (Москва, 1893); Грот Н. «Психология чувствований в ее истории и главных основах» (Санкт-Петербург, 1879–1880); Дементьев Е. «Развитие мышечной силы человека в связи с общим его физическим развитием» (Москва, 1889); Кенич Ф. «Руководство к частной хирургии для врачей и учащихся» (Санкт-Петербург, 1886); Крафт-Ебинг Р. «Судебная психопатология» (Санкт-Петербург, 1895); Binz С. «Лекции фармакологии для врачей и студентов / пер с нем. С. З. Серебrenикова» (Санкт-Петербург, 1887) та ін. Усього 67 назв.

VII. У т. зв. філософському розділі були, серед інших, такі: «Труды Московского психологического общества», де міститься праця про Артура Шопенгауера «Очерки его жизни и учения» (Москва, 1888); Ferraz M. «Étude sur la philosophie en France au XIX-e siècle» (Paris, 1877) та ін.

VIII. Серед книжок з педагогіки: «Программы для производства испытаний в гимназиях, имеющих классы греческого языка» (Киев, 1838); Louandre Ch. «Oeuvres completes de Tacite» (Paris, 1858); Simon J. «L'école» (Paris, 1865) та ін.

IX. Видання з філології представлені переважно працями французьких вчених XIX ст.: Collin V. «Le latin pour tous...» (Paris, 1878); Vergani A. «Grammaire italienne en 20 leçons» (Paris, 1843); Robertson T. «Nouveau cours pratique, analytique, théorique et synthétique de langue anglaise» (Paris, 1877); Tellier Ch.-C. «Grammaire française à l'usage des pensionnats» (S. a., S. l.).

X. Видань з витонченого мистецтва та словесності всього 33 назви: «Обозрение преподавания наук и искусств в императорском университете св. Владимира в первом полугодии 1855–1856 гг.» (Киев, 1855); «Очерк истории музеев Императорской Академии Наук» (Санкт-Петербург, 1865); Нравы, обычаи и памятники всех народов земного шара» (Москва, 1846); Кулагин Н. «Московский зоологический сад в 1895 г.» (Москва, 1895); Charles P. «Etudes sur l'antiquité...» (Paris, 1847); Raudot С.-М. «De la décadence de la France» (Paris, 1850) та ін.

XI. Російська та всесвітня історія представлена такими працями: «Русское государство в половине XVII века: Рукопись времен царя Алексея Михайловича» (Москва, 1859); Страшкевич К. «Краткий очерк греческих древностей» (Киев, 1874) та інші видання.

XII. Географія: Барсов Н. «Материалы для историко-географического словаря России» (Вильна, 1865); Зуев Н. «Статистико-географические таблицы Российской Империи» (Санкт-Петербург, 1884); «Состав императорского русского географического общества» (Санкт-Петербург, 1864); Субботин А. «Курс промышленной экономики и коммерческой географии в связи с торгово-промышленной статистикой России и других стран» (Санкт-Петербург, 1878); Шафонский А. «Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России» (Киев, 1851); Шульгин И. «Руководство к всеобщей географии для второклассных учебных заведений». Ч. 2 (Санкт-Петербург, 1842); Яснопольский Н. «О географическом распределении государственных доходов в России». Ч. 1 (Киев, 1890) та ін.

XIII. Математика. Військові та морські науки: Ващенко-Захарченко М. «Исторический очерк математической литературы халдеев» (Киев, 1881); Ващенко-Захарченко М. «Начала Евклида с пояснительным введением и толкованиями» (Киев, 1880); Тихомиров П. «Арифметика на счетах...» (Санкт-Петербург, 1830) та ін.

XIV. Розділ бібліотеки М. Х. Бунге, де зберігаються книги з природознавства, нечисленний, поділений на загальні праці і бібліографію, містить періодичні видання, книги з фізики, метеорології, хімії, геології, ботаніки та зоології. Із загальних праць є: «Труды подсекции статистики 9 съезда русских естествоиспытателей и врачей. Москва, 3–11 января 1894 г.» (Чернигов, 1894); Милль Д. «Наведение как метод исследования природы» (Санкт-Петербург, 1866); «Записки уральского общества любителей естествознания в Екатеринбурге». Т. 15. Вип. 1 (Екатеринбург, 1895) та ін.

XV. Гірнична справа. Агрономія й технологія: Безобразов В. «Статистические таблицы о количестве производства, о ценах на заводские материалы, работу и провиант, и о стоимости изделий уральских горных заводов» (Санкт-Петербург, 1869); Безобразов В. «Уральское горное хозяйство и вопрос о продаже казенных горных заводов» (Санкт-Петербург, 1869); Иосса Н. «Горнозаводская производительность в России в 1880 г.» (Санкт-Петербург, 1882); Иславин В. «Обзор каменноугольной и железодобывательной промышленности Донецкого края» (Санкт-Петербург, 1875); Карпинский Л. «Горнозаводская производительность России в 1881 г.» (Санкт-Петербург, 1883); «О налогах, платимых горными промыслами Юга России» (Харьков, 1894); «Отчет горного департамента за 1891 год» (Санкт-Петербург, 1892); Скальковский К. «Горнозаводская производительность России в 1878 г.» (Санкт-Петербург, 1880) та ін. У книгозбірні також знаходимо видання, присвячені сільському господарству, наприклад: Бар Ф. «Крестьянское общинное землевладение в аграрном и социально-политическом отношении»

(Москва, 1894); Блюх И. «Мелиорационный кредит и состояние сельского хозяйства в России и иностранных государствах» (Санкт-Петербург, 1890); Вешняков В. «Обзор сельскохозяйственных учреждений в Англии, Франции, Бельгии, Голландии, Германии и Италии» (Санкт-Петербург, 1866); Ермолов А. «Организация полевого хозяйства. Системы полеводства» (Санкт-Петербург, 1879); Лавери Г. «Сельское хозяйство в Англии, Шотландии и Ирландии» (Москва, 1859); Мец М. «Действительное положение отечественного сельскохозяйственного машиностроения» (Санкт-Петербург, 1884); Мец М. «Стоимость заграничных сельскохозяйственных машин и орудий в России» (Санкт-Петербург, 1885) та ін.

XVI. В приватній бібліотеці зберігаються періодичні і продовжувані видання (розділ – Журнали загального змісту), за допомогою яких М. Х. Бунге стежив за політичними та економічними подіями в країні й світі. Можна виділити російськомовні журнали «Обзор внешней торговли России» (Санкт-Петербург, 1870–1892); «Архив Юго-Западной России» (Київ, 1894–1861), а також щорічники та альманахи іноземними мовами: «Almanach de Paris: Annuaire général de diplomatie de politique, d'histoire et de statistique pour tous les états du globe» (Paris, 1858–1867); «Annuaire de l'économie politique et de la statistique» (Paris, 1848–1894); «The British almanac of the Society for the diffusion of useful knowledge» (London, 1856) та інші.

Хронологічні межі видань: XVIII–XIX ст.

Кількісний склад фонду: 5229 од. зб.

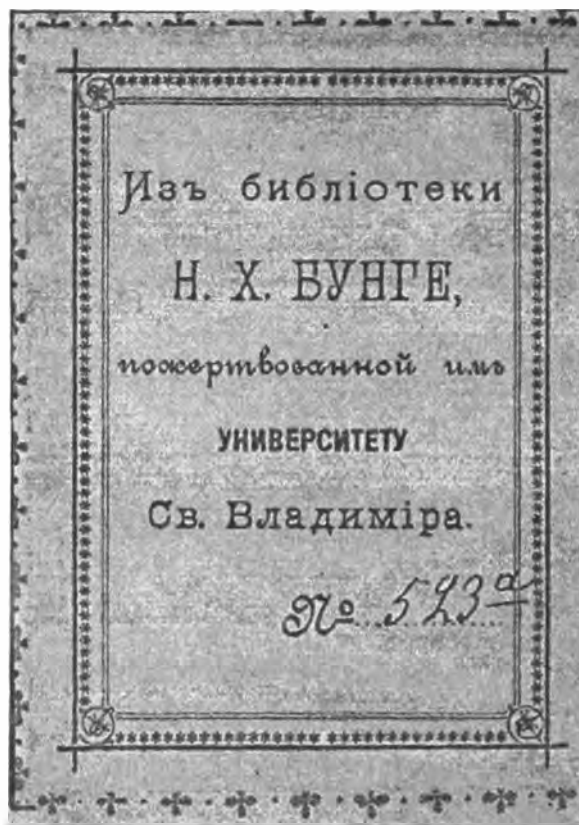
Мова видань: англійська, італійська латинська, німецька, польська, російська, українська, французька, чеська.

Зовнішні ознаки колекції: Більшість книжок в оправах зі шкіри та тканини, з золотими обрізами, заголовками, відтиснутими на шкірі золотом чи сріблом. На кожній книзі внизу зліва на форзаці, іноді на зовнішній стороні обкладинки, наклеєно екслібрис. Його текст надруковано золотистою фарбою: «Из библиотеки Н. Х. Бунге, пожертвованной Университету Св. Владимира. №...». Шифр книг і журналів складається з назви фонду і порядкового номеру, наприклад «Бунге 2169».

Науково-довідковий апарат колекції:

Каталог отдела имени Н. Х. Бунге в библиотеке университета св. Владимира. Київ, 1908. 274 с.

Топографічний службовий каталог.

Використані джерела і література

Бунге Микола // Енциклопедія українознавства: Словникова частина. Т. 1. Абаза – Голов'янку. Нью-Йорк, 1955. С. 193.

Голичев В. Д., Голичева Н. Д., Попова В. В. Просветитель по призванию, реформатор по натуре // Вестник Тульского филиала финиуниверситета. Социально-экономическое развитие региона: теория и практика. Тула, 2016. С. 128–133.

Горбик В. О. Бунге Микола Христинович // Енциклопедія історія України. Т. 1: А–В. Київ, 2003. С. 405.

Исторические сведения о семье Бунге в России. Киев, 1901. 21 с.

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Раздел 5: Библиотека Н. Х. Бунге. Киев, 1988. С. 47–51.

О передаче Университету св. Владимира библиотеки Н. Х. Бунге // Русские ведомости. 1898. 14 марта.

Скирта М. Л. Бунге Микола Христинович // Особові архівні фонди Інституту рукопису: Путівник. Київ, 2002. С. 64–66.

Степанов В. А. Н. Х. Бунге: Судьба реформатора. Москва, 1998. 398с.

Людмила Лисенко, Тетяна Мяскова

Бібліотека Київського генерал-губернатора Д. Г. Бібікова

Фондозасновник: Бібіков Дмитро Гаврилович – російський військовий та державний діяч (1792–1870).

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Д. Г. Бібіков народився 18(29) березня 1792 р. у с. Баловньово Данківського повіту Рязанського намісництва (нині Данківський р-н Липецької обл.) в знатній дворянській родині роду Бібікових: генерал-майора Гавриїла Ілліча Бібікова і Катерини Чебишової; племінник Катерини Голенишевої-Кутузової (дружини фельдмаршала Михайла Кутузова). Отримав домашню освіту. Військову службу розпочав у 1808 р., брав участь у російсько-турецькій 1806–1812 рр. та франко-російській 1812 р. війнах, був тяжко поранений, втратив руку. У 1819–1824 рр. – Володимирський, Саратовський і Московський віце-губернатор. Протягом 1825–1835 рр. був директором департаменту зовнішньої торгівлі.

У 1837–1852 рр. перебував на посаді Київського, Волинського, Подільського генерал-губернатора. Був ініціатором адміністративно-політичних і соціально-економічних заходів щодо інтеграції Правобережної України до складу Російської імперії, проводив політику русифікації колонізованої Правобережної України. Брав участь у розгромі Кирило-Мефодіївського братства, скасував дію Литовського статуту 1588 року та ліквідував греко-католицьку церкву

у Правобережній Україні, конфіскував маєтки католицького духовенства, обмежував привілеї польських землевласників. Упродовж 1840–1845 рр. комісією під його проводом проведено перевірку за архівними документами дворянських прав польських поміщиків та шляхти і виключено з дворянського стану 64 тис. польських шляхтичів. З метою русифікації України здійснив заміну місцевих чиновників на російських. Вжив низку заходів для поширення російської освіти і культури, для чого домігся від імператора Миколи I спершу підпорядкування собі Київського учбового округу в «політичних і поліцейських питаннях», а потім прямого суміщення в своїй особі посади, яку він уже займав, і посади попечителя даного округу.

Водночас підтримав ініціативу Михайла Максимовича щодо організації в Києві Тимчасової комісії для розбору стародавніх актів (1843). Був засновником Центрального архіву давніх актів у Києві. Багато зробив для благоустрою Києва, розвитку Київського університету св. Володимира, зокрема будівництва анатомічного театру медичного факультету, астрономічної обсерваторії, ботанічного саду, бібліотеки, кабінетів тощо. Опікувався сиротами, питаннями освіти жінок, будівництвом пансіону для жінок Левашової.

У 1847–1848 рр. провів інвентарну реформу, яка законодавчо закріплювала поміщицьку земельну власність, частково обмежуючи свавілля і гніт польських поміщиків. У 1848 р. став генералом від інфантерії, членом Державної Ради, у 1852 р. – генерал-ад'ютантом, упродовж 1852–1855 рр. очолював Міністерство внутрішніх справ Російської імперії.

Упродовж 1855–1870 рр. залишався поза громадською діяльністю, помер 6.03(22.02).1870 р. у Санкт-Петербурзі та похований на цвинтарі Олександрівської лаври. Залишив значну за обсягом бібліотеку.

Дата формування фонду:
початок ХІХ ст. – 1870 р.

Історична довідка про бібліотеку:

Приватна бібліотека збиралася Д. Г. Бібіковим упродовж усього життя. По смерті власника ця книгозбірня переважно наукового змісту, що налічувала 5796 назв у 12 790 томах, була успадкована його молодшою дочкою Зоєю Дмитрівною (1840–1906) і її чоловіком князем Євгеном

Олександровичем Львовим (1831–1878) та, ймовірно, перевезена із Санкт-Петербурга до родового маєтку Зої Дмитрівни по материнській лінії (Софії Сергіївни Кушникової, дружини Д. Г. Бібікова) в Ласшеві Сибірської губернії (нині м. Лаїшівка Ульяновської обл., РФ). Завдяки зусиллям князя Є. О. Львова, першого чоловіка Зої Дмитрівни, бібліотека була упорядкована, обсяг її зріс, книги оздоблені екслібрисом князя Є. Львова. 1898 року Зоя Дмитрівна, по другому чоловіку – графиня Кассіні, порушила клопотання щодо дозволу подарувати бібліотеку покійних батька та чоловіка Університету св. Володимира. Юридичні, фінансові, технічні проблеми тривали кілька років, і лише в серпні 1901 р. бібліотека в кількості 14 тисяч томів у 63 скринях надійшла до Києва. Варто підкреслити, що крім книжок було передано частину архіву Д. Г. Бібікова. Відомо також, що кириличні стародруки, старообрядницькі видання та літературу з питань старообрядництва з цього зібрання було передано 1901 р. Київській духовній академії.

Певний час бібліотека Д. Г. Бібікова знаходилася в скринях у коридорах Університету, а згодом для неї були виготовлені спеціальні шафи. На внутрішній зворот обкладинок чи оправ книжок було наклеєно екслібрис «БИБЛИОТЕКА ИМПЕРАТОРСКОГО университета Св. Владимира. БИБЛИОТЕКА ГЕН.-АДЪЮТАНТА Дмитрія Гавриловича БИБИКОВА, пожертвованная Университету его дочерью, ГРАФИНЕЮ КАССИНИ въ 1898 г. № ____». Під час Першої світової війни бібліотека Д. Г. Бібікова, разом з іншими університетськими колекціями, пережила евакуацію до Саратова.

1927 року бібліотека Д. Г. Бібікова в складі фундаментальної бібліотеки колишнього Університету св. Володимира була передана ВБУ. На початку 1930-х років з неї, як і з фонду університетської бібліотеки загалом, було виокремлено рукописи, стародруки, рідкісні видання, що поповнили відповідні колекції ВБУ, котрі тут формувалися. Згідно з обліковою документацією відділу стародруків на 01.01.1940 р. в колекції Бібікова, що зберігалася окремим комплексом у складі університетського фонду, було 10 607 кн. од., з них 243 книги великого формату. Зафіксовано відсутніми при перевірці 1939 р. 120 книжок.

На початку війни 1941 р. колекція Бібікова була підготовлена до евакуації шостим ешеленом, який до Уфи не дійшов. Є відомості, що ящики з бібліотекою Бібікова (чи частина ящиків, облікова документація запакованих фондів не велася) знаходилися в коридорі Бібліотеки і були вивезені в 1943 р. групою Е. Кюнсберга до Німеччини, за документами – 5 тис. томів. Колекція надійшла до Центральної бібліотеки Вищої школи (Zentralbibliothek der Hohen Schule) і зберігалася в австрійському містечку Танценберзі. По закінченню війни колекцію, яка знаходилася в американській зоні, відправили

назад до Києва, де за екслібрисом бібліотеки Університету св. Володимира її було передано до фондів бібліотеки Київського університету імені Т. Г. Шевченка, де вона зберігається і зараз. Частина книжок бібліотеки Д. Г. Бібікова залишилася окремим невеликим масивом у складі фундаментальної бібліотеки Університету св. Володимира у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, примірники з цієї колекції зберігаються також у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ в колекціях стародруків кириличним, гражданським, латинським шрифтом та в колекції рідкісних видань. Значна частина бібліотеки ймовірно загинула під час війни чи осіла в інших фондах. Архівні документи Д. Г. Бібікова зберігаються в Російському державному історичному музеї (Москва), в ЦДІАУ в м. Києві, в Державному архіві м. Києва, а також у різних фондах Інституту рукопису НБУВ.

Характеристика історико-культурного фонду:

Тематичний склад бібліотеки Д. Г. Бібікова є характерним для зібрання державного службовця XIX ст. В його бібліотеці переважали книги історичного, природознавчого, статистичного, політичного змісту. Серед книжок, що залишилися у фонді Університету св. Володимира, переважають наукові та науково-популярні видання військової тематики: «Известия о военных действиях российской армии против французов 1812 года» (Санкт-Петербург, 1813); «Учреждение для управления большой действующей армией» (Санкт-Петербург, 1812); «Анекдоты или достопамятные сказания о его светлости генерале фельдмаршале князе Михаиле Ларионовиче [Илларионовиче] Голенищеве-Кутузове Смоленском» (Санкт-Петербург, 1814); «Дух генерала Кульнева или черты и анекдоты» (Санкт-Петербург, 1817).

Суміжними за темою є книги історичного змісту: Зиновьев А. «О начале, ходе и успехах критической российской истории» (Москва, 1827); «Подробная летопись от начала России до Полтавской Баталии: в 4-х ч.» (Санкт-Петербург, 1798); Скальковский А. «Первое тридцатилетие истории города Одессы» (Одесса, 1837); Le Clerc N. «Histoire physique, morale, civile et politique de la Russie ancienne». 3 vol. (Paris; Versaille, 1783); Lelewel J. «Histoire de Pologne» (Paris, 1832); Missy J. «Recueil historiqe d'actes, negotiations, memoires et traitez» (Amsterdam, 1745).

Історична тематика представлена також спеціальними історичними розділами – нумізматикою та дипломатикою: «Trèsor de numismatique et de glyptique ou recueil général de médailles, monnaies, pierres gravées bas-reliefs, etc., tant anciens que modernes» (Paris, 1835); Лаптев И. «Опыт в старинной русской дипломатике, или способ узнавать на бумаге время, в которое писаны старинные рукописи, с приложением рисунков» (Санкт-Петербург, 1824).

Видання статистичної тематики в приватній книгозбірні генерал-губернатора свідчать про особливу зацікавленість відповідними даними зі всієї території Російської імперії та споріднених територій, наприклад: Гейм И. «Опыт начертания статистики главнейших государств по нынешнему их состоянию. Ч. 1. Содержащая статистику Российской и Австрийской империй, Французского, Великобританского и Прусского государств» (Москва, 1821); Скальковский А. «Опыт статистического описания Новороссийского края: Ч. 1: География, этнография и народонаселение Новороссийского края; Ч. 2: Хозяйственная статистика Новороссийского края» (Одесса, 1850); «Almanach de Gotha: Annuaire diplomatique et statistique pour l'Année 1851» (Gotha, 1851).

Характерним для книгозбірні Д. Г. Бібікова є наявність у ній книжок з географії, а саме: Гейм И. «Начертание всеобщего землеописания по новейшему разделению государств и земель» (Москва, 1819); Броневский В. «Обозрение Южного берега Тавриды в 1815 г.» (Тула, 1822); Берх В. «Первое морское путешествие россиян» (Санкт-Петербург, 1823); «Генеральная карта Московской губернии с показанием уездов больших дорог, селений по оным, монастырей в уездах» [Рукопис, б. м., б. р.].

Медицина представлена книжковим виданням Шафонського А. «Описание моровой язвы, бывшей в столичном городе Москве с 1770 по 1772 г., с приложением всех для прекращения оной тогда установленных учреждений. По высочайшему повелению напечатано» (Москва, 1775).

Тільки незначна частина книжок з книгозбірні генерал-губернатора належала до белетристики. Зокрема, «История Льва диакона Калойского и другие сочинения византийских писателей» (Санкт-Петербург, 1820); «Полярная звезда: Карманная книжка для любителей и любителей русской словесности» (Санкт-Петербург, 1823).

Особливої уваги заслуговує ілюстроване видання: Баженов В. «Собрание рисунков платья, белья и других вещей, употребляемых для больных в градской Обуховской больнице» (Санкт-Петербург, 1830). Залишилися серед масиву книг Д. Г. Бібікова довідково-бібліографічна література: «Dictionnaire bibliographique, historique et critique, des livres rares, précieux, singuliers, curieux, estimés, et recherchés» (Paris, 1791); «Biographie universelle ancienne et moderne» [Т. 1–52] (Paris, 1825); «Encyclopedie methodique: T. 1. Agriculture» (Paris, 1787).

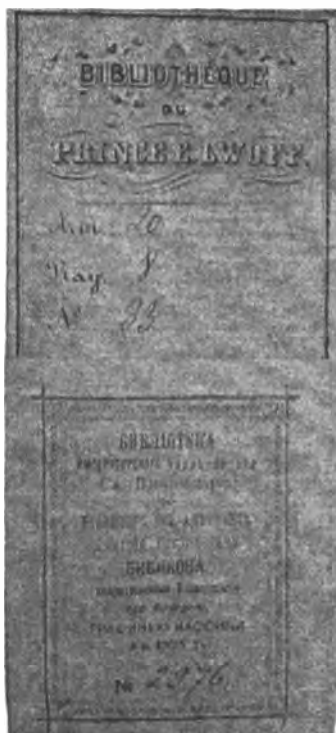
Хронологічні межі видань бібліотеки Бібікова у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій: 1553–1850 рр.

Кількісний склад фонду: у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ – 245 од. зб.; у Науковій бібліотеці імені Михайла Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається

3038 книг і 1162 примірника періодичних видань, загалом 4200 од. зб. Примірники з бібліотеки Бібікова є також у фондах відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ.

Мова видань: російська, французька, німецька.

Зовнішні ознаки колекції: На книгах, що походять з приватної книгозбірні Д. Г. Бібікова, є екслібрис з написом: «Библиотека императорского университета св. Владимира. Библиотека ген.-адъюнкта Дмитрия Гавриловича Бибикова, пожертвованная Университету его дочерью графиней Кассини в 1898 г.». На деяких книгах є також екслібрис: «Bibliothèque du Prince E. Lwoff», що підтверджує належність окремих книжок до бібліотеки князя Є. О. Львова.

Науково-довідковий апарат колекції:

Електронний каталог (див.: <http://nbuv.gov.ua/node/554>), Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, Бібліотека Бібікова.

Каталог французьких книг бібліотеки Д. Г. Бибикова, пожертвованных Университету // ІР НБУВ. Ф. VIII. № 3401. 48 арк.

Службовий алфавітний рукописний блок-картковий каталог Київського університету св. Володимира, що складається з 585 томів.

Топографічний службовий каталог колекції.

Використані джерела і література

Дмитрий, епископ чигиринский, ректор КДА – Победоносцеву Константину Петровичу. Благодарность за решение направить в библиотеку академии некоторые особенно ценные книги из библиотеки покойного генерал-губернатора Бибикова. 1 января 1901 г. : IP НБУВ. Ф. XIII. № 4008. 2 арк.

Заслуги, оказанные Киевскому университету Д. Г. Бибиковым : IP НБУВ. Ф. VIII. № 2820. 2 арк. Рукопис.

Библиотека Д. Г. Бибикова // Исторический вестник. 1900. Т. 81. № 9. С. 1136–1137

Дениско Л. М., Рудакова Ю. К. Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог. Київ, 2017. С. 16–18, 85–86.

Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1941–1964). Київ: Наукова думка, 2003. С. 14–17, 54.

Иваск У. Г. Частные библиотеки в России. СПб., 1912. Ч. 1. С. 69; Ч. 2. С. 2.

Кашеварова Н. Г. Діяльність оперативного штабу Розенберга з вивчення нацистами східного простору (1940–1945) : Джерелознавче дослідження. Київ, 2014. Част. 1. С. 255.

Коваль Т. В., Афанасьєва З. Б. Книжкові видання колекції Д. Г. Бібікова у фонді Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Рукописна та книжкова спадщина України. 2005. Вип. 10. С. 232–239.

Малолетова Н. І., Дубровіна Л. А. Нацистська бібліотечна політика в період окупації Києва у 1941–1943 рр. і доля книжкових фондів Бібліотеки Академії наук УРСР // Рукописна та книжкова спадщина України. Київ, 2000. Вип. 5. С. 139–172.

Мяскова Т. Є. Бібліотека Імператорського університету Св. Володимира: з історії комплектування (1834–1927). Київ, 2005. С. 116–118, 177.

Ховрич С. М. Деякі зауваги до історії колекції Д. Бібікова – Є. Львова // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2019. Вип. 55. С. 153–179.

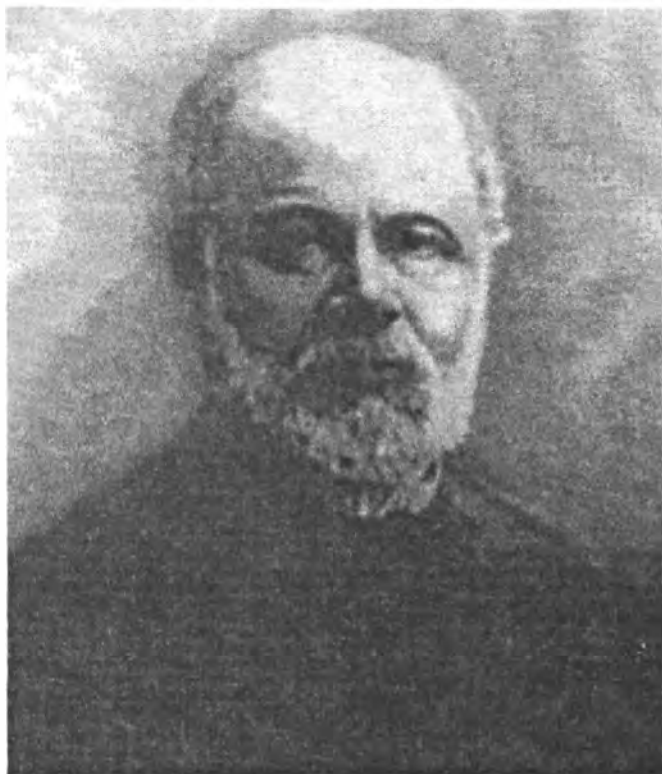
Шандра В. Бібіков Дмитро Гаврилович // Українські архівісти (XIX–XX ст.) : біобібліограф. довідник. Київ, 2007. С. 62–63.

[Эльсгольц Ф. К.]. Частные библиотеки в России // Российская библиография. 1880. № 53. С. 1.

Людмила Лисенко, Галина Ковальчук

Особова бібліотека професора О. М. Лазаревського

Фондозасновник: Лазаревський Олександр Матвійович (08.06.1834–31.03.1902) – український історик, археограф, генеалог, бібліограф, видавець, громадський діяч.

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Олександр Матвійович Лазаревський народився у сім'ї службовця з дрібно-помісних дворян у с. Гиравка на Чернігавщині (нині с. Шевченкове Конотопського району Сумської області). Предки належали до козацької старшини. Навчався у Конотопському повітовому училищі (1844–1846) та у Другій Петербурзькій гімназії (1850–1854), ще гімназистом опублікував кілька статей з історії України та один з перших в Україні бібліографічних покажчиків «Опыт указателя источников для изучения Малороссийского края в историческом и географическом отношении». Закінчив історико-філологічний факультет Петербурзького університету, під час навчання працював доглядачем музею та бібліотекарем графа О. С. Уварова, склав каталог його рукописів. Публікував наукові праці, рецензії в «Черниговских

губернських ведомостях», які редакція об'єднувала і публікувала щорічно окремим виданням «Украинская литературная летопись». Уклав «Указатель источников для изучения Малороссийского края», де містяться відомості про понад 550 книг і статей за 1622–1857 рр.

Після закінчення університету служив у графа О. Уварова, потім канцеляристом Петербурзького губернського правління, чиновником у Міністерстві народної освіти. Повернувся до України, супроводжуючи тіло померлого Т. Шевченка. Брав участь у здійсненні селянської реформи 1861 р., захищав інтереси селян. Одночасно займався науковими дослідженнями з історії України, опублікував у той час близько 20 праць.

У 1863–1866 рр. працював наглядачем губернського акцизного правління і секретарем Чернігівського статистичного комітету. Ініціював видання «Записок Черниговского губернского статистического комитета, опублікував там, серед іншого, працю «Малороссийские посполитые крестьяне» (1866). Підготував «Очерк старейших дворянских родов в Черниговской губернии» (1868). Самотужки опанувавши юридичний фах, перейшов на роботу в судові органи: в листопаді 1868 р. призначений членом Полтавського окружного суду, у 1869–1872 рр. був головою Кременчуцького суду, потім кандидат у мирові посередники, з 1873 р. – мировий посередник, 1874 р. – член Ніжинського окружного суду; 1879 р. – товариш голови Курського окружного суду, 1880 р. – Київського окружного суду. В грудні 1885 р. обраний членом Київської окружної палати, де служив до кінця життя. Мав чин дійсного статського радника.

Автор понад 400 праць, переважно з історії Лівобережної України; здійснив низку археографічних публікацій, увівши в науковий обіг велику кількість історичних документів, мемуарів, епістолярію, літописів. Під впливом ідей позитивізму започаткував в Україні нові напрями історичних досліджень – історичну бібліографію, історіографію, дипломатику та сфрагістику; засновник критичного підходу до оцінки родовідних легенд. Був одним із зачинателів шевченкознавчої мемуаристики та біографістики. В останні роки життя працював над монографією «Описание старой Малороссии».

Був членом багатьох наукових товариств, неодноразово обирався в повітові та губернські установи.

Дата та місце формування фонду: друга половина XIX століття, Санкт-Петербург, Чернігів, Київ.

Історична довідка про фонд:

О. М. Лазаревський розпочав займатися збиранням книжок та архівних документів ще гімназистом. Будучи студентом, отримав уже визнання як досвідчений бібліофіл. За свідченням сучасників, книжкове зібрання

О. М. Лазаревського мало велику вагу серед приватних наукових бібліотек початку 70-років XIX ст. і було предметом заздрості букіністів. Але обставини примусили фондозасновника продати частину своєї бібліотеки (в основному дублетні видання). Після продажу частини бібліотеки Олександр Матвійович почав активно доповнювати прогалини у фонді. Переважну більшість книжок становили видання другої половини XIX ст.: літописи, листи, альманахи, календарі, карти, журнали тощо. О. М. Лазаревський збирав усі види друкованої продукції про Україну. Вирізки з газет і журналів наклеював у альбоми, вказуючи, з якого видання публікація; більш солідні статті, рецензії, переважно українською мовою, опрацював у збірники («Украинские», «Малороссийские», «Малорусские» сборники), що були скомпановані за форматом (210 томів); вирізки з газет та журналів з інформацією про автора книги чи рецензію на неї іноді наклеював на форзаці видання. Джерелами комплектування бібліотеки були букіністичні лавки та книготорговельні магазини Києва та інших міст, де можна було придбати старовинні книги; дари від друзів та знайомих (багато примірників мають автографи та дарчі написи); книгообмін з іншими науковцями.

Піклуючись, щоби після його смерті бібліотека була збережена цілісною і водночас була доступною читачам, О. М. Лазаревський хотів спочатку передати її Київській публічній бібліотеці, але ця бібліотека в той час не мала права зберігати іноземні книжки, особливо польські, яких у Лазаревського було чимало. Тому частину своєї бібліотеки (близько 20 тис. рукописів і понад 1 тис. одиниць друкованих видань, у т. ч. конволютів, річних комплектів періодики) О. М. Лазаревський в 1901 р. пожертвував Київському університету св. Володимира за таких умов: збереження окремою цілісною збіркою із зазначенням імені дарувальника; створення згодом друкованого каталогу бібліотеки; обслуговування користувачів книгами з бібліотеки О. М. Лазаревського, з огляду на їх раритетність, лише в приміщені читальної зали; самому дарувальнику надавати дозвіл на винос книг додому терміном на один місяць. У 1902 р. вдова О. М. Лазаревського Ганна Миколаївна подарувала університету ще 500 томів книг і рукописів. Особова бібліотека О. М. Лазаревського юридично увійшла до складу ВБУ як невід'ємна частина бібліотеки Київського університету св. Володимира у 1927 р., фактично ж надійшла в 1930 р.; зберігається серед книжкових колекцій у головному корпусі НБУВ, а колекція рукописів – в Інституті рукопису НБУВ у фонді І.

Характеристика історико-культурного фонду:

Для створення історичних праць, які ґрунтуються на документальних джерелах, вченому потрібні були, крім іншого, відповідні довідкові видання. Ці розрізнені томи, що є в його зібранні, можливо, і стали підґрунтям його

бібліотеки. Наукова діяльність О. М. Лазаревського була присвячена вивченню історії, географії, економіки, статистики та етнографії Лівобережної України XVII–XVIII ст., тому переважну більшість видань з його бібліотеки складають джерелознавчі видання, історико-археологічні описи окремих місцевостей України, історичні, статистично-економічні огляди окремих губерній і повітів України. В його зібранні багатотомники, продовжувані видання, окремі публікації, відбитки, малюнки. Є низка рідкісних стародруків: XVII ст. (9 книг), XVIII ст. (64 книги), початку XIX ст. (74 книги). Окрема частина у книгозбірні О. М. Лазаревського – російськомовні та польськомовні календарі та місяцеслови XVIII ст. (зокрема так звані «бердичівські календарі»), описані ним у праці «Старинные польско-русские календари», а також значна кількість історико-літературних та публіцистичних пам'яток, літописи, спогади, листи, щоденники та ін., видання з історії православної та уніатської церкви в Україні, книги з географії, етнографії, геральдики, генеалогії тощо. Є у складі бібліотеки Олександра Матвійовича Лазаревського окремі твори Т. Шевченка, М. Вовчка, М. Драгоманова, Н. Кукольника, П. Куліша та ін., періодичні видання, такі як «Киевская старина», «Черниговские губернские ведомости», «Живая старина», «Палеографический сборник», «Україна» тощо.

Хронологічні межі видань: XVII – друга половина XIX ст.

Кількісний склад фонду меморіального книжкового зібрання: 1039 од. зб. Стародруки зберігаються у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ.

Мова видань: англійська, грецька, латинська, німецька, польська, російська, українська, французька, чеська.

Зовнішні ознаки колекції: Кожна книга чи журнал з колекції О. М. Лазаревського має такі провенієнції: шрифтовий екслібрис у вигляді овальної печатки з текстом у рамці (текст і рамки золотистого кольору): «Бібліотека Университета Св. Владимира. ОТДЪЛ А. М. Лазаревскаго. N_____»; штамп з написом у лінійній рамці: «БИБЛИОТЕКА АЛЕКСАНДРА ЛАЗАРЕВСКАГО»; у нижній частині шкіряних корінців книг є суперекслібриси – тиснення ініціалів колишнього власника «А. Л.» або «Ал. ЛЗР.»; автограф олівцем О. М. Лазаревського або тиснення чорнилами «Лазарев.». Шифр книжок та журналів з бібліотеки О. М. Лазаревського складається з двох частин – скороченої назви прізвища дарувальника та порядкового номера книги. Наприклад: «Лаз. 326». Конволюти мають авторські оправки, виготовлені з кольорових тканин (ситцю, сатину) з українським орнаментом.

Науково-довідковий апарат колекції:

Генеральний алфавітний каталог НБУВ.

Топографічний службовий каталог.

Картковий каталог рукописної збірки О. М. Лазаревського: ІР НБУВ, фонд І.

Використані джерела і література

Исаева [Н. М.]. Коллекция А. М. Лазаревского // Архив НБУВ. Оп. 2. № 146. Арк. 1–22. Машинопис.

Бровкін А., Шовкопляс І. Фонди Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського : коротка інформація. Київ, 1993. С. 17–18.

Герасименко Н. О. Лазаревський Олександр Матвійович // Енциклопедія історії України. Т. 6: Ла – Мі. Київ : Наукова думка, 2009. С. 28–30.

Дениско Л. М., Рудакова Ю. К. Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. С. 74–75.

Исаева Н. М. Коллекция А. М. Лазаревского в составе книжных фондов Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР // Библиотечно-библиографическая информация библиотек Академии наук СССР и Академий наук союзных республик. 1968. № 2. С. 105–117.

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Киев: Наукова думка, 1988. С. 51–57.

Колесник Е. О. Бібліотека О. М. Лазаревського // Український історичний журнал. 1987. № 1. С. 123–127.

Тетяна Мяскова

Бібліотека професора М. П. Дашкевича

Фондозасновник: Дашкевич Микола Павлович (1852–1908).

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Микола Павлович Дашкевич (4(16) серпня 1852, с. Бежів, нині Черняхівського району Житомирської області – 20 січня (2 лютого) 1908, Київ) – український літературознавець, історик, фольклорист. Закінчив 1-шу чоловічу гімназію у Житомирі (1868), історико-філологічний факультет Київського університету св. Володимира (1873, дипломна робота «Княжение Даниила Галицького по русским и иностранным известиям» під керівництвом В. Б. Антоновича). 1877 р., після захисту роботи «Из истории средневекового романтизма. Сказания о св. Граале», здобув ступінь магістра історії загальної літератури. Працював в Університеті викладачем, доцентом, професором кафедри всесвітньої літератури (упродовж 30-ти років); читав лекції на Київських вищих жіночих курсах. У літературознавчих працях обирав переважно історичну тематику. Започаткував в Університеті св. Володимира вивчення західноєвропейських літератур і фольклору, згодом став визнаним фахівцем у цій галузі в усій Російській імперії. Неодноразово працював у західноєвропейських бібліотеках і архівах. 1890 р. отримав науковий ступінь доктора історії західноєвропейських літератур. Займався також дослідженням історії України, зокрема питаннями утворення і розвитку Галицько-Волинського князівства, залучив до наукового обігу низку джерел із середньовічної історії України. Будучи прихильником порівняльно-історичного методу, послідовно доводив синхронність розвитку української та західноєвропейських літератур, українське походження билин, самотність української літератури і, водночас, її зв'язок з течіями і стилями західної літератури. Досліджував творчість І. Котляревського, А. Метлинського, О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Гоголя, В. Шекспіра, Дж. Байрона, переклав декілька розділів опису подорожі антиохійського патріарха Макарія, надрукованого у «Материалах для топографии и истории Киева и его окрестностей» (Київ, 1874). Автор понад 60 опублікованих і десятків неопублікованих наукових праць. Дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові (1899), Київської археологічної комісії (1900), академік Російської АН, голова Історичного товариства Нестора-Літописця (1899–1907, з перервою 1904–1905).

Дата і місце формування колекції: друга пол. XIX – поч. XX ст.; м. Київ, с. Бежів (Житомирська область).

Історична довідка про фонд: Бібліотека М. П. Дашкевича формувалася упродовж багатьох років, її тематичне наповнення відповідає сфері його наукових зацікавлень. Після смерті власника бібліотека науковця була придбана Київським університетом св. Володимира у його вдови. 1927 року, коли Бібліотека університету св. Володимира передавалася за постановою уряду Всенародній бібліотеці України при УАН, виникла суперечка: Інститут народної освіти (ІНО), що був створений 1920 р. на базі університету, спочатку бажав залишити бібліотеку Дашкевича в своїх фондах, а ВБУ вважала за потрібне передати їй цю бібліотеку разом з усім фондом університетської бібліотеки, сформованим до 1920 р. На другому засіданні паритетної комісії 21 квітня 1927 р. ІНО погодився передати колекцію М. П. Дашкевича до ВБУ, як і інші колекції, що потрапили до бібліотеки колишнього Університету св. Володимира до 1920 р. Отже, разом із бібліотекою Університету зібрання М. П. Дашкевича надійшло до фондів ВБУ, де в 1938 р., відповідно до тогочасного визначення Миколи Павловича Дашкевича «буржуазним літературознавцем» та ідеологічних обставин, його бібліотека була розпорошена, примірники збірки переінвентаризовані і перешифровані. Основна частина цієї бібліотеки була розподілена по різних фондах установи: примірники потрапили у головне сховище, в спеціалізовані відділи, насамперед у відділ стародруків, а також в обмінно-резервний фонд. Останніми роками відбувається реконструкція бібліотеки М. П. Дашкевича у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ.

В Інституті рукопису НБУВ зберігається архів вченого (фонд 65, 286 од. зб.), переданий сюди на початку 1930-х рр. Окремі його документи є і в інших фондах Інституту рукопису. Матеріали, пов'язані з особистим життям і навчанням М. П. Дашкевича в гімназії, зберігаються також у Державному архіві Житомирської області.

Характеристика історико-культурного фонду: М. П. Дашкевич був вченим, що відзначався різноманітністю наукових інтересів, що не могло не відбитися на репертуарі його бібліотеки. Це переважно видання художньої літератури, фольклору; книги, в яких висвітлювалися історико-філологічні, літературознавчі, бібліографічні, релігієзнавчі питання. Багато книжок з педагогіки, соціології, філософії, біографіки. Майже половину зібрання складають іноземні видання різними мовами, зокрема в частині зібрання Дашкевича, що була виявлена останнім часом в обмінно-резервному фонді і передана для компактного зберігання до відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, є примірники таких видань: «De linguae Latinae in Germania per XVII saecula amplius fatis, ab ipso tempore, quo Romanorum arma et commercia nonnullum eius usum intulerunt ad nostram usque aetatem commentarii, auctore Jacobo Burckhard» (Hanoverae, 1713); Lazzarini Domenico. «Ulisse

il Giovane. Tragedia dedicate. All' illustrissimo, ed Eccellentissimo Sig. Girolamo Ascanio Giustiniani Patrizio Veneto Figliuolo dell' Eccellentissimo Sig. Girolamo procurator» (Padova, 1720); «La vie de Voltaire» (Geneve, 1786) та ін.

У колекції М. П. Дашкевича були раритетні видання – інкунабул, палеотипи, ельзевір, рідкісні та цінні видання XVIII–XIX ст., що поповнили колекції відділу стародруків і зараз зберігаються у відділі стародруків та рідкісних видань.

Серед виявлених примірників з бібліотеки Дашкевича у головному сховищі НБУВ привертають увагу видання, відбитки чи вирізки з журналів різноманітної тематики, зокрема славістики, українського фольклору, зарубіжного та російського літературознавства, мовознавства, мистецтвознавства та музикознавства, бібліографії та ін. Маємо наголосити також на українських виданнях, наприклад, таких: Павлик М. Про русько-українські народні читальні (Львів, 1887); Проект устава общества исследователей Волини (Житомир, 1896); Линниченко А. И. Кондратий Федорович Страшкевич. Некролог (Київ, 1868); Доклады комиссии, избранной Советом имп. Университета св. Владимира для разработки ответов на вопросы, предложенные министром народного образования относительно устройства университетов (Київ, 1901); Степович А. Ф. Кухач и его сборник южнославянских песен (Київ, 1884); Срезневский И. [Рец.] Об историческом значении народной поэзии. Сочинение Н. Костомарова (Харьков, 1843); Дедицкий Б. Михаил Качковский и современная галицко-русская литература (Львов, 1876); Кобзарь Остап Вересай. Его музыка и исполняемые им песни (Київ, 1874); Сперанский М. Н. Заметки к истории «Энеиды» И. Котляревского (Львов, 1902); Сумцов Н. Ф. Заметки о малорусских думах и духовных виршах. По поводу соч. П. И. Житецкого «Мысли о народных малорусских думах» (Київ, 1893); Пельвецкий Ф. Добра женка и лихого чоловіка переробить (Львів, 1861); Кониський О. Порвалась нитка. Комедія на 4 дії (Львів, 1884); Шараневич И. Памятники Галицко-русской старины в изображениях. Часть I (Львов, 1886); Иконников В. С. Скептическая школа в русской историографии и ее противники (Київ, 1871); Лебединцев П. П. Описание Киево-Софийского кафедрального собора (Київ, 1882); Редин Е. К. Профессор Николай Федорович Сумцов. К 30-летней годовщине его педагогической деятельности (Харьков, 1906); Площанский В. М. Королевский вольный город Дрогобыч по части истории, топографии и статистики (Львов, 1867) та ін.

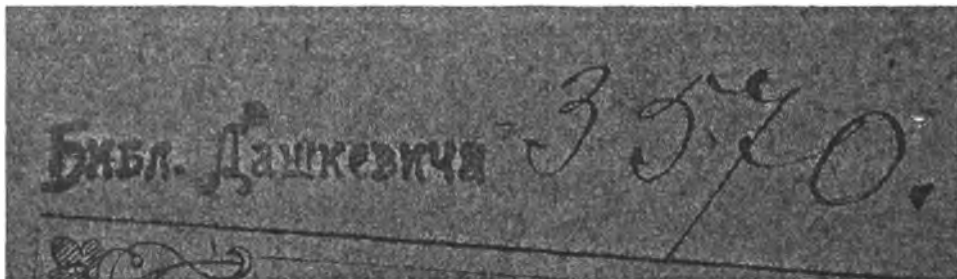
Хронологічні межі видань: 1484–1907, в збірці відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій 1688–1907 рр.

Кількісний склад фонду: на час укладання довідника у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ зібрані і комплексно зберігаються 157 од. зб. зібрання М. П. Дашкевича. Відомо, що його бібліотека нараховувала

більше 4 тис. томів, про що свідчить і нумерація книжок, які мають штамп «Бібл[іотека] Дашкевича». Поодинокі примірники з цієї бібліотеки зустрічаються у фонді «РОКИ» бібліотеки Київського університету св. Володимира. Більша частина бібліотеки Дашкевича була розпорошена в 1930-х рр. і зберігається в основному фонді НБУВ та в спеціалізованих відділах. На час укладання довідки виявлено 415 примірників у головному книгосховищі, серед них половина – це видання, випущені на території Російської імперії у ХІХ – на початку ХХ ст., у т. ч. українські видання, а половина – західноєвропейські видання різними мовами. Найбільш давні та рідкісні видання бібліотеки Дашкевича зберігаються у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ – у колекції інкунабул (один інкунабул, шифр ІА 108), палеотипів (5 палеотипів, шифри РаІ 698 (1–2), 861 (1–2), 941); ельзевірів (Elz. 202), рідкісних видань (29 примірників, шифри Р 536–543, 644, 707–708, 813, 1185, 1200, 1372, 1468–1489, 2039, 2075, 3775, 5626, 5668, 5698, 5746) та ін.

Мови видань: іспанська, італійська, німецька, польська, російська, словацька, французька, хорватська, чеська, шведська.

Зовнішні ознаки колекції: Всі книжки мають синій штамп «Бібл. Дашкевича», а деякі ще й проставлений чорнилом номер на верхній кришці оправи; є такі, що мають штамп «Бібл. Дашкевича», але не мають проставленого номера. Кілька книжок мають напис олівцем «Г. Дашкевичу». Майже всі книжки мають штампи бібліотек Київського університету св. Володимира та Київського інституту народної освіти імені М. Драгоманова.

Науково-довідковий апарат частини колекції, що зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ:

Службовий алфавітний рукописний блок-картковий каталог Київського університету св. Володимира. 585 томів.

Картковий топографічний (службовий) каталог.

Електронний каталог (див.: <http://nbuv.gov.ua/node/554>), відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, Бібліотека Дашкевича.

Використані джерела і література

Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 187. Протоколи паритетної комісії про передачу бібліотеки колишнього Київського університету св. Володимира до Всенародної бібліотеки України при Українській академії наук. Арк. 3 зв., 5 зв.

Александрова Г. О. Літературні перехрестя (Микола Дашкевич у контексті порівняльних досліджень кінця ХІХ – початку ХХ ст.). Київ : Освіта України, 2008. 240 с.

Грушевський М. С. Микола Дашкевич: некролог // Записки НТШ. Львів, 1908. Т. 81. С. 145–150.

Дениско Л. М. Автографи на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : каталог / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; наук. ред. Г. І. Ковальчук. Київ, 2007. С. 40–42, 155, 197, 198, 203, 210, 211, 213, 214.

Epanos. Сборник статей по литературе и истории в честь заслуженного профессора Императорского Университета Св. Владимира Николая Павловича Дашкевича. Київ, 1906: 436 с.

Іваннікова М. К. Приватна бібліотека професора Київського університету Св. Володимира М. П. Дашкевича у фондах НБУВ // Наукові праці НБУВ. 2014. Вип. 40 С. 412–424.

Марченко Н. П. Микола Павлович Дашкевич: визнаний і незнаний діяч української науки // Українська біографістика: зб. наук. пр. Київ, 2010. Вип. 6. С. 81–102.

Мяскова Т. Є. Передача Бібліотеки Університету св. Володимира до фондів Всенародної бібліотеки України // Рукописна та книжкова спадщина. 2000. Вип. 6. С. 111–117.

Памяти Н. П. Дашкевича // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. Київ, 1908. Кн. 20. Вып. III. С. 42–82.

Чуткий А. І. Микола Дашкевич (1852–1908). Київ : Темпора, 2008. 526 с.

Марія Іваннікова

Родова бібліотека графів Йоахима та Адама Хрептовичів

Фондозасновники: Хрептовичі – білоруський магнатський рід герба Одровонж (Odrówąż).

Інформаційна довідка про фондозасновників:

Йоахим Литавор Хрептович (1729–1812), один із засновників та багаторічний член Едукаційної комісії в Речі Посполитій (1773), міністр закордонних справ Великого Князівства Литовського (1791), останній канцлер Великого князівства Литовського (1793–1795), засновник «Товариства друзів науки» у Варшаві, відомий меценат та бібліофіл. Побудував у маєтку Щорси (поблизу м. Новогрудка – з 1797 р. Литовської, з 1801 р. Гродненської, з 1843 р. Мінської губернії) розкішний палац, унійну церкву, школу, зібрав величезну бібліотеку (понад 10 тис. томів книг, рукописів, копій документів). Після третього поділу Польщі відійшов від суспільно-політичної діяльності і оселився у Варшаві.

Адам Хрептович (1768–1844) – син Йоахима Хрептовича, візитатор литовських шкіл, почесний член Імператорського Віленського університету.

Дата і місце формування фонду: друга половина XVIII ст., с. Щорси (тепер Новогрудський район Гродненської області, Білорусь).

Історична довідка про фонд: Родова бібліотека була сформована впродовж другої половини XVIII ст. та першого десятиріччя XIX ст. Власне, її збрала одна людина – Йоахим Хрептович. Книги й рукописи Й. Хрептович активно купував під час численних подорожей по Європі. Одним з головних джерел поповнення фонду стало зібрання європейських стародруків кардинала Йосифа Джузеппе Імперіалі (Giuseppe Renato Imperiali, 1651–1737). Після смерті кардинала зібрання перейшло у власність держави і за рішенням спеціальної комісії через певний час було виставлено на продаж. Найбільшим покупцем став Йоахим Хрептович.

Другим джерелом поповнення фонду була книжкова колекція польського державного та церковного діяча, мецената, бібліофіла, засновника Варшавської

публічної бібліотеки Юзефа Анджея Залуського (Józef Andrzej Załuski) (1702–1774). Після заслання Залуського Катериною II до Калуги книги з його зібрання потрапили в продаж. Йоахиму Хрептовичу вдалося скупити рідкісні й цінні видання ще у Варшаві. Сама книгозбірня Ю. Залуського була конфіскована російською владою. Але поки її везли до Петербурга, Й. Хрептовичу вдалося викупити ще не одну книгу.

Певні можливості для поповнення фондів Йоахиму Хрептовичу надавала робота в Едукаційній комісії, котра після ліквідації єзуїтських монастирів займалася розподілом майна, серед якого значну частину склали книги з монастирських бібліотек і бібліотек єзуїтських колегіумів, що розпродавалися. Як справжній бібліофіл, Йоахим Хрептович не міг лишатися осторонь і придбав багато книжок з цих бібліотек. Є також інформація, що польський король Станіслав Август Понятовський подарував до бібліотеки Й. Хрептовича колекцію старовинних карт.

Місцем зберігання книгозбірні Йоахим Хрептович обрав спочатку будинок у Варшаві по вул. Довгій, № 34, а потім його син Адам перевіз бібліотеку до родинного маєтку Щорси. Там для неї було побудовано в 1770–1776 рр. будинок в стилі Людовика XV. Таким чином, у Щорсах в кінці XVIII ст. була зібрана бібліотека західноєвропейських та польських видань XV–XVIII ст.: античні, давньогрецькі твори, богословська та наукова література, історичні хроніки, світські видання з Венеції, Варшави, Базеля, Лейпцига, Кракова, Гродно, Львова, Полоцька, Слуцька.

Після смерті Йоахима Хрептовича його син Адам старанно поповнював бібліотеку новими виданнями. Наступні власники родової книгозбірні – брат Адама Хрептовича Іриней та його син, відомий російський дипломат, Михайло Іринейович Хрептович (1809–1892) – не дуже переймалися подальшою долею родової книгозбірні. З 1892 р., після смерті Михайла Іринейовича Хрептовича, власником маєтку Щорси став син його сестри Марії, в заміжжі Бутеньової, Михайло Аполлінарійович Хрептович-Бутеньов (1844–1897). З 1899 р. володарем і титулу, і майна був його брат Костянтин Аполлінарійович Хрептович-Бутеньов (1848–1932). У 90-х р. XIX ст. відбулось упорядкування бібліотеки, для чого був запрошений відомий польський вчений С. Л. Пташицький, що зробив її опис та склав короткий огляд 129 рукописів.

Слід зазначити, що до бібліотеки Хрептовичів мали доступ не тільки члени родини. Тут знаходили матеріал для своїх наукових розвідок професори Віленського університету І. Онацевич, Ю. Ярошевич та Я. Снядецький, користувалися фондами графської бібліотеки польський історик, бібліограф Й. Лелевель, поет А. Міцкевич, письменник Л. Кондратович та ін. Саме це, можливо, спонукало останнього власника книгозбірні К. А. Хрептовича-Бутеньова в 1909 р. прийняти рішення передати її до закладу освіти, де

вона була б доступною вченим. Таким закладом він обрав Київський університет св. Володимира і підготував докладний проект умов передачі Щорсівської бібліотеки, а саме: бібліотека у складі університету не може бути розпорошеною, а повинна зберігатися як особливий відділ; бібліотека передається на 25 років, а якщо за рік до цього терміну вона не буде затребувана власником чи майбутнім Віленським університетом, то вона лишається тут на наступні 25 років; якщо власник і по завершенню цього терміну не затребує її назад у Щорси, бібліотека назавжди залишиться у складі Київського університету.

Влітку 1913 р. безпосередньо графом Костянтином, за сприяння професора Київського університету М. В. Довнар-Запольського, було здійснено відбір книжок (за різними даними, від 4000 томів (В. Кордт) до 4500 назв у 7 тис. томів (М. Ернст) для передачі університету. Частина бібліотеки, бл. 3 тис. томів, переважно французьку белетристику, граф залишив у Щорсах. Існує припущення, що вона там знаходилася до 1939 р., поки там жив граф Костянтин – останній власник маєтку, а потім внаслідок пожежі маєток був розграбований і залишки бібліотеки, вірогідно, були знищені.

Отже, основна частина бібліотеки була перевезена навесні–влітку 1914 р. до Київського університету св. Володимира на депозитне (тимчасове) зберігання з умовою, що як тільки на батьківщині Хрептовичів відкриється перший університет, бібліотеку передадуть туди назавжди. Проте юридично документ про це не був оформлений. У складі бібліотеки Київського Імператорського університету св. Володимира не розлаковане зібрання Хрептовичів пережило евакуацію до Саратова під час I Світової війни. Суспільно-політичні події 1917–1921 рр. завадили опрацюванню та належному обліку цієї родової бібліотеки у фондах університетської книгозбірні.

Після передачі фундаментальної бібліотеки Університету св. Володимира ВБУ, відповідно до прийнятої на той час практики, рукописні книги і документи було вилучено до відділу рукописів (зараз – Інститут рукопису НБУВ); інкунабули, палеотипи, ельзевіри та інші давні друки вилучено до відділу стародруків; карти, ймовірно, – до сектору картографії. У цих структурних підрозділах ці раритети зберігаються і зараз. За наявними у відділі стародруків та рідкісних видань і відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій архівними документами про переоблік, у 1940 р. в колекції Хрептовичів зберігалось 4415 книг (одиниць зберігання).

Зі звіту, підписаного Б. І. Зданевичем 31.X.1941 р., про перевірку евакуйованих на початку війни фондів бібліотеки АН УРСР (так називалася ВБУ на той час, нині – НБУВ), відомо, що колекція Хрептовичів сильно постраждала під час евакуації – кілька ящиків із книгами цього зібрання до місця призначення (Уфа) не надійшли. За даними перевірки фондів за

червень – жовтень 1942 р. так і не було знайдено 18 ящиків з книгами Й. та А. Хрептовичів. Можливо, останню партію підготовлених до евакуації книг так і не вдалося відправити з Києва, і їхня доля невідома через відсутність документальних джерел.

Сьогодні вціліла частина бібліотеки Хрептовичів зберігається окремим комплексом серед масиву фонду бібліотеки Університету св. Володимира у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ.

Характеристика історико-культурного фонду:

Пристрасний бібліофіл Йоахим Хрептович не просто любив книги, а вмів їх збирати. Склад його зібрання є типовим для багатой бібліотеки освіченого аристократа XVIII ст. Тут було досить повно зібрано твори античних авторів мовами оригіналу та в перекладах, класична французька та італійська література, видання французьких мислителів епохи Просвітництва, німецьких філософів. Значним було зібрання релігійних памфлетів епохи Реформації, карикатур, прокламацій. Зокрема, була укомплектована практично повна колекція польських видань XVIII ст. і навіть попередніх часів. Дуже цінним було також зібрання оригінальних і скопійованих рукописів з історії Польщі та Литви, що складало 150 томів.

Родова книгозбірня Й. та А. Хрептовичів включає книги з історії, філософії, логіки, математики, астрономії, теології, правознавства, економіки, фізики, географії, природознавства, медицини, мовознавства, літературознавства. Найбільше представлені в зібранні книги, які стосуються історично-політичного, економічного та культурного життя Польщі XVI–XIX ст. Умовно книгозбірню можна поділити на польські книги XVI–XIX ст. (історичні збірки хронік польських літописців, філософські, історичні та публіцистичні твори, перші книги світського характеру кінця XVI – початку XVII ст.) та західноєвропейські книги XV–XVIII ст. (грецька поезія, драматичні твори, проза, класична французька та італійська літератури).

Події історії Польщі середини XVI ст. висвітлені у виданні «Аннали Станіслава Оріховського...» з додатком про життя Петра Кміта, що було надруковано латиною пересувною друкарнею краківського типографа Яна Шелігі в Добромилі (поблизу Львова) у 1611 р. (*Annales Stanislai Orichovi Okszi. Adiunxini vitam. Petri Kmit*). Ще одне видання цієї друкарні, опубліковане в 1612 р., це праця краківського єпископа Вінсента Кадлубека «Польська історія» (*Vincentii Kadlubek. Historia Polonica*). Хронологічно продовжує низку видань з історії Польщі праця Ф. Сярчинського (*Siarczyński F. «Obraz wieku panowania Zygmunta III. króla polskiego i szwedzkiego zawieraiący opis osób żyjących pod jego panowaniem»*) (We Lwowie, 1828). Інші видання з історії Речі Посполитої – Pistorius J. «*Polonicae historiae corpus: hos est, polonicarum*

rerum latini recentiores & veteres scriptores, quotquot extant, uno volumine comprehensi omnes» (Basileae, 1582); Herbut J. «Chronica sive Historiae Polonicae compendiosa, ac per certa librorum...» (Basileae, 1571); Grabowski A. «Historyczny opis miasta Krakowa i jego okolic» (W Krakowie, 1822); «Materiały do Historji Stanisława Leszczyńskiego króla polskiego z oryginałów w języku francuzkim i łacińskim» (W Poznaniu, 1841); «Historia narodu Polskiego od początku chrześcijaństwa» (W Warszawie, 1781); «Historya skrócona Karola XII. króla szwedzkiego» (1755).

Історичні видання в родовому зібранні Хрептовичів найкраще репрезентує шеститомна праця Ігнатія Ходиницького (Ignacy Chodyncki) «Dzieje historyczno-polytyczne Europy i innych części świata na początku wieku XIX-go» (We Lwowie, 1817–1820), де особлива увага приділяється подіям у Східній Європі та в Росії, а також історична праця, присвячена місту Львів, колишнього бургомистра цього міста та його активного дослідника Бартоломея Зиморовича (Józef Bartłomiej Zimorowic) «Historya miasta Lwowa, królestw Galicyi i Lodomeryi stolicy» (Lwow, 1835). Інші книги з історії в родовому зібранні Хрептовичів: «Historia Grecka, przez Jednego Professora w Akademii polockiey Societatis Jesu...» (W Polocku, 1814); «Historya Powszechna dla szkół narodowych» (W Wilnie, 1797) та ін.

Великий інтерес у Хрептовичів викликали правові питання, оскільки обіймаючи високі державні посади, графи постійно стикалися з юридичними нормами та казусами. У правовому та політичному просторі вони дотримувалися ліберальних поглядів, обстоюючи національну свободу як у галузі духовної культури, так і в економічному та політичному житті країни. До книг з правознавства в бібліотеці Хрептовичів належать: «Учреждения для управления губерний Всероссийской империи, в коих столицы...» (Бердичів, 1794); Groicki B. «Porządek sądowy i spraw miejskich Prawa Magdeburgskiego...» ([Kraków], 1562); «Prawa konstytucye u przywileie Krolestwa Polskiego; y Wielkiego Xięstwa Litewskiego» (W Warszawie, 1783) та ін.

Чільне місце в бібліотеці Хрептовичів займають твори з риторики: посмертне видання польського філософа та громадського діяча Анджея Максиміліана Фредро (Andrzej Maksymilian Fredro) «Vir Consilii Monitis...» (Leopoli, 1730); книга єзуїта, викладача риторики та математики в єзуїтських колегиумах, вчителя Тадеуша Чацького, Фаустина Гродзіцького (Faustyn Grodzicki) «Theatrum Eloquentiae...» (Leopoli, 1745); праця італійського історика Антоніо Ріккобоні (Riccoboni Antonio) «De usu artis rhetoricae Aristotelis commentarii...» (Francoforti, 1640). Це навчальні посібники, написані у прийнятій тоді формі діалогу.

У колекції Хрептовичів багато художньої літератури, зокрема, поема «Jagiellonida, czyli ziednoczenie Litwy z Polską...» («Ягеллоніда, тобто єднання Литви з Польщею». Бердичів, 1817); твір польського письменника Тімо-

на Заборовського (Tymon Zaborowski) «Dumy podolskie za czasów panowania tureckiego w tej ziemi» (w Puławach, 1830); комедія одного з перших польських драматургів Францишека Заблоцького (Zabłocki F.) «Sarmatyzm: komedya w pięciu aktach» (Wilno, 1820), твори Вальтера Скотта «Rozbojnik morski: roman» (Warszawa, 1830) та ін. У бібліотеці також багато праць античних авторів – Епікура, Софокла, Вергілія, Горація, Арістотеля, Ксенофонта, Гомера та ін. Є чимало книжок з мовознавства та літературознавства.

Досить широко в бібліотеці Хрептовичів були репрезентовані твори з богослов'я, літургії, історії церкви, гомілетики, патристики, полемічної літератури представників католицької та православної церков XVII–XVIII ст. Йоахим та Адам Хрептовичі досить толерантно ставилися до віровчень різних конфесій. Серед книжок релігійної тематики тут є два видання, опубліковані в друкарні католицького братства Святої Трійці у Львові. Перше видання – це праця єпископа Холмського Пауля П'ясецького (Paweł Piasecki) «Praxis Episcopalis» (Leopoli, 1758) з додатком листів та енциклік Папи Бенедикта XIV, що стосуються Польщі. Друге – «Zygmunt Czeronowicz. Snopiek Ziarnem Słowa Bozego Plenny» (W Lwowie, 1760) – «Повний сніп розсипу Слова Божого» Зігмунда Цереновича. Інші видання схожої тематики: «Sichowiusz Mikolai. Tribunal Świętych Ousów Greckich...» («Трибунал святих грецьких отців...») теолога-єзуїта Миколая Циховського, що вийшло польською мовою з друкарні Львівського єзуїтського колегіуму в 1692 р.; «Flos odorem devotionis spirans ad radios Basilii magni columne in avita a nereziorum rosa...» (Leopoli, 1756) – «Духмяна квітка із запахом благочестя... до найсолодшого імені Ісуса Христа...», що є перекладом акафіста Ісусові зі старослов'янської мови на латину і має присвяту друкаря ректору Буцацького монастиря Ієроніму Нерезіусу. До релігійної літератури в бібліотеці Хрептовичів також належать книги іспанського історика та бібліографа, єзуїта Педро де Риваденейра (ісп. Pedro de Rivadeneira) «Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu, post excusum anno 1608. Catalogum...» (Antverpiae, 1643) та ін.

Окрім того, в зібранні Хрептовичів багато книжок з природничої тематики (медицини, природознавства, математики, фізики, астрономії тощо): Cardano H. «Hieronymi Cardani mediolanensis medici de rerum Varietate. Libri XVII» (Basileae, 1557); Junius Francis «Catalogus Architectorum, mechanicorum...» (Rotterdamis, 1644); Boerhaave H. «Elementa Chemie, quae anniversario...» (Lugduni Batavorum, 1732); Keill J. «Introductio ad Veram Astrononiam, seu, Lectiones Astronomicae» (Oxoniae, 1718); Woyniewicz V. J. «Dissertatio inauquranis medico-practica de Carbunculo faciei in caesarea universitate» (Vilnensi, 1812); Zukowski M. E. «Dissertatio inauguralis medico-practica de Anaesthesia tactus quam in caesarea scientiarum universitate» (Vilnae, 1812); «Początki Geometrii dla szkół Powiatowych» (W Wilnie, 1826); Krzyżanowski A. «Dissertatio Inauguralis

Mathematico-Philosophica» (Varsavie, 1821); Stahl D. «Tractatus logicus» (Francofurti, 1652); M. Jacobi Thomasi «Erotemata logica pro incipientibus» (Lipsie, 1670); «Krótkie Zebranie Geografii naturalnéy, politycznéy i historycznéy» (Wilno, 1776); Czech J. «Krótki wykład arytmetyki» (W Wilnie, 1807); Symonowicz R. «O stanie dzisiejszym mineralogii» (W Wilnie, 1806); Jundziłł S. B. «Zoologia krótko zebrana» (W Wilnie, 1807); «Zoologia specialis quam expositis animalibus, tam vivis, tam fossilibus potissimum Rossiae in Universum, et Poloniae in specie» (Vilnae, 1829–1831); Hartmann P. J. «Succini Prussici physica et civilis historia, cum demonstratione ex autopsia et intimiori rerum experientia deducta...» (Francofurti, 1677); Claramonti S. «Philosophi et mathematici celeberrimi de altitudine Caucasi» (Parisi, 1649); «Centuria astronomica in alma Academia et universitate Vilnensi Societatis Jesu...» (Vilnae, 1639) та ін. Це підтверджує універсальність фонду родової книгозбірні.

Особливий інтерес у власників колекції викликали довідкові, енциклопедичні видання. Так, Й. Хрептовичем була придбана книга латинською мовою «Taxa Victualium et utensilium...» – «Такса їстівних (продуктів) і придатних до споживання (речей) як у місті Львові, так і в інших містах та містечках руського воєводства Львівських земель... під керівництвом Йозефа Скужетуського, могилянського старости Львівського підвоєводства...» (Львів, 1761). Це розширений перелік цін на продукти харчування та інші товари й побутові послуги у Львові на 1761 р.

Окремо слід відзначити чотиритомне видання Бенедикта Хмельовського «Nowe Ateny albo Akademia Wszelkiey Scyencyi Pełna» («Нові Афіни...») (Львів, 1745–1756). Це одне з перших видань природничо-наукової тематики в Україні у XVIII ст. та перше енциклопедичне видання як у Польщі, так і в Україні.

У фонді родового зібрання Хрептовичів чимала кількість польських періодичних та продовжуваних видань: «Kwartalnik naukowy», «Dziennik Warszawski», «Wizerunki i roztrąsania naukowe», «Tygodnik Wilenski», «Kuryer Litewski», «Gazeta Warszawska», «Biblioteka Warszawska: Pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi», «Sławianin: tygodnik dla rzemiosł», «Pamiętnik Warszawski» та ін.

Хронологічні межі видань: XVI ст. – 1883 рр.

Кількісний склад фонду у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ: 1943 од. зб. Примірники з бібліотеки Хрептовичів є також у колекціях відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ.

Мова видань: грецька, італійська, німецька, польська, латинська, російська, французька, чеська. Переважають польськомовні та латиномовні видання.

Зовнішні ознаки колекції: Шифр книг складається з двох частин: скороченої назви фонду (латинськими літерами) та арабської цифри – порядкового номера, наприклад: «Chrept. 2432».

На переважній більшості книжок є екслібриси у вигляді паперових ярликів, що приклеєні на внутрішньому боці палітурки або на титульних сторінках книг, з текстом: «Ex Bibliotheca Joachimi Comitis Chreptowicz Pro Cancellarii M. D. L.» (ймовірно виготовленими протягом 1772–1792 рр., коли Й. Хрептович був підканцлером Великого князівства Литовського). Частина власницьких знаків Йоахима Хрептовича представлена шрифтовим екслібрисом у вигляді відбитка печатки червоного та чорного кольорів з текстом: «Ex Bibl. Joach. Com. Chreptowicz». На певній кількості книжок зберігся й автограф Йоахима Хрептовича. На книгах, що увійшли до родової бібліотеки стараннями сина Йоахима Хрептовича – Адама, є шрифтові екслібриси з написом: «Ex Bibl. Adami Com. Chreptowicz». На примірниках з бібліотеки кардинала Імперіалі, крім власницьких знаків Й. Хрептовича, стоїть шрифтовий екслібрис «Ex Bibl. Jos. Ren. Card. Imperialis». Частина книжок з бібліотеки польського державного та церковного діяча, мецената, бібліофіла Юзефа Анджея Залуського мають його власницькі знаки у вигляді автографа або шрифтового екслібриса-печатки.

Екслібрис на книзі з бібліотеки Хрептовичів, виготовлений між 1772–1792 рр.

Печатка червоного кольору з ім'ям та прізвищем Йоахима Хрептовича

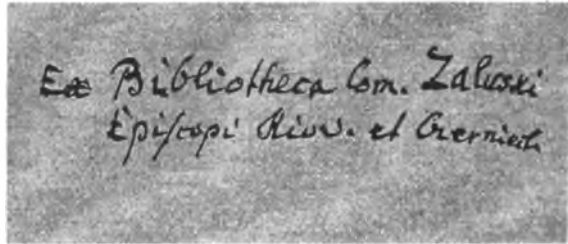
Печатка на книзі, що належала Адаму Хрептовичу

Власноручний підпис Йоахима Хрептовича на одній з книжок його бібліотеки

Печатка кардинала
Йосифа Імперіалі

Власницький запис на книзі, що належала єпископу
Юзефу Анджею Залуському

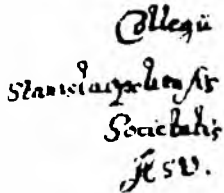
Є на книгах з бібліотеки Йоахіма та Адама Хрептовичів маргінальні записи про колишню приналежність примірників до бібліотек єзуїтських колегіумів у Львові, Станіславові, Ярославі, Вільно, інших установ, а також приватних осіб.

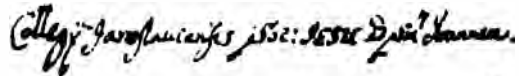
Печатка Ю. А. Залуського

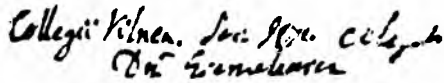
Запис чорними чорнилами на книзі
з бібліотеки Хрептовичів, що належала
Львівському єзуїтському колегіуму

Власницький запис
Станіславського єзуїтського
колегіуму

Запис на книзі, яку придбав Йоахим Хрептович
у Ярославського єзуїтського колегіуму

Запис на книзі, що належала
Віленському колегіуму

Власницький запис
колишнього господаря книги.
Крім того, на примірнику збереглися
залишки печатки Віленської академії

Науково-довідковий апарат колекції:

Biblioteca Veterum [Рукописний каталог бібліотеки Іоахима Хрептовича за хронологією творів та за абеткою] // IP НБУВ. Ф. 1. № 6084. 196 арк.

Zebranie Biblioteki Polskiej [Рукописний систематичний каталог та абетковий покажчик польських книжок та збірки рукописів бібліотеки Іоахима Хрептовича] // IP НБУВ. Ф. 1. № 6085. 368 арк.

Картковий топографічний каталог.

Електронний каталог (див.: <http://nbuv.gov.ua/node/554>, відділ бібліотечних збірань та історичних колекцій НБУВ, Бібліотека графів А. та Й. Хрептовичів).

Використані джерела і література

Голобуцький П. В. Бібліотека Хрептовичів: люди, події, книги // Рукописна та книжкова спадщина України. Київ, 2000. Вип. 5. С. 59–73.

Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1941–1964 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2003. С. 15–16.

Книжкові фонди Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського Академії наук УРСР: короткий огляд / І. Г. Шовкопляс, П. А. Сотниченко, М. А. Воробей. Київ, 1989. С. 63–65.

Книжное собрание рода Хрептовичей [Электронный ресурс] / Нац. б-ка Беларуси ; сост.: Л. Г. Кирюхина, Л. А. Дубровина ; под науч. ред. Л. Г. Кирюхиной, Т. И. Рошиной. Электронные текстовые, графические данные и программа (1, 1 Гб). Минск : Нац. б-ка Беларуси, 2009. 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM). Систем. требования: Intel Pentium PP 400; 64 Mb RAM; SUGA; Windows 98.

Ковальчук Г., Муха Л. Презентація електронного видання «Книжное собрание рода Хрептовичей» // Бібліотечний вісник. 2010. № 1. С. 56–58.

Колесник Е. А. Книжные коллекции ЦНБ АН УССР. Киев, 1988. С. 57–63.

Краткий отчет о состоянии и деятельности Императорского университета Св. Владимира в 1913 году // Университетские известия. 1914. № 7. С. 31–32.

Мяскова Т. Є. Родове зібрання Хрептовичів: перспективи дослідження // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2010. Вип. 28. С. 396–404.

Онацевич И. Отрывок из путевых записок профессора Виленского Университета Игнатия Онацевича, во время проезда его через одну часть Гродненской губернии в июле и августе 1822 года // Северный архив. 1822. № 24. С. 475–478.

Пташицкий С. Л. Щорсовская библиотека графа Литавора Хрептовича: краткие сведения о собрании рукописей. Москва, 1899. 31 с. (Отгиск из первого тома Трудов Археографической комиссии Императорского Московского археологического общества).

Фонди Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського Академії наук УРСР : коротка інформація / А. Бровкін, І. Шовкопляс. Київ, 1993. С. 20.

Шумейко М. К истории щорсовского библиотечно-архивного собрания графов Хрептовичей // Пам'ятки: археографічний щорічник / Український науково-дослідний інститут архівної справи. Київ, 2008. № 8. С. 19–39.

Эрнст Н. Библиотека графов Хрептовичей. La Bibliothéque des comtes Chręptowicz. (К передаче ее Университету св. Владимира) // Русский библиофил. 1914. № 6. С. 16–21.

Тетяна Мяскова, Галина Ковальчук

Бібліотека професора С. П. Томашевського

Фондозасновник: Томашевський Сергій Петрович (1854–1916) – дерматовенеролог, доктор медицини, професор і зав. кафедри Київського університету св. Володимира, почесний член Київського, Петербурзького, Московського, Паризького та Віденського дерматосифілідологічних товариств.

Інформаційна довідка про фондозасновника: Томашевський Сергій Петрович народився в жовтні 1854 р. в м. Кролевець (нині Сумська область) в родині лікаря. У 1876 р. закінчив Санкт-Петербурзьку медико-хірургічну академію. Під час російсько-турецької війни служив молодшим ординатором у сформованому в Києві тимчасовому військовому шпиталі; надавав медичну допомогу хворим і пораненим на території Болгарії та Східної Румунії. 1879 року повернувся до військово-медичної академії Санкт-Петербурга з досвідом польового хірурга, працював на кафедрі сифілідології. 1883 р.

захистив докторську дисертацію «Про влияние вырезания первичного сифилитического затвердения на возникновение и дальнейшее развитие исследовательских сифилитических язв». Того ж року направлений батальйонним лікарем у Київський полк у Київський військовий шпиталь. Відтоді працював у Києві, зокрема у клініці професора С. П. Стуковенкова; завідував сифілітичним відділенням шпиталю та аналогічним відділенням у Кирилівській лікарні. Обраний членом Товариства київських лікарів. З 1887 р. – приват-доцент, з 1897 р. – професор Київського університету св. Володимира, де впродовж 1897–1916 рр. читав лекції з дерматології та сифілідології. Сергій Петрович був ініціатором створення при Університеті київського сифілідологічного товариства в 1900 р., яке він очолював до кінця життя. Томашевський був прихильником вищої медичної освіти для жінок. Саме він організував, а потім і очолив медичне відділення при Вищих жіночих курсах у Києві (1906–1916 рр.), на базі якого в 1916 р. був створений Жіночий медичний інститут.

Праці вченого присвячені, зрозуміло, медичній тематиці. Це зокрема: «Rhinitis interstitialis chronica syphilitica», «Об употреблении трихлорофенола в сифилитической практике», «О применении электрокатализа при некоторых формах венерических и сифилитических заболеваний» та ін.

Був гласним Київської міської думи, членом ради при міській Олександрівській лікарні.

дрівській лікарні, членом правління Товариства надання допомоги хворим дітям в Києві. Нагороджений 7-ма орденами.

Помер 7 березня 1916 р., похований на цвинтарі біля Аскольдової могили (могила не збереглася).

Дата і місце формування фонду: друга половина XIX – початок XX ст., Санкт-Петербург, Київ.

Історична довідка про фонд: Сформувалася особова книгозбірня С. П. Томашевського внаслідок дарів та купівлі книжок, брошур та журналів. Їхня тематика відповідала науковим інтересам вченого, особливо патологічній анатомії сифілісу. Завдяки старанням фондозасновника його особова бібліотека стала на початку XX ст. однією з найкращих з питань дерматології та венерології. Бібліотекою часто користувалися студенти медичного факультету. Після смерті Сергія Петровича бібліотека перейшла в дар медичному факультету Київського університету св. Володимира, а в середині 20-х років XX ст. до Всенародної бібліотеки України. В радянські часи особова бібліотека була розпорошена: більшість книжок потрапила до резервних книгосховищ, частина видань – до основного фонду, журнали та продовжувані видання увійшли до штучно сформованого фонду «Періодичні видання до 1917 року» відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ. На початку 2000-х років з виявлених у обмінно-резервному фонді НБУВ примірників у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій проведена часткова реконструкція бібліотеки вченого-медика.

Характеристика історико-культурного фонду: В бібліотеці С. П. Томашевського переважали іноземні книги та журнали з медицини, зокрема, такі авторитетні періодичні та продовжувані іноземні видання, як: «Allgemeine Medizinische Zentral-Zeitung» (Berlin); «Annales des Maladies de la Peau Et de la Syphilis» (Paris); «Archiv für Dermatologie und Syphilis» (Berlin); «Berliner Klinische Wochenschrift» (Berlin); «Bulletin de la société française de dermatologie et syphiligraphie» (Paris); «Dermatologische Zeitschrift» (Berlin); «Münchener Medicinische Wochenschrift» (München); «Journal des maladies cutanées et syphilitiques» (Paris); «Internationales Centralblatt für die Physiologie und Pathologie der Harn- und Sexual Organe» (Leipzig); «Mitteilungen aus der Geburtshilflich-Gynäkologische Klinik» (Tübingen); «Monatshefte für praktische Dermatologie» (Hamburg und Leipzig); «Schmidt's Jahrbücher der in – und ausländischen gesammten Medizin» (Leipzig); «Zentralblatt für die medizinischen Wissenschaften» (Berlin); «Vierteljahrsschrift für Dermatologie und Syphilis» (Wien); «Revue mensuelle de médecine et de chirurgie» (Paris); «Verzeichnis des medicinischen Bécher-lagers der A. Moser'schen Buch- und Antiquariatshandlung in Tübingen» (Tübingen); «Военно-медицинский журнал, издаваемый главным

медицинским управлением военного министерства», «Журнал медицинской химии и органотерапии» (Санкт-Петербург).

Особова бібліотека С. П. Томашевського містить також монографії з медицини, матеріали наукових конференцій тощо. Серед книжок заслуговують на увагу праці видатного французького лікаря-хірурга, анатома та педагога Жана Сулема Амюсса «Relation de la maladie de Broussais, suivie de quelques réflexions pratiques sur les obstructions du rectum» (Paris, 1839); французького лікаря-теоретика, автора першої книги про венеричні хвороби Жана Аструка «Traité des maladies vénériennes» (3 vol., Paris, 1743); німецького хірурга, одного з піонерів асептики Фрідріха Августа фон Есмарха «Die elephantiasischen Formen; eine umfassende Darstellung der angeborenen und erworbenen Elephantiasis sowie aller verwandten Leiden» (Hamburg, 1885). Окрасою фонду є книга французького вченого-хіміка, професора і доктора медицини Луї Фігюєра (1819–1894) «L'année scientifique et industrielle» (Paris, 1864) та наукове дослідження шотландського лікаря, першого професора медицини в Единбурзькому університеті Френсіса Хоума «Principes de medecine» (Paris, 1772).

Також у бібліотеці є один з небагатьох філософських творів французького абата Етьєна Бонно де Кондильяка, молодшого брата відомого історика та теоретика права абата Мабле, «Essai sur l'origine des connaissances humaines» (Amsterdam, 1746); роботи одного з найбільш популярних та скандальних французьких письменників кінця XVIII ст. Ніколя Ретифа де ла Бретонна (Restif de La Bretonne) «Les nuits de Paris, Ou le spectateur nocturne» (Londres, 1788), «La semaine nocturne: Sept nuits de Paris» (Paris, 1790); праця угорського лікаря-дерматолога Морица Капоші «Handatlas der Hautkrankheiten: für Studierende und Ärzte» (Wien-Leipzig, 1898); підручник з історії медицини видатного німецького історика, автора класичних досліджень з історії епідемій Генріха Гезера «Lehrbuch der Geschichte der Medicin und der epidemischen Krankheiten» (Jena, 1881) (це видання користувалося неабияким попитом у Російській імперії).

Привертає увагу праця російського хіміка, фармацевта, педагога, видавця та редактора періодичного видання «Журнал медицинской химии и фармации» Олександра Васильовича Пеля «Die physiologisch-chemischen Grundlagen der Spermintheorie nebst klinischem Material zur therapeutischen Verwendung des Sperminum-Poehl: übersetzer aus dem Russischen» (St.-Petersburg, 1898), дослідження австрійського лікаря, історика медицини Йоганна Карла Прокоша «Nachtrag zum dritten Protest gegen Professor Isidor Neumann's Geschichtsschreiberei über Syphilis» (Bonn, 1896). У зібранні Томашевського зберігається книга автора першого підручника з хвороб шкіри австрійського венеролога Ернста Людвіга Швіммера «Das Ichthyol in seiner therapeutischen

Verwendung bei einzelnen Haut – und anderen Affectionen» (Wien), робота чеського вченого, лікаря-дерматолога Кароля Шадека «Przyczynek do kazuistyki osutki bromowej» (Krakow, 1888), праця австрійського лікаря-дерматолога Зигмунда Лустгартена «Die Syphilisbacillen» (Wien, 1885); французького дерматолога, члена Французької медичної академії, автора підручників та практикумів з дерматології, сифілідології та загальної патології Аллопо Франсуа Анрі «Sur un traitement abortif de la Syphilis» (Paris, 1910); робота німецького патологоанатома Карда Йозефа Еберта «Die männlichen Geschlechtsorgane» (Jena, 1904); спільна книга німецького медика та природознавця Людвіга Фридриха фон Фрорипа та Самуеля Купера «Neuestes Handbuch der Chirurgie in alphabetischer Ordnung: nach der dritten und vierten englischen Original-Ausgabe übersetzt. Vorrede und Register enthaltend» (Weimar, 1819); книга ірландського вченого Абрахама Колза «Praktische Beobachtungen über die venerische Krankheit und über den Gebrauch des Quecksilbers» (Hamburg, 1839); праця австрійського лікаря-дерматолога Ісідора Неймана «Zur Kenntniss der Lymphgefäße der Haut des Menschen und der Säugethiere» (Wien, 1873); спільна робота одного з головних дослідників з дерматології в німецьких землях Фердинанда фон Гебра та Моріца Капоші «Lehrbuch der Hautkrankheiten» (Stuttgart, 1876); книга Яніса Рубертса, відомого латвійського офтальмолога, «Zur Kenntnis der intraskleralen Zysten» (Stuttgart, 1910); робота німецького терапевта, видатного спеціаліста свого часу з нервових хвороб, директора медичної клініки в Ерлангені, Адольфа Куссмауля «Untersuchungen über den constitutionellen Mercurialismus und sein Verhältniss zur constitutionellen Syphilis» (Würzburg, 1861); книга видатного хірурга XIX ст., одного з видавців й донині існуючого журналу «Архив клинической хирургии» Бернгардта Рудольфа Конрада фон Лангенбека «Chirurgische Beobachtungen aus Dem Kriege» (Berlin, 1874); робота німецького ботаніка і лікаря, дослідника історії медицини Курта Поликарпа Йоахима Шпренгеля «Versuch einer pragmatischen Geschichte der Arzneikunde» (Halle, 1828); праця німецького лікаря Луї Вальденбурга «Die Tuberkulose, die Lungenschwindsucht und Scrofulose» (Berlin, 1869); робота німецько-англійського лікаря Юлія Альтхауса «Treatment of Syphilis of the Nervous System / Read before the International Medical Congress at Berlin» (London, 1890); книга історика медицини Августа Хірша «Handbuch der historisch-geographischen Pathologie» (Stuttgart, 1860); праця австрійського лікаря-педіатра Карла Гохзінгера «Studien über die hereditäre Syphilis» (Wien, 1898); робота німецького патологоанатома, історика медицини та викладача Генріха Гезера «Lehrbuch der Geschichte der Medizin und der epidemischen Krankheiten» (Jena, 188?); книга лікаря короля Людовика XV Джозефа Пауліна «Des maladies occasionnées par les prompts et fréquentes variations de l'air, considéré comme atmosphère terrestre; avec l'explication mécanique

de leurs principaux symptômes, & la méthode...» (Paris, 1752); книги німецького вченого, професора медицини Єнського університету Кристіана Готфрида Грюнера «Aphrodisiacus, sive de Lue venerea, in duas partes divisus, quarum altera continet ejus vestigia in veterum auctorum monumentis obvia, altera quos Aloysius Luisinus temere omisit scriptores et medicos historicos ordine chronologico digestos» (Ienae, 1789); «Nosologia historica ex monumentis medii aevi lecta animadversionibus historicis ac medicis illustrata...» (Iéna, 1795) та ін.

В особовій бібліотеці С. П. Томашевського також зберігаються матеріали наукових конференцій, зокрема: «Comptes-rendus du XII Congrès international de médecine. Moscou 7(19)–14(26) Août 1897 / Publiés par le Comité exécutif sous la redaction du secrétaire general W. Roth» (Moscou, 1899); «XXI veterum et clarorum medicorum Graecorum varia opuscula. Primo nunc impensis Anastasii, Nicolai, Zoes et Michaelis, fratrum Zosimadarum, nobilissimorum Ioanninorum, de litteris Graecis intra et extra patriam suam optime meritorum ex Oribasii codice Mosquensi Graece edidit» (Mosquae, 1808).

Значну частину документів з особової бібліотеки С. П. Томашевського складають відбитки статей з відомих медичних видань, насамперед «Medicinae novitates», «Medizinischer Anzeiger» та ін.

Російськомовні видання бібліотеки представлені книгою видатного російського фізіолога, вченого-енциклопедиста, психолога, патолога, анатома, гістолога, токсиколога, культуролога, антрополога, фізико-хіміка Івана Михайловича Сеченова «Записки физиологии, составленные по лекции профессора И. М. Сеченова. Т. 1: Кровь и кровообращение» (Киев, 1872); роботами Бамбергера Г. «Болезни пищеварительных органов» (Санкт-Петербург, 1858) та Лорана А. «О притворном умопомешательстве: практическое руководство для врачей-экспертов, судей и юристов» (Санкт-Петербург, 1869), російськомовним перекладом книги французького психіатра Жака-Жозефа-Валентена Маньяна «Об алкоголизме. Различные формы алкогольного делирия и его лечение / пер. П. Н. Дмитриева» (Санкт-Петербург, 1877); книгою Лозинського Е. П. «Мысли о современном состоянии высшей школы» (Киев, 1909).

Довідники, енциклопедії, словники з лікарської справи у фонді особової бібліотеки С. П. Томашевського репрезентовані такими виданнями: «Handbuch der speciellen Pathologie und Therapie / Herausgegeben von H. v. Ziemssen» (Leipzig, 1883); «Dictionnaire portatif de santé...» (Paris, S. a); Magaziner, M. J. «Lexicon medicum castrense» (Varsoviae [Warsaw], 1836).

Хронологічні межі видань: 1794–1904 рр.

Кількісний склад фонду: на 01.01.2020 р. у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій 374 од. зб. Колекція відкрита для поповнення.

Мови видань: латинська, німецька, польська, російська, французька.

Зовнішні ознаки: Екслібрис у вигляді печатки синього кольору з написом «Изъ библиотеки Сергея Петровича Томашевского».

Науково-довідковий апарат колекції:

Електронний каталог (див.: <http://nbuv.gov.ua/node/554>, відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, «Особова бібліотека С. П. Томашевського»).

Зарубежные периодические издания в фондах ЦНБ и библиотек научных учреждений АН УССР (1976–1980 гг.): сводный каталог. Т. 1–6 / Л. И. Гольденберг (отв. ред.); Академия наук Украинской ССР. Центральная научная библиотека. Киев, 1980–1983.

Використані джерела і література

Бородій М. К. Томашевський С. П. // Українська радянська енциклопедія. Вид. друге. Т. 11. Кн. 1: Стодола – Фітогеографія. Київ, 1984. С. 297.

Коляденко Е. В. Страницы истории. Сергей Петрович Томашевский // Український журнал дерматології, венерології, косметології. Київ, 2011. № 2. С. 114–117.

Мяскова Т. Є. Особова бібліотека С. П. Томашевського: історико-книгознавча характеристика книгозбірні (за матеріалами фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) // Рукописна та книжкова спадщина України. 2014. Вип. 18. С. 233–241.

Мяскова Т. Е. Личные собрания, подаренные библиотеке имп. Университета Св. Владимира в Киеве (конец XIX – начало XX века // Книга – источник культуры: проблемы и методы исследования: материалы Междунар. науч. конф. (Минск, 25–27 нояб. 2008 г.) / Междунар. ассоц. акад. наук [и др.]; ред. кол.: Авгуль Л.А. [и др.]; М.: Минск. 2008. С. 212–216.

Тетяна Мяскова

Бібліотека професора І. О. Сікорського

Фондозасновник: Сікорський Іван Олексійович (1842–1919) – психіатр, психолог, професор Київського університету св. Володимира, громадський діяч, почесний член Київської духовної академії.

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Іван Олексійович Сікорський народився 26 травня (7 червня) 1842 р. у с. Антонів Сквирського повіту Київської губернії у родині священника. Закінчив Києво-Софійське духовне училище та Київську духовну семінарію, у 1862 р. екстерном закінчив першу київську гімназію і вступив на природничий факультет Київського

університету св. Володимира, 1863 р. перевівся на медичний факультет, який закінчив із відзнакою в 1869 р. У 1872 р. захистив дисертацію «Про лімфатичні судини легенів». З 1873 р. працював у Санкт-Петербурзі приват-доцентом у клініці душевних хвороб при Військовій медико-хірургічній академії, з 1881 р. – доцент. З 1880 р. – чиновник з особливих доручень при начальнику Головного управління військово-навчальних закладів, поєднував державну службу з роботою в Академії. 1882 р. призначений штатним ординатором у психіатричній лікарні св. Миколая Чудотворця.

У 1879 р. І. О. Сікорського було обрано членом-кореспондентом Бельгійського королівського медичного товариства, у 1882 р. – іноземним членом-кореспондентом Паризького товариства громадської медицини та професійної гігієни. Він також стає членом Товариства психіатрів і Товариства російських лікарів (Санкт-Петербург). 1885 р. виступав у Женеві на Міжнародному з'їзді з доповіддю «Про дітей, важких у вихованні».

1885 р. повернувся до Києва, де займав посаду екстраординарного, а згодом ординарного професора кафедри душевних і нервових захворювань Київського університету св. Володимира. Публікувався у різних журналах; засновник, редактор журналу «Вопросы нервно-психической медицины и психологи» (1896–1905). У 1889 р. видав монографію «Озаикании», переведену й видану також німецькою мовою, що зробила його широко відомим спеціалістом. Упродовж 1903–1918 рр. очолював кафедру психіатрії медичного факультету при Київському університеті св. Володимира. Разом зі своїми доньками Ольгою й Оленою у 1904 р. заснував у Києві Лікарсько-педагогічний

інститут для розумово-відсталих і нервових дітей, який проіснував до 1914 р. Як один із основоположників дитячої психології і дитячої психопатології заснував ще два інститути: Фребелівський жіночий педагогічний інститут (1908) та перший у світі Інститут дитячої психопатології (1912). У 1910 р. отримав звання заслуженого професора. З 1911 р. 69-річний науковець припинив читати лекції в університеті, але продовжував активно займатися науковою роботою.

Наукова спадщина вченого відзначається різноплановістю. Він автор понад 100 наукових праць із загальної психології, патологічної анатомії, фізіології, медицини (психіатрії, неврології), гігієни, дефектології, педагогіки (теорії виховання й дидактики), психології.

У різні роки І. О. Сікорський був директором Київського попечительського комітету по тюрмах; головою Південно-Західного товариства тверезості, Київського товариства покровительства особам, що відбули покарання, та безпритульним дітям, допомоги («вспомоществования») студентам при Київському університеті св. Володимира; членом правління Київського товариства боротьби з дитячою смертністю, Фребелівського товариства сприяння справі виховання, Товариства швидкої медичної допомоги в Києві; консультантом при лікарні імені С. Л. Ліхарьової.

І. О. Сікорський дотримувався російських шовіністичних, монархічних, антисемітських поглядів, прихильник концепції «єдиної російської нації»; був почесним членом Київського клубу російських націоналістів. Розглядав ідею націоналізму з біологічної точки зору. Серед його головних теоретичних праць на цю тему – «Русские и украинцы: катехизис националиста», де він аналізував основні психологічні риси, притаманні обома народам. У роботі «О психологических основах национализма» він спробував аналізувати націоналізм як психічне явище й сформував власну систему уявлень щодо різних національностей на основі успадкованих ними расово-біологічних розбіжностей.

І. О. Сікорський був моделлю для художника В. М. Васнецова для зображення Іоанна Златоуста в алтарі Володимирського собору. Помер 1 (14 за новим стилем) лютого 1919 р., похований на Байковому цвинтарі в Києві. Його син Ігор Сікорський (1889–1972), видатний авіаконструктор, емігрував у 1918 р. до США.

Дата і місце формування фонду: друга половина ХІХ – початок ХХ ст., Київ, Санкт-Петербург.

Історична довідка про фонд:

І. О. Сікорський упродовж життя зібрав значну приватну бібліотеку наукової, художньої, довідкової літератури. У 1895 р. було опубліковано

«Систематический каталог частной библиотеки, принадлежащей профессору Университета св. Владимира Ивану Алексеевичу Сикорскому», до якого ввійшли 3754 томи (4541 назва). Пізніше бібліотека систематично поповнювалася, неодноразово власник доповнював рукописними вставками свій примірник каталогу. Наприкінці свого життя планував передати її до університетської бібліотеки і, ймовірно, частину передав. Так, у I розділі фонду «Відділи» університетської бібліотеки зберігаються довідкові видання з його зібрання. У січні 1919 р. Тимчасовий комітет зі створення Всенародної бібліотеки України (ВБУ) за ініціативою В. І. Вернадського прийняв рішення про придбання книгозбірні І. О. Сікорського для ВБУ. Переговори про купівлю бібліотеки велися з його дочками, уклалися договори. Остаточно зібрання перейшло у власність ВБУ лише в 1927 р. Частина книжок на цей час вже була втрачена, багато примірників передано до інших наукових закладів, подаровано колегам, друзям, студентам університету. Зараз бібліотека зберігається серед історичних зібрань у НБУВ (просп. Голосіївський, 3).

Характеристика історико-культурного фонду:

Профіль колекційного зібрання – книги медичного змісту (анатомія, нервові хвороби, фізіологія, загальна патологія), видання з психології, природознавства, загальної статистики, філософії, філології, художньої література. Є й раритетні видання з історії медицини, з-поміж яких три інкунабули (зараз у відділі стародруків та рідкісних видань). Значну частину бібліотеки І. О. Сікорського становлять галузеві вітчизняні й зарубіжні періодичні видання з медицини та споріднених галузей. Періодика з неврології виділена в окремий розділ. Велика кількість багатотомних видань. Сучасна розстановка книжок відповідає основним розділам власної класифікаційної схеми Сікорського з основними 15 розділами та 39 підрозділами: I. Історія медицини. Медична класична література до XVIII ст. включно; II. Філософія; III. Психологія; IV. Педагогічний відділ; V. Анатомія, фізіологія та загальна патологія нервової системи; VI. Нервові хвороби; VII. Психіатрія; VIII. Періодичні видання з неврології; IX. Книги й періодичні видання з неврології загального медичного змісту; X. Лексикони. Граматики; XI. Природознавство; XII. Статистика; XIII. Бібліографія. Каталоги. Довідкові видання; XIV. Книги літературного змісту; XV. Художні видання. Проте X і XV розділи у фонді НБУВ відсутні.

До першого розділу належать найбільш давні й раритетні видання, зокрема праці Гіпократ (1557 року видання); Галена (1643); Pauli Aeginetae. (1534); Авіцени (1556); Ієроніма Меркуліалі (1619); Міхаеля Ельтмюллера (1700); Ф. Хоффмана (1748), Г. Бухана «Полный и всеобщий домашний лечебник». Т. I–V (1791); С. Ковнера «История медицины» (1878);

Д. К. Родзаєвського «Гомеопатия как медико-философская система в ее прошлом и настоящем» (1891); І. Я. Пленка «Начальные основания повивального искусства». Ч. 1 (1796); І. О. Сікорського «Сборник научно-литературных статей». Кн. 1–5 (1900), «О книге В. Вересаева «Записки врача» (1902); В. І. Разумовського «Медицина и хирургия в XIX ст.» (1902). Більшість видань з цього розділу надруковані латинською мовою. Значна частина видань XVI–XVIII ст. – великого формату, в шкіряних оправах.

Другий розділ колекційного зібрання поділяється на три підрозділи: філософія, філософія природознавства, антропологія.

До підрозділу «Філософія» належать видання з питань історії філософії, розвитку культури й науки, релігії та мистецтва: Д. Г. Льюис. «История философии от начала ее в Греции до настоящих времен» (1861); Дж. Ст. Милль. «О подчинении женщины» (1869); Э. Тейлор. «Первобытная культура. Исследования развития мифологии, философии, религии, искусства и обычаев». Т. I–II (1876); Платон. «Сочинения, переведенные с греческого и объясненные профессором Карповым» (1879); Э. Эггер. «История книги от ее появления до наших дней» (1882); В. Вундт. «Этика. Исследование фактов и законов нравственной жизни». Т. I–III (1888); П. Лашкарев. «Право церковное в его основах, видах и источниках» (1886); А. Н. Бернштейн. «Мир звуков, как объект восприятия и мыслей» (Б. р.); А. И. Введенский. «Логика, как часть теории познания» (1912); П. К. Энгельмейер. «Теория творчества» (1910).

Праці з еволюції та натуралізму, основ біології й фізіології, питань матерії та матеріального, створення людини, її фізичного та духовного розвитку зібрані у підрозділі «Філософія природознавства». Це такі видання: К. А. Циттель. «Первобытный мир» (1873); Ч. Дарвин. «Происхождение видов» (1868); Ч. Дарвин. «Происхождение человека и подбор по отношению к полу». Т. I–II. (1872); В. Томсон. «Строение материи» (1895); В. Освальд. «Философия природы» (1903); Э. Геккель. «Мировые загадки» (1906); Ж. Беккерель. «Эволюция материи и миров» (1912); Е. И. Игнатъев. «Законы природы» (1916); Н. В. Краинский. «Душа и вселенная» (1911); Г. М. Иосифов. «О размножении и половом влечении человека с точки зрения эволюции» (1910) та ін.

Третій підрозділ другого розділу присвячений антропології. Серед видань цього підрозділу виокремимо такі: Ч. Ляйелль. «Геологические доказательства древности человека с некоторыми замечаниями о теории происхождения видов» (1890); О. Пешель. «Народоведение» (1891); «Этнографическое обозрение» (1891); И. Деникер. «Человеческие расы» (1902). Тему розкривають спеціальні журнали, видані російською (наприклад, «Русский антропологический журнал», «Этнографическое обозрение») та французькою мовою («Revue

de l'école d'anthropologie de Paris»; «Revue mensuelle de l'école d'anthropologie de Paris») та інші.

Документи з психології, порівняльної психології, спиритизму, біографії великих людей зібрані в *третьому розділі* колекційного зібрання. До підрозділу «Психологія» належать праці: Ч. Дарвін. «О выражении ощущений у человека» (1872); И. Сеченов. «Элементы мысли» (1878); «Рефлексы человеческого мозга» (1866); В. М. Бехтерев. «Сознание и его границы» (1888); А. И. Смирнов. «Эстетика, как наука о прекрасном в природе и искусстве» (1894). Заслужують на увагу видання з порівняльної психології: М. Перти. «Психическая жизнь животных» (1866); Г. Корус. «Сравнительная психология или история развития души на различных ступенях животного мира» (1861); Дж. Роменс. «Ум животных» (1888); В. Вагнер. «Психология животных» (1902).

Підрозділ «Біографії великих людей» налічує майже 90 видань, серед яких: Г. Жоли. Психология великих людей (1881); Историческая портретная галерея. Отд. 1–4 (Б. р.); Жития святых на месяц январь-ноябрь (1858); О. Миллер. Материалы для жизнеописания Ф. М. Достоевского; А. Шопенгауэр. Очерки его жизни и учения (1882); И. В. Бертенсон. Николай Иванович Пирогов (1881); В. В. Огарков. Кольцов А. В. Его жизнь и литературная деятельность (1891).

Неабиякий інтерес науковець виявляв до питань спиритизму, про що свідчить наявність у його колекції близько 40 видань із цієї тематики, переважно німецькою та французькою мовами. Серед них декілька книжок російською мовою: В. Ф. Чит. «Спиритизм и помешательство» (Б. р.); переклад з французької твору Г. Дюрвіля «Экспериментальное исследование магнетизма. Магнетическая физика» (1913).

Четвертий розділ колекційного зібрання складається з чотирьох підрозділів – виховання і освіта, школа та шкільна гігієна, довідкова частина та дитячі книги, виховання хворих і нервових дітей.

Питанням педагогіки, як вже зазначалося, дослідник приділяв особливу увагу, про що свідчить велика кількість представлених у підрозділі «Виховання і освіта» його праць: И. А. Сикорский. «Воспитание в возрасте первого детства» (1884); «Педагогическая психология» (1907) та ін. Серед видань цього підрозділу можна виокремити також твори О. І. Скребницького «Воспитание и образование слепых и их призвание на Западе» (1903); А. І. Смирнова «О воспитании характера» (1902); М. К. Маккавейського «Воспитание у древних евреев» (1903). Із періодичних видань тут наявні журнали «Вестник воспитания» за 1890–1899 рр.; «Педагогическая мысль» за 1904–1905 рр.; «Ежегодник экспериментальной педагогики» за 1910–1911 рр. У підрозділі «Школа та шкільна гігієна» представлені книги

В. Фармаковського «Школьная диететика. Учение о сбережении здоровья детей, посещающих школу» (1879); К. Г. Шильдбаха «Детская гимнастика» (1880); М. І. Гошкевича «Основы гигиены школьного ручного труда» (1905); М. О. Оболонського «О значении физических упражнений в школе» (1911) та ін.

Документи довідкового характеру, каталоги, розпорядження-циркуляри, звіти, методичні вказівки сконцентровані в підрозділі «Довідкова частина. Дитячі книги».

У зібранні Сікорського окремих підрозділ присвячено питанням виховання педагогічно занедбаних («испорченных») і хворих дітей. Цікавими й завжди актуальними є праці О. Богдановського «Молодые преступники. Вопросы уголовного права и уголовной политики» (1871); Ф. Шольца «Недостатки в характере ребенка или вторая золотая книжка» (1893); Є. Альбіцького «Исправительно-воспитательные заведения для несовершеннолетних преступников и детей, брошенных в связи с законодательством о принудительном воспитании» (1893); «Вопросы педагогической патологии в семье и школе» (1912). Цей підрозділ колекції містить також багато звітів товариств, колоній, притулків.

П'ятий розділ, присвячений питанням вивчення нервової системи людини, поділяється на три підрозділи. Серед праць із загальних нервових захворювань можна виокремити такі: Д. Зернов. «Руководство анатомии нервной системы человека (неврология)» (1883); В. Бехтерев. «Проводящие пути мозга» (1893); Э. Флятау. «Атлас мозга человека. Поверхность, разрезы и ход волокон» (1894); «О строении нашей нервной системы» (1894); А. Леонтович. «Новые данные о каждом чувстве» (1900).

У другому підрозділі – «Фізіологія нервової системи» – заслуговують на увагу праці І. Сеченова «Физиология органов чувств» (1867); Б. С. Грейденберга «Нервная система в здоровом и больном организме» (1889); Д. Блекка «Мозговая работа и переутомление» (1894); С. Чирьєва «Общая мышечная и нервная физиология» (1902); С. Д. Владичка «Влияние табачного дыма на нервную систему и организм вообще, с обращением внимания на профилактику и терапию острого и хронического отравления» (1909).

Публікації із загальної патології нервової системи зосереджені у третьому підрозділі. Окремотут слід відзначити видання Бірха Гірфшельда «Руководство к патологической анатомии» (1878); А. Фурньє «Сифилис и брак» (1882); О. О. Мочутковського «Об истерических формах гипноза» (1888); А. А. Токарського «О насильственных внушениях» (1896); О. Фаворського «Материалы к вопросу о патолого-анатомическом изменении спинного мозга при сдавливании его» (1901).

Шостий розділ колекційного зібрання присвячений захворюванням нервової системи. Цей розділ, як і попередній, поділяється на три підрозділи: загальні нервові захворювання, електротерапія, захворювання мовлення.

До першого підрозділу віднесено такі видання: М. Г. Ромберг. «Руководство к изучению нервных болезней». Т. 1, ч. 1–2 (1860); А. А. Корнилов. «Методика и план исследования болезней нервной системы» (1883); «Лекции современных немецких клиницистов» (1885); В. М. Бехтерев. «Нервные болезни в отдельных наблюдениях». Вып. 1 (1894); П. И. Ковалевский. «Мигрень и ее лечение» (1898); Н. В. Краинский. «Порча, кликуши и бесноватые, как явление русской народной жизни» (1900); Л. О. Даркшевич. «Курс нервных болезней». Т. I (1904); М. Лапинский. «О травматических заболеваниях нервной системы в несчастных случаях» (1909).

У другому підрозділі зосереджені видання, в яких висвітлюються питання електротерапії: М. Розенталь. «Электротерапия. Основания и применение ее к медицине» (1867); Г. Цимссен. «Электричество в медицине» (1881); Н. И. Корошнев. «Основы электродиагностики и электротерапии» (1901); Т. Кон. «Руководство по электродиагностике и электротерапии для врачей и студентов» (1908).

У підрозділі «За захворювання мовлення» зібрані праці, присвячені не лише мовним дефектам, а й проблемам лінгвістики, розвитку мов різних народів та їхнім порівняльним характеристикам. Це, зокрема, дослідження Д. Лавриненка «Грамматический и психологический анализ произведений Г. Гейне» (1866); О. Путяти «К теории индо-европейского вокализма» (1881); А. Овелака «Лингвистика» (1881); К. Ю. Ернста «Заикание. Его причины и лечение» (1889); А. Куссмауля «Расстройство речи. Опыт патологии речи» (1879); Ф. Міклоница «Сравнительная морфология славянских языков» (1886); «Руководство к первоначальному обучению глухонемых детей по звуковому способу» (1889).

У *сьомому розділі* приватного зібрання І. О. Сікорського зібрано значний масив праць із психіатрії та психічних захворювань, зокрема багато звітів про діяльність психіатричних лікарень та колоній. Розділ поділяється на сім підрозділів, з-поміж яких: психіатрія, алкоголізм та наркоманія, ідіотизм, самогубство, злочини та судова психологія. Цю тематику репрезентують такі книги: Ф. Пинель, А. Матей. «О душевных болезнях» (1829); Н. М. Попов. «Сновидения и помешательство» (1890); А. И. Ющенко. «Юношеский прогрессивный паралич» (1895); Р. Буркарт. «Хроническое отравление морфием и лечение посредством постепенного отнятия морфия» (1882); И. Розенталь. «Пиво и водка и их значение для народного здоровья» (1883); И. М. Догель. «Табак, как прихоть и несчастье человека» (1885); Н. М. Попов. «К патологической анатомии идиотизма» (1891); Д. Дриль. «Малолетние

преступники» (1884); М. П. Чубинский. «Очерки уголовной политики» (1905); А. Ф. Кони. «Из воспоминаний и заметок судьи» (Б. р.).

У процесі перевірки колекційного зібрання у сьомому розділі було виявлено невідповідність назв підрозділів їхньому змістовому наповненню. Так, у підрозділі «Психопатична література» наявні документи, присвячені нервово-психічній гігієні, і навпаки – у підрозділі «Нервово-психічна гігієна» представлені документи з питань психопатології. Серед них: П. Мантегацца «Счастье и труд» (пер. с итал.) (1889); Я. А. Анфимов «Периодическая усталость (ленность, апатия) и периодические психозы» (1899); И. И. Сераковский «Несчастье. Тайны. Диво. Безумие» (1874); В. Рафальский «Заграничные скитания больного» (1886); П. Леднев «Кристаллы духа и отношение духа и материи» (Б. р.).

Одним з найбільших розділів приватного зібрання І. О. Сікорського є *восьмий розділ*, де зберігаються періодичні видання. Цей розділ є монолітним і не поділяється на підрозділи. Значну його частину становлять журнали із загальної медицини, а також спеціальні галузеві вітчизняні й зарубіжні періодичні видання. Серед них такі: «Psychiatrisches Centralblatt», «Neurologisches Centralblatt», «Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten», «Nouvelle iconographie de la salpêtrière», «Deutsche Zeitschrift für Nervenheilkunde», «The journal of mental science», «Archivos de Criminologia, medicina legal y Psiquiatria», «Вестник клинической и судебной психиатрии и невропатологии», «Неврологический вестник», «Отчет о заседаниях общества невропатологов и психиатров», «Обозрение психиатрии, неврологии и экспериментальной психологии», «Вопросы нервно-психической медицины», «Вестник душевных болезней», «Современная психиатрия».

Дев'ятий розділ налічує сім підрозділів та присвячений питанням анатомії, фізіології, загальної патології, фармакології, гігієни, спеціальної патології, терапії. У ньому також наявні періодичні видання загально-медичного змісту.

Серед видань з анатомії – твори Ф. П. Ландцера «Курс нормальной анатомии человека» (Б. р.); О. Ю. Голубева «Гистология» (Б. р.); Е. Клебса «Руководство к патологической анатомии человека» (1875); П. Ф. Лесгафта «О соединении костей между собою» (1882).

З питань фізіології привертають увагу фундаментальні праці Ф. К. Дондерса «Физиология человека» (1860); В. Конє «Учебник физиологической химии» (1866); «Руководство к физиологии / изд. проф. Л. Германом» (1885).

Підрозділ загальної патології представлений працями М. Руднева «Руководство к изучению патологии» (1873); О. Д. Павловського «Бактериологические исследования» (Б. р.); С. М. Лукьянова «Основания общей патологии сосудистой системы» (1893); Л. С. Циковського «Микроорганизмы» (1882).

У підрозділі «Фармакологія» можна виокремити праці Ю. Траппа «Фармацевтическая операция и рецептура» (1876); Шмідеберга «Основы фармакологии» (1891); С. В. Філіца «Руководство к прописыванию важнейших лекарств» (1892); Д. П. Косоротова «Учебник токсикологии» (1911).

Також у цьому розділі зберігаються видання з гігієни: В. Гуфеланд. «Искусство продлить человеческую жизнь (макробиотика)» (1853); М. О. Перфильев. «Беседы о здоровье и о болезнях» (1883); И. Скворцов. «Основы гигиологии и гигиены» (1900). Праці О. Каменецького «Краткое наставление о лечении болезней простыми средствами» (1809), С. Боткіна «Курс клиники внутренних болезней» (1867), Д. Веска «Терапевтический альманах» (1893), В. Перміна «О чревосечении» (1896), А. Дебова «Диагностика внутренних и нервных болезней» (1901) знаходяться в підрозділі «Спеціальна патологія і терапія». Серед періодичних видань загальномедичного змісту – російські та іноземні журнали, газети, зокрема «Gazette medicale», «Medicinische Zeitung», «Врач. Еженедельная газета», «Больничная газета Боткина», «Новости терапии», «Современная терапия».

Десятий розділ – «Лексиконы. Граматики» – до фонду НБУВ не надходив.

Наступний *одинадцятий розділ* присвячений загальним питанням із таких галузей знань, як фізика, хімія, зоологія, ботаніка та фотографія. Ці знання, вочевидь, вчений також використовував у своїй науковій діяльності та повсякденному житті. Тут заслуговують на увагу такі праці: А. Гано. «Популярная физика» (1871); Л. Хлыстов. «Природа и человек» (1871); К. Шорлеммер. «Краткий учебник химии углеродистых соединений» (1873); С. Н. Реформатский. «Начальный курс органической химии» (1900); Т. Чийтам. «Элементарная химия» (1910); П. Я. Армашевский. «Публичные лекции по геологии и истории Киева» (1897); А. Пизон. «Человек и животный мир» (1903); Б. Зенгер. «Самоучитель фотографии» (1887); П. Дементьев. «Практическое руководство к новейшей фотографии» (Б. р.).

На два підрозділи поділяється *дванадцятий розділ* колекційного зібрання. Він містить документи загальностатистичного та медико-статистичного характеру. Зокрема, це такі видання: «Сборник сведений по общественной благотворительности» (1880); «Урожай в Европейской России» (1884); Я. Бертильон. «Статистика движения населения во Франции» (1889); «Отчет церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за 1898 г.» (1899); «Статистические данные о разводах и недействительных браках за 1867–1886 гг.» (1893); «Больницы в губерниях и областях Российской Империи по сведениям за 1887 г.»; «Отчет медицинского департамента за 1883 г.» (1886); «С.-Петербургские городские больницы и богадельни в 1884–1885 гг.» (1888); «Протоколы заседаний съезда земских врачей

Бессарабской губернии в Кишиневе в 1887 г.» (1888); «Сведения о ходе заразных болезней в Таврической губернии» (1883).

Тринадцатый розділ колекційного зібрання «Бібліографія. Каталоги. Довідкові книги», який не поділяється на підрозділи, складається з довідкової та бібліографічної літератури. Збирання та зберігання довідкової літератури з різних галузей знання було вкрай важливе для науковця і свідчить про різнобічність його інтересів. Виокремимо такі видання: «Библиографический указатель российской медицинской литературы» (1890–1891); В. Фрейман. «Библиотекарь, спутник по библиографии и библиотековедению» (1890); «Устав врачебный» (Б. р.); «Справочная книга для врачей» (1890); «Российская библиография. Еженедельный выпуск российской печати» (1879); А. Бергольц. «Адресный список врачей и аптек в С.-Петербурге» (1885).

Чотирнадцатый розділ приватного зібрання містить документи літературознавчого та літературно-художнього змісту: Ф. Липке. «Путешествие вокруг света 1826–1829 гг.» (1835); С. Глинка. «Русские анекдоты военные и гражданские» (1822); Н. Любович. «Начало католической реакции и упадок реформации в Польше» (1890); Ф. Гельвальд. «Естественная история племен и народов» (1883); Ю. Энгель. «Очерки по истории музыки: лекции» (1911) та ін.

У цьому розділі колекційного зібрання другий підрозділ «Книги літературного змісту», як і останній, *п'ятнадцатый*, розділ «Художні видання» відсутні у фонді Бібліотеки.

У різних розділах колекційного зібрання представлені й твори самого І. О. Сікорського, зокрема: «Отец Иоанн Ильич Сергиев Кронштадтский и его пребывание в Киеве» (1893); «Психопатическая эпидемия 1892 года в киевской губернии» (1893); «Черты из психологии славян. Речь, произнесенная профессором И. А. Сикорским в торжественном заседании Славянского благотворительного общества 14 мая 1895 года» (1895); «Эпидемические вольные смерти и смертоубийства в Терновских хуторах (близ Тирасполя)» (1897); «Об успехах медицины в деле охранения высших сторон здоровья. Речь, произнесенная проф. Сикорским на торжественном годичном акте университета Св. Владимира 16 января 1898 года» (1898); «Сборник научно-литературных статей по вопросам общественной психологии, воспитания и нервно-психической гигиены в пяти книгах» (1900); «Успехи русского художественного творчества. Альбом двадцатипятилетия товарищества передвижных художественных выставок 1872–1897. XXV. Изд. Фишер (под непосредственным наблюдением комиссии товарищества)» (1900); «Памятная книжка здоровья. Стенные таблицы для чайных, библиотек и народных школ. Издание Юго-Западного общества

трезвости» (1902); «Всеобщая психология с физиогномикой в иллюстрированном изложении» (1904); «Психологические основы воспитания. Речь, произнесенная в торжественном заседании Второго Съезда Отечественных Психиатров в Киеве профессором психиатрии при Университете Св. Владимира И. А. Сикорским» (1905); «Киевский педагогический Фребелевский институт и его задачи» (1907); «Основы теоретической и клинической психиатрии с кратким очерком судебной психологии (иллюстрированное издание с 360 фиг. в тексте)» (1910); «Душа ребенка с кратким описанием души животных и души взрослого человека. С 20-ю рисунками» (1911); «Антропологическая и психологическая генеалогия Пушкина» (1912); «Основы алкогольной политики в России» (1912); «Русские и Украинцы (Глава из этнологического катехизиса). Докладъ в Клубе русских националистов в Киеве 7 февраля 1913 года» (1913); «Психологическая борьба с самоубийством в юные годы» (1913); «Современная всесветная война 1914 года. Причины войны и устранение их» (1914); «Что такое нация и другие формы народной жизни?» (1915); «О лимфатических сосудах печени» (Б. р.).

Хронологічні межі видань: др. пол. XVI – початок XX ст.

Кількісний склад фонду: 12 893 од. зб.

Мови видань: англійська, латинська, російська, французька, німецька.

Зовнішні ознаки колекції: книги з цієї бібліотеки гарно оправлені, більшість із них у шкіряній оправі, частина в оправі з пергаменту, деякі оправы з бавовняних тканин. На кожній книжці є екслібриси: «Бібліотека професора И. А. Сикорскаго. _ Отд. № _____ », чорнилами проставлені № відділу та порядковий номер. Другий екслібрис має вигляд печатки з текстом на ній: «Частная библиотека профессора И. А. Сикорскаго». На окремих документах збереглися написи колишніх власників книжок або автографи авторів видань.

Науково-довідковий апарат колекції:

Систематический каталог частной библиотеки, принадлежащей профессору Университета св. Владимира Ивану Алексеевичу Сикорскому. Киев, 1895. 424 с. Шифр НБУВ: Сікорський І. О. № XIV-57.

Генеральный алфавитный каталог НБУВ. Колекція І. О. Сікорського.

Систематичний каталог окремих зібрань і колекцій основного книгосховища НБУВ. Сікорський І. О.

Топографічний каталог колекції І. О. Сікорського в основному книгосховищі НБУВ.

Використані джерела і література

Биография Сикорского Ивана Алексеевича, доктора медицины, профессора Киевского университета. 1 л. // ІР НБУВ. Ф. VIII. Спр. 3548.

Протоколи засідань Ради Всенародної бібліотеки України // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 1. Арк. 38, 40.

О комплектовании библиотеки для пользования больных при клинике: Письмо 24 апреля 1890 г., Киев, рукой и за подписью И. Сикорского от Клиники нервных болезней университета Св. Владимира – Гамалею Ксенофонту Михайловичу // ІР НБУВ. Ф. 112: Архив «Киевской старины». Спр. 137.

Колесник Е. О. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Киев: Наукова думка, 1988. С. 63–65.

Губко О. Т. Іван Олексійович Сікорський як учений і експерт у справі Бейліса. Київ: Світогляд, 2009. 115 с.

Менжулин В. Й. Другой Сикорский: неудобные страницы истории психиатрии. Киев: Сфера, 2004. 490 с.

Олена Яковенко, Олена Вискірко, Іванна Гуржій

БІБЛОТЕКИ ІНШИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ м. КИЄВА

Бібліотека Колегії Павла Галагана

Фондозасновник: закритий приватний середній навчальний заклад у м. Києві «Колегія Павла Галагана» (1871–1920) та її фундатор, український громадський діяч та меценат Григорій Павлович Галаган (1819–1889).

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Григорій Павлович Галаган походив із старовинного козацько-старшинського роду Галаганів. 1840 р. закінчив юридичний факультет Петербурзького університету. Два роки подорожував Західною Європою, після чого повернувся в рідне село Сокиринці Прилуцького повіту Полтавської губернії (нині Срібнянського району Чернігівської обл.), де у своєму маєтку перейшов на нові форми господарювання і за короткий термін збільшив

їх рентабельність. Працював у Чернігівській палаті державних маєтностей, з 1858 р. – член Чернігівського комітету «Про поліпшення побуту поміщицьких селян». Активно виступав за скасування кріпацтва і повне звільнення селян, входив до «редакційної колегії», яка працювала над підготовкою селянської реформи 1861 р., а згодом за розпорядженням царського уряду впроваджував її у життя; з 1865 р. плідно працював у Полтавському земстві. Підтримував тісні контакти з М. Максимовичем, П. Кулішем, В. Антоновичем, М. Драгомановим. Матеріально допомагав Т. Шевченку, фінансуючи видання його книг. За його фінансової підтримки відкрито також гімназію в Прилуках (1874), ремісничі училища в Ічнянському та Прилуцькому повітах, цілий ряд народних шкіл. Матеріально підтримував журнал «Київська старовина» та інші українські видання. У 1871 р. заснував у рідному селі перше в Україні ощадно-позичкове товариство для боротьби з неврожайми. З 1873 р. очолював Південно-Західний відділ Російського географічного товариства (першу легальну організацію в галузі українознавства), керував проведенням у Києві цим товариством одноденного перепису населення. Вийшов з товариства у 1876 р. на знак протесту проти Емського указу, який забороняв видання й розповсюдження літератури, театральні постановки українською мовою. Був близьким до членів київської громадської організації української інтелігенції «Громада». Автор цінних наукових фольклорних і етнографічних праць,

зокрема «Сборника этнографических материалов, касающихся Малороссии», «Южно-руських пісень з голосами». Один із засновників Київської міської публічної бібліотеки (нині Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого).

Страшним ударом для Григорія Павловича стала смерть від тифу 27 квітня 1869 р. єдиного сина, 16-річного Павла, через що згасла чоловіча лінія роду. Аби увічнити пам'ять про сина, вже 15 травня 1869 р. Г. П. Галаган у листі М. Юзефовичу представив проект створення загальноосвітнього навчального закладу закритого типу для хлопчиків 14–16 років. Відповідна доповідна записка «О намерении пожертвовать капитал для основания общеобразовательного заведения» була передана 4 серпня 1869 р. генерал-губернатором О. Дондуковим-Корсаковим імператору Олександрю II. Г. П. Галаган розробив статут «Колегії Павла Галагана» в Києві, відписав на її утримання великі маєтки в Полтавській і Чернігівській губерніях – 8 тисяч десятин землі, тобто прибуток з них, і ще 5 тисяч десятин на розширення діяльності колегії в майбутньому, доход з яких сягав 250 тис. руб. – дуже значні кошти на той час. У статуті була вказана мета колегії – готування молодих людей для навчання в Київському університеті св. Володимира; приймати належало юнаків з недостатніми матеріальними коштами, різних станів і місцевостей. Статут було затверджено Олександром II 27 березня 1870 р.

1869 р. Г. П. Галаган придбав два будинки з флігелями, всього 5 споруд, по вул. Фундуклеївській (нині Б. Хмельницького) і доручив архітектору О. Шилле перебудувати їх, розширити відповідно до потреб навчального закладу. 1 жовтня 1871 р. Колегія Павла Галагана була урочисто відкрита і передана засновником під покровительство Університету св. Володимира.

Навчальна програма Колегії відповідала курсу чотирьох вищих класів тогочасних класичних гімназій і надавала базовий рівень знань. Розрахована була на проживання та навчання 70 вихованців: 30 стипендіатів Галагана і 40 «своєкоштных». Серед викладачів було багато членів Старої Громади та визначних українських діячів, зокрема А. Степович, П. Житецький, В. Науменко, М. Марковський, М. Мурашко, М. Пимоненко, Є. Трегубов. Колегія виховала значну плеяду визначних учених, юристів, медиків, літераторів, таких як С. Бердяєв, О. Богомолець, М. Драй-Хмара, Г. Костюк, А. Кримський, В. Липський, П. Филипович та ін.

Колегія видавала «Ежегодник» (1896–1916), науковий періодичний збірник «Педагогическая мысль» (1904–1905). Гімназисти випускали власні (неофіційні) журнали – «Колегіатська думка» (російською і українською мовами), в якому було вміщено перші твори А. Кримського і П. Чубинського, «Слово», «Лукоморье» – з віршами, повістями, критичними статтями, театральними рецензіями.

У 1915–1916 рр. Колегію, через загрозу наближення фронту, евакуювали до Кисловодська. В 1917 р. Колегія продовжувала працювати, хоча її прибутки різко скоротилися. Того року в Колегії, вперше в Києві, було запроваджено викладання української мови, літератури, історії. Проте невдовзі вихованці втратили право жити при Колегії: приміщення зайняло військове міністерство Центральної Ради. Заняття проводилися в будинку директора Колегії по вул. Пушкінській, 18. Надалі в будинках колегії послідовно розміщувалися штаб Юрія Коцюбинського, військові органи уряду гетьмана П. Скоропадського, Антанти, Директорії. У лютому 1919 р., відповідно до наказу Народного комісаріату освіти УСРР, який очолював В. П. Затонський, приміщення Колегії Павла Галагана, разом із бібліотекою та всім майном, було передано в розпорядження Тимчасового Комітету ВБУ при УАН. Водночас, з жовтня 1919 р., певний час на території Колегії розміщувалися 3 навчальних заклади – сама Колегія, Комерційне училище та гімназія «Вільна школа».

У 1920 р. Колегія Павла Галагана була закрита відповідно до наказу Наркомосвіти УСРР про ліквідацію гімназій.

Дата та місце формування колекції: 1871–1920 рр., м. Київ.

Історична довідка про фонд:

Бібліотека Колегії Павла Ґалаґана створена одночасно із заснуванням цього навчального закладу. Основою цієї книгозбірні стала бібліотека самого Григорія Павловича Ґалаґана, а також значна книжкова колекція відомого українського історика, етнографа і письменника середини ХІХ ст. Миколи Андрійовича Маркевича (1804–1860). М. А. Маркевич отримав у спадок велику родинну бібліотеку і сам був відомим колекціонером старовинних історичних документів та антикварних книг (стародруків і манускриптів); фундатором створення у родинному маєтку в селі Турівка Прилуцького повіту Полтавської губернії культурного осередку. Його провінційний архів налічував бл. 12 тисяч рукописів різними мовами, основну частину якого через хворобу та фінансову скруту він продав відомому колекціонеру І. Лукашевичу. 1870 р. нащадки останнього продали колекцію Лукашевича та Маркевича Румянцевському музею в Москві. Велика бібліотека М. А. Маркевича, що складалася з 4339 томів (філософські та історичні праці, літературні твори російською та іноземними мовами), була продана його нащадками в 1871 р. родині Ґалаґанів, а ними подарована Колегії Павла Ґалаґана. Туди ж потрапила частина рукописів із колекції М. А. Маркевича, зокрема три томи «Генерального следствия о маестностях 1729–1730 гг.» по Стародубському, Чернігівському і Ніжинському полках.

У подальшому комплектування фондів фундаментальної бібліотеки Колегії Павла Ґалаґана відбувалось відповідно до навчальної програми. Значно сприяла поповненню фондів бібліотеки дружина Г. П. Ґалаґана – Катерина Василівна (у дівоцтві Кочубей). Розстановка фонду мала систематично-порядковий характер. Окрім основної фундаментальної бібліотеки було ще декілька бібліотек: учнівська, підручників та навчальних посібників, нотна. У складі фондів було чимало заборонених цензурою книжок. У 1923 р., після перетворення Колегії на трудову школу ім. І. Франка, згідно з постановою Ради Народних Комісарів УРСР та розпорядженням Народного комісаріату освіти УРСР бібліотеку Колегії Павла Ґалаґана було остаточно приєднано до фондів ВБУ.

Колекційний фонд бібліотеки Колегії Павла Ґалаґана загалом зберіг свою цілісність, проте якась частина фонду за радянських часів потрапила до обмінно-резервного фонду бібліотеки. У 2000–2005 рр. виявлені в цьому фонді примірники з бібліотеки Колегії Павла Ґалаґана повернуто до історичної колекції.

Характеристика історико-культурного фонду:

Тематичний діапазон бібліотеки Колегії Павла Ґалаґана включає цінні джерела з історії України, історично-археографічні описи міст і місцевостей

України, монастирів; літературу з юриспруденції, філософії; книги з історії торгівлі в Україні, статистики, етнографії, зокрема щодо традицій, обрядів, побуту, повір'їв та легенд українського народу; пам'ятки давньої української писемності та народної поезії, збірники фольклорних записів українських історичних дум і пісень; видання російської та західноєвропейської художньої літератури в перекладах та в оригіналах, книги з питань літературознавства тощо.

Увесь фонд бібліотеки Колегії розподілений на 10 відділів відповідно до галузей знань. Традиційно для навчальних закладів першим є довідково-бібліографічний відділ, де зберігалися, зокрема: «Русский энциклопедический словарь: в 16-ти томах / изд. И. Березиным» (Санкт-Петербург, 1873–1879); «Греко-российский словарь / сост. проф. Казанского университета Грацинский» (Москва, 1878); «Толковый словарь живого великорусского языка В. И. Даля». Ч. 2, 4, 5 (Москва, 1865); «Систематический каталог русским книгам, продающимся в книжном магазине Александра Федоровича Базунова / сост. В. И. Межов» (Санкт-Петербург, 1869); «Русский календарь А.С. Суворина на 1875 г.» (Санкт-Петербург, 1875); «Краткий словарь шести славянских языков (русского с церковнославянским, болгарского, сербского, чешского и польского), а также французский и немецкий» (Санкт-Петербург–Москва, б. г); Солярский П. «Опыт библейского словаря собственных имен». Т. 2 (Санкт-Петербург, 1881); «Энциклопедический лексикон». Т. 1–16 (Санкт-Петербург, 1835–1939); «Географический словарь российского государства». Ч. 1–7 (Москва, 1801–1808); «Опыт российской библиографии или полный словарь сочинений и переводов...». Ч. 1–4 (Санкт-Петербург, 1813–1816); «Полный немецко-российский лексикон, из большого граматикально-критического словаря господина Аделунга составленный». Ч. 1–2 (Санкт-Петербург, 1798); «Лексикон городского и сельского хозяйства». Т. XII (Москва, 1839); «Всеобщий памятник достопримечательнейших произведений». Т. 1–12 (Москва, 1820); Passow F. «Handwörterbuch der griechischen Sprache» (Leipzig, 1841); «Dictionnaire bibliographique historique et critique, des livres rares...» (Paris, 1802); «Manuel du libraire et de L'amateur de livres, contenant» (Paris, 1814); «Dictionnaire de la Conversation et la lecture, inventaire» (Paris, 1853).

Другий відділ складають видання з *філософії, педагогіки, психології*: Баталин Н. «Элементарный курс логики» (Москва, 1874); Вирхов Р. «О некоторых вредных влияниях школ на здоровье» (Петербург, 1870); «Философский лексикон» Т. 3 (Киев, 1866); Гогоцкий С. «Введение в историю философии» (Киев, 1871); Гогоцкий С. «Философия XVII и XVIII веков в сравнении с философией XIX века и отношении той и другой к образованию» (Киев, 1878); Гогоцкий С. «Краткое обозрение педагогики или науки

воспитательного образования» (Киев, 1879); Дресслер И. «Основания психологии и логики по Бенеке» (Санкт-Петербург, 1871); Карус К. «Сравнительная психология или история развития души на различных ступенях животного мира» (Москва, 1867); Коменский Я. «Великая дидактика: пер. с лат.» (Москва, 1893); Милль С. «Рассуждение и исследования политические, философские и исторические: в 3-х ч.» (Санкт-Петербург, 1864); Струвэ Г. «Элементарная логика» (Варшава, 1874); Зайцев Н. «Руководство к начальному обучению для учителей народных школ» (Киев, 1869); Лесгафт П. «Руководство по физическому образованию детей школьного возраста» (Санкт-Петербург, 1904); Ницше Ф. «Происхождение трагедии «Об антихристе» (Москва, 1900); Рибо Т. «Психология чувств: в 2-х ч.» (Киев, 1906); Фишер К. «История новой философии» (Санкт-Петербург, 1902); Фишер К. «Шиллинг, его жизнь, сочинение и учение» (Санкт-Петербург, 1905); Паульсен Ф. «Основы этики» (Москва, 1906); Лосский Н. «Сборник элементарных упражнений по логике» (Санкт-Петербург, 1908); «Oeuvres philosophiques et dramatiques de M. Diderot». Т. 1 (Amsterdam, 1772); Helvetius Q. «De l'esprit». Т. 1 (Londres, 1776); Lavater G. «L'Art de connaitre les Hommes par la physionomie» (Paris, 1806); «Essais de Michel Seigneur de Montaigne» (Paris, 1802); Möbius P. «Schopenhauer» (Leipzig, 1904) та ін.

Третій відділ *Богослов'я* представлений такими книгами: Амфітеатров Я. «Беседы об отношении церкви к христианам» (Санкт-Петербург, 1853); Властов Г. «Священная летопись» (Санкт-Петербург, 1875); Геттингер Ф. «Апология христианства» Ч. 1 (Санкт-Петербург, 1873); Гречулевич В. «Подробный сравнительный обзор Четвероевангелия». Ч. 1–2 (Санкт-Петербург, 1859); Рудаков А. «Священная история Ветхого Завета» (Санкт-Петербург, 1868); Рудаков А. «История христианской православной церкви» (Санкт-Петербург, 1867); «Деяния святых апостолов» (Москва, 1876); Образцов П. «История христианской церкви» (Гатчина, 1877); Смирнов П. «О законе Божию и заповедях по руководству православного Катехизиса» (Москва, 1875); Филарет (Гумилевский). «Русские святые, чтимые всею церковью или местно: Опыт описания жизни их» (Чернигов, 1863); Яковлев Ф. «Апостолы. Очерки жизни и учения святого апостола и евангелиста Иоанна Богослова в Евангелии, трёх посланиях и Апокалипсисе» (Москва, 1860); «Священные книги Ветхого Завета в русском переводе» Т. 1–4 (Санкт-Петербург, 1875); Хрисанф (Ретивцев). «Религии древнего мира в их отношении к Христианству» (Санкт-Петербург, 1873); «Творения святого отца нашего Иоанна Златоуста, архиепископа Константинопольского» (Санкт-Петербург, 1897) та ін.

Четвертый відділ – *Правознавство. Суспільні науки*: «Сборник государственных знаний» (Санкт-Петербург, 1875); «Сборник постановлений

по Министерству народного просвещения». Т. 2 (Санкт-Петербург, 1864); «Труды Комиссии высочайше учрежденной для пересмотра системы податей и сборов». Т. 1 (Санкт-Петербург, 1866); Гнейс Р. «История государственных учреждений Англии / пер. с нем. под ред. С. Венгерова» (Москва, 1885); Ковалевский М. «Первобытное право» (Москва, 1886); «Постановления Учредительного комитета в Царстве Польском» (Варшава, 1864–1870); Кукольник В. «Начальные основания Римского гражданского права» (Санкт-Петербург, 1810); «Свод учреждений государственных и губернских» (Санкт-Петербург, 1833); «Свод Уставов благочинства» (Санкт-Петербург, 1833); Токвиль А. «Демократия в Америке» (Москва, 1897); «Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego, parząd, za najaiśniejszego Hospodara Króla jegomości Zygmunta III w Krakowie w roku 1588» (Wilno, 1744); «Corpus Juris civilis...» (Francofurti ad Maenum, 1758) та ін.

Відділ *Філологія* представляють такі видання: Буслаев Ф. «Историческая грамматика русского языка» (Москва, 1875); Ксенофонт. «Сочинения: в пяти выпусках: пер. с греч. Г. А. Янчевецкого». Вып. 5 (Митава, 1880); Греч Н. «Чтение о русском языке» (Санкт-Петербург, 1840); Востоков А. «Русская грамматика» (Санкт-Петербург, 1840); Будилович А. «Общеславянский язык в ряду других общих языков древней и новой Европы». Т. 1 (Варшава, 1892); Westphal R. «Methodische Grammatik der griechischen Sprache» (Jena, 1871); Düntzer H. «Homer's Odyssee. Erklärende Schulausgabe» (Paderborn, 1863); «Xenophontis de Expeditione Cyri expeditione Commentarii» (Lipsiae, 1825); «C. Cornelii Taciti. Annalium libri Sex priores» (Hannoverae, 1834); «Oeuvres complètes de Cicéron, avec la traduction en français publiées sous la direction de M. Nisard» (Paris, 1850); Sadler P. «Grammaire pratique de langue anglaise» (Paris, 1848); Schanz M. «Geschichte der römischen Literatur bis zum Gesetzgebungswerk des Kaisers Justinian» (München, 1890); Wüllner A. «Lehrbuch der Experimentalphysik» (Leipzig, 1874); Dienger J. «Grundriss der Variationsrechnung» (Braunschweig, 1867); «Le spectacle de la Nature ou Entretiens sur les particularites de L'Histoire Naturelle» (Paris, 1780); Bernhardt G. «Grundriss der griechischen Litteratur» (Halle, 1872); «Oeuvres de sir Walter Scott» (Bruxelles, 1827) та ін.

Відділ *Математика, природознавство* репрезентують: Беренс В. «Начальная геометрия для средних учебных заведений» (Санкт-Петербург, 1872); Жбиковский А. «Основание общей арифметики для VII класса гимназии». Ч. 1 (Санкт-Петербург, 1868); Брашман Н. «Математический сборник» (Москва, 1866); Петрушевский Ф. «Экспериментальный и практический курс электричества, магнетизма и гальванизма» (Санкт-Петербург, 1876); Шапошников Н. «Курс алгебры и собрание алгебраических задач» (Москва, 1877); Рихтер В. «История медицины в России». Ч. 1–3

(Москва, 1814–1820); «Ручная математическая энциклопедия». Кн. 1: Арифметика (Москва, 1826); «Ручная математическая энциклопедия». Кн. VI: Высшая геометрия (Москва, 1828); «Отчет императорского Московского общества сельского хозяйства и главного общества улучшенного овцеводства за 1852 год» (Москва, 1853); Штрюмпель А. «Обмороки и удары» (Санкт-Петербург, 1901); Рубнер М. «Гигиена жилища» (Санкт-Петербург, 1902); Ростовцев С. «Определитель растений для школ и самообразования» (Москва, 1903); Соколов Д. «Курс геогнозии». Ч. 2 (Санкт-Петербург, 1839).

Словесність. Світова література: Полевой П. «История русской литературы в очерках и биографиях (862–1852)» (Санкт-Петербург, 1872); Пыпин А., Спасович В. «История славянских литератур: в 2-х т.» (Санкт-Петербург, 1881); «Песни, собранные П. Н. Рыбниковым. Ч. 1: Народные былины, старины и побывальщины» (Москва, 1861); Сервантес М. «Дон-Кихот Ламанчский» (Санкт-Петербург, 1873); «Полное собрание драматических произведений Шекспира в переводе русских писателей» (Санкт-Петербург, 1867); Салтыков-Щедрин М. «Круглый год» (Санкт-Петербург, 1880); Шевырёв С. «История русской словесности». Ч. 1–2 (Санкт-Петербург, 1887); «Труды Общества любителей российской словесности при имп. Московском университете» (Москва, 1812); Булгарин Ф. «Димитрий Самозванец: Исторический роман» (Санкт-Петербург, 1836); Булгарин Ф. «Петр Иванович Выжигин. Нравоописательный-исторический роман XIX века». Ч. 1 (Санкт-Петербург, 1831); Пушкин А. «Сочинения» (Санкт-Петербург, 1859); «Собрание образцовых русских сочинений и переводов в прозе» (Санкт-Петербург, 1822); Жуковский В. «Стихотворения». Т. 1 (Санкт-Петербург, 1835); Галлам Г. «История европейской литературы XV и XVI столетий» (Санкт-Петербург, 1839); Боборыкин П. «Собрание романов, повестей и рассказов: в 12 т.» (Санкт-Петербург, 1897); Зелинский В. «Критические комментарии к сочинениям А. Н. Островского: хронологический сборник критико-библиографических статей» (Москва, 1894); Жадовская Ю. «Полное собрание сочинений: в 4-х т.» (Санкт-Петербург, 1894); Гейне Г. «Полное собрание сочинений в переводе русских писателей» (Санкт-Петербург-Москва, 1900); Левитов А. «Полное собрание сочинений». Т. 1 (Санкт-Петербург, 1905); Достоевский Ф. «Полное собрание сочинений» (Санкт-Петербург, 1895); Ибсен Г. «Полное собрание сочинений» (Москва, 1907); «Иван Сергеевич Тургенев / сост. А. Соловьев» (Москва, 1908); Покровский В. «Денис Иванович Фонвизин: его жизнь и творчество» (Москва, 1905); Толстой А. «Полное собрание сочинений» (Санкт-Петербург, 1911); Сиповский В. «История русской словесности» (Санкт-Петербург, 1910) та ін. Історія: «Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском военном,

Подольском и Волынском генерал-губернаторе» (Киев, 1861); «Внутренний быт русского государства с 17-го октября 1740 года по 25-е ноября 1741 года по документам, хранящимся в Московском архиве Министерства юстиции». Кн. 1 (Москва, 1880); Сиповский В. «Родная старина. Отечественная история в рассказах и картинках (с XIV до XVII ст.)» (Санкт-Петербург, 1882); «Материалы для истории Крымской войны и обороны Севастополя» / под ред. Н. Дубровина (Санкт-Петербург, 1871); Иловайский Д. «История России» (Москва, 1890); Каррьер М. «Искусство связи с общим развитием культуры и идеалы человечества». Т. III (Москва, 1874); Костомаров Н. «Исторические монографии и исследования» (Санкт-Петербург, 1867); Маколей Т. «Полное собрание сочинений» (Санкт-Петербург, 1862); «Письма и бумаги императрицы Екатерины II, хранящиеся в Императорской публичной библиотеке» (Санкт-Петербург, 1875); Вамбери Г. «Очерки жизни и нравов Востока» (Санкт-Петербург, 1877); Соловьёв С. «История России с древнейших времен» (Москва, 1869); Соловьёв С. «История Смутного Времени» (Москва, 1868); Хомяков А. «Записки о Всемирной истории». Ч. 2 (Москва, 1873); Максимович М. «Письма о Киеве и воспоминания о Тавриде» (Санкт-Петербург, 1871); Шульгин В. «Курс истории Древнего мира для воспитанников и воспитанниц средних учебных заведений» (Санкт-Петербург, 1865); Тьер А. «История французской революции 1788–1799 гг.» (Санкт-Петербург–Москва, 1877); Шлоссер Ф. «Всемирная история / пер. под ред. Н. Чернышевского» (Санкт-Петербург, 1861); Петрушевский А. «Генералиссимус князь Суворов: в 3-х т.» (Санкт-Петербург, 1884); Надлер В. «Юстиниан и партия цирка в Византии» (Харьков, 1876); Бильбасов В. «Кирилл и Мефодий по документальным источникам» (Санкт-Петербург, 1868); Моммзен Т. «Римская история / пер. В. Н. Неведомского» (Москва, 1885); Вебер Г. «Всеобщая история» (Москва, 1886–1893); Мишле Ж. «История XIX века. Директория. Т. 1: Происхождение Бонапарте» (Санкт-Петербург, 1883); Кареев Н. «Падение Польши» в исторической литературе» (Санкт-Петербург, 1888); Сумароков П. «Обозрение царствования и свойств Екатерины Великой». Ч. 1 (Санкт-Петербург, 1852); Жанлис С.-Ф. «История Генриха Великого / пер. К. П. Шаликова». Ч. 1 (Москва, 1816); Бергман В. «История Петра Великого». Т. 1–5 (Санкт-Петербург, 1833); Ратч В. «Сведения о польском мятеже 1863 года в Северо-Западной России» (Вильно, 1867); «Осмнадцатый век: исторический сборник, издаваемый П. Бартеневым». Кн. 1–4 (Москва, 1868–1869); Павлов Н. «Русская история от древнейших времен. Первые пять веков родной старины (862–1362гг.)» (Москва, 1902); «Великая реформа: [19 февраля 1861–1911]: русское общество и крестьянский вопрос в прошлом и настоящем». Т. 1–6 (Москва, 1911); Первольф И. «Славяне, их взаимные отношения и связи» (Варшава, 1888);

Тэн И. «Путешествие по Италии. Т. 1: Неаполь и Рим» (Москва, 1913); Бузескул В. «Афинская полития» Аристотеля, как источник для истории государственного строя до конца V в.» (Харьков, 1895); Duruy V. «Histoire des Romains». Т. 1 (Paris, 1879); Gaulle M. J. «Nouvelle histoire de Paris et de ses environs» (Paris, 1839); «Histoire universelle de Jacques-Auguste de Thou» (Haye, 1740); Bonaparte L. «Histoire de Jules Cesar. V. I–III» (Paris, 1865–1866) та ін.

Географія: Биорнштиерн М. «Британская империя в Индии» (Москва, 1847); «Материалы для истории русских заселений по берегам Восточного океана» (Санкт-Петербург, 1861); Рагозин В. «Волга». Т. 1 (Санкт-Петербург, 1880); Слюйс А. «Руководство к наглядной географии» (Санкт-Петербург, 1880); «Отчет о Всероссийской художественно-промышленной выставке 1882 года в Москве / под ред. В. П. Безобразова». Т. 1 (Санкт-Петербург, 1884); «Труды комиссии по исследованию кустарной промышленности в России». Т. 1 (Санкт-Петербург, 1879); «Картины природы с научными объяснениями Александра Гумбольдта». Ч. 1 (Москва, 1855); «Путешествие в Южный океан и Берингов пролив для отыскания Северо-восточного морского прохода». Ч. 1–3 (Санкт-Петербург, 1821–1823); Кряжев В. «Новейшая всеобщая география, или описание всех частей света, Европы, Азии, Африки, Америки и Южной Индии». Ч. 1 (Москва, 1816); Врангель Ф. «Путешествие по северным берегам Сибири и Ледовитому морю...». Ч. 1 (Санкт-Петербург, 1841); Спасский М. «О климате Москвы» (Москва, 1847); «Всемирный путешественник, или Познание Старого и Нового света, то есть описание всех по сие время известных земель в четырёх частях света». Т. 1–27 (Санкт-Петербург, 1779–1816); Тимковский Е. «Путешествие в Китай через Монголию в 1820 и 1821 годах». Ч. 1–2 (Санкт-Петербург, 1824); Бичурин Н. (Иакинф). «Описание Чжунгарши и Восточного Туркистана в древнейшем и нынешнем состоянии / пер. с кит. монаха Иакинфа». Ч. 1 (Санкт-Петербург, 1829); Беккер В. «Воспоминания о Саратовской губернии» (Москва, 1852); Реклю Э. «Земля и люди. Всеобщая география». Т. 1–XVIII. (Санкт-Петербург, 1876–1896); Риттер К. «Европа / пер. с нем. Я. Вейнберга» (Москва, 1864); Ефименко А. «Южная Русь: Очерки, исследования и заметки». Т. II. (Санкт-Петербург, 1905); Головачёв П. «Сибирь: Природа. Люди и жизнь» (Москва, 1902); Путник (Лендер Н.). «Черное море и Кавказ: Очерки южного моря и юга России» (Санкт-Петербург, 1900); «Россия. Полное географическое описание нашего отечества: настольная и дорожная книга / под ред. В. П. Семенова» (Санкт-Петербург, 1901) та ін.

У останньому розділі представлені «різне» та періодика: «Речь и отчёт, читанные в торжественном собрании Киевской духовной академии

28 сентября 1875 года» (Киев, 1875); «Письмо из Крыма раненого русского солдата к дяде его, отставному унтер-офицеру Ивану Егоровичу Штыкову» (Москва, 1855). Серед журналів – «Русский инвалид», «Русский Архив», «Вестник Европы», «Русский вестник», «Журнал Министерства народного просвещения», «Отечественные записки», «Русская старина», «Русская мысль», «Киевская старина», «Филологические Записки», «Всемирный путешественник», «Московский вестник», «Северный архив», «Сын отечества», «Московский телеграф», «Современник», «Вопросы философии и психологии» та ін.

Хронологічні межі видань: XVI – початок XX ст.

Кількісний склад фонду: 10 285 од. зб.

Мова видань: англійська, болгарська, грецька, латинська, німецька, польська, російська, українська, французька, чеська.

Зовнішні ознаки колекції:

Книги з бібліотеки Колегії Павла Галагана мають палітурки із суперекслібрисами у вигляді тиснення золотом на нижній частині корінця – «К. П. Г.». Кожна книга з бібліотеки має також екслібрис, наклеєний на внутрішній стороні передньої кришки оправи, з текстом: «Бібліотека Колегії Павла Галагана»; такий же текст на овальних відбитках печатки синьою фарбою; є також відбитки круглої печатки з текстом «Колегія Павла Галагана» в орнаментальному обрамленні. На книгах із бібліотеки М. Маркевича на титульній сторінці є також екслібрис у вигляді відбитку з каучукового штампеля із зображенням герба Маркевичів і написом «Изъ библиотеки Н. Маркевича».

Серед книжок бібліотеки Колегії Павла Галагана багато дарунків: книгозбірня українського філолога-славіста, археолога та етнографа, члена-кореспондента Петербурзької АН О. О. Котляревського, яку подарував бібліотеці Колегії його син, колишній її учень, російський літературознавець, академік Петербурзької АН Нестор Олександрович Котляревський. У фонді є багато видань з автографами колишніх вихованців колегії. Шифр книжок і періодичних видань із бібліотеки Колегії Павла Галагана складається із скороченої назви навчального закладу, порядкового номера і скороченої назви відділу. Наприклад: «Гал. 158 Геогр. Стат.»; може бути зазначеним у вигляді наліпки на корінці зверху.

Науково-довідковий апарат колекції:

Каталог бібліотеки колегії П. Галагана: в 5 книгах / 1891–1897 гг. // ІР НБУВ. Ф. 1. № 57: в-д.

Службовий топографічний каталог колекцій НБУВ.

AVEC DES PORTRAITS D'APRÈS LES MONUMENTS, ET UNE CARTE
DE L'EMPIRE ROMAIN.

Використані джерела і література

Державний архів м. Києва. Ф. 185. Киевская коллегия Павла Галагана. 1408 дел. 1869–1919 гг.

Галаган // Русский биографический словарь. Т. Гааг-Гербель / под ред. Н. П. Чулкова. Москва, 1914. С. 117–121.

Колегія Павла Галагана // Дениско Л. М., Рудакова Ю. К. Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : Каталог. Київ, 2017. С. 215–219.

Ковалинский В. Меценаты Киева. Киев, 1998. С. 47–76.

Колесник Е. А. Библиотеки дореволюционных учебных заведений Киева в фондах ЦНБ АН УССР // Киев в фондах Центральной научной библиотеки АН УССР. Киев, 1984. С. 157–160.

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Киев, 1988. С. 79–85.

Колесник Е. О. Бібліотека М. А. Маркевича // Український історичний журнал. 1973. № 1. С. 108–110.

Колесник Е. О. Цінна книжкова колекція // Літературна Україна. 1971. 28 вересня.

Степович А. Библиотека Колегії Павла Галагана // Бібліологічні вісті. 1926. № 3. С. 87–88.
Підп.: А. Ст-ч.
Смольницька М. К. Колегія Павла Галагана в національно-культурному житті України
(1871–1920 рр.). Київ: Інститут історії України, 2007. 527 с.

Тетяна Мяскова

Бібліотека Київського інституту шляхетних дівчат

Фондозасновник: Київський інститут шляхетних дівчат – середній закритий навчальний заклад для жінок (1838–1919).

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Ідея створення у Києві Інституту шляхетних дівчат належала київському військовому губернатору і одночасно генерал-губернатору Волинської та Подільської губерній графу В. В. Левашову, який 29 липня 1833 р. подав відповідний рапорт на ім'я імператора. В квітні 1834 р. з імператорської казни на заснування Інституту було виділено 250 тис. рублів. 5 листопада 1834 р. затверджено Статут Київського інституту шляхетних дівчат, який було відкрито в серпні 1838 р. з метою забезпечення виховання дітей збіднілих дворян Київської, Волинської та Подільської губерній. Спочатку Інститут містився в будинку на розі вулиць Липська та Інститутська, що належав генерал-фельдмаршалу Ф. Е. Остен-Сакену. Того ж 1838 р. було розпочато будівництво головного корпусу Інституту в стилі пізнього класицизму по вул. Інститутській за проектом архітектора В. Беретті, завершено його сином О. Беретті в 1843 р. Зараз на цьому місці знаходиться Міжнародний центр культури і мистецтв (Жовтневий палац).

В інститут приймали дівчат дворянського походження, дочок чиновників не нижче 8-го рангу, а з 1852 року – дівчат з родин почесних мешканців міста, купців 10-ї гільдії, священників та іноземців.

Щорічна плата за навчання становила 800–1000 рублів, згодом ціна знизилась до 350 рублів на рік. Проте за дівчат зі збіднілих дворянських родин платила держава. За 14 тис. рублів на рік кожна із трьох губерній (Київська, Волинська, Подільська) могла утримувати в інституті 20 вихованок. До інституту приймалися дівчата від 10 до 13 років – за рахунок губерній (а саме «приказов общественного призрения») та від 9 до 14 років – за власний рахунок.

В Інституті надавалися освіта, естетичне, етичне виховання та можливість стати виховательками дворянських та купецьких дітей. Освітній процес відповідав спеціальному статуту, затвердженому 1834 р. Перевага у викладанні надавалася гуманітарним предметам, особлива увага приділялася викладанню музики й співу. В програмі навчання не йшлося про здобуття ґрунтовних знань. Дівчата Київської, Подільської і Волинської губерній навчалися російською мовою, багатьом незвичною, особливо в перші роки існування Інституту. Протягом 1838–1919 рр. за програмою навчального закладу в Інституті викладалися: закон Божий, російська мова та словесність, французька, німецька, польська мови, історія, географія, арифметика, природнича історія, педагогіка, чистописання, малювання і каліграфія, музика і співи, танці, рукоділля. Повний курс навчання продовжувався шість років, а з підготовчим класом – сім. Головною метою навчання вважалося придбання загальних знань, корисних у побуті.

Викладачами були переважно професори Університету св. Володимира, серед відомих діячів – М. І. Костомаров, В. Я. Шульгін, М. Х. Бунге, П. Г. Житецький, В. С. Іконніков, М. В. Лисенко та ін. Щороку Інститут закінчувало 120–200 випускниць. За перші 50 років існування Інститут випустив 1283 вихованок. Цей заклад закінчили зокрема Олена Пчілка, Н. Забіла, А. Тальберг.

20 лютого 1919 р. установу закрито «через повну невідповідність типу школи елементарним вимогам правильного виховання дітей і антидемократичному характеру цього типу старої школи».

Дата та місце формування фонду: 1838–1919 рр., Київ.

Історична довідка про фонд:

Бібліотека Інституту була створена одночасно з самим Інститутом. Формування бібліотеки в 1838 р. було розпочато із закупки навчальних посібників. Бібліотека поділялася на фундаментальний і дитячий відділи, також в окремий відділ в інститутській бібліотеці виділялися підручники. Допомогу в комплектуванні бібліотеки надавали меценати, і одним з перших – київський військовий губернатор і генерал-губернатор Подільської та Волинської губерній у 1837–1852 рр. Д. Г. Бібіков, який подарував

бібліотеці іноземні книжки. Після переїзду в новий будинок бібліотека розташовувалася на другому поверсі.

20 лютого 1919 р., одночасно із закриттям Інституту, припинила свою діяльність і бібліотека. Протягом лютого – березня 1919 р. вирішувалася подальша її доля. У 1920–1921 рр. бібліотеку було передано до Всенародної бібліотеки України, де колекційний фонд не зберіг цілісність, а був розформований і переданий частково в основний фонд, частково по спеціалізованих відділах ВБУ, частково в ОРФ. На початку 2000-х рр., завдяки отриманій літературі іноземними мовами з основного книгосховища та поодиноким надходженням з обмінно-резервного фонду НБУВ, розпочалася реконструкція зібрання Інституту шляхетних дівчат у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ.

Характеристика історико-культурного фонду:

Книжкові та періодичні видання, які були у складі фонду бібліотеки Інституту, мали забезпечувати ефективність навчального процесу, тому комплектування фонду в бібліотеці здійснювалося відповідно до переліку предметів, що викладалися у навчальному закладі. Тут представлені монографії з історії різних країн, зокрема: Гиляров Ф. «Исторические и поэтические сказания о русской земле» (Москва, 1872); Pages F. X. «Histoire Secrète de la revolution Française» (Paris, 1797), Buffon G.-L. «Histoire naturelle générale et particulière avec la description du cabinet du Roi» (Paris, 1767) та ін.

Низка підручників з французької мови та літератури свідчить, що вивченню іноземних мов в інституті приділялась значна увага: Bougeault A. «Précis historique et chronologique de la littérature française» (Paris, 1899); Brunetière F. «Essais sur la littérature Contemporaine» (Paris, 1892); Noël Fr. «Leçons françaises de littérature et de Morale» (Bruxelles, 1846); Staaff F. «La littérature française...» (Paris, 1871); De Wailly N.-F. «Principes généraux et particuliers de la langue française» (Paris, 1821) та багато інших книжкових видань.

Художня література представлена виданнями різних авторів – від давньогрецького поета Гомера і до американського письменника Фенімора Купера, англійського письменника Вальтера Скотта: Cooper F. «Le bravo» (Paris, S. a.); Girardin J. «Les braves gens» (Paris, 1891); Homère «L'Iliade et l'Odyssee» (Paris, 1883); Maél P. «Un manuscrit...» (Paris, 1891); «Oeuvres de Walter Scott» (Paris, S.a.); Dickens Ch. «Bleak-House» (Paris, 1880) та ін.

На особливу увагу заслуговують видання художньої дитячої літератури, різноманітні за своїми жанрами, що сформували дитячу бібліотеку. Це казки, легенди: «Douze histoires pour les enfants de quatre à huit ans» (Paris, 1882); Andriveau P. «Contes aux tout petits» (Paris, [1885]); Boiteau P. «Légendes pour les enfants» (Paris, 1861) та ін.

Наявність науково-популярних та наукових видань з географії дають можливість простежити різноманітність та всебічність вивчення навчальних предметів у Інституті, серед книжок є такі: Belin de Launay J. «Voyages autour du Monde» (Paris, 1870); «Le tour du monde ou tableau géographique et historique...» (Paris, 1821); Barbié du Bocage J. «Recueil de cartes géographiques, plans, vues et médailles de l'ancienne Grèce» (Paris, 1788) та ін. Авторами наукових монографій з філософії, зібраних у бібліотеці, є англійський філософ Дж. Локк (Essai philosophique concernant l'entendement humain. Paris, 1799), давньоримський філософ і письменник Сенека (Morale. Extrait de ses oeuvres. Dresde, 1786), англійський фізик, математик та астроном Ісаак Ньютон (Éléments de la philosophie. Genève, 1798). Серед підручників з філософії можна виділити видання французького філософа, історика та політичного діяча Віктора Кузена «Cours de l'histoire de la philosophie moderne» (Paris, 1847) та ін.

Різноманітність книжок релігійної тематики свідчить про всебічне ознайомлення учениць з різними віруваннями, від християнства до мусульманства. Це знайшло відображення й при комплектуванні інститутської бібліотеки, де представлені такі книги: Березин М. «Православно-християнское нравоучение» (Тверь, 1912); Рудаков А. «История христианской православной церкви» (Санкт-Петербург, 1895); Chateaubriand F.-A. «Génie du christianisme ou beautés de la religion chrétienne» (Lyon, 1809); Le Coran: Précédé de «La vie de Mahomet» (Amsterdam, 1786); Fénelon F. «Démonstration de l'existence de Dieu» (Lyon, 1800) та ін.

В реконструйованій частині книгозбірні збереглися також книги з етики та довідкова література.

Хронологічні межі видань: XVIII – початок XX ст.

Кількісний склад фонду: близько 400 (на 01.01.2020 р. – 383) од. зб., колекція продовжує поповнюватися за рахунок надходжень з резервного фонду НБУВ і фонду концентрації літератури іноземними мовами.

Мова видань: латинська, німецька, російська, французька, церковнослов'янська.

Зовнішні ознаки колекції: Більшість видань книжкового зібрання мають печатку «Київській институтъ благородныхъ девиць» з порядковим номером книги чи датою надходження документа до фонду. На книгах із фундаментальної бібліотеки є печатка, на якій вказано певний підрозділ бібліотеки, наприклад, «Фундаментальная библиотека. Систематический каталог № __, Отд. № __, Хронологический каталог № __». Такі позначки на книгах свідчать, що бібліотека Київського інституту шляхетних дівчат

мала як систематичний, так і хронологічний каталоги. Крім того, на деяких книгах збережені печатки пізніших установ, наприклад: «Держкурси чужоземних мов. Київ. Бібліотека», «Бібліотека Київського будинку вчених», «Ближневосточный институтъ въ г. Києв. М. Н. П.».

Науково-довідковий апарат колекції:

Електронний каталог (див.: <http://nbuv.gov.ua/node/554>, Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, Бібліотека Київського інституту шляхетних дівчат).

Картковий каталог в читальній залі відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ.

Використані джерела і література

Державний архів м. Києва. Ф. 144: Київський інститут благородних девиць. 1833–1919 рр.
Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф. 707: Управление Киевского учебного округа. Киевский институт благородных девиц; Ф. 127: Киевская духовная консистория. Киевский институт благородных девиц; Ф. 442: Канцелярия Киевского военного, Подольского и Волынского генерал-губернатора.

Антонець Н. З історії діяльності інститутів шляхетних дівчат: Київський інститут шляхетних дівчат у спогадах його вихованок // Педагогіка та психологія. 2011. Вип. 39. С. 112–119.

Афанасьєва З. Б. Бібліотеки вищих навчальних закладів м. Києва середини XIX – початку XX ст.: історико-книгознавче дослідження (на прикладі книгозбірень Інституту шляхетних дівчат та Політехнічного інституту // Рукописна та книжкова спадщина України. 2019. Вип. 14. С. 115–127.

Афанасьєва З. Б. Забута сторінка світської освіти (Київський інститут шляхетних дівчат) // Пам'ять століть. 2006. № 6. С. 37–45.

История Киевского института благородных девиц, 1838–1888 / сост. М. М. Захарченко. Киев, 1889. 163 с.

Ковалинський В. Дівочий інститут на Інститутській // Ковалинський В. Київські мініатюри. Київ, 2002. С. 129–148.

Мяскова Т. Е. Киевский институт благородных девиц и его библиотека // Библиотеки в информационном пространстве: проблемы и тенденции развития: материалы II Междунар. науч. конф. молодых ученых и специалистов. Минск, 16 февр. 2010 г. / Нац. акад. наук Беларуси, Центр. науч. б-ка им. Якуба Коласа. – Электрон. дан. 1 электрон. опт. диск (CD ROM). Минск, 2010. С. 277–281.

Тетяна Мяскова

Бібліотека Київського комерційного інституту

Фондозасновник: Київський комерційний інститут (ККІ) (1906–1920 рр.).

Київський Комерческій Інститутъ.

Інформаційна довідка про фондозасновника: Ідея заснування вищого навчального закладу з вивченням комерційних та економічних дисциплін у Києві виникла ще в 1903 р., коли професор Університету св. Володимира Митрофан Вікторович Довнар-Запольський звернувся до Попечительської ради Київського першого комерційного училища з пропозицією про заснування при училищі вищих вечірніх комерційних курсів. Приміщення Комерційного училища після закінчення основних занять могло бути використано слухачами Курсів. Проте лише 1906 р., при сприянні Міністерства народної освіти, дозвіл на відкриття в Києві приватних курсів, де мало бути і комерційне відділення, було отримано. Курси були підпорядковані Міністерству торгівлі і промисловості. 12 травня 1908 р. затверджено Статут Комерційного інституту, а 4 липня того ж року Київські комерційні курси перетворено на Київський комерційний інститут.

В Інституті було два відділення (з 1917 р. – факультети): економічне та комерційне (комерційно-технічне з 1912 р.). Крім того, для більш детального вивчення фахових дисциплін були започатковані спеціальні навчальні підвідділи:

банківської справи; залізничний; оцінювально-податковий (з 1913 р. – земсько-міський); педагогічний; страхової справи. Кожен з них мав бібліотеки та кабінети.

1906 року за проектом архітекторів О. Кобелева і В. Обремського за адресою Бібіковський бульвар (нині бульвар Тараса Шевченка), 22–24, звели триповерхову цегляну будівлю для навчального закладу загальною площею майже 2 тис. м. Київський комерційний інститут переїхав сюди восени 1908 року. Це був перший на території України вищий навчальний заклад економічного профілю, приватний вуз із підготовки кадрів для господарського комплексу півдня Російської імперії. На той час інститут нараховував 34 викладача і близько тисячі студентів, причому щороку ця кількість зростала. Тому вже у 1909–1914 рр. будівлю суттєво розширили, зокрема надбудували четвертий поверх.

У грудні 1912 року Київський комерційний інститут зрівняли у правах з державними вузами Російської імперії. Викладалися економіка, право, історія, філософія, педагогіка, мови, товарознавство, фізико-математичні, технологічні, комерційні науки. Напередодні початку Першої світової війни тут працювали понад 50 викладачів і навчалися 4200 студентів. У стінах Київського комерційного інституту здобували вищу освіту Олександр Довженко, Павло Тичина, Юрій Смолич, Ісак Бабель, Василь Еллан-Блакитний, Володимир Свідзінський, Соломон Міхоелс та чимало інших видатних особистостей. Більшість студентів були вихідцями з міщан, духовенства, купецтва або селян. Лівову частку студентства склали представники єврейської молоді.

Під час Першої світової війни, через наступ німецьких і австро-угорських військ на Південно-Західному фронті, Київський комерційний інститут восени 1915 року евакуювали до Саратова. Приміщення зайняли військові частини і служби, через що воно зазнало збитків. Через рік інститут повернувся до Києва.

Влітку 1920 р. Інститут було перейменовано в «Інститут соціально-економічних наук», а у вересні того ж року він дістав назву «Київський інститут народного господарства». 11 квітня 1925 р. президія Укрголопрофосвіти видала наказ про присвоєння Київському інституту народного господарства імені Євгенії Бош, яке навчальний заклад носив до наступного перейменування у 1930 р., коли його було названо «Київський інститут обміну та розподілу» (КІОР), пізніше – «Всеукраїнською Академією постачання ім. Й. В. Сталіна». 1934-го заклад перевели до Харкова.

Дата та місце формування фонду: 1906–1934 рр., м. Київ.

Історична довідка про фонд: Бібліотека ККІ постала ще у 1906 р., під час організації Вищих комерційних курсів у м. Києві. Завдячуючи коштам,

отриманим від плати за навчання в першому навчальному році, стало можливим розпочати роботи щодо створення бібліотеки. Основу фонду фундаментальної бібліотечної склади пожертвування документів (видань) від земств, товариств, статистичних комітетів, редакцій наукових збірок, підприємств та установ з усієї Росії (таких було понад 100). Значну кількість книжок бібліотека отримала в дар від професорів К. Г. Воблого, О. М. Гілярова, О. М. Гуляєва, М. В. Довнар-Запольського, О. О. Ейхельмана, М. М. Цитовича, Л. М. Яснопольського, графа К. К. Потоцького та багатьох інших.

У 1909 р. було відкрито читальну залу та бібліотеку підручників для забезпечення студентів посібниками і навчальною літературою. Бібліотека отримувала щорічне фінансування на комплектування, що сприяло швидкому поповненню її фондів. Поповнювався бібліотечний фонд і через книгообмін. Така можливість з'явилася, коли інститут розпочав у 1909 році випуск власного друкованого видання «Известия Киевского коммерческого института» за редакцією О. О. Русова і почав проводити обмін дублетними виданнями з іншими бібліотеками та установами. У 1910 р. вдова професора Університету св. Володимира В. Б. Антоновича Катерина Антонович (Мельник) передала в розпорядження інституту частину книжок, що залишилися після закриття Південно-Західного відділу Імператорського російського географічного товариства.

Крім основної бібліотеки для практичних занять з окремих галузей знань було організовано спеціальні бібліотеки і читальні зали. При статистичному кабінеті відкрито бібліотеку і читальню зі спеціальними статистичними матеріалами земств, міст, залізничних доріг. Основу цієї бібліотеки заклав викладач статистики О. О. Русов, який передав бібліотеці цінні видання. Усього в бібліотеці цього кабінету на той час налічувалось понад 1500 примірників. Восени 1910 р. було створено семінарії фінансових і економічних наук, при якому відкрито читальню. 1912 р. відкрито Музей товарознавства. При музеї працювала велика бібліотека і читальня, де були зібрані матеріали про виробництво різної продукції та торгівлю.

У 1911 р. бібліотека нараховувала у своєму фонді 7142 назви видань, 15 274 томи книжок та понад 160 назв журналів. Поточне комплектування здійснювалося згідно навчальних планів інституту, переважно через закупівлю літератури. Бібліотека комплектувалася науковою та довідковою літературою, підручниками з економічної тематики та природничих дисциплін, спеціалізованими виданнями, зокрема іноземними. Організаційні питання роботи фундаментальної та спеціалізованих бібліотек вирішувала спеціально створена бібліотечна комісія. До її складу входили представники інститутської професури та бібліотечкар. Бібліотечна комісія також розробляла нормативно-методичні положення, здійснювала контроль за комплектуванням та розподілом нових надходжень до бібліотеки.

1912 року для фундаментальної бібліотеки було виділено велике приміщення, зростала кількість відвідувань бібліотеки. Фонд бібліотеки складав 9666 назв видань російською, англійською, німецькою та французькою мовами у 20 932 примірниках на суму 22 840 руб.

З часу створення і до 1914 р. бібліотекою завідували О. П. Слюсаревський, Л. І. Пушкарьова, О. Я. Коробова, А. Н. Купріц, М. П. Шиманський, Н. І. Ананьєва, М. О. Тарасевич, М. Л. Ернст, О. В. Полешко, Д. П. Теремець. Фонд бібліотеки щороку поповнювався близько 2500 примірниками. Ця кількість значно змінювалась у випадку, коли надходили великі партії документів в дар або в разі придбання окремих бібліотек.

Навесні 1915 р. значна частина інституту та бібліотеки були евакуйовані до Саратова. 1917 р. колектив інституту повернувся з евакуації, але нове приміщення для бібліотеки не було готове. Тимчасово книги, ще запаковані, зберігалися в читальній залі. Комплектування фонду було вкрай незначним.

Під час визвольних змагань 1917–1921 рр., незважаючи на вкрай несприятливі умови та значні труднощі в роботі інституту, він працював, працювала і його бібліотека. Основним завданням співробітників бібліотеки було збереження накопиченої у попередні роки літератури. 1919 р. бібліотека Київського комерційного інституту мала єдиний в Україні спеціалізований фонд, де було зібрано значну колекцію економічної літератури. Починаючи з 1922 р., коли економічне становище інституту почало поступово зміцнюватися, покращується і стан бібліотеки, збільшується кількість нових надходжень літератури. У 1923/24 навч. р., вперше після десятирічної перерви, бібліотека почала отримувати закордонні періодичні видання. У цьому ж році, у зв'язку з розгортанням роботи юридичного факультету, до бібліотеки передано надзвичайно цінну спеціальну літературу з юридичного семінару Київського університету (близько 6 тис. томів). Крім фундаментальної бібліотеки при кабінетах і лабораторіях продовжували функціонувати 14 спеціалізованих бібліотек. З 1600 студентів відвідували тоді бібліотеку 924 (58%); на кожного припадало 79 відвідувань на рік, 97 отриманих видань.

У 1934 р., у зв'язку з переведенням Інституту до Харкова, частину його бібліотечного фонду було передано до Бібліотеки Всеукраїнської академії наук (нині НБУВ), а частину перевезено до Харкова. В Бібліотеці АН фонд було розформовано і відповідно до галузей знань влито до основних фондів бібліотеки та профільних кабінетів, дублети та «неактуальну» на той час літературу передано до обмінно-резервних фондів. У 1990-х – 2000-х рр., у процесі роботи з упорядкування книжкових колекційних фондів відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, бібліотеку ККІ, на основі провенієнцій, виділено в окрему колекцію. Поповнення фонду бібліотеки триває.

Характеристика історико-культурного фонду: Книгозбірня ККІ формувалась традиційними шляхами – купівлі, дарів, передплати, а також власними друкованими виданнями «Известия Киевского коммерческого института» (1909–1919), лекціями та збірниками праць професорсько-викладацького складу. Книжковий фонд як фундаментальної, так і студентської бібліотеки та інших навчально-допоміжних підрозділів (кабінетів) містить зібрання наукової і навчальної літератури з економічних питань.

У фонді були широко представлені монографії, довідково-бібліографічні, інформаційні та нормативні документи, енциклопедії, словники, довідники, чисельні екземпляри підручників та іншої літератури, яка була рекомендована професорсько-викладацьким складом Інституту для забезпечення навчального процесу. У книгозбірні були не тільки видання слов'янськими мовами, але й іншими іноземними мовами. Основний фонд включав видання XVIII–XX ст. з історії фінансів, грошового обігу, кредитів, історії статистики, держави і права, історії економічної думки тощо.

Бібліотечний фонд ККІ можна поділити на такі підрозділи:

Історія та теорія політекономії. Зокрема, книга відомого німецького економіста, засновника історичної школи в політичній економії Карла Густава Адольфа Кніса (1821–1898): Knies K. «Das Geld. Darlegung der Grundlehren von dem Gelde, insbesondere der wirtschaftlichen und der rechtsgiltigen Functionen des Geldes, m. Erörterung über das Kapital und die Übertragung der Nutzungen» (Berlin, 1885); англійського математика, статистика, біолога, філософа, засновника математичної статистики, одного з фундаторів біометрики, автора понад 650 опублікованих наукових праць Карла Пірсона (1857–1936): Pearson K. «The chances of death, and other studies in evolution» (London-New York, 1897); монографія приват-доцента Харківського університету, одного з організаторів Міжнародного інституту вивчення кооперації Олексія Миколайовича Анциферова (1867–1943), теоретика кооперативного руху: Анциферов А. «Очерки по кооперации. Сборник лекций и статей 1908–1912 гг.» (Москва, 1912).

Історія господарського устрою Західної Європи та Російській імперії: Porter G. «The Progress of the Nation, in its various social and economic Relations from the beginning of nineteenth century» (London, 1912); Worms H. «Austro-Hungarian Empire and the Policy of Count Beust: A Political Sketch of Men and Events from 1866 to 1870» (London, 1870); Чичерин Б. «Курс государственной науки» (Москва, 1894).

Економічна політика: Mataja V. «Die Reklam» (Leipzig, 1910); Wirth M. «Grundzüge der Nationalökonomie» (Köln, 1881); «Законодательная охрана труда/ пер. с нем. под редакцией М. Туган-Барановского» (Санкт-Петербург, 1901).

Наука про фінанси: Fisher I. «The Nature of Capital and Income» (London, 1902); того ж автора: «The rate of interest: its nature, determination and relation to economic phenomena» (New York, 1907); Seligman E. «Essays in Taxation» (New York, 1909), «The shifting and incidence of Taxation» (New York, 1910); Сиверс Е. «Организация банковского счетоводства» (Санкт-Петербург, 1910).

Банківська та біржова справа: Goschen G. «The Theory of the Foreign Exchanges» (London, 1901); Jevons W. «Investigations in currency and finance» (London, 1909), «Money and the Mechanism of Exchange» (London, 1909); Macleod H. «The elements of Banking» (London, 1908).

Організація промислових та торговельних підприємств: Ely R. «Monopolies and trusts» (London, 1910), «Studies in the evolution of industrial society» (London, 1910); Lunge G. «Chemisch-technische Untersuchungsmethoden» (Leipzig, 1904).

Статистика: Bowley A. «Elements of statistics» (London, 1907); Francoeur L. «Cours complet de mathématiques pures» (Paris, 1819); Павлов П. «Сравнительная статистика России» (Санкт-Петербург, 1871).

Економічна географія: Gomme G. «Lectures on the Principles of local government: delivered at the London School of Economics, Lent term 1897» (Westminster, 1897); Radde G. «Reisen im Süden von Ost-Sibirien in den Jahren 1855–1859 (St. Petersburg, 1862)» (це опис подорожі на Південь Західного Сибіру у 1855–1859 рр. Густава Фердинанда Річарда Радде (1831–1903).

Юридичні науки: Mably G. «Oeuvres politiques» (Amsterdam–Leipzig, 1777); кілька одеських видань одного автора: Федоров А. «Введение в курс торгового права (1901)», «История векселя. Историко-юридическое исследование» (1895); «Введение в курс гражданского права прибалтийских губерний» (1898); «Российский строительный банк» (1898); «Русское вексельное право» (1905); «Торговое право» (1911); «Морское право» (1913).

Хронологічні межі видань: кінець XVIII ст. – початок XX ст.

Кількісний склад фонду: понад 20 000 од. зб.

Мова видань: англійська, білоруська, італійська, латинська, німецька, польська, російська, угорська, французька, чеська.

Зовнішні ознаки колекцій: На оправах книжок з бібліотеки ККІ є дві позначки: у верхній частині – інвентарно-порядковий номер, за яким вони були зареєстровані в рукописній інвентарній книзі фундаментальної бібліотеки; у нижній частині – приналежність до фондів бібліотек науково-допоміжних підвідділів Інституту, а саме: ФБККИ – фундаментальна бібліотека; СБККИ – студентська бібліотека; БУККИ – бібліотека підручників; ККИСК – страхового кабінету; КТККИ – кабінету торговознавства; СКККИ – статистичного кабінету; ЗГККИ – земсько-міського кабінету; Семинарий

ККИ – семінарію фінансово-економічних наук. Крім згаданих позначок на оправі, усі надходження обов'язково отримували печатку Фундаментальної бібліотеки на титульному аркуші видання у верхньому правому куточку, а у випадку передачі до науково-допоміжних підрозділів Інституту – додатково печатку відповідного підрозділу в центрі або нижній частині аркуша. У разі пожертв великого масиву літератури до бібліотеки від її власника на форзаці чи звороті обкладинки наклеювали екслібрис розміром 9,2 x 5,4 мм, виготовлений в друкарні, на якому позначено у верхній частині аббревіатуру «ККИ», нижче – належність до бібліотеки або до підрозділу (кабінету); під написом – «Библиотека пожертвованная» і нижче ініціали та прізвище дарувальника. Під прізвищем міститься напис «по инвентарю» та проставлено № реєстрації книги. Можуть бути й інші варіанти печаток.

Науково-довідковий апарат колекції:

Картковий каталог в залі відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ.

Електронний каталог: (див.: <http://nbuv.gov.ua/node/554>, Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, Бібліотека Київського комерційного інституту).

Використані джерела та література

Каталоги, матеріальні (інвентарні) книги Київського інституту народного господарства (КІНГ) (колишній Київський комерційний інститут). Кн. 89–105 // ІР НБУВ. Ф. 397. Оп. 1. Кн. 1.

Афанасьєва З. Б. Библиотека Киевского коммерческого института (1906–1920): история и реконструкция // Сборник научных трудов Всероссийской конференции по истории библиотек и библиотечного дела «История библиотек. Исследования, материалы, документы». Санкт-Петербург, 2008. № 8. С. 278–293.

Афанасьєва З. З історії Київського комерційного інституту // Пам'ять століть. 2008. № 3. С. 82–87.

Афанасьєва З. Б. Історико-книгознавче дослідження бібліотеки Київського комерційного інституту (1906–1920 рр.) // Рукописна та книжкова спадщина. Київ, 2009. Вип. 13. С. 173–183.

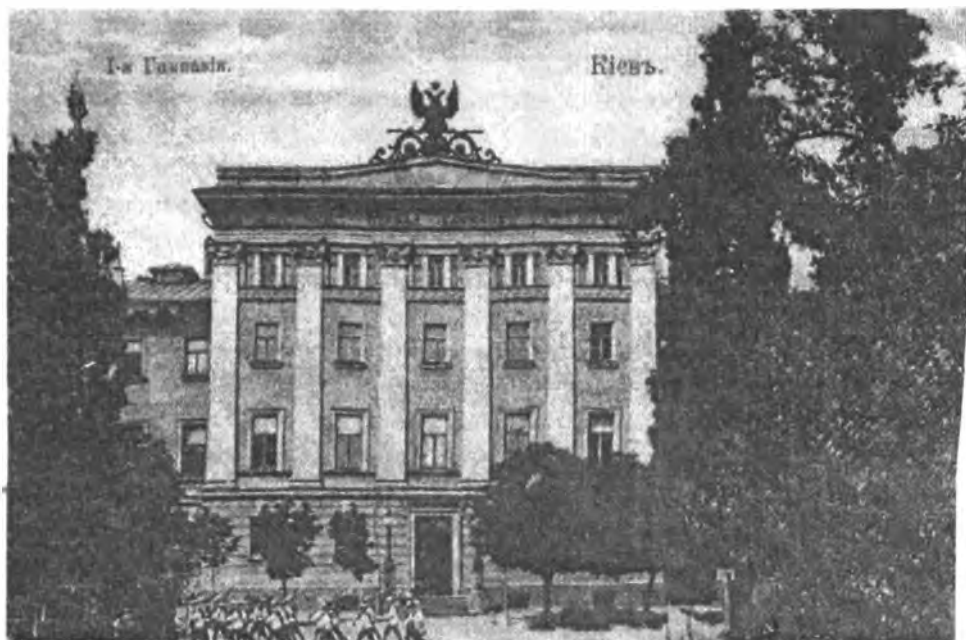
Афанасьєва З. Б. Комерційна освіта в Російській імперії та історія заснування Київського комерційного інституту // Вісник книжкової палати. 2010. № 7. С. 30–35.

Мяскова Т. Є. Бібліотека Київського комерційного інституту: історія, сучасний стан // Рукописна та книжкова спадщина України. 2007. Вип. 12. С. 178–190.

Зоя Афанасьєва

Бібліотека Київської 1-ї гімназії

Фондозасновник: Київська 1-ша гімназія (1809–1919) – середній навчальний заклад з особливим статусом.

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Київська 1-ша гімназія заснована в 1809 р. на базі Головного народного п'ятикласного училища. 13 жовтня 1811 р. імператор Олександр I затвердив особливий статут та штат гімназії, що фактично прирівнював гімназію до вищого навчального закладу, і це надавало гімназістам певні переваги при вступі до університетів. Першим директором гімназії був Я. С. Мишковський. У 1809–1811 рр. викладання в гімназії здійснювалося польською мовою, а після затвердження нового статуту викладання проводилось виключно російською мовою, польська прирівнювалася до іноземної. Паралельно з офіційною назвою – Київська вища гімназія – використовувалася також назва Губернська 1-ша гімназія. Така подвійна назва утворилася в результаті обов'язкового заснування гімназії в кожному губернському місті. Після прийняття в 1828 р. другого статуту Київська вища гімназія втратила свій особливий статус, і з 1833 р. отримала назву «Київська 1-ша гімназія». У 1847 р. гімназія стала «класичною» та отримала ім'я Олександрівської, на честь імператора Олександра II. У 1911 р., до сторіччя від дня заснування, гімназія отримала назву «Імператорська Олександрівська».

Із самого початку існування гімназія розмішувалася на Подолі, потім її перевезли у Кловський палац, а в 1857 р. гімназію перевели у нове приміщення, збудоване саме для неї в 1847–1850 рр. за проектом архітектора О. Беретті на Бібіковському бульварі (зараз бульвар Тараса Шевченка 14, де розміщується Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка).

Основним нормативним документом, який регламентував діяльність усіх гімназій, був статут 1871 р. «Устав гімназий и прогимназий», який чітко розрізняв два типи середніх навчальних закладів: за класичним та реальним напрямками. За цим документом назва «гімназія» надавалась тільки класичним загальноосвітнім закладам з вивченням двох стародавніх мов: латинської та грецької. Гімназії мали єдині державні навчальні плани та програми з точним розподілом предметного матеріалу. З 1872 р. в гімназіях 7-річний термін навчання, де сьомий клас мав 2 річних відділення, замінили 8-річним. Відкриття підготовчих класів, створення інституту класних наставників підвищило рівень підготовки гімназистів. Директори гімназій теж займалися викладацькою діяльністю.

Отже, програма 1-ї гімназії мала гуманітарне спрямування та була розрахована на 8-річне навчання. Серед викладачів були відомі діячі, зокрема, історик та археограф М. Ф. Берлінський, історик М. І. Костомаров, український художник О. О. Мурашко та інші. Своєю чергою, серед випускників Київської 1-ої гімназії були художник М. М. Ге, історик М. В. Закревський, економіст М. Х. Бунге, поет М. В. Гербель, письменники М. А. Булгаков, К. Г. Паустовський, співак О. М. Вертинський, академіки Є. В. Тарле, О. О. Богомолець, авіаконструктор І. І. Сікорський та багато інших визначних особистостей.

Після подій 1917 р. у стінах гімназії розміщувалися керівні органи освіти України. В 1918 р. сюди було перевезено архів Жандармського управління. 20 лютого 1919 р. постановою колегії народної освіти та пропаганди виконкому Київської ради робітничих депутатів гімназію було закрито, її учнів і викладачів розподілено по інших навчальних закладах, а майно передано 2-й київській гімназії. В будинку розмістилися Головна книжна палата в м. Києві, на її базі пізніше – Український науковий інститут книгознавства. Другий і третій поверх займала Всенародна бібліотека України з великою читальною залом, Наркомат освіти тощо.

Дата та місце формування колекції: 1809–1919 рр., м. Київ.

Історична довідка про фонд: Бібліотека Київської 1-ї гімназії була сформована на базі бібліотеки Київського головного народного училища, відкритого 1789 р. За 20 років функціонування училища його бібліотека

збрала книжковий фонд обсягом понад тисячу томів, що стало основою гімназійної бібліотеки. Комплектування бібліотечного фонду здійснювалося відповідно до програми курсів, що викладалися в гімназії. Окрім фундаментальної бібліотеки в гімназії були ще учнівська бібліотека та окремий фонд при гімназичному пансіонаті, а також предметні збірки, зокрема історична, географічна. До складу учнівської бібліотеки входили підручники та додаткова навчальна література з усіх предметів, що викладалися в гімназії. У рукописному «Хронологическом каталоге ученической библиотеки Киевской 1-й гимназии» записано 2069 назв видань, випущених російською мовою, що надійшли до учнівської бібліотеки впродовж 1860–1904 рр. Фонд при пансіонаті складався з підручників, художньої літератури, журналів російською та іноземними мовами. На частину цього фонду збереглося два рукописних каталоги – за 1878 і 1879 рр.

Відомо, що 1906 року завідувачем фундаментальної бібліотеки гімназії став Володимир Тадейович Субоч, учитель давніх мов і вихователь пансіону. В. Т. Субоч багато сил і зусиль поклав задля осучаснення й оптимізації гімназійної бібліотеки: ретельно перевіряв усе бібліотечне майно, розмістив його за новою схемою у книжкових шафах, склав картковий алфавітний каталог. До 100-річчя гімназії (1911 р.) В. Т. Субоч підготував і видав 1912 р. систематичний каталог бібліотеки гімназії, який містив бібліографічний опис 5536 книг, періодичних видань, рукописів, карт, атласів, розміщених за 18 розділами. В розділах каталогу описи розташовані в двох алфавітних рядах – російською та іноземними мовами. Після заголовку проставлено шифр зберігання примірника. У час, коли друкувався каталог, бібліотека поповнилась великою книгозбірнею викладача історії Київської 4-ої гімназії Г. В. Васильєва (близько 2 тис. томів), в основному книгами з історії, географії, природознавства, літератури та філософії. З огляду на це педрада гімназії прийняла рішення надрукувати додаток до каталогу та історичний нарис про фундаментальну бібліотеку за 100 років її існування. Додатковий каталог вийшов 1913 р. і містив описи 1714 назв книжок та періодичних видань, розташованих у систематичному порядку за схемою попереднього видання. Книги, що надійшли до бібліотеки у 1913–1914 рр., тобто після того, як вийшов друкований каталог, описані в «Хронологическом каталоге фундаментальной библиотеки Киевской I-й Гимназии», в якому зафіксовано 725 назв. Окремий VIII розділ фонду фундаментальної бібліотеки складали рукописи, що зберігаються зараз в Інституті рукопису НБУВ.

У 1919 р. діяльність бібліотеки припинена через закриття гімназії. В тому ж році книгозбірня 1-ї київської гімназії потрапила до списку учбових бібліотек, які В. І. Вернадський запропонував придбати для Всенародної бібліотеки України разом з бібліотеками інших навчальних закладів, а саме Інституту

шляхетних дівчат, Кадетського корпусу та ін. Проте лише в 1920–1921 рр. це бібліотечне зібрання було отримано ВБУ в кількості близько 9500 одиниць зберігання. Зараз це зібрання зберігається як окрема колекція в головному корпусі НБУВ.

Характеристика історико-культурного фонду: Умовно фундаментальна книгозбірня гімназії поділена на XXI розділяк російською, так і іноземними мовами: I – Богослов'я та історія Церкви; II – Філологія, мовознавство; III – Правознавство та суспільні науки; IV – Політика; V – Всесвітня історія; VI – Російська історія; VII – Статистика; VIII – Географія, етнографія; IX – Математика, астрономія; X – Природознавство; XI – Медицина; XII – Економіка; XIII – Технологія, промисловість, сільське господарство; XIV – Мистецтво і спорт; XV – Література і словесність; XVI – Філософія, педагогіка; XVII – Періодичні видання; XIX – Карті, атласи; XX – Місцевий відділ (краєзнавство); XXI – Довідники, календарі. Основний масив фонду – наукова література XIX – початку XX ст. російською мовою.

Дещо відрізняється за складом та наповненням книг учнівська бібліотека. Збережені каталоги бібліотеки для учнів молодших класів гімназії містять значно менше розділів порівняно з каталогами фундаментальної бібліотеки, а саме: I – Богослов'я та історія церкви; II – Філософія; III – Російська словесність та мовознавство; IV – Іноземна словесність; V – Російська історія; VI – Всесвітня історія; VIII – Математика; IX – Фізика; X – Природознавство; XI – Періодичні видання.

Розкриваючи наповнення першого розділу *Богослов'я та історія церкви*, можна виділити таку книгу: «Памятники древней христианской церкви или христианских древностей, с описанием: таинств, богослужения, храмов, праздников, постов, иерархии, разных соборных постановлений и всех обрядов и обычаев, бывших в древней христианской церкви / сост. Иродионом Ветринским». Т. 1 (Санкт-Петербург, 1829).

Другий *Філологічний* розділ характеризується наявністю мовознавчих монографій та довідкових спеціалізованих російських та іноземних видань, наприклад: «Словарь Академии Российской: в 6-ти частях» (Санкт-Петербург, 1793); Мюллер М. «Лекции по науке о языке» (Санкт-Петербург, 1855); Miklosich F. «Grammatik» (Wien, 1876) та ін.

Третій розділ *Правознавство та суспільні науки* містить ряд законодавчих документів кінця XVIII–XIX ст., наприклад, «Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. Т. 2: Царствование императора Николая I» (Санкт-Петербург, 1864); «Сборник распоряжений по Министерству народного просвещения. Т. 4: 1865–1870» (Санкт-Петербург, 1874); «Устав Военного флота по высочайшему повелению государя императора Павла Первого» ([Санкт-Петербург], 1797) та ін.

Цінним є фонд п'ятого і шостого розділу *Історія*, де міститься багато джерелознавчих видань – літописів, хронік, мемуарів, актів і грамот, історико-статистичних описів міст і місцевостей Росії, публікацій пам'яток з історії тощо. Представлена значна кількість багатомних та продовжуваних видань. Це, зокрема, книги, присвячені всесвітній історії: Вебер Г. «Курс всеобщей истории» (Москва, 1859); Cantu С. «Histoire Universelle» (Paris, 1857). Історія Росії представлена книгами та періодичними виданнями: Забелин И. «История русской жизни с древнейших времен» (Москва, 1876); Голиков И. «Деяния Петра Великого, мудрого преобразователя России» (Москва, 1837); «Чтения в императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете» (Москва, 1846–1875); Lamartine А. «Histoire de la Russie» (Paris, 1855) та ін.

Незначний за кількістю вміщених у ньому книг сьомий розділ *Статистика* містить видання, присвячені статистиці Російської імперії та європейських держав: Арсеньев К. «Статистические очерки России» (Санкт-Петербург, 1848), Зябловский Е. «Статистическое описание Российской империи в нынешнем ее состоянии». Ч. 1–5 (Санкт-Петербург, 1815) та «Новейшая статистика европейских государств». Ч. 1 (Санкт-Петербург, 1821).

Восьмий розділ *Географія, подорожі, етнографія* характеризується розмаїттям, зокрема містить описи як окремих країн, так і континентів. Наприклад: Реклю Е. «Земля и люди. Всеобщая география. Вып. I: Скандинавские государства» (Санкт-Петербург, 1881); «Япония и ее обитатели» (Санкт-Петербург, 1904); Бартеlemi Ж.-Ж. «Путешествие в Италию». Ч. I (Москва, 1803); Парк М. «Путешествие во внутренность Африки». Ч. I (Москва, 1806); La Pérouse J.-F. «Voyage autour du monde». Т. 2 (Paris, 1797) та ін.

Особливістю дев'ятого розділу *Математичні науки* є те, що в ньому переважають підручники та видання з практичними завданнями, наприклад: Лоренц Г. «Элементы высшей математики». Т. 1. (Москва, 1898); Осиповский Т. «Курс математики: в 3-х т.» (Москва, 1820–1823); Ожаровский Ф. «Собрание арифметических примеров и задач» (Санкт-Петербург, 1857) та ін.

Широко представлений в бібліотечному зібранні гімназії десятий розділ *Природознавство*, який містить як російські твори з ботаніки, зоології, ентомології, мінералогії, так і видання зарубіжних авторів, наприклад: Линней К. «Системы природы». Ч. 1 (Санкт-Петербург, 1804); Теряев А. «История минералогии» (Санкт-Петербург, 1819); Карш А. «Мир насекомых: карманное руководство для энтомологических экскурсий» (Москва, 1865); Duchartre Р. «Éléments de botanique» (Paris, 1867) та ін.

Одинадцятий розділ *Медицина* має відносно малий обсяг літератури.

Прикладом медичної тематики є книга: Рихтер Г. «Курс частной патологии и терапии для учащихся». Т. 1 (Киев, 1858).

Розділи дванадцятий та тринадцятий присвячені питанням *економіки, технології, промисловості та сільського господарства*, наприклад: Чулков М. «Историческое описание Российской коммерции». Т. 1–7 [20 кн.] (Санкт-Петербург, 1781–1788); Кукольник В. «Начальные основания сельского домоводства» (Санкт-Петербург, 1816), Smith A. «Nauka Ekonomii polityczney» (w Wilnie, 1811); Schlötzer C. «Principes élémentaires d'Economie politique» (Mitau, 1804) та ін.

Цінним в гімназійній бібліотеці є чотирнадцятий розділ, присвячений *мистецтву та спорту*. Ці видання представляють історію та розвиток мистецтвознавчих напрямів в різні епохи: Байє Ш. «Очерк истории искусств» (Санкт-Петербург, 1904); Писарев А. «Начертание художеств или правила в живописи, скульптуре, гравировании и архитектуре» (Санкт-Петербург, 1808); Winckelmann J. «Histoire de l'art chez les anciens» (Paris, 1789) та ін.

Різноманітність та всебічність п'ятнадцятого розділу *Література* можна уявити за книжковими виданнями, що репрезентують літературні течії та напрями в Російській імперії та європейських державах: Шлегель Ф. «История древней и новой литературы». Ч. 1–2 (Санкт-Петербург, 1829); «Немецкая словесность: в 2-х кн.» (Санкт-Петербург, 1838); Schlegel A. «Cours de littérature dramatique» (Paris, 1814); Krek G. «Einleitung in die slavische Literaturgeschichte» (Graz, 1874) та ін.

Філософсько-педагогічний шістнадцятий розділ містить книги, призначені як для професорсько-педагогічного складу гімназії, так і для учнів. Виділяються наступні видання: Корф Н. «Русская начальная школа» (Санкт-Петербург, 1870); Ушинский К. «Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии». Т. 1–2 (Санкт-Петербург, 1881); Чистович И. «Курс опытной психологии» (Санкт-Петербург, 1868). Розділ також містить книги з філософії, наприклад: Бавмейстер Ф. «Нравоучительная философия» (Б. м., 1783); Галич А. «История философских систем» (Санкт-Петербург, 1818); Schwegler A. «Geschichte der griechischen Philosophie» (Freiburg und Tübingen, 1882); Ragon J.-M. «Cours Philosophique et interprétatif des initiations anciennes et modernes» (Paris, 1841) та багато інших видань.

Періодичні видання виділені в окремий сімнадцятий розділ для зручності користування, розташовані за алфавітом. Для того, щоб викладачі були в курсі всіх нових досягнень і розробок в педагогічній сфері, проводилося комплектування такими журналами: «Вестник Европы» (Санкт-Петербург), «Русский вестник» (Москва), «Русская мысль» (Москва), «Педагогический сборник» (Санкт-Петербург), «Русская школа» (Санкт-Петербург), «Образование» (Санкт-Петербург), «Вестник воспитания» (Москва) та ін.

Дев'ятнадцятий розділ «*Карти і атласи*» містить деякі картографічні видання: Барановский С. «Географический атлас Древнего мира» (Санкт-Петербург, 1842); «Atlas pour servir a l'histoire ancienne, Romaine et du Bas Empire» (Paris, 1827) та ін.

Розділ двадцятий зі своєю назвою *Місцевий* наповнений книжковими виданнями, присвяченими історії міста Києва, окремим його районам, видатним суспільним діячам Києва, окремим закладам освіти, науки та культури. Серед таких видань слід відзначити: Максимович М. «Об участии и значении Киева в общей жизни России» (Київ, 1837); Сементовский М. «Київ, его святыни, древности, достопамятности и сведения, необходимые для его почитателей и путешественников» (Київ; Санкт-Петербург, 1900), Пантюхов И. «Куреневка: Медико-антропологический очерк» (Київ, 1904); Булгаков М. «История Киевской академии» (Санкт-Петербург, 1843). Представлені також видання, присвячені Київському університету св. Володимира, Київській 1-й гімназії та іншим навчальним закладам.

Останній двадцять перший розділ *Довідники. Календарі* містить універсальну довідкову літературу. Її небагато за кількістю, однак у розділі є цікаві енциклопедичні видання, серед яких можна виділити такі: «Энциклопедический и экономический календарь и полный христианский месяцеслов» (Харьков, 1821); «Русско-латинский словарь» (Москва, 1885); «Dictionnaire encyclopédique usuel» (Paris, 1858); Gazier A. «Nouveau dictionnaire classique illustré» (Paris, 1890) та ін.

Хронологічні межі видань: XVI ст. – початок XX ст.

Кількісний склад фонду: 9476 од. зб.

Мова видань: англійська, грецька, італійська, латинська, німецька, польська, російська, українська, французька. Зустрічаються також видання східними мовами: давньосирійською, турецькою, монгольською та ін.

Зовнішні ознаки колекції: Екслібрис у вигляді відбитку каучукового штемпеля з написом: «Фундаментальная Библиотека Киевской 1-й гимназии». В центрі написано шифр зберігання примірника, в якому римська цифра означала певний розділ фонду, літера позначала мовну групу, арабські цифри – порядковий номер книги. Різновид шифру – коли додатково ще позначено скорочену назву навчального закладу, наприклад: «1 Гимн. XX. А.30». Тиснення на корінці книги: «Ф. Б. К. I. Г.» або «Ф. Б. К. II. А. Г.».

Науково-довідковий апарат колекції:

Описи примірників бібліотеки Першої київської гімназії відображені в генеральному алфавітному картковому каталозі НБУВ. Існують окремі каталоги:

Хронологический каталог фундаментальной библиотеки Киевской 1-й гимназии // IP НБУВ. Ф. 8. № 3588.

Хронологический каталог ученической библиотеки Киевской 1-й гимназии // IP НБУВ. Ф. 1. № 1086. Арк. 1–347.

Каталог иностранных книг библиотеки пансионата при Киевской 1-й гимназии // IP НБУВ. Ф. 1. № 1090. Арк. 1–13; № 1089. Арк. 1–22.

Субоч В. Ф. Каталог книг фундаментальной библиотеки императорской Александровской гимназии. Киев, 1912. 346 с.

Субоч В. Ф. Дополнения к каталогу книг фундаментальной библиотеки Александровской Киевской гимназии. Киев, 1913. 112 с.

Використані джерела і література

Кальницький М. Гимназии и гимназисты. Київ: Видавництво «Варто», 2014. С. 47–62.

Колесник Е. А. Библиотека Киевской 1-й гимназии // Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. Киев: Наукова думка, 1988. С. 73–78.

Мяскова Т. Є., Лисенко Л. В. Інтеграція інформаційних ресурсів бібліотек історико-культурних фондів НБУВ на прикладі реконструйованих бібліотек київських гімназій ХІХ – поч. ХХ ст. // Наукові праці Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського. Київ, 2007. Вип. 19. С. 340–361.

Столетие Киевской Первой гимназии (1809–1811–1911 гг.): в 3 т. Киев, 1911.

Яворский Ю. А. Описание рукописей Александровской Киевской гимназии. Киев, 1913. 24 с.

Людмила Лисенко

Бібліотека Київської 2-ї гімназії

Фондозасновник: Київська 2-га гімназія (1836–1919).

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Київська друга чоловіча гімназія – державний базовий тип установи середньої освіти, що підпорядковувалась Міністерству народної освіти. Гімназія відкрилась у січні 1836 р. відповідно до розпорядження Міністерства від 16 червня 1835 р., отримала назву губернської через те, що в обов'язки директора гімназії входило завідування всіма приходськими та повітовими училищами. Першим директором гімназії був І. І. Мілашевич. Спочатку навчальний заклад містився в арендованих приміщеннях, а у 1854–1856 рр. для гімназії збудували власний будинок поряд з Першою гімназією в стилі пізнього класицизму (архітектори О. Беретті та П. Шлейфер) за адресою Бібіковський (зараз Т. Шевченка) бульвар, 18.

На відміну від Першої гімназії, де навчалися переважно діти дворян, Друга Київська гімназія з самого початку була розрахована на різночинців. Діяльність гімназії регламентували статuti 1828, 1849, 1864, 1871 рр., циркуляр Міністерства освіти 1886 р. та інші нормативні документи. Фінансування проводилось за рахунок державної скарбниці, плати за навчання, пожертв попечителів та відсотків від пожертвуваних капіталів. У гімназії домінували централізоване керівництво і повний державний контроль за діяльністю закладу. У перший рік навчання гімназія мала чотири класи. У вересні 1837 р. 3-й та 4-й класи були розподілені на 2 відділення. У

подальшому в гімназії встановлювався восьмирічний курс навчання (8 основних, 8 паралельних та один підготовчий клас), де впродовж 1834–1917 рр. існували єдині державні навчальні плани та програми з точним розподілом предметів. Тут викладалися: Закон Божий, російська мова, логіка та словесність, грецька та латинська мови, математика, історія, географія, фізика, французька та німецька мови, законодавство, чистописання, креслення та малювання, співи.

Серед викладачів гімназії були такі визначні особистості, як історик і громадський діяч М. Драгоманов, педагог, філолог, журналіст і громадський діяч В. Науменко, економіст І. Вернадський, художники С. Алексєєв та І. Сошенко, поет М. Зеров, вчений і педагог П. Лебединцев та інші. Почесним попечителем гімназії був український підприсмець і меценат Ф. Терещенко. В гімназії навчалися відомі в майбутньому діячі, зокрема дослідник Арктики О. Шмідт, поет П. Чубинський, композитор, диригент і педагог Р. Глієр, український літератор М. Славинський, кіносценарист Л. Гольденвейзер, історики М. Стороженко та Д. Багалій, сходознавець А. Кримський, який продовжував навчання в колегії Павла Галагана, та ін.

У 1917 р. установу перетворено на «Другу українську державну гімназію ім. Кирило-Мефодієвського братства», вона перейшла на українську мову викладання. Ліквідовано гімназію в 1919 р. Ліквідацією майна займався шкільно-адміністративний підрозділ Народного комісаріату освіти.

Дата та місце формування колекції: 1836–1919 рр., Київ.

Історична довідка про фонд: У 1836–1840 рр. розпочався процес формування бібліотечного фонду Київської 2-ї гімназії. Початок бібліотеки поклали 48 томів періодичних видань «Сын отечества», «Современник», «Библиотека для чтения», «Московский наблюдатель» та ін. Лише з 1840 р., за рахунок цілеспрямованого фінансування, поступово почала формуватись система поточного комплектування бібліотеки Київської 2-ї гімназії навчальною літературою, відповідно до предметів, що викладались. Наповнення фондів бібліотеки за рахунок державних коштів здійснювалося лише підручниками, схваленими Міністерством народної освіти. Крім того, в пам'ять про колишнього директора гімназії І. І. Слепушкіна викладачі Київської 2-ї гімназії за рахунок власних коштів заснували в 1872 р. спеціальну бібліотеку, метою якої була допомога неплатоспроможним учням. «Слепушкінська бібліотека» була підпорядкована товариству взаємодопомоги неплатоспроможним учням Київської 2-ї гімназії.

До кінця 1894/1895 навчального року фундаментальна бібліотека нараховувала 13 223 томів. Призначенням фундаментальної бібліотеки було забезпечення викладацького складу гімназії необхідними виданнями. Поряд

із основною бібліотекою функціонувала учнівська бібліотека, яка на кінець 1894/1895 навчального року нараховувала 874 назви видань у 2842 томах. Існувала також бібліотека учнів загальних квартир (своєрідна бібліотека учнівського гуртожитку), метою якої було забезпечення учнів підручниками. У 1894/1895 рр. ця бібліотека нараховувала 6435 підручників та лексиконів. Вибором навчальних підручників, їх випискою для фундаментальної, учнівської бібліотек та загальної учнівської квартири займалася Педагогічна рада, до якої входили представники викладацького складу гімназії. На книжкові фонди всіх бібліотек був складений каталог. У гімназії була також бібліотека довідкових видань, в якій на кінець 1894/1895 рр. було 23 назви в 65 томах. Крім того, в бібліотеці були географічні карти, глобуси та інші навчальні матеріали. Okремо зберігалися різноманітні навчальні посібники для викладання історії та географії. Завідував тоді бібліотекою Я. І. Коробцов.

Після передачі бібліотеки гімназії до ВБУ в 1920-х рр. її фонд було законсервовано в обмінно-резервних фондах як неактуальний. З початку 2000-х років у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ розпочалася робота з реконструкції історичної бібліотеки Другої Київської гімназії.

Характеристика історико-культурного фонду:

Оскільки Київська 2-га гімназія була середнім навчальним закладом гуманітарного напрямку, тобто мала статус класичної гімназії, там викладались дві стародавні мови – латинська та грецька. Тому переважну більшість фонду бібліотеки становлять праці давньогрецьких та давньоримських письменників: M. Tullii Ciceronis Scripta quae manserunt omnia. Recognovit C. F. W. Mueller (Lipsiae, 1891); Herodoti Historiarum libri IX / edidit Henr. Rudolph Dietsch (Lipsiae, 1891); Xenophontis Institutio Cyri / recensuit Arnoldus Hug (Lipsiae, 1889); Platonis Euthyphro, Apologia Socratis, Crito, Phaedo (Lipsiae, 1834); Homeri Ilias: edidit Guilielmus Dindorf (Lipsiae, 1833); Homeri Odyssea: Текст со словарем и приложением о гомеровском диалекте / Сост. для гимназий Я. Кремером (Москва, 1895) та ін.

Крім того, у фонді бібліотеки Київської 2-ї гімназії широко представлені книги з усіх галузей знань, що викладались у гімназіях Київського навчального округу, зокрема книги, необхідні для викладання Закону Божого: Кочетов И. Начертание христианских обязанностей (Санкт-Петербург, 1835); Творение святых отцев (Москва, 1853); Biblia Sacra vulgate editionis (Tübingen, 1824); Филарет (Дроздов). Начертание церковно-библейской истории (Москва, 1836); Иерусалем И. Размышления о важнейших истинах религии, писанные для наследного принца Брауншвейг-Люнебургского / пер. с нем. Т. К. Крылова. Т. 6 (Санкт-Петербург, 1834); Платон (епископ Костромской). О мерах к

улучшению религиозно-нравственного образования и воспитания в гимназиях (Санкт-Петербург, 1863); Лаврентьев Г. Описание жизни и чудес преподобного и богоносного отца нашего Сергия Радонежского и всея России чудотворца (Санкт-Петербург, 1862); Иннокентий (Борисов). Последние дни земной жизни Господа нашего Иисуса Христа, изображенные по сказанию всех четырёх Евангелистов (Одесса, 1860).

Широко представлена у фонді історична тематика. Це, наприклад, книги англійського історика, колишнього члена вищого пресвітеріанського церковного закладу, а з 1764 р. королівського історіографа в Шотландії, прихильника існуючого державного устрою та палкого захисника свободи слова та совісті У. Робертсона «История государственования императора Карла V». Т. 1 (Москва, 1839); праця російського письменника, драматурга, літературного і театрального критика, журналіста та історика М. Полевого «История русского народа» (Москва, 1830); книги видатного російського історика, голови слов'янського благодійного товариства, засновника вищих жіночих курсів у Санкт-Петербурзі, члена Археологічної комісії, редактора «Известий славянского благотворительного общества» К. Бестужева-Рюміна «Русская история», «Жизнь Суворова им самим описанная или собрание писем и сочинений его». Ч. 1 (Москва, 1819), «Князь Владимир Всеволодович Мономах и потомки его Мономаховичи» (Санкт-Петербург, 1865), «О том, как росло Московское княжество и сделалось русским царством» (Санкт-Петербург, 1870). Є в бібліотеці історичні твори видатного громадського діяча, публіциста та історика, одного з редакторів-видавців «Вестника Европы» М. Стасюлевича «Общий курс истории Средних веков» (Санкт-Петербург, 1856); члена головного управління у справах друку і Ради Міністра внутрішніх справ Ф. Єленева «Польская цивилизация и её влияние на Западную Русь» (Санкт-Петербург, 1863) та «Сведения о польском мятеже 1863 года». Т. 11 (Вильно, 1868); російського історика, професора Київського університету св. Володимира В. Більбасова «Чех Ян Гус» (Санкт-Петербург, 1869); російського історика, ординарного професора Харківського університету В. К. Надлера «Император Александр I и идея Священного Союза». Т. 11 (Рига, 1886); видатного українського історика М. Костомарова «Русская история в жизнеописаниях её главнейших деятелей». Т. 2: Господство дома Романовых до вступления на престол Екатерины II. XVII-ое столетие» (Санкт-Петербург, 1899). У фонді гімназії знаходиться також праця російського історика-публіциста П. Щербальського «Чтение из русской истории (с исхода XVII века)». Вып. 6 (Москва, 1868); переклад книги німецького історика К. Ф. Беккера «Всемирная история» (Санкт-Петербург, 1845); праці видатного письменника та громадського діяча, прихильника реформи 1861 р., відомого педагога, редактора-видавця щорічного

педагогічного журналу «Русская школа» Ю. Самаріна «Иезуиты и их отношение к России» (Москва, 1866); книги відомого педагога, приват-доцента вищих жіночих курсів Я. Гуревича «Историческая хрестоматия по новой и новейшей истории». Т. 1–2 (Санкт-Петербург, 1884–1885). У фонді бібліотеки Київської 2-ї гімназії є книги історика та художника М. Петрова «Лекции по всемирной истории» (Т. 11: История средних веков), який трактував історію як «научное и вместе художественное изложение прошедшей жизни человечества». У бібліотеці є багатотомник С. Соловйова «История России». Мовознавство та філологія представлені у фонді книгами відомого дослідника російської літератури та суспільства О. Пипіна «История русской литературы XVIII века», 4 т. (Санкт-Петербург, 1866); перекладом класичних творів грецької літератури «Гомер в обработке для школы. Вып. 1: Илиада; вступ. ст. и примеч. Н. Ильинского» (Тифлис, 1912); науковою роботою І. Порфірьєва «История русской словесности» (Казань, 1886–1888) та ін.

Незважаючи на те, що правознавство офіційно стало предметом викладання лише з 1905 р., у бібліотеці Київської 2-ї гімназії були книги із законодавства: «Свод Законов Российской империи». Ч. 2 (Санкт-Петербург, 1835); Герен Г. «Руководство к истории политической системы европейских государств и колоний». Ч. 1 (Санкт-Петербург, 1832); Хлебников Н. «О влиянии общества на организацию государства в царский период русской истории» (Санкт-Петербург, 1869) та ін.

Певну частину фонду склали довідники та енциклопедії, такі, як праця письменника та педагога І. К. Кульжинського «Русская книга для грамотных людей» (Санкт-Петербург, 1841), який писав вірші та історико-літературні твори, присвячені розвінчуванню ересі та вільнодумства в російській літературі та ін. Також у фонді бібліотеки Київської 2-ї гімназії наявні довідкові видання: «Ручная математическая энциклопедия» (Москва, 1827–1836); «Полный зоологический и ботанический словарь» (Санкт-Петербург, 1843); «Россия в историческом, статистическом, географическом и литературном отношении: Ручная книга» (Санкт-Петербург, 1831); «Словарь достопамятных людей русской земли, содержащий в себе жизнь и деяния знаменитых полководцев / сост. Д. Бантыш-Каменский» (Москва, 1836); «Настольный словарь для справок по всем отраслям знаний». Т. 1–3 (Санкт-Петербург, 1863–1866) та ін.

Книжок з природничих дисциплін у фонді гімназійної бібліотеки мало, серед них: «Начальные основания естественной истории». Кн. 1, Ч. 1 та II (Санкт-Петербург, 1791), з філософії є книга французького філософа М. Гюйо «Происхождение идеи времени...» (Санкт-Петербург, 1899).

Як і будь-який навчальний заклад того часу, бібліотека Київської 2-ї гімназії

була укомплектована російською та іноземною періодикою: «Журнал Министерства народного просвещения», «Православное обозрение», «Русский вестник», «Вестник Европы», «Вестник иностранной литературы», «Русская школа», «Вестник опытной физики и элементарной математики», «Вопросы философии и психологи», «Филологическое обозрение», «Archiv für slavische Philologie» та ін.

Хронологічні межі видань: XVIII – поч. XX ст.

Кількісний склад фонду: близько 2 тис. од. зб., колекція продовжує поповнюватися.

Мова видань: латинська, німецька, польська, російська, французька.

Зовнішні ознаки колекції: екслібрис у вигляді відбитка печатки з написом: «Основная библ. Киевск. 2-й гимн.», а також шрифтове тиснення на корінці внизу «К. 2 Г.». На книгах з бібліотеки загальної квартири наявна відповідна печатка «Библиотека общей квартиры Киевск. 2-й Гимназии», «Библиотека Общ. Квар Киевской 2-й Гимназии».

Науково-довідковий апарат колекцій:

Електронний каталог: (див.: <http://nbuv.gov.ua/node/554>, відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, Бібліотека 2-ї Київської гімназії).

Картковий каталог у читальній залі відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ.

Використані джерела і література

ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 707. Оп. 144. Спр. 54. Арк. 205, 207, 240 зв., 241 зв.; Там само. Ф. 707. Оп. 1. Спр. 760. 15 арк.

Кальницький М. Гимназии и гимназисты. Київ: Видавництво «Варто», 2014. С. 63–78.

Киевская вторая гимназия // Памятная книжка Киевского учебного округа на 1909–1910 год. Киев, 1909. С. 56–59.

Киевская вторая гимназия // Памятная книжка Киевского учебного округа на 1912–1913 год. Киев, 1913. С. 72–77.

Лихотинский С. П. Отчёт о состоянии Киевской 2-й гимназии за 1894–1895 учебный год. Киев, 1895. 166 с.

Мяскова Т. Є., Лисенко Л. В. Інтеграція інформаційних ресурсів бібліотек історико-культурних фондів НБУВ на прикладі реконструйованих бібліотек київських гімназій ХІХ – поч. ХХ ст. // Наукові праці Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського. Київ, 2007. Вип. 19. С. 340–361.

Тумасов Н. История Киевской 2-й гимназии // Киевская старина. 1902. № 1. С. 35–62; № 2. С. 188–214; № 3. С. 391–416; № 4. С. 136–158; № 5. С. 244–268; № 6. С. 449–469.

Чалый М. Вторая Киевская гимназия // Киевская старина. 1900. Т. 69. № 4. С. 16–50; № 6. С. 288–309; Т. 70. № 7/8. С. 66–88.

Тетяна Мяскова

Бібліотека Київської 3-ї гімназії

Фондозасновник: Київська 3-тя гімназія (1874–1919).

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Київська третя чоловіча гімназія – установа державного базового типу середньої освіти XIX – поч. XX ст., підпорядковувалась Міністерству народної освіти. Створено Київську 3-тю гімназію згідно з розпорядженням Державної Думи від 17(3) липня 1874 р. на базі Києво-Подільської прогімназії (перед тим – Києво-Подільське повітове училище, засноване 1807 р.). У 1874 р. було відкрито 5-й клас гімназії, інші класи відкривались поступово щороку. Першим директором був М. Г. Александров.

З 1878 р. гімназія була розташована за адресою: вул. Олександрівська, 8–12 (зараз Контрактова площа, 8). Двохповерховий будинок на початку XIX ст. належав заможному купцеві Назарію Сухоті. З 1838 р. тут знаходився міський магістрат, у середині XIX ст. – Київська міська дума. У 1876–1878 рр. будинок було реконструйовано під гімназію, надбудовано ще 2 поверхи.

Упродовж 1874–1917 рр. існували єдині державні навчальні плани та програми з точним розподілом предметного матеріалу. Викладалися такі предмети: грецька, латинська, російська, французька, німецька мови, словесність, логіка, історія, математика, фізика, природознавство, філософія, Закон Божий, географія, чистописання, малювання, співи. Гімназію закінчили

історики О. Оглоблін, Й. Гермайзе, етнограф, археолог і музейник Д. Щербаківський, відомий медик Ф. Яновський, поет Г. Чупринка, політичний діяч, член Центральної Ради Микола Галаган та ін.

В 1917–1918 навчальному році в гімназії було 8 основних, 3 паралельних і один підготовчий клас. Загалом навчалося 480 учнів, плата за навчання становила 70 руб. на рік. 1919 р. гімназію, як і всі інші подібні заклади, було закрито, на її базі створено трудову школу № 20.

Дата та місце формування колекції: 1874–1919 рр., м. Київ.

Історична довідка про фонд:

Фундаментальна бібліотека Київської 3-ї гімназії була створена на базі бібліотеки Києво-Подільської прогімназії. Тому вже в 1879 р. фонд гімназійної бібліотеки нараховував 2189 назв видань у 4360 примірниках. Надалі бібліотека поповнювалася навчальною літературою відповідно до предметів, що викладалися, за рахунок державних коштів, які виділялися гімназії на купівлю книжок навчального та белетристичного характеру, періодичних видань. Комплектування відбувалося також і за рахунок пожертв. Фонд основної бібліотеки Київської 3-ї гімназії зростає швидкими темпами і на 1 січня 1904 р. становив 6448 назв у 13 048 примірниках. Обов'язки бібліотекаря фундаментальної бібліотеки виконували в різні роки І. Слесаревський (1877), І. Добротворський (1878), І. Льїнський (поч. ХХ ст.). У Київській 3-й гімназії існувала також учнівська бібліотека, яка щорічно поповнювалась на суму 100 крб. за рахунок грошей, отриманих з плати за навчання. Учнівська бібліотека мала не зовсім задовільний стан через відсутність систематизації фонду і переважаючу більшість відділу богослов'я. У 1874 р. в учнівській бібліотеці Київської 3-ї гімназії було 748 назв видань у 1523 примірниках, у 1901 р. – 960 назв у 3196 примірниках. Завідували учнівською бібліотекою в різні роки В. Ляскоронський, І. Троїцький. Крім того, у Київській 3-й гімназії існувала бібліотека підручників, створена коштами «Общества вспомоществования недостаточным ученикам Киевской 3-й гимназии». У 1901 р. в цій бібліотеці знаходилось 346 підручників, словників, атласів, що видавались бідним учням. У гімназії існували також невеличкі підручні бібліотеки, де знаходилися навчальні матеріали з історії, географії, малювання, співів. Завідували цими бібліотеками викладачі з відповідних предметів.

У 1920-х рр. бібліотека Київської 3-ї гімназії потрапила до обмінно-резервних фондів ВБУ. Останніми десятиріччями відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ проводить роботи з її реконструкції.

Характеристика історико-культурного фонду:

Фонд складався переважно з енциклопедичних видань, бібліографічних довідників, книжок з історії, філософії, права, географії, військової справи,

художньо-критичних праць. Крім того, у бібліотеці була значна кількість газет та журналів. Оскільки Київська 3-тя гімназія була середнім навчальним закладом гуманітарного напрямку, мала статус класичної гімназії, тут викладались латинська та грецька мови, тож значну частину фонду бібліотеки становили праці давньогрецьких та давньоримських письменників. Крім того, у фонді широко представлені книги з тих галузей знань, що викладались у гімназіях, зокрема релігійна література, книги з географії та статистики, словесності, філології, логіки. Серед *релігієзнавчої* літератури можна назвати працю В. Гетте, колишнього католицького, а згодом православного священника, колишнього громадянина Франції, який перейшов у православ'я і прийняв російське громадянство, «История церкви от Рождества Господа нашего Иисуса Христа до наших дней» (Санкт-Петербург, 1872), а також книги: Никольский К. «Пособие к изучению устава богослужения православной церкви» (Санкт-Петербург, 1874); «Слова, поучения и речи Леонтия, архиепископа Холмского и Варшавского» (Санкт-Петербург, 1856); Макарий (Булгаков М. П.) «История русской церкви в период разделения её на две митрополии». Кн. 1 (Санкт-Петербург, 1850); «Сборник Законоучителя: пособие для преподавания Закона Божия и книги для классного и семейного чтения» (Москва, 1912). Цікаві книги російського письменника, доктора богослов'я, викладача філософських наук в Імператорському училищі правознавства І. Чистовича, чії головні праці були написані на основі першоджерел і містили нові факти, погляди про відомих церковно-історичних діячів. У фонді є книга І. Чистовича «История православной церкви в Финляндии и Эстляндии, принадлежащих к Санкт-Петербургской епархии» (Санкт-Петербург, 1856). У гімназійній бібліотеці зберігається книга історика церкви, професора Санкт-Петербурзької духовної академії, редактора «Христианского чтения», автора літературних творів з релігійної тематики І. Чельцова «История христианской церкви». Т. 1 (Санкт-Петербург, 1861); книга видатного англійського духовного письменника Ф. Фаррара «Жизнь Иисуса Христа: Новый перевод с 30-го английского издания А. П. Лопухина» (Санкт-Петербург, 1887) та ін.

Історична тематика представлена книгою видатного французького вченого, публіциста та політичного діяча, прихильника свободи особистості та невтручання держави в економічні питання Е. Лабуле (професора порівняльного правознавства в College de France, де він читав курс лекцій про історію США) «История Соединённых Штатов. Первая эпоха. История колоний до революции» (Санкт-Петербург, 1876); твором російського історика, викладача Московського університету Д. Ловайського «История России. Ч. 1: Киевский период» (Москва, 1876); книгою видатного історика, колишнього бібліотекаря, автора низки наукових праць Ф. Шлоссера «История

восемнадцатого столетия и девятнадцатого до падения Французской империи» (Санкт-Петербург, 1860); книгою видатного англійського історика Г. Бокля, який спочатку займався вивченням історії середніх віків, а потім виключно дослідженням історії Англії, «История цивилизации в Англии» (Санкт-Петербург, 1865); книгою російського генерал-лейтенанта, видатного військового письменника, учасника війни 1812 р., Турецької війни 1828–1829 рр., автора книжок з військової тематики О. І. Михайловського-Данилевського «Описание войны 1813 года» (Санкт-Петербург, 1840); книгою російського історика В. Надлера «Император Александр I и идея Священного Союза» (Рига, 1886–1892). У фонді також представлені книги: Геродот. «История: в 9-ти книгах: пер. с греч. Ф. Г. Мищенко» (Москва, 1885); Ростовцев М. «Древний город Рим» (Санкт-Петербург, 1902); Соловьёв С. «История России в царствование императрицы Елизаветы Петровны» (Москва, 1882); Бестужев-Рюмин К. «О том, как росло Московское княжество и сделалось русским царством» (Санкт-Петербург, 1866); Данилевский М. «Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германо-романскому» (Санкт-Петербург, 1889); Гуревич Я. «Историческая хрестоматия по новой и новейшей истории» (Санкт-Петербург, 1876); Огюстен Т. «История завоевания Англии норманами» (Санкт-Петербург, 1868) та ін.

Філологія у фонді Київської 3-ї гімназії представлена книгою чеського вченого, редактора першого ілюстрованого журналу «Svetozor», автора праць Павла-Йосифа Шафарика «Очерк из истории чешской литературы XIX века» (Київ, 1875); працею російського історика, професора Новоросійського університету В. Мочульського «Историко-литературный анализ стиха о Голубиной книге» (Варшава, 1887) та ін.

Логіку в фонді бібліотеки презентує найпопулярніший підручник в дореволюційній Росії С. Джевонса «Основы науки. Трактат о логике и научном методе / пер. М. Антоновича» (Санкт-Петербург, 1881).

Книги з *правознавства* у фонді гімназійної бібліотеки представлені головною працею видатного російського криміналіста М. С. Таганцева «Русское уголовное право» (Санкт-Петербург, 1902); доробком професора та публіциста, редактора Харківських губернських відомостей О. Д. Градовського «Начала русского государственного права» (Санкт-Петербург, 1875) та ін.

Періодичні видання: «Журнал Министерства народного просвещения», «Православное обозрение», «Русский вестник», «Вестник Европы», «Вестник иностранной литературы», «Русская школа», «Вестник опытной физики и элементарной математики», «Вопросы философии и психологии», «Филологическое обозрение», «Archiv für slavische Philologie», «Статистический

временник Российской империи» (Санкт-Петербург, 1878), «Сборник отделения русского языка и словестности императорской Академии наук» (Санкт-Петербург, 1875); «Временник императорского Московского общества истории и древностей Российских» та ін.

Хронологічні межі видань: XVIII – початок XX ст.

Кількісний склад фонду: близько 1200 од. зб., продовжує поповнюватися.

Мова видань: латинська, німецька, польська, російська, французька.

Зовнішні ознаки колекції: екслібрис у вигляді відбитку каучукового штемпеля з написом: «Фундаментальная БИБЛИОТЕКА З КИЕВСКОЙ ГИМНАЗИИ» або старослов'янським шрифтом «КИЄВСКАА ЗЪА ГИМНАЗІА». Тиснення на корінці книги «Ф.Б.К.З.Г.»

Використані джерела і література

- ЦДАУ в м. Києві. Ф. 707. Оп. 144. Спр. 54. Арк. 105–107, 149–150.
- Дебольский В. Н. Отчет о состоянии Киевской 3-й гимназии за 1902–1903 уч. год. Киев, 1903. 63 с.
- Ильинский И. Отчёт о состоянии Киевской 3-й гимназии за 1900–1901 уч. год. Киев, 1901. 50 с.
- Кальницький М. Гимназии и гимназисты. Київ : «Варто», 2014. С. 79–98.
- Киевская третья гимназия // Памятная книжка Киевского учебного округа на 1909–1910 год. Киев, 1909. С. 64–67.
- Лопухівська А. В. З історії розвитку гімназій і ліцеїв в Україні. Київ, 1994. 96 с.
- Мяскова Т. Є., Лисенко Л. В. Інтеграція інформаційних ресурсів бібліотек історико-культурних фондів НБУВ на прикладі реконструйованих бібліотек київських гімназій ХІХ – поч. ХХ ст. // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2007. Вип. 19. С. 340–361.
- Отчёт о состоянии Киевской 3-й гимназии за 1878/1879 уч. год и речь, произнесенная на публичном акте Киевской 3-й гимназии 7-го сентября 1879 г. Киев, 1879. 30 с.
- Памятная книжка Киево-Подольской прогимназии. Киев, 1873. С. 117–118.
- Устав гимназий и прогимназий ведомства Министерства народного просвещения от 30 июля 1871 г. // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. Т. V: Царствование императора Александра II. Санкт-Петербург, 1877. С. 431–464.

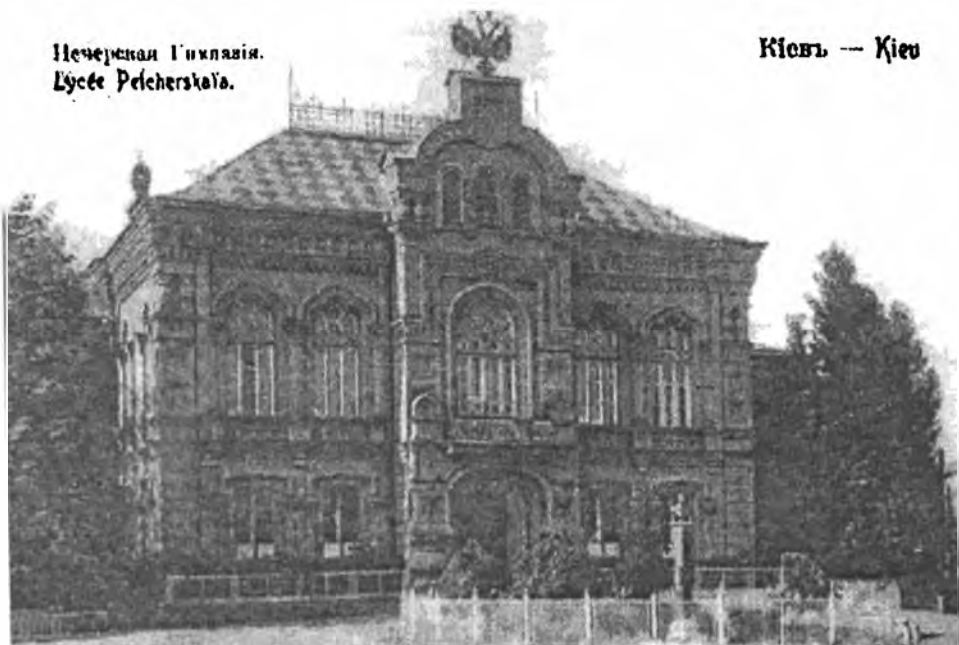
Тетяна Мяскова

Бібліотека Києво-Печерської 5-ї гімназії

Фондозасновник: Києво-Печерська чоловіча 5-та гімназія (1885–1920).

Печерская Гимназія.
Lycée Pecherskaia.

Київъ — Kieu

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Гімназія на Печерську була п'ятою чоловічою гімназією в Києві. На початок 80-х років XIX ст. у цьому районі Києва проживало близько 8 тисяч мешканців і не було жодного середнього чоловічого навчального закладу. Тому в лютому 1882 р., на прохання місцевого населення, Київська міська дума розглянула питання про відкриття чоловічої гімназії на Печерську. Після прийняття позитивного рішення Київський генерал-губернатор, командуючий Київським військовим округом Олександр Романович Дрентельн (1820–1888) та військовий міністр, генерал Петро Семенович Ванновський (1822–1904) звернулися за дозволом на відкриття гімназії до російського імператора Олександра III та до Державної Думи Російської імперії. Клопотання було задоволено. 7 березня (21 лютого) 1884 р., згідно з розпорядженням Міністерства народної освіти, в Києві на Печерську була створена 5-та чоловіча гімназія. Функціонувати гімназія почала з 1885 р., поступово відкриваючи по одному класу щороку.

Будинок гімназії на розі вулиць Суворовської і Нікольської (зараз це будинок на площі Слави, де міститься Національний транспортний університет, кардинально перебудований 1944 р.) було споруджено за проєктом архітектора

Миколи Чекмарьова з елементами так званого «російського стилю» на кошти таємного радника, відомого благодійника, мецената та бізнесмена Н. А. Терещенка. Київська міська дума зобов'язалася утримувати цей навчальний заклад, щорічно виділяючи по 6 тисяч карбованців. На посаду директора гімназії було призначено колезького радника, директора Кам'янець-Подільської гімназії в 1883–1885 рр., українського і чеського філолога, педагога, композитора В'ячеслава (Вацлава) Петра (1848–1923).

Київська 5-та гімназія була типовим класичним навчальним закладом з восьмирічним курсом навчання та одним підготовчим класом. До навчального плану входили такі предмети: математика, фізика, природознавство, філософія, Закон Божий, історія, географія, словесність, російська, латинська, французька, німецька мови, каліграфія та малювання, співи. З 1889 р. до навчального плану додали курс військової гімнастики. У гімназії навчалися такі видатні особистості, як кінорежисер Григорій Козінцев, письменник Марк Алданов (Ландау), музикознавець і фольклорист, чоловік Лесі Українки Климент Квітка, історик і бібліограф Валентин Отамановський. Гімназія, як інші подібні заклади, була ліквідована радянською владою.

Дата та місце формування колекції: 1885–1919 рр., м. Київ.

Історична довідка про фонд: Разом із самим середнім навчальним закладом у 1885 р. було засновано фундаментальну (для викладачів) та учнівську бібліотеку. На посаду бібліотекаря було обрано викладача математики М. Сорокіна. Впродовж 1885–1917 рр. бібліотека поповнювалася навчальною літературою відповідно до предметів, які викладалися. На книжкові фонди було складено каталог. У 1917 р. фундаментальна бібліотека нараховувала 4382 назви видань у 9392 примірниках, учнівська бібліотека складалася з 3207 назв у 5735 примірниках.

Бібліотеку Печерської гімназії було передано до ВБУ в 1920-х рр., впродовж ХХ ст. вона зберігалася в обмінно-резервних фондах НБУВ. З початку 2000-х рр. книги з цієї бібліотеки збираються в окрему колекцію у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ.

Характеристика історико-культурного фонду:

Київська 5-та гімназія була середнім навчальним закладом зі статусом напівкласичної гімназії, з викладанням однієї стародавньої мови – латини. Як і в бібліотеках інших гімназій, тут зібрано багато видань творів давньогрецьких та давньоримських класиків.

Значну частину фонду гімназійної бібліотеки становлять підручники з мовознавства та літературознавства, наприклад: Буслаев Ф. Историческая грамматика русского языка (Москва, 1868); Lange L. Römische Alterthümer (Berlin, 1876); Pütz W. Lehrbuch der vergleichenden der Erdbeschreibung (Freiburg,

1884); Loewe G. Prodrum corpopis glossariorum Latinorum (Lipsiae, 1876); Jacobs F. Anthologia Graeca (Lipsiae, 1813–1817); Bergk T. Poetae Iyrici graeci (Lipsiae, 1878); Baunack J., Baunack T. Studien auf dem Gebiete des griechischen und der arischen Sprachen (Leipzig, 1886); Draeger A. Historische Syntax der lateinischen Sprache (Leipzig, 1880); Gaisford T. Scholia ad Hesiodum (Lipsiae, 1833) та ін.

Твори з *історії* представлені виданнями таких авторів: Вебер Г. Всеобщая история. Т. 2: Всеобщая история эллинского народа / пер. Андреева (Москва, 1886); Книга для чтения по истории средних веков, составленная кружком преподавателей / под ред. П. Виноградова (Москва, 1903); Сочинения императрицы Екатерины II (Санкт-Петербург, 1850); Моммзен Т. Римская история / пер. В. Н. Неведомского (Москва, 1885); С. Julii Caesaris Commentarii de bello Gallico (Leipzig, 1853); Müller H. K. Die Museen und Kunstwerke Deutschlands (Leipzig, 1857–1858) та ін.

Книги з *логіки* представлені такими виданнями: Kant E. Logik: Ein Handbuch zu Vorlesungen / herausgegeben von Gottlob Benjamin Jäsche; erläutert von J. H. von Kirchmann (Leipzig, 1876); Drobisch M. W. Neue Darstellung der Logik (Hamburg–Leipzig, 1887).

У фонді бібліотеки гімназії книги з *природничих* наук є нечисленими. З *математики* можна назвати таке видання: Dienger J. Die Differential und Integralrechnung, umfassend und mit steter Berücksichtigung der Anwendung Dargestellt (Stuttgart, 1860); з *географії* – Forbiger H. Handbuch der alten Geographie (Hamburg, 1877); Cilbert O. Geschichte und Topographie der Stadt Rom in Altertum (Leipzig, 1885) та ін.

Як і будь-який навчальний заклад того часу, бібліотека 5-ї гімназії проводила комплектування російською та іноземною *періодикою* і виданнями, що продовжувалися: «Журнал Министерства народного просвещения», «Православное обозрение», «Русский вестник», «Вестник Европы», «Вестник иностранной литературы», «Русская школа», «Русский архив», «Отечественные записки», «Вестник воспитания», «Вопросы философии и психологии», «Филологическое обозрение», «Archiv für slavische Philologie» та інші.

Хронологічні межі видань: XVIII – початок XX ст.

Кількісний склад фонду: 950 од. зб., продовжує поповнюватися.

Мова видань: латинська, німецька, російська, французька.

Зовнішні ознаки колекції: екслібрис у вигляді відбитку каучукового штампеля з написом: «Бібліотека Києво-Печерской Гимназии»; кругла печатка з російським гербом і написом старослов'янським шрифтом «Києво-Печерская гимназія». Тиснення на корінці книги «Ф. Б. К. П. Г.» (Фундаментальная библиотека Киевской Печерской гимназии).

Використані джерела і література

О должности библиотекаря // ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 707. Оп. 51. Спр. 46. Арк. 94.
Отчет за 1917 г. гимназии и библиотеки // ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 707. Оп. 168. Спр. 612.
Арк. 1–5.

Кальницький М. Гимназии и гимназисты. Київ: «Варто», 2014. С. 117–128.

Мяскова Т. Є. «П'ята Кієво-Печерська гімназія та її бібліотека» – електронна виставка Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з нагоди 130-річчя від дня заснування гімназії // Стародруки і рідкісні видання в університетській бібліотеці : матеріали III Міжнародних книгознавчих читань (м. Одеса, 15–17 верес. 2015 р.) : зб. ст. / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка. Одеса, 2016. С. 58–69.

Тетяна Мяскова

Бібліотека Київського реального училища

Фондозасновник: Київське реальне училище (1873–1919).

Інформаційна довідка про фондозасновника:

Створення Київського реального училища пов'язане з наказом Міністерства народної освіти Російської імперії про перетворення реальних гімназій на реальні училища від серпня 1873 р. Тоді, за допомогою громади та меценатів м. Києва та згідно з розпорядженням Міністра народної освіти, у Києві відкрилося реальне училище, метою якого було задовольнити потреби промислової індустрії відповідних фахівцяx. У 1873–1874 рр. були відкриті тільки перші чотири класи. У подальшому реальне училище стало шести-класним з двома відділеннями та додатковим класом. Через рік при 5-му класі було відкрито комерційне відділення, курс якого продовжувався і в шостому класі. 23 червня 1888 р. урядом були прийняті зміни до статуту про реальні училища, згідно з якими мало бути шість класів з річним курсом у кожному. Останні два класи реального училища могли мати комерційне відділення. У 1890 р. Київське реальне училище складалось уже з 14 класів. Педагогічний штат у Київському реальному училищі налічував 29 осіб. Почесним попечителем училища був київський меценат Іван Николозич Терещенко, директором – статський радник О. Я. Гольдерекер. Вищою навчально-виховною інстанцією була педагогічна рада, яка вирішувала питання вступу, переводу в наступні класи, закінчення навчання, розгляд поведінки та успішності учнів у кожній чверті, поповнення бібліотеки та кабінетів книгами та навчальними підручниками.

Упродовж 1874–1917 рр. викладались такі предмети: Закон Божий, російська мова та словесність, математика, фізика, історія, географія, природнича

історія, французька та німецька мови, чистописання, малювання, креслення, спів, гімнастика, бухгалтерія, політична економія, хімія, комерційна арифметика, законодавство, діловодство.

У 1917–1919 рр. була невдала спроба перетворити реальне училище на школу. А вже на початку 1920-х років Київське реальне училище було перейменоване на 6-ту трудову школу.

Будинок колишнього Київського реального училища, збудований у 1858–1861 рр. у стилі пізнього класицизму (архітектор О. Беретті), зберігся до наших днів. Зараз у ньому розташована Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка при Міністерстві закордонних справ (вул. Велика Житомирська, 2).

Дата та місце формування фонду: 1873–1919 рр., м. Київ.

Історична довідка про фонд:

Першим завідувачем бібліотеки було обрано Павла Петровича Безменова, викладача історії й географії, який прийняв першу партію літератури з Міністерства народної освіти й склав на неї хронологічний каталог. Архівні документи не містять інформації про первісну кількість літератури основної і учнівської бібліотек, хоча відомо, що в 1873 р. на палітурні роботи було витрачено більше 100 руб. На 1 січня 1896 р. основна бібліотека нараховувала 2014 назв книжок у 4492 томах, а учнівська бібліотека складалася з 1099 назв видань у 2725 примірниках. В інших кабінетах на 1 січня 1896 р. налічувалося 1467 наочних предметів і різних навчальних посібників і довідників. У перші дні існування училища джерелом комплектування бібліотеки слугували для російськомовної літератури книгарня І. І. Глазунова в Санкт-Петербурзі, для іноземної літератури – Лейпцизька книгарня Леопольда Фосса. Міністерство народної освіти через попечителя Київського навчального округу рекомендувало замовляти нову додаткову літературу. Щорічно, наприкінці навчального року, попечителю Київського навчального округу представляли витяг із протоколу засідання педагогічної ради з переліком періодичних видань для комплектування бібліотеки, із вказівкою кількості примірників і ціни. На 1914 р. для основної бібліотеки було рекомендовано 29 назв журналів, разом з іноземними, на суму 160 руб. і 9 назв періодичних видань для учнівської бібліотеки на суму 71 руб., усього сума замовлення склала 231 руб.

Характеристика історико-культурного фонду:

Оскільки реальне училище було середнім навчальним закладом природничого напрямку і готувало абітурієнтів до вступу до технічних вузів, фонд бібліотеки комплектувався згідно з навчальною програмою, тому склад бібліотечного фонду відповідав предметам викладання. Розстановка

фонду бібліотеки виконувалась за інвентарно-порядковими номерами. Уся література книгозбірні Училища розподілялась за такими систематичними розділами: I. Богослов'я та книги релігійно-православного змісту. II. Філософія, психологія, логіка, педагогіка, гігієна та методика. III. Політекономія та юридичні науки. IV. Мовознавство та словесність. V. Белетристика, історія літератури, критика та бібліографія. VI. Всесвітня історія та суспільні науки. VII. Історія Російської імперії. VIII. Географія та публіцистика. IX. Фізика, математика та комерційні науки. X. Хімія, зоологія, біологія, ботаніка та природознавство. XI. Механіка та технологія. XII. Мистецтво та етнографія. XIII. Періодичні видання. XIV. Довідкові видання.

Перший розділ – *богослов'я та книги релігійно-православного змісту* – представлений тільки одним виданням: Филарет (Дроздов). Собрание мнений и отзывов Филарета, митрополита Московского и Коломенского по учебным и церковно-государственным вопросам (Санкт-Петербург, 1885).

До другого розділу – *філософія, психологія, логіка, педагогіка, гігієна та методика* – віднесено колишніми господарями бібліотеки такі книги: багатотомне енциклопедичне видання з педагогіки Карла-Адольфа Шміда (Schmid K. A.) «Encyklopädie des gesammten Erziehungs- und Unterrichtswesens» (V. 7. Gotha, 1870), де описана повна система освіти та навчання в 1859–1878 рр. Інші книги: Kofistka C. «Der höhere polytechnische Unterricht in Deutschland, in der Schweiz, in Frankreich, Belgien und England» (Gotha, 1863); Флоринский Т. «Ян Амós Кóменский. Друг человечества» (Киев, 1892). Видання з психології представлені працею німецького психолога та антрополога Франца Теодора Вайца (1821–1864) «Allgemeine Pädagogik und kleinere pädagogische Schriften» (Vieweg, 1883); загальна педагогіка – роботою німецького педагога та міністра культури Wiese L. A. «Das höhere Schulwesen in Preussen. Historisch-statistische Darstellung» (Berlin, 1864) та ін.

У третьому розділі – політекономія та юридичні науки – наявне одне видання: «Курс политической экономии : Сост. Э. Вреден, на основании лекций, чит. в Имп. С.- Петерб. ун-те в 1873–74 г.» (Санкт-Петербург, 1874.). Це досить відома праця Едмунда Романовича Вредена (1836–1891) – російського економіста, професора Петербурзького університету по кафедрі політичної економії.

До четвертого розділу – *мовознавство та словесність* – належать наступні видання: Reiff Ch. Ph. «New parallel dictionaries of the Russian, French, German and English Languages: in four parts» (Carlsruhe – Leipzig – St.-Petersburg – Paris, 1872); Littré É. «Dictionnaire de la langue française» (Paris, 1863) – словник французької мови, більш відомий як «Словник Літтре» (названий на честь його автора), є нормативним словником французької мови; Hermann C. «Die Sprachwissenschaft nach ihrem Zusammenhange mit

Logik, menschlicher Geistesbildung und Philosoph» (Leipzig, 1875); Pott A. F. «Wurzel-Wörterbuch der indogermanischen Sprachen: Wurzeln mit vokalischem Ausgange; 1. Abt.: Wurzeln auf a und i-Laute» (Detmold, 1867); Потебня А. «Из записок по русской грамматике: 1. Введение. 2. Составные члены предложения и их замены» (Харьков, 1888) та ін.

До складу п'ятого розділу – *белетристика, історія літератури, критика та бібліографія* – входять наступні видання: Taine H. «Histoire de la littérature anglaise» (Paris, 1871); Simrock K. «Die deutschen Volksbücher» (Frankfurt am Main, 1865) – фольклорні книги німецького поета й філолога Карла Йозефа Зімка, який переклав на тогочасну літературну німецьку мову багато творів середньовічної німецької літератури, чим сприяв ознайомленню сучасників з національним героїчним епосом; Koberstein A. «Grundriss der Geschichte der deutschen National-literatur» (Leipzig, 1872) – історія німецької національної літератури; Степович А. «Новый шаг в деле взаимного ознакомления славян» (Київ, 1913); Страхов Н. «Критические статьи об И. С. Тургеневе и Л. Н. Толстом» (Санкт-Петербург, 1885) та ін.

Розділ шостий – *всесвітня історія та суспільні науки* – представлений науковими працями: Roepell R. «Geschichte der europäischen Staaten. Geschichte Polens» (Gamburg, 1840) – історія Польщі Річарда Роепеля, німецького історика, політика, викладача університету у Вроцлаві; Geijer E. G. «Geschichte der europäischen Staaten. Geschichte Schwedens» (Gamburg, 1834) – історія Швеції Еріка Густава Гейера; Grote G. «Geschichte Griechenlands» (Leipzig, 1851) – історія Греції англійського історика античності й політичного діяча Джорджа Грота; Вебер Г. «Всеобщая история» (Москва, 1886); Шлоссер Ф. К. «История восемнадцатого столетия и девятнадцатого до падения Французской империи, с особенно подробным изложением хода литературы» (Санкт-Петербург, 1868) та ін.

Книги з сьомого розділу віддзеркалюють *історію Російської імперії*: Tolstoy D. «Le catholicisme romain en Russie». V. 1–2. (Paris, 1864); Шубинский С. Н. Рассказы о русской старине (Санкт-Петербург, 1871); Коялович М. О. «История русского самосознания по историческим памятникам и научным сочинениям» (Санкт-Петербург, 1884); Барсуков А. «Рассказы из русской истории XVIII века. По архивным документам» (Санкт-Петербург, 1885); Рождественский С. В. «Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения: 1802–1902» (Санкт-Петербург, 1902).

До восьмого розділу *географія та публіцистика* належать роботи таких вчених: Daniel H. A. «Handbuch der geographie» (Leipzig, 1870); Воейков А. И. «Климаты земного шара, в особенности России» (Санкт-Петербург, 1884); Кледен Г. А. «Физическая география Клодена» (Санкт-

Петербург, 1875); Случевский К. «По Северу России. Путешествие их Императорских Высочеств Великого Князя Владимира Александровича и Великой Княгини Марии Павловны в 1884 и 1885 годах». 3 т. (Санкт-Петербург, 1886–1888); Wagner H. «Lehrbuch der geographie» (Hannover und Leipzig, 1908) та ін.

Дев'ятий розділ – *фізика, математика та комерційні науки* – представлений такими виданнями: «Основания геометрии/Рушеи Комберусс; пер. А. Гольденберга» (Москва, 1869); Weinhold A. F. «Vorschule der Experimentalphysik» (Leipzig, 1874); Helmholtz H. «Handbuch der physiologischen Optik» (Leipzig, 1867); Wüllner A. «Lehrbuch der Experimentalphysik. Erster Band. Allgemeine Physik und Akustik» (Leipzig, 1870); Armengaud E. «Le vignole des mécaniciens: essai sur la construction des machines... Atlas» (Paris, 1875) – ілюстроване видання устаткування винзаводу з конструкціями машин, елементів, з яких вони складаються; типи й пропорції частин двигунів; трансмісії та інші механізми французького інженера-промисловця й професора машинобудування, автора серії книг по дизайну в машинобудуванні й технічному кресленні.

У десятому розділі – *хімія, зоологія, біологія, ботаніка та природознавство* – зосереджені такі наукові твори: Gmelin L. «Handbuch der Anorganischen Chemie» (Helderberg, 1877); Hartmann C. «Atlas zu dem Handbuche der Bergbau-und Hüttenkunde» (Weimar, 1855); Schacht H. «Lehrbuch der Anatomie und Physiologie der Gewächse» (Berlin, 1856); Willkomm M. «Die Wunder des Mikroskops oder die Welt im kleinsten Raume» (Leipzig, 1878); Kurt J. G. «Das Mineralreich in Bildern. Naturhistorisch-technische Beschreibung und Abbildung der wichtigsten Mineralien» (Stuttgart, 1871) та ін.

Одинадцятий розділ – *механіка та технологія*: Усов П. «Строительное искусство. Ручная книга для инженеров: в 5 ч. Ч. 1: Общие основания строительного искусства» (Санкт-Петербург, 1859); Karmarsch K. «Handbüch der mechanischen Technologie» (Hannover, 1875); Wagner R. «Grundriss der chemischen Technologie» (Leipzig, 1874); Knapp F. L. «Lehrbuch der chemischen Technologie: zum Unterricht und Selbststudium» (Braunschweig, 1865) та ін.

До дванадцятого розділу – *мистецтво та етнографія* – слід віднести такі видання: Рожнов А. «Родные звуки. Собрание народных напевов, аранжированных на 4 однородных голоса» (Санкт-Петербург, 1867); Marx A. B. «Vollständige Chorschule» (Leipzig, 1860) та ін.

Окрім того, у фонді бібліотеки Київського реального училища зберігаються такі періодичні видання: «Библиограф», «Вестник воспитания», «Вестник Европы», «Вестник иностранной литературы», «Вестник общественной гигиены, судебной и практической медицины», «Вестник опытной физики», «Вопросы философии и психологии», «Воспитание и обучение», «Всемирный

путешественник», «Гимназия. Журнал филологии и педагогики», «Ежемесячные литературные научно-популярные приложения к журналу «Нива», «Естествознание и география», «Живая старина», «Журнал Министерства народного просвещения», «Журнал русского физико-химического общества», «Записки императорской Академии наук», «Записки Киевского общества естествоиспытателей», «Записки русского исторического общества», «Известия императорской Академии наук», «Искусство и художественная промышленность», «Исторический вестник», «Литературные приложения к газете «Гражданин», «Метеорологический вестник», «Мир божий», «Народное образование», «Научный исторический журнал», «Образование», «Педагогический листок», «Педагогический сборник», «Плодоводство», «Русская мысль», «Русская старина», «Русская школа», «Русские записки», «Русский архив», «Русский вестник», «Русский филологический вестник», «Русское богатство», «Сборник русского исторического общества», «Северный вестник», «Семья и школа», «Физическое обозрение», «Филологические записки», «Электричество», «Этнографическое обозрение». Є також періодичні видання іноземними мовами: «L'enseignement secondaire», «La nature», «Revue des Deux Mondes», «Revue scientifique».

Журнали, які передплачували для учнівської бібліотеки: «Детский отдых», «Детское чтение», «Друг детей», «На досуге», «Отдых».

Хронологічні межі видань: XVIII – початок XX ст.

Кількісний склад фонду: 1714 од. зб.

Мова видань: німецька, російська, французька.

Зовнішні ознаки колекції: На всіх книгах з бібліотеки Київського реального училища стоїть печатка «БИБЛИОТЕКИ КИЕВСКАГО РЕАЛЬНОГО УЧИЛИЩА», може бути також відбиток круглої печатки «УЧЕНИЧЕСКОЙ БИБЛИОТЕКИ КИЕВСКАГО РЕАЛЬНОГО УЧИЛИЩА». На корінцях оправ внизу – тиснення у вигляді абрєвіатури «Ф.Б.К.Р.У.» або «Б.К.Р.У.» для книжок Фундаментальної бібліотеки Київського реального училища, або «У.Б.К.Р.У.» – для Учнівської бібліотеки Київського реального училища.

Науково-довідковий апарат:

Службовий топографічний каталог зібрання.

Використані джерела і література

Київське реальне училище // Державний архів м. Києва. Ф. 95.
Афанасьєва З. Становлення Київського реального училища та його бібліотеки (1873–1920) // Рукописна та книжкова спадщина України. 2018. Вип. 22. С. 210–229.

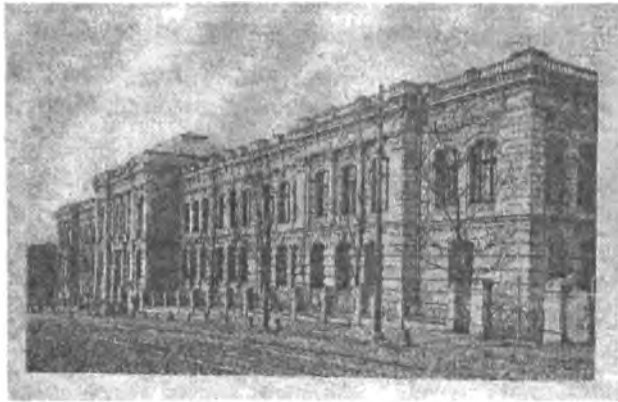
Матченко И. П. Двадцатипятилетие Киевского реального училища (1873–98). Историческая записка. Киев, 1898. 67 с.

Мяскова Т. Бібліотека Київського реального училища: історія створення, функціонування та сучасний стан // Наукові праці Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. Київ, 2007. Вип. 19. С. 269–278.

Зоя Афанасьєва, Тетяна Мяскова

Бібліотека Київського першого комерційного училища

Фондозасновник: Київське перше комерційне училище (1896–1919).

Історична довідка про фондозасновника:

Пропозиція щодо відкриття у Києві комерційного училища була висловлена старостою Київського Купецького Товариства М. І. Чоколовим на зборах Товариства 22 червня 1888 р. Того ж року, 7 листопада, київський купець Ф. Г. Дитятін, і з ним ще 165 підприємців Києва подали купецькому старості заяву, в якій запропонували заснувати у Києві комерційне училище. Проте здійснити це вдалося значно пізніше. Фінансування нового навчального закладу повністю забезпечили члени Київського Купецького Товариства, купці, представники торговельних товариств та почесні громадяни. На засіданні Купецького Товариства 29 серпня 1896 р. були обрані перші члени Попечительської Ради училища. Голова – керуючий київською Казенною палатою, приват-доцент Університету Св. Володимира, дійсний статський радник Н. В. Самофалов, заступник голови – староста купецького Товариства М. І. Чоколов, члени Ради – купці Л. І. Бродський, Д. С. Марголін, С. С. Могілевцев; почесні громадяни Я. М. Бернер і М. П. Дегтерьов. Урочисте відкриття Училища відбулося 17 жовтня 1896 р. в орендованому на три роки приміщенні (вул. Велика Житомирська, 34). У 1897 р. був закладений власний будинок для Першого комерційного училища по вул. Бульварно-Кудрявській, 24. Будівельні роботи проводились настільки швидко, що до осені 1898 р. з'явилась можливість розпочати заняття в приміщенні Училища. Але оскільки коштів на сплату за зведений будинок бракувало, то Попечительська Рада Київського комерційного училища віддала власне приміщення в оренду щойно відкритому в Києві Політехнічному інституту (КПІ) на строк з 1 вересня 1898 р. до 1 серпня 1899 р., за що було отримано, за угодою, від члена Будівельної Комісії КПІ Л. І. Бродського

25.000 руб. 19 грудня 1900 р. будинок ККУ було здано в експлуатацію. Спочатку Училище було підпорядковано Навчальній частині Міністерства фінансів, а з 1905 р. – новоствореному Міністерству торгівлі та промисловості. Училище користувалося великою популярністю.

Навчання в ККУ почалося 6 листопада 1896 р. Спочатку в Училищі передбачалося відкрити тільки 9 класів, які були розраховані на 350 учнів, з них 7 основних та два підготовчих – молодших і старших класів. Вимоги стрімкого економічного розвитку держави в період промислової революції викликали необхідність відкриття паралельних класів (А і Б), і вже з 1903/1904 навч. р. класів стало 18, а учнів – понад 600. У перший клас приймали з 8 років, у підготовчий клас набирали дітей не молодше 8 років і не старше 11. Навчальний процес в Училищі продовжувався 9 років. По закінченню Училища випускники одержували атестат, який надавав їм право на вступ до вищих навчальних закладів. Відповідно до Статуту Училища всі навчальні предмети розподілялися на загальноосвітні обов'язкові (Закон Божий, арифметика, алгебра, геометричне креслення, геометрія, тригонометрія, історія, природознавство, географія, суспільствознавство, фізика й космографія, російська, німецька та французька мови); спеціальні (комерційна арифметика, бухгалтерія, комерційна кореспонденція, політична економія, законознавство, хімія, товарознавство з технологією, комерційна географія, каліграфія й малювання) і необов'язкові (декламація й музика). Навчальна програма припускала більш широкий спектр освітніх предметів, відповідно до поточних потреб держави, порівняно із програмами кращих комерційних шкіл за кордоном.

У 1915 р. Училище було перетворено із семикласного у восьмикласний навчальний заклад із відповідними змінами в Статуті. Процес перетворення мав відбуватися протягом трьох років і закінчитися у 1917/1918 навч. р. Подальшому існуванню училища зашкодили революційні події, війна, реформа освіти. 1 січня 1920 р. у будинку училища зусиллями та коштом українських кооперативних установ був організований Кооперативний інститут ім. М. І. Туган-Барановського, який наприкінці того ж року реорганізували в кооперативний факультет Київського інституту народного господарства (КІНГ). Факультет проіснував півтора року, і в 1922 р. був реорганізований у Кооперативний технікум, який разом із будинком отримав майно та бібліотеку колишнього Першого Київського комерційного училища. У вересні 1926 р. за постановою Раднаркому Київський кооперативний технікум було реорганізовано в Київський кооперативний інститут ім. В. Я. Чубаря.

Дата і місце формування фонду: 1896–1919 рр., м. Київ.

Інформаційна довідка про бібліотеку:

Статут ККУ передбачав організацію бібліотеки разом із кабінетами географії, фізики, хімії, природничих наук, музеєм зразків товарів як навчально-допоміжних підрозділів. Завідування фундаментальною бібліотекою і бібліотекою навчальних посібників, під наглядом інспектора училища, було доручено одному з викладачів, обраному на цю посаду на три роки.

Комплектування бібліотеки проводилося згідно з навчальними планами закладу і відбувалось традиційними шляхами: закупівлею за рекомендаціями викладачів, передплатою, через книгообмін, а також одержанням книжок у дар. Для комплектування бібліотеки адміністрація Училища зверталася до різних видавництв, книгарень, навчальних закладів та інших установ із проханням надіслати літературу, необхідну для організації навчального процесу. Зокрема, запити були направлені до навчального відділу Міністерства торгівлі та промисловості, видавничої контори «Брокгауз і Ефрон», підприємства «Книжная торговля» И. И. Базлова, до книгарні М. Я. Оглобліна, картографічного закладу О. А. Львіна, Олександрійського ліцею, Московського комерційного училища, Києво-Печерської гімназії тощо. Директор Училища Петро Миколайович Кузнецький у своїх листах дякував дарувальникам і меценатам, які опікувалися долею молодого навчального закладу та його бібліотекою.

Бібліотека Училища складалася з двох відділів: фундаментального та учнівського. На кінець 1898/1899 навч. р. у фундаментальній бібліотеці значилося 1050 назв книжок (1818 од. зб.), 18 брошур і 51 назва періодичних видань (361 од. зб.). Учнівська бібліотека нараховувала 1134 назви книжок (1492 од. зб.), 69 назв періодичних видань (195 од. зб.). Усього в бібліотечних фондах Училища налічувалося 2184 назви книг (3310 од. зб.), 18 брошур, 120 назв періодичних видань (556 од. зб.).

На 1903/1904 навч. р. фундаментальна бібліотека нараховувала 6910 книжок, з них 1943 назви (3334 од. зб.) російською мовою і 709 назв (915 од. зб.) іноземними мовами. Учнівська бібліотека нараховувала 2445 назв російською мовою (3267 од. зб.), 492 назви (604 од. зб.) іноземної літератури.

На 1912 р. фундаментальна бібліотека нараховувала 4222 назви (6725 од. зб.), з них російською мовою 3374 назви (5545 од. зб.) та іноземними мовами 848 назв (1180 од. зб.). Учнівська бібліотека включала 3385 назв (5060 од. зб.) російською мовою й 633 назви (916 од. зб.) іноземними мовами, усього – 4218 назв (5976 од. зб.). Разом у бібліотечному фонді Училища налічувалося 8440 назв літератури (12 701 од. зб.) на суму 19 223 руб. 60 коп. (у вартість фонду бібліотеки Училища не входила вартість оправи, яка складала приблизно 20 % вартості книг). Упродовж 1912 р. була придбана необхідна кількість літератури для здійснення належного навчального процесу

в Училищі, зокрема, фундаментальна бібліотека поповнилася 448 назвами (714 од. зб.), а учнівська бібліотека – 1523 назвами (1802 од. зб.). На 1913 р. фундаментальна бібліотека нараховувала 4634 назви (7403 од. зб.), а учнівська – 5240 назв (7011 од. зб.), разом 9874 назви (14 414 од. зб.). На 1 січня 1916 р. у фундаментальній бібліотеці книг російською мовою було 4547 назв (7315 од. зб.), іноземними мовами – 954 назви (1323 од. зб.). В учнівській бібліотеці було книг російською мовою 4832 назви (7159 од. зб.), іноземними мовами – 633 назви (916 од. зб.). Усього в бібліотеках Училища налічувалося 10 966 назв (16713 од. зб.) літератури як російською, так і іноземними мовами.

Уся література, яка надходила до фундаментальної бібліотеки Училища, відображалась у систематичному каталозі, який мав такі розділи: I. Богослов'я. Книги духовно-морального змісту. II. Філософія, психологія, педагогіка, гігієна. III. Словесність і мовознавство. IV. Історія та бібліографія. V. Математика, механіка, космографія, метеорологія, хімія, технологія, товарознавство. VI. Природознавство. Географія. VII. Книги юридичного та економічного змісту. Комерційні науки. VIII. Мистецтво. IX. Періодичні, довідкові та інші видання.

Першим бібліотекарем був колезький радник, викладач історії і вихователь умолодших класів Училища Іван Павлович Козловський. Другим виконувачем обов'язків завідувача бібліотек був Н. Н. Полехов, який передав 30 травня 1908 р. фонд книгозбірні бібліотекарю М. В. Синеву, останній беззмінно завідував бібліотеками аж до реорганізації Училища 1 січня 1920 р.

До учнівської бібліотеки виписувалися класичні твори як російських, так і іноземних письменників. На придбання книжок інших авторів, поза навчальною програмою, була необхідна рекомендація двох членів підкомітету з короткою характеристикою запропонованих до замовлення книжок. На всі книги, замовлені в учнівську бібліотеку, потрібно було скласти каталог із зазначенням прізвища рекомендуючої особи.

Крім обов'язкової літератури бібліотека комплектувалася періодичними виданнями суспільно-політичного та літературно-наукового напрямку – «Вестник Европы», «Жизнь», «Журнал для всех», «Исторический вестник», «Мир Божий», «Неделя», «Нива», «Русская мысль», «Русский паломник», «Русское богатство»; спеціальними виданнями – «Вестник опытной физики», «Естествознание и география», «Землеведение», «Искусство и промышленность», «Счетоводство», «Физическое обозрение», «Фотографическое обозрение», «Церковный вестник»; педагогічними виданнями – «Вестник воспитания», «Образование», «Педагогический сборник», «Русская школа», «Техническое образование»; іноземними виданнями (6 назв німецькою мовою, 5 назв французькою мовою); дитячими виданнями – «Детское чтение», «Всходы», «Детский отдых», «Игрушечка», «Родник», «Читальня

народной школы»; газетами – «Вестник финансов», «Киевлянин», «Россия», «Сборник Узаконений», «Торгово-промышленное и экономическое обозрение».

У зв'язку з Першою світовою війною адміністрація ККУ одержала вказівку евакуюватися до Ростова-на-Дону. За 7 днів книги були спаковані у стандартні ящики і в жовтні 1915 р. перевезені до приміщення Торговельної школи м. Ростов-на-Дону (вул. Романівська, 100). У вересні 1916 р. так і не розпаковане майно бібліотеки було відправлено назад до Києва.

Установи, що містилися в будинку училища після його реорганізації, наслідували його бібліотеку. На початку 1930-х рр. бібліотека ККУ (у складі бібліотеки пізнішого навчального закладу, вірогідно – Інституту споживчої кооперації) потрапила до фондів ВБУ. Більша частина примірників бібліотеки була опрацьована, закаталогізована і поповнила основні фонди ВБУ відповідно до нових розстановочних шифрів, залежно від форматів, тобто як цілісне історичне зібрання ця бібліотека припинила своє існування; частину книжок, як застарілих та неактуальних, було передано до відділу обмінно-резервних фондів. З 1993 р. відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ почав отримувати з відділу обмінно-резервних фондів книги з бібліотеки ККУ і розпочалася робота з відтворення книгозбірні. Фонд розміщується відповідно до інвентарно-порядкових номерів, позначених на книгах. Реконструкція бібліотеки продовжується.

Характеристика історико-культурного фонду: Література у фонді книгозбірні відповідає навчальній тематиці училища. Прикладами можуть бути такі книги: Oettingen A. Die Moralstatistik in ihrer Bedeutung für eine Sociaethik (Erlangen, 1882); Paulsen F. Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten vom Ausgang des Mittelalters bis zur Gegenwart (Leipzig, 1897); Рейнбот П. И. Руководство коммерческих и финансовых вычислений (Санкт-Петербург, 1882); Петрушевский Ф. И. Краткая европейская метрология, или описание главных мер, весов и монет в Европе ныне употребляемых (Санкт-Петербург, 1842); Kowalewski W. J. Die Produktivkräfte Russlands (Leipzig, 1898); Янжул И. И. Торговые музеи, экспортные союзы и склады товарных образцов (Москва, 1897).

Періодичні видання, що збереглися у фонді: «Revue des Deux Mondes» (Paris), «Вестник Европы» (Москва), «Образование» (Санкт-Петербург), «Мир Божий» (Санкт-Петербург), «Русское богатство» (Санкт-Петербург).

Хронологічні межі видань: кінець XIX – початок XX ст.

Обсяг фонду: 697 од. зб.

Мова видань: німецька, російська, французька.

Зовнішні ознаки колекції: Головною ознакою приналежності літератури до фундаментальної та учнівської бібліотеки ККУ є печатки на примірниках.

Печатка овальної форми синього кольору розміром 45 x 25 мм має напис: «Коммерческое училище / Библиотека / Киевск. Купеч. Общества», проставлялась на титульній сторінці книги. Над печаткою від руки, вірогідніше за все – бібліотекарем, чорними чорнилами було написано: «Фунд. б. №...» (порядковий номер запису в інвентарній книзі). Така сама печатка проставлялась і на літературі учнівської бібліотеки, з написом: «Ученич. Библ. №...». Книги з бібліотеки Училища мали оправу, зверху на корінці сліпим тисненням позначено інвентарно-порядковий номер, знизу – аббревіатура бібліотек: «Ф. К. К. У.» чи «Ф. Б. К. К. У.» – фундаментальна бібліотека ККУ, або «У. Б. К. К. У.» – учнівська бібліотека ККУ. Розстановка фонду бібліотек здійснювалась за інвентарно-порядковими номерами.

Необхідно відзначити, що на багатьох книгах бібліотеки ККУ, крім власної печатки Училища, було проставлено ще дві печатки: Київського кооперативного інституту ім. М. І. Туган-Барановського та Київського кооперативного інституту ім. В. Я. Чубаря. Печатка Київського кооперативного інституту ім. М. І. Туган-Барановського овальної форми розміром 45 x 20 мм проставлена на титульному аркуші видання у верхньому правому куті, з написом у стовпчик «Бібліотека / Укр. / Кооп. Інституту / № / ім. М. І. Туган-Барановського». Друга печатка також проставлялася на титульній сторінці, була овальної форми, розміром 50 x 25 мм, з написом у стовпчик «Київський Кооперативний / Бібліотека / Інститут ім. В. Я. Чубаря». Це свідчить про те, що бібліотека Першого Київського комерційного училища послідовно була власністю ще двох інститутів.

Використані джерела і література

- Державний архів міста Києва. Ф. 94: Київське перше комерційне училище.
Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 402, арк. 42, 55, 65, 73; Спр. 400, арк. 6, 21–22; Спр. 488, арк. 193; Спр. 560, арк. 24.
- Афанасьєва З. Б. Київське перше комерційне училище та його бібліотека: історія створення і подальша доля книгозбірні (1896–1934) // Рукописна та книжкова спадщина України. 2016. Вип. 20. С. 191–203.
- Кузнецкий П. Н. Первое коммерческое училище, основанное Киевским купеческим обществом, и деятельность Попечительного Совета (1888–1913 гг.). Киев-Демиевка, 1913. 35 с.
- Отчет о состоянии учебно-воспитательной части Киевского 1-го коммерческого училища за 1912–1913 учебный год. Киев, 1913. 71 с.

Зоя Афанасьєва

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК *

Абіхт Ф.	76
Авгуль Л. А.	168
Авіценна (Ібн Сін Абу Алі) V.	31, 171
Аделон Н.-Ф.	77
Аделунг, німецький філолог	185
Айзеншток І. Я.	14
Айльгауд Й. К.	53
Айналов Д.	110
Алабин П.	94
Алберті М.	79
Алданов (Ландау) М.	231
Александр I <i>див.</i> Олександр I	
Александр II <i>див.</i> Олександр II	
Александров М. Г.	224
Алексеев С.	218
Аллопо Ф. А.	65
Альбертранді Я. Б.	24, 25, 26, 40
Альбіцький Є.	174
Альбрехт Й. Л.	58
Альпіні П.	29, 30
Альтхаус Ю.	165
Амфітеатров Я.	186
Амюсс Ж. С.	164
Анакреонт	31
Ананьева Н. І.	204
Ананьин С.	107
Андреев (псевд.) <i>див.</i> Чернишевський М. Г.	
Антоній (Великий)	104
Антоній (Храповицький)	14
Антонович (Мельник) Катерина	203
Антонович А.	130
Антонович В. Б.	10, 14, 147, 181, 203
Антонович Д. В.	10, 14
Антонович М.	227
Анфимов Я. А.	176
Анциферов А. М.	205
Аполоній Пергський	52
Апулей	86

* Прізвища та ініціали подаються відповідно до текстів статей. Якщо в тексті довідника ім'я особи наводиться у різних написаннях (різними мовами), воно подається в покажчику українською мовою, а від оригінального написання подається відсилання до україномовного варіанту.

Арапов П.	99
Аріосто Л.	47
Арістотель	31, 86, 107, 157, 190
Арістофан	31, 86, 97
Армашевский П. Я.	177
Арсеньев К.	72, 213
Артемьев А.	94
Астрык Ж.	78, 164
Афанасьев Г. С.	3
Афраній	86
Бабель І.	202
Бавмейстер Ф.	214
Багалій Д. І.	3, 218
Багліві Дж.	78
Баженов В.	139
Базлов И. И.	243
Базунов А. Ф.	185
Байе Ш.	214
Вайлоу Г.	78
Байрон Дж.	109, 147
Баккер Г.	77
Баландин И.	98
Бальзак О.	109
Бамбергер Г.	166
Бантыш-Каменский Д.	221
Бар Ф.	132
Баранович Л.	87
Барановский С.	215
Барон К.	109
Барсов Н.	92, 122, 123, 132
Барсов Т.	95
Барсуков А. П.	119, 237
Бартелеми Ж.-Ж.	213
Бартенев П.	189
Баталин Н.	185
Баталин Ф.	92
Батге Ш.	57, 66
Баугін Й.	53
Бегер Л.	34
Бегін Л. Ж.	79
Безменов П. П.	235
Безобразов В. П.	132, 190
Беккер В.	190

Беккер К. Ф.	220
Беккерель Ж.	172
Беликов Д.	95
Белогриц-Котляревский Л.	105
Белозерская Н.	96
Белюстин М.	97
Беляев И.	120
Бембо П.	47
Бенедикт XIV	157
Бергман В.	94, 189
Бергольц А.	178
Бердяев С.	183
Березин И.	185
Березин М.	198
Березницкий Ф.	97
Беренс В.	187
Беретті В.	195
Беретті О.	195, 210, 217, 235
Берлінський М. Ф.	210
Бернер Я. М.	241
Бернштейн А. Н.	190
Бертенсон И. В.	173
Бертильон Я.	177
Бертольд А. А.	79
Берх В.	139
Бестужев-Рюмін К. (Бестужев-Рюмин К.)	122, 220, 227
Бехтерев В. М.	173, 174, 175
Бибиков Д. Г. <i>див.</i> Бібіков Д. Г.	
Бильбасов В. <i>див.</i> Більбасов В.	
Биковський Л. Ю.	3, 4
Бильрот Т.	131
Биорнштиерн М.	130
Бичурин Н.	190
Бібіков Г. І.	135
Бібіков Д. Г.	17, 20, 91, 135, 136, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 196
Бібікова З. Д. <i>див.</i> Кассіні З. Д.	
Білодід І. К.	14
Білозерський В.	116
Більбасов В.	189, 220
Благовещенский Н.	120
Бланк Г.	110
Бланкарт С.	78
Бланки Ж. А.	106

Блау В.	52
Блау Й.	52
Блекк Д.	174
Блиох И.	133
Блонский И.	98
Боборыкин П.	188
Богданов С.	113
Богдановський О.	174
Боголобов Н.	131
Богомолец О.	183, 210
Богомолец Ф.	53
Богородицкий В.	108
Богуславский С.	108
Богучаров И. <i>див.</i> Костомаров М. І.	
Бодянский О.	120
Боккаччо Дж.	32, 47
Бокль Г.	227
Болсуновский К.	110
Бондар Н. П.	8, 9
Бонне Р.	58
Борисенко Т. О.	8
Борхауз М.	87
Боткін С.	177
Браге Т.	86
Брандт А.	113
Брандт Р.	109
Брашман Н.	96, 187
Брем А.	113
Брентій Й.	48
Брера В. Л.	79
Бреткунас Й.	48
Брикнер А.	94, 130
Брио Ш.	112
Брінкманн Й. П.	79
Бродський Л. І.	241
Бройс Ф.-Й.-В.	79
Броневский В.	139
Брюкке Э.	106
Брюсов В.	113
Будилович А.	119, 120, 187
Бузескул В.	190
Буке Ж.	112
Булатова С. О.	26
Булашев Г.	110

Булгаков М.	210, 215
Булгарин Ф.	188
Бунге М. А.	127
Бунге М. Х. (Бунге Н. К.)	17, 20, 21, 109, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 196, 210
Бургаве Г.	78
Бурдах К. Ф.	77, 78
Буринский Е.	108
Буркарт Р.	175
Бурський А.	47
Буслаев Ф.	187, 231
Бутеньова М.	153
Буфье К.	58
Бух Л.	96, 130
Бухан Г.	171
Бухарский А.	97
Буяльський І.	79
Бьогем К.	78
Бюффон Ж.-Л.	78
Вагнер А.	128
Вагнер В.	173
Вайц Ф. Т.	236
Вальденбург В.	104
Вальденбург Л.	165
Вамбери Г.	189
Ванделлі Д.	49
Ванновський П. С.	230
Васильевич С.	109
Васильев Г. В.	211
Васильчиков А.	119
Васнецов В. М.	170
Васьковский Е.	104
Ващенко-Захарченко М.	96, 132
Введенский А. И.	172
Вебер А.	120
Вебер Г.	111, 189, 213, 232, 237
Ведекінд Г. Х. Г.	78
Везалій А.	48
Вейдемейер А.	122
Вейнберг Я.	190
Величко Самійло	121
Велишский Ф.	95
Велланський Д. М.	77

Венгеров С.	187
Вергілій	31, 32, 61, 157
Вересаев В.	172
Вересай О.	149
Вернадський В. І. (Вернадский В. И.)	3, 113, 211
Вернадский І.	218
Вертинський О. М.	210
Верто Р. О.	35, 57
Веселовский Н. И.	95
Веск Д.	177
Ветринский И.	212
Вешняков В.	133
Вечорковський М. І.	48, 61
Винклер П.	110
Виноградов П.	111, 232
Вирхов Р.	185
Висковський, капітан	93
Вишневецький М. С.	60
Вишневецький Я. А.	60, 61, 63
Вишневецькі-Мнішеки	6, 14, 55
Вишневецькі, князі	60
Вишневский М.	25
Вілар Е.	53
Вітгенштейн Є. П.	114
Вітрувій	46, 87
Вітт В. О.	14
Вітте Ян	84
Віцлебен Ф. С.	43, 45, 49
Владимир Александрович, великий князь	238
Владимир Всеволодович Мономах	220
Владимирський-Буданов М. (Владимирский-Буданов М.)	85, 121
Владичко С. Д.	174
Властов Г.	186
Воблий К. Г.	203
Вовк Ф.	10
Вовчок Марко	145
Воейков А. И.	237
Волін М. С.	14
Волконская Е.	109
Волконские, князі	109
Володимир Святославич	117
Вольтер	53, 149
Востоков А.	187

Вольф Х.	48, 52, 53
Воронецька <i>див.</i> Яблоновська Франтішка	
Воронцов, князь	123
Врангель А.	109
Врангель Ф.	190
Вреден Е. (Вреден Э.)	236
Вундт В.	172
Выжигин П. И.	188
Гаврилов М.	76
Гален К.	53, 78, 171
Галич А.	214
Галка І. <i>див.</i> Костомаров М. І.	
Галлам Г.	188
Галле Корнелій	46
Галькевич Т. А.	8
Гамалея К. М.	180
Гано А.	177
Гардуен Ж.	34
Гареус Ф.	45
Гассе Ж. А. П.	53
Гассенді П.	87
Гаттерер Й. Х.	32, 33, 34
Гваньїні А.	46, 86
Гваріні Б.	53
Ге М. М.	210
Гебр Ф.	165
Гевелій Ян	48
Гезер Г.	164, 165
Гейер Е. Г.	237
Гейм И.	139
Гейне Г.	175, 188
Геккель Э.	172
Геллій Авл	86
Гельвальд Ф.	178
Гельмонт Я. Б.	78
Генрих Великий	189
Генріх IV	36, 45
Георгиевский В.	110
Герасименко Н. О.	146
Гербель М. В.	210
Герберський В.	80
Герен Г.	221
Гермайзе Й.	225

Герман Л.	176
Германн Пауль	49
Геродот	31, 219, 227
Герус А. Л.	9
Гесіод	31, 86
Гетте В.	226
Геттингер Ф.	186
Гиль Х.	110
Гизе Ф.	65
Гильфердинг А.	121
Гіляров А. <i>див.</i> Гіляров О.	
Гіляров Ф.	197
Гіжицький П.	60
Гіліс Д.	35
Гіляров О.	107, 197, 203
Гіппократ	29, 30, 31, 78, 171
Гірфшельд Бірх	174
Гіршвальд А.	76
Глаголев С.	111
Глазунов І. І.	235
Глинка С.	178
Глієр Р.	218
Глюксберг Т.	73, 76
Гнедич Н.	76
Гнейс Р.	105, 187
Гоголь М. В.	103, 109, 147
Гогоцький С.	107, 185
Гогреве І.	67
Годунов Б.	122
Голенищев-Кутузов М. І.	135, 138
Голенищева-Кутузова К.	135
Голиков І. <i>див.</i> Голіков І.	
Голіков І.	66, 213
Голобуцький П. В.	6, 9
Головацький Я. Ф.	121
Головачёв П.	190
Голубев О. Ю.	176
Голуховський І.	95
Гольденберг А.	238
Гольденвейзер Л.	218
Гольдерекер О. Я.	234
Гольдман М.	52, 87
Гомер	31, 61, 76, 86, 157, 187, 197, 219, 221

Гораций	31, 32, 47, 86, 120, 157
Горецький Л.	46
Городецький <i>див.</i> Флавіан	
Горянинов П.	65, 97
Готтфрід Людвіг	48
Гофман Л.	98
Гофман Ф.	46
Гохзінгер Карл	165
Гошкевич М. І.	96, 174
Грабянка Григорій	121
Градовський О. Д.	227
Грамон Г.	45
Грановский Б. В.	7, 21
Грацинский	185
Гревій Й.	45
Грейденберг Б. С.	174
Греффе В.	76
Греч Н.	72, 120, 187
Гречулевич В.	120, 186
Григорій Богослов	120
Григорович В.	121
Григорьев А.	94
Григорьев В.	119
Григорьев П.	99
Гринченко Б. (Гринченко Б.)	14, 110
Гродзіцький Ф.	156
Гросс К.	107
Грот Дж.	237
Грот Н.	131
Грот Я.	109
Грюнер Х. Г.	166
Губе М.	53
Губко Г.	9
Гулак М.	116
Гулеїр С.	53
Гуляєв О. М.	203
Гумбольдт А.	190
Гумплович Л.	106
Гуревич Я.	221, 227
Гус Ян	220
Гуфеланд В.	177
Гюбнер Йоган	34
Гюйо Ж. М.	107, 221

Галаган (у дівоцтві Кочубей) К. В.	184
Галаган Г. П.	181, 182, 183, 184
Галаган М.	225
Галаган Павло	182
Генгель Георгій	51, 60
Даль В. И.	185
Данилевич В.	110
Данилевский М.	227
Данило (Галицький)	147
Дарвин Ч.	172, 173
Даркшевич Л. О.	175
Дашкевич М. П. (Дашкевич Н. П.)	10, 18, 20 97, 147, 148, 149, 150, 151
Дебов А.	177
Дегтерьов М. П.	241
Дегтяренко Л. О.	8
Дедицкий Б.	149
Декандоль А.	98
Дементьев Е.	131
Дементьев П.	177
Демидов Н.	96
Демис Л.	92
Демосфен	31, 86
Демченко В.	85
Дениско Л. М.	7, 10
Деникер И.	172
Державін Г. Р.	77
Дешко А.	120
Джевонс С.	227
Джовіо П.	34
Джузеппе Імперіалі <i>див.</i> Імперіалі Джузеппе	
Джунти Ж.	48
Джунти Л.	47
Дибковский В.	98
Димитрий Ростовский	104
Дивов П.	28
Дитятін Ф. Г.	241
Дігбі Кенельм	79
Диксон В.	94
Дионисий, архимандрит	120
Длугош Ян	46, 86
Дмитриев П.	166
Дмитрий, єпископ Чигиринський	141

Доброклонский С.	95
Добротворський І.	225
Добрянский Ф.	93
Довженко О.	202
Довнар-Запольський М. В.	154, 201, 203
Догель И. М.	175
Догель М.	47
Додсворт Р.	48
Дондерс Ф. К.	172
Дондуков-Корсаков О.	85, 182
Донелл	47
Донець О. М.	8
Достоевський Ф. М. (Достоевский Ф. М.)	109, 173, 188
Драгоманов М.	145, 188, 218
Драй-Хмара М.	183
Дрентельн О. Р.	230
Дресслер И.	186
Дриль Д.	175
Дубровин Н.	189
Дубровіна Л. А.	11, 12
Думашевский А.	120
Дунчевський С.	46
Дуткевич В.	97
Дюгдейл В.	48
Дюрвіль Г.	173
Еберт К.	165
Евецкий О.	96
Евклід	52, 132
Еврипід	31
Евстафиев П.	107
Езоп	86
Ейкенсайд М.	57
Ейхвальд Е.	76
Ейхельман О. О.	203
Екатерина II <i>див.</i> Катерина II	
Елизавета Петровна, імператриця	122, 227
Еллан-Блакитний В.	202
Ельтмюллер М.	171
Ельчанинов И.	109
Энгельмейер П. К. (Энгельмейер П. К.)	171
Энман О. (Энман А.)	111
Епіктет	41
Епікур	107, 157

Еразм Роттердамський	47, 48
Ермолов А.	133
Ернст К. Ю.	175
Ернст М.	154, 204
Ернст Ф.	19
Есмарх Й. Ф. А.	164
Естив	48
Еттмюллер М.	78
Етьєни	47, 49
Ефименко А.	110, 190
Євгеній, митрополит (Болховітінов Є. О.)	9, 92, 119
Єленєв Ф.	220
Жадовская Ю.	188
Жанлис С.-Ф.	189
Жбанков Д.	98
Жбиковский А.	187
Житецкий П.	149, 183, 196
Жоли Г.	173
Жуковський В. (Жуковский В.)	77, 188
Забелин А.	98
Забелин И.	119, 213
Забіла Н.	196
Заблоцький Ф.	157
Заболоцкий М.	122
Заборовський Т.	157
Загоскин Н.	93
Зайцев Н.	186
Закревський М. В.	210
Залуський Ю. А.	45, 153, 159, 160
Затонський В. П.	183
Захарьины	109
Зверинский В.	96
Зданевич Б. І.	5, 9, 20, 21, 26
Здзанський К.	87
Зедергольм К.	95
Зелинский В.	188
Земенский В.	109
Зенгер Б.	177
Зеннерт Д.	78
Зернин А.	95
Зернов Д. В.	174

Зеров М.	218
Зиморович Б.	156
Зиновьев А.	138
Зімрок К.	237
Знаменский П.	95, 122
Золотар Т. П.	5
Зубарев И.	109
Зубкова Н. М.	12
Зубов П.	94
Зуев Н.	132
Зябловский Е.	213
Иаков (Домской)	95
Ибсен Г.	188
Иванишев Н.	104
Иванов К.	111
Иванов К.	111
Иванюков И.	97
Ивашковский С.	119
Игнатович-Завилейский В.	96
Игнатъев Е. И.	172
Иегер О.	94
Иерузалим И.	219
Измайлов В. В.	33
Изюмов М.	92
Иконников В. С. <i>див.</i> Иконников В. С.	
Иловайский Д. <i>див.</i> Иловайський Д.	
Иловайский С.	96
Ильинский Н.	221
Иннокентий (Борисов)	220
Иоанн, апостол	129
Иоанн Богослов	186
Иоанн Васильевич (Грозный)	121
Иоанн Златоуст <i>див.</i> Иоанн Златоуст	
Иосифов Г. М.	172
Иосса Н.	132
Иславин В.	132
Іваннікова М. К.	10
Івченко Л. В.	9
Іконников В. С.	3, 20, 92, 119, 149, 196
Іловайський Д.	189, 226
Ільїн О. А.	243
Ільїнський І.	225, 227

Імгоф Я. В.	46
Імперіалі Йосиф Джузеппе, кардинал	152, 159, 160
Іоанн Златоуст	48, 186
Ісократ	86
Кадлубек В.	155
Казанский И.	122
Калачов М.	120
Калениковичі-Мишковичі	83
Калеліно А.	66
Каллемах	31
Калмиков П.	97
Кальдар А.	53
Каменецький О.	177
Камерацій Й.	48
Кампанеллі Т.	47
Калніст В.	66
Капоші М.	164, 165
Капурон Д.	78
Карамзін М. М. (Карамзин Н.)	66, 77, 109, 119, 123
Кареев Н.	111, 189
Карл Великий	36, 96
Карла V, імператор	220
Карно И.	94
Карпинский Л.	132
Карпов	172
Карпов П.	104
Каррьер М.	189
Карский Е.	109
Карус К.	186
Карш А.	213
Кассіні-Льовова З. Д. (Бібікова)	136, 137
Катерина II, імператриця	36, 66, 122, 123, 153, 189, 220, 232
Катулл	31, 86
Каульбарс К.	107
Кауфман И.	130
Качаровский К.	104
Качковский М.	149
Кашин А.	95
Квінтіліан	31, 86
Квітка К.	231
Кенич Ф.	131
Кепплер Й.	48
Кернер Й. С.	78

Кизеветтер Г.	66
Кирилл	122
Кириченко Р. С.	10
Кистяковский А.	129
Киркор А.	96
Кірхер Атаназій	52
Клавдіан	31
Клавій Хр.	52
Клебс Е.	176
Кледен Г.	237
Клермон	48
Клечевський С.	86
Клитин А.	111
Кловер Ф.	48
Ключевский В.	111
Кміта Собенський П.	155
Кніс К. Г. А.	205
Князев А.	122
Кобелев О.	201
Ковалевский М.	106, 187
Ковалевский П. И.	175
Ковальчук Г. І.	7, 9, 11
Кованько П.	108
Ковнер С.	171
Кожанчиков Д. Е.	129
Козельский Ф.	66
Козінцев Г.	231
Козловський І. П.	244
Коірус Дж. Б.	86
Коковцов В.	93
Колардо Ш. П.	53
Колз А.	165
Кольцов А. В.	173
Комберусс Ш.	238
Коменський Я. А. (Коменский Я. А.)	52, 107, 108, 121, 186, 236
Кон Т.	175
Кондильяк Е. Б.	164
Кондратович Л.	153
Коне В.	176
Кони А. Ф.	176
Кониський О.	149
Конрадї Й. В. Г.	79
Контї А.	47
Кордт В. О.	19, 102, 118, 154

Корнелій Непот	32, 61, 86, 130, 187
Корнель П.	53
Корнилов А. А.	175
Коробова О. Я.	204
Коробцов Я. І.	219
Корошнев Н. И.	175
Кортезі Дж. Б.	49
Корус Г.	173
Корф Н.	214
Корчак-Новицький Г. Т.	118, 124
Косоротов Д. П.	177
Коссе Л.	106
Коссовський Н.	130
Костка С.	60
Костомаров М. І.	
(Костомаров Н. И., псевд. Ієремія Галка, Іван Богучаров, Николай, Н., Н. К.)	5, 17, 20, 21, 97, 116, 117, 118, 121, 123, 124, 149, 189, 196, 210, 220
Костомарова А. Л.	21, 117, 124
Костюк Г.	183
Котляревський І. (Котляревський И.)	147, 149
Котляревський Н. О.	191
Котляревський О.	85, 191
Котошихин Г.	122
Кохановський Я.	47
Кошобинський Ю.	183
Кочетов И.	219
Кочубей О. В.	14
Коялович М. О.	237
Краинський Н. В.	172, 175
Красовський А. Я.	17, 91
Крафт-Ебинг Р.	131
Крашенинников С.	123
Кремер Я.	219
Кримський А. Ю.	3, 5, 14, 183, 218
Кромер М.	86
Кротевич Є. М.	14
Крузенштерн М.	98
Крусинський Т. Ю.	61
Крылов Т. К.	219
Крьомер М.	46
Крювельс Ж.	79
Кряжев В.	190

Ксенофонт	31, 86, 157, 187, 219
Кузен В.	198
Кузнецкий П. М. (Кузнецкий П. Н.)	243, 246
Кукольник В.	66, 187, 214
Кукольник Н.	145
Кулагин Н.	131
Куліш П. О.	121, 145, 181
Кульжинський І. К.	221
Кульнев, генерал	138
Кумский П.	109
Купер С.	165
Купер Ф.	197
Куплеваский Н.	129
Купріц А. Н.	204
Куприянов И.	122
Курсель-Сенель Ж.	130
Куссмауль А.	165, 175
Кутузов М. <i>див.</i> Голенищев-Кутузов М.	
Кухарський А.	51, 55
Кухач Ф.	149
Кучковський А.	91
Кушникова С. С.	137
Кюнсберг Е.	137
Лабросса А.	47
Лабуле Е.	226
Лавеле Е.	95
Лавери Г.	133
Лаврентьев Г.	220
Лавриненко Д.	175
Лагарт Ф.-Ц.	119
Лазаревська Г. М.	144
Лазаревський О. М.	5, 20, 142, 143, 144, 145
Лазіус В.	45
Лакайль Н.	52
Лакомбо Ж.	35
Лакроз М. Б.	47
Лангенбек Б. Р. К.	165
Лангер К. Г.	71
Ланді К.	46
Ландкоф С. Н.	14
Ландцерт Ф. П.	176
Лапинский М.	18, 175
Лаптев И.	138

Ласький Я.	46
Лафонтен Ж.	78
Лашкарев П.	94, 172
Ле Рой Ш.	78
Лебедев А.	104
Лебедев К.	79
Лебединцев П. П.	149, 218
Леблан	46
Лев, диакон Калойський	139
Левашов В. В.	195
Левитов А.	188
Леднев П.	176
Лелевель Й.	94, 138, 153
Лемері Л.	30
Лендер Н. <i>див.</i> Путник	
Леонтий, архієпископ Холмський та Варшавський	226
Леонтович А.	174
Лермонтов М.	147
Лернет Я. Н.	25
Лесгафт П. Ф.	176, 186
Линней К.	213
Линниченко А. И.	149
Липський В.	183
Лисенко М. В.	196, 227
Лисянський Ю.	66
Литке Ф.	178
Лихачев Н.	109
Личков Б.	113
Лінден Й. А.	78
Ліпатов Ю. С.	14
Ліпсій, Юст.	47
Лісій	31
Ліхтенберг Г.	52
Лобачевський С.	104
Лобузін К. В.	9
Ловягин Е.	120
Лодий П.	66, 129
Лодолі К.	29
Лозинський Є. П.	166
Лойола І.	60, 61
Локк Дж.	198
Ломонос-Рівна Г. І.	5
Ломоносов М.	66, 119, 120
Лопухин А. П.	226

Лоран А.	166
Лоренц Г.	213
Лосский Н.	107, 186
Лохвицкий А.	120
Лубенецький С.	48
Лубенський В. О.	48
Лубяновский Ф.	65
Луїс XI	36
Луїтпранд	46
Лука, апостол	129
Лукан Е.	86
Лукашевич І.	184
Лукашевич П.	120
Лукіан Самосатський	86
Лукьянов С. М.	176
Лустгартен З.	165
Лучицький І. В.	10, 14
Львов Є. О.	136, 137, 140, 141
Львов Н.	121
Льюис Д. Г.	172
Любавский А.	96
Любович Н.	178
Людер Б.	61
Людовик XV, король Франції	165
Лютер М.	48
Ляйелль Ч.	172
Ляскоронський В.	225
Мабілло́н Ж.	46
Мабле, абат	164
Майков Л.	109
Макарий (Булгаков М. П.)	226
Макарий, патріарх	147
Маккавейський М. К.	173
Маколей Т.	189
Макробій	86
Максимович М. О.	122, 136, 181, 189, 215
Малинин А.	111
Маллесон Ф.	108
Мальпігі М.	53
Мальчевський А.	61
Мантегацца П.	176
Мануцій А.	7
Маньян Ж.-Ж.-В.	166

Марголін Д. С.	241
Марія Павловна, Романова, велика княгиня	238
Марія Федоровна, Романова, імператриця	122
Маріан Х.	37
Марк, апостол	129
Марк Аврелій	31
Марк Вітрувій Полліон <i>див.</i> Вітрувій	
Маркевич М. А.	5, 184, 191, 194
Марковський М.	183
Мартіні Л.	77
Марціал	31, 61, 86
Маршн з Ужендова	86
Маслов С. І.	4, 14
Масон А.	47
Масперо Ж.	111
Матей А.	175
Матіолі П.	53
Матфей, апостол	129, 262
Межов В. И.	93, 185
Мейер Д.	129
Меккель Й. Ф.	78
Меланхтон Ф.	48
Менолі П.	53
Мервіль М. Гійо	53
Меркатор Г.	48, 52
Меркіріалі Дж.	53, 171
Меркуліалі І.	48
Месмер Ф. А.	29
Метен А.	111
Метіус А.	52
Метлинський А.	147
Метгерніх К.	57
Мефодий	122, 189
Мец М.	133
Миклашевский А.	130
Микола I, імператор	75, 90, 136, 212
Миллер О.	173
Миль Дж. Ст.	132, 172, 186
Милорадович Г.	110, 119
Милославский Л.	95
Минин	123
Михаил (Михайло) Федорович (Романов)	109
Михайленко П. П.	14
Михайлов М.	96

Михайловський-Данилевський О. І.	227
Мишковський Я. С.	209
Мишле Ж.	189
Мишо Г.	111
Мищенко Ф. Г.	227
Міклонич Ф.	175
Мікошевський Бернارد Антоній	51, 54
Мікошевський Станіслав	51, 54, 55
Мікошевський Франтішек	51, 52, 54
Мікошевські, шляхтичі	6, 51, 52, 53, 54, 55, 65
Мілашевич І. І.	217
Міхоелс С.	202
Міцкевич А.	153
Мнішеки, графи	55
Могила Петро	117
Могілевцев С. С.	241
Модестов В.	85, 111
Молнар Ю.	98
Молчановський Н. В.	3
Мольєр Ж.-Б.	121
Моммзен Т.	189, 232
Мономах <i>див.</i> Владимир Всеволодович, князь	
Монтекатіно А.	47
Монфокон Б.	47
Морвинов М. С.	119
Морошкин М.	122
Мочульський В.	227
Мочутковський О. О.	174
Мошинський Ф. Ю.	16, 56, 57, 58, 59, 65
Мстиславець П.	8
Мурашко М.	183
Мурашко О. О.	210
Мэн Г.	96
Мюллер М.	212
Мюллер С.	77
Мюнстер С.	48
Мякотин В.	94
Мяскова Т. Є.	7, 9, 10
Н. <i>див.</i> Костомаров М. І.	
Н. К. <i>див.</i> Костомаров М. І.	
Навашин С.	99
Надлер В. К.	189, 220, 227
Найдёнов Н.	94

Науменко В. П.	3, 183, 218
Неведомский В. Н.	232
Неводовский Г.	113
Нейман І.	165
Нерезіус І.	157
Несецький К.	46
Немцевич Ю.	39
Никодим (Милаш)	105
Николаев І.	94
Николай <i>див.</i> Костомаров М. Н.	
Николай II <i>див.</i> Микола II, імператор	
Никольский К.	226
Никон, патриарх	122
Ницше Ф.	186
Новицкий І.	93
Новицький О.	91
Ньютон І.	198
Ободовский А.	96
Оболонський М. О.	174
Образцов П.	186
Обремський В.	201
Овелак А.	175
Овідій	31, 32, 57, 61, 77, 86
Огарков В. В.	173
Оглоблин О. (Оглоблін О.)	4, 225
Оглоблін М. Я.	243
Огюстен Т.	227
Ожаровский Ф.	213
Озанам Ж.	48
Окольський С.	46
Олдаковський І.	39
Олександр I, імператор	66, 103, 119, 121, 122, 220, 227
Олександр II, імператор	116, 182, 209, 229
Олександр III, імператор	230
Олексій, імператор	122, 131
Олізар Н.	91
Олізар Г.	91
Онацевич І. (Онацевич І.)	153
Онищенко О. С.	11
Опенгейм	87
Оріген (Адаманський)	47
Оріховський С.	86, 155
Орлик П.	117

Орловский П.	110
Ортелій А.	48
Оршанский И.	97
Освальд В.	172
Осиповский Т.	213
Осінський А.	39
Осінський Ю.	53
Остен-Сакен Ф. В.	91, 195
Островський О. М. (Островский А. Н.)	121, 188
Острогорский В.	107
Отамановський В.	231
Оуэн Р.	107
Павлик М.	149
Павло I, імператор	212
Павлов Н.	111, 189
Павлов П.	206
Павловський О. Д.	176
Палицин, келар	123
Паллас П.-С.	77
Паманский В.	121
Панаретов С.	121
Пантюхов И.	215
Параден К.	46
Парк М.	213
Паскаль Б.	27, 58
Пасторій Й.	86
Паульсен Ф.	186
Паустовський К. Г.	210
Пекарский И.	122
Пелвецький Ф.	149
Пеліссон-Фонтаньє П.	57
Пель О. В.	164
Пенві Ф.	86
Пенкина З.	93
Первольф И.	189
Перетц В. М.	4, 109
Пермін В.	177
Перти М.	173
Перфильев М. О.	177
Петр В.	231
Петрарк Фр.	47, 223
Петрелли Б.	47
Петрі	48

Петро I, імператор	66, 94, 111, 122, 189
Петров А.	111
Петров М. (Петров Н.)	109, 221
Петров С. Й.	4, 5
Петрушевич А.	20, 93, 94
Петрушевский А.	119, 189
Петрушевский Ф.	187, 245
Пешель О.	172
Пизон А.	177
Пимоненко М.	183
Пинегин Н.	94
Пинель Ф.	175
Пипін О.	188, 221
Пирогов Н. И.	173
Писарев А.	214
Піндар	31
Пірон	57
Пірсон К.	205
Пітіскус Б.	53
Плантени	45, 46, 47, 48
Платон	31, 107, 172, 219
Платон, єпископ Костромський	219
Пленк І. Я.	172
Пліній Молодший	32, 86
Пліній Старший	31, 32, 86
Площанский В. М.	149
Плутарх	31, 45, 86, 119
Плюшар А.	76
Победоносцев К. П.	129
Поворинський А.	104
Погодін М. (Погодин М.)	97, 103, 119, 123
Пожарский, князь	123
Покровський В.	188
Покровский К.	112
Покровский П.	112, 114
Полевой М.	220
Полевой П.	188
Полешко О. В.	204
Полєхов Н. Н.	244
Полібій	86
Полле Фр.	45
Половцов А. А.	103
Полозов Н.	122
Полуденский М.	93

Полянський А.	105
Понятовський Станіслав Август (Станіслав Антоній)	5, 6, 7, 16, 19, 24, 25, 40, 41, 44, 65, 153
Понятовський Станіслав Ціолк	24
Понятовський Юзеф, князь	25
Попов А.	97, 119, 120
Попов Г.	92
Попов И.	106
Попов Н. М.	175
Попов П. М.	14
Попова Б.	105
Поржезинський В.	108
Порфирій	47
Порфирьев І. (Порфирьев И.)	97, 120, 221
Порцель М.	98
Потебня А.	237
Потемкин Г. А.	119
Потоцький К. К.	203
Потоцькі	6, 55
Правиков Ф. Д.	28
Прадт Д. Д. де	77
Прахов А.	94
Преображенський В.	96
Преображенський П.	111
Прокош Й. К.	164
Проперцій	86
Прохаска Й.	98
Пругавин А.	104
Пташицький С. Л. (Пташицкий С. Л.)	153
Публій Овідій Назон <i>див.</i> Овідій	
Пуриевич К.	113
Путник (Лендер М., Лендер Н.)	190
Путята А.	175
Пушкарьова Л. І.	204
Пушкін О. (Пушкин А., Puschkin A.)	77, 109, 113, 147, 188
Пчілка Олена	196
Пыпин А. <i>див.</i> Пипін А.	
Пядышев В.	66
П'ясецький Павло	46, 157
Рабле Ф.	47
Рагозин В.	190
Радде Г.	206

Радлов Э.	107
Разумовские	119
Разумовский В. I.	172
Рапе П.	48
Рапчевский И.	98
Ратч В.	189
Раулія Дж.	165
Рафальский В.	176
Редин Е. К.	110, 149
Рейн Г. Є.	20
Рейналь Г.	37, 58
Рейнбот П. I.	245
Рейнке М.	105
Реклю Е. (Реклю Э.)	190, 213
Ретиф де ла Бретонн Н.	164
Реформаторский С. Н.	177
Римкевич Ф.	76
Риттер	95
Риттер К.	190
Рихтер В.	187
Рихтер Г.	214
Рібо Т.	186
Ріваденейр П.	157
Ріккобоні А.	156
Ріпа Ч.	48
Рішельє	36
Робертсон У.	220
Ровинский Д.	110
Рогов Н.	92
Родзасвський Д. К.	172
Роепель Р.	237
Рождественский С. В.	237
Рожнов А.	238
Розенберг	141
Розенберг-Липинский А.	113
Розенталь И.	175
Розенталь М.	175
Розумовський О. К.	9
Роллен Ш.	35, 46, 58
Романовы	109, 112, 220
Романович-Дрентельн О.	230
Ромберг М. Г.	175
Роменс Дж.	173
Росарій Й. Б.	46

Рославский-Петровский А.	94
Ростовський Димитрій	104
Ростовцев М.	188
Ростовцев С.	227
Рубенс П. П.	46
Рубертс Я.	165
Рубнер М.	188
Рудаков А.	186, 198
Руданський С.	109
Руднев М.	176
Рудницький Я. Б.	14
Рукавіцина Є. В.	10
Русов О. О.	203
Руссо Ж.-Ж.	32
Руфус К.	86
Рухлов С.	93
Руше Э.	238
Рыбников П. Н.	188
Рюриковичі	121, 122
Савва, архієпископ	129
Савельев П. С.	119
Савенко П.	79
Савич Ф.	75
Савченко С.	109
Саллюстій	31, 86
Салтыков-Щедрин М.	188
Сальтен Д.	43
Самарін Ю.	221
Самосатський Л.	86
Самофалов Н. В.	241
Санин И.	121
Сапега Теофіла	42, 44
Сапунов А.	97
Сарро Д. Н.	53
Сахаров И.	110
Сваммердам Й.	53
Светоній Транквіл	86
Свідзінський В.	202
Свіфт Д.	32
Семенов В. П.	190
Сементовский М.	215
Семигиновский М.	97
Сенека	31, 86, 198

Сеньобос Ш.	111
Сенявська <i>див.</i> Яблонівська Теофіла	
Сераковський І. І.	176
Сервантес М.	32, 47, 188
Сергеевич В.	122
Сергеевський Н.	105
Сергєєва І. А.	8
Сергєєв (Кронштадтський) І. І.	129, 178
Сергий Радонежський	220
Серебренников С. З.	131
Сеченов І. М.	166, 173, 174
Сикст Е.	49
Симоненко Г.	94
Синайський В.	105
Синєв М. В.	244
Сиповський В.	109, 188, 189
Сиверс Е.	206
Сігоній К.	45
Сидонський Ф.	95
Сікорська О. І.	169
Сікорський І. І.	170, 210
Сікорський І. О. (Сикорський І. А.)	103, 107, 129, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180
Сілій Італік	86
Сімеоні Г.	46
Сіреніуш Ш.	86
Сірко І.	117
Скальковський А.	138
Скальковський К.	132
Скарадкевич П.	53
Скворцов І.	177
Сюжетуський Й.	158
Сковорода Г.	117
Скоропадський П.	183
Скотт В.	157, 187, 197
Скребницький О. І	173
Славинський М.	218
Слесаревський І.	225
Слепушкін І. І.	218
Словацький Е.	39
Случевський К.	238
Слойс А.	190
Слосаревський О. П.	204
Слосаренко О.	107

Смирнитский Н.	93
Смирнов А. И.	173
Смирнов П.	186
Смолич Ю.	202
Сморозинцев И.	106
Снегирьев І.	119
Снядецький Я.	66, 71, 76, 80, 153
Собоневский И.	78
Собчук В. Д.	95
Соколов Д.	188
Соколов Ю. М.	14
Сократ	31, 107
Соловьев А.	188
Соловьев В.	95
Соловьев П.	99
Соловьев С.	123, 189, 221, 227
Сольський С.	53
Солярский П.	185
Сопиков В.	67, 93
Сорокін М.	231
Софокл	31, 47, 86, 157
Соц В.	93
Соцін Ф.	48
Сошенко І.	218
Спалланцані Л.	77
Спасович В.	188
Спасский М.	190
Спенсер Г.	107
Сперанский Н.	149
Срединский С.	103
Срезневский И.	149
Стажинські	14
Старовольський Симон	46
Стасюлевич М.	97, 111, 220
Стацій Публій Папіній	86
Степович А. І.	4, 108, 149, 183, 194, 237
Стерн Л.	77
Стойкович А. И.	28
Стороженки	109
Стороженко М.	218
Стоюнин В.	109
Страбон	86
Страхов Н.	237
Страшкевич К. Ф.	131, 149

Строев П.	72, 93, 118, 120
Струвэ Г.	95, 186
Стуковенков С.	162
Субботин А.	132
Субоч В. Т.	211
Суворин О. С.	185
Суворов О. В. (Суворов А. В.)	24, 119, 186, 220
Судіенко М. Й.	20
Сулима К.	98
Сумароков П. І.	77, 189
Сумцов Н. Ф.	95, 149
Супронюк О. К.	8
Суслов В.	110
Сухомлинов М.	119, 121
Сухота Н.	224
Схот К.	52
Сярчинский Ф.	155
Таганцев М. С.	227
-Тагліакоцці К.	48
Такет А.	52
Тальберг А.	196
Тамерлан	38
Тарапыгин Ф.	110
Тарасевич М. О.	204
Тарасенко-Отрешков Н.	106
Тарасов И.	96
Тардан К.	98
Тарле С. В.	210
Тассо Т.	53
Татищев В.	123
Татищев И.	67
Тацит	61, 77, 86
Тейлор Э.	172
Теогнід	86
Теофраст	31
Теремець Д. П.	204
Терентьев М.	95
Терещенко І. Н.	234
Терещенко Н. А.	231
Терещенко Ф.	218
Теряев А.	98, 213
Тибул	86
Тиллемон Л.-С.	35

Тимирязев К.	98
Тимковский Е.	190
Тит Лівій	86
Тихомиров П.	132
Тихонравов Н.	122
Тичина П.	202
Тишкевич Я. Ф.	83, 84
Тідеман Ф.	77
Тіссо С.	30
Тіхненко О.	9
Токарський А. А.	174
Токвиль А.	187
Толстой А.	188
Толстой Д.	237
Толстой И.	94
Толстой Л. М. (Толстой Л. Н.)	109, 237
Толстой Ф. А.	93
Томашевський С. П.	10, 17, 162, 163, 164, 166, 167
Томсон В.	172
Торбаков И. Б.	21
Трапп Ю.	177
Тревиранус Л. К.	77
Трегубов Є.	3, 183
Трипольский К.	98
Троїцький І.	225
Тройницкий А.	96
Тройницкий С.	110
Туган-Барановский М.	205
Тур Н.	105
Тургенев И. С.	109, 188, 237
Тутковский П.	113
Тьер А.	189
Тэн И.	190
Тьюго А.	106
Уваров О. С.	142, 143
Уваров С.	90
Українка Леся	231
Ундриц Ф.	106
Урбановські	14
Усов П.	238
Устрялов Н.	94, 122
Ушинский К. Д.	107, 108, 214

Фаворов Н.	129
Фаворський О.	174
Фальц-Фейн Е.	14
Фармаковський В.	174
Фаррар Ф.	226
Фёдоров И.	8
Федоров А.	206
Федр	31, 32
Федькович О.-Ю.	109
Феокрит	31
Феофан Исповедник	111
Феро Й.	48
Феррерас Х.	37
Физер, видавець	178
Филарет (Гумилевский)	119, 120, 186
Филарет (Дроздов)	93, 103, 219, 236
Филарет (Романов)	122
Филипович П.	183
Филиппов А.	105
Фишер К.	185
Фишер Л.	98
Філіц С. В.	177
Філомафітський О. М.	77
Фігюйер Л.	164
Фішер фон Вальдхайм Й. Г.	77
Флавіан (Городецький)	14
Флацій Іллірик	48
Фліге М. К.	127
Флорус Юліус	86
Флоринский Т.	235
Флуранс М.-Ж.-П.	77
Флятау Э.	174
Фома Аквінський	47
Фоменко Д. Д.	8
Фонвизин Д.	188
Фонтана Доменіко	46
Фосс Л.	235
Фотергілл Д.	78
Фохт К.	95
Франк Л.	106
Франко І.	97
Фредерик I Великий	38
Фредро А. М.	46, 86, 156
Фрейман В.	178

Фробен	47
Фрорип Л. Ф.	165
Фукідд	86
Фулле А.	106
Фульштин Я. Г.	47
Фурнье Ж. А.	174
Фюллеборн Г. Г.	77
Ханенко В. Н.	14
Хірш А.	165
Хлебников Н.	130, 221
Хлудов А. И.	119
Хлыстов Л.	177
Хмелевский И.	106
Хмельницький Богдан	84, 116
Хмельовський Б.	158
Ходиницький І.	156
Хомяков А.	119
Хоум Ф.	164
Хоффман Ф.	171
Хрептович Адам	7, 17, 152, 153, 155, 157, 159, 161
Хрептович Іриней	153
Хрептович Йоахим	7, 17, 152, 153, 155, 157, 158, 159
Хрептович Михайло	153
Хрептович-Бутеньов К. А.	153, 154
Хрептович-Бутеньов М. А.	153
Хрисанф, Ретівцев В. М. (Ретивцев В. Н.)	186
Хрущёв В.	121
Царевський К. О.	85, 102
Царский И. Н.	93, 118
Цезен Ф.	52
Целарій А.	52
Церенович З.	157
Циковський Л. С.	176
Цимерман Й. Г. Р.	79
Цимссен Г.	175
Цингер М.	112
Цитович М. М.	203
Циттель К. А.	172
Циковський М.	157
Цицерон	31, 32, 35, 61, 86, 187, 219
Ціборовська-Римарович І. О.	6

Чарадзький Г.	47
Чаруковський П.	79
Чацька Кунегунда	44
Чацький Т.	25, 39, 64, 156
Чацький Францішек	44
Чебишова К.	135
Чекмарьов М.	231
Чельцов И.	226
Чернишевський М. (Чернышевский Н., псевд. Андреев)	189, 232
Чечулін М.	112
Чижов Н.	130
Чийтам Т.	177
Чирьєв С.	174
Чистович И.	214, 226
Чистяков М.	96
Чит В. Ф.	173
Чичагов Н.	122
Чичерин Б.	95, 205
Чоколов М. І.	241
Чубинський М. П.	176
Чубинський П.	183, 218
Чулант Й. Л.	78
Чулков Н. П.	193, 214
Чупринка Г.	225
Шавров Н.	99
Шадек К.	165
Шаликов К. П.	189
Шамрай М. А.	21, 26, 101
Шаншовани З.	121
Шапошников Н.	187
Шараневич И.	149
Шарногорст К.	112
Шафарик П.-Й.	94, 95, 227
Шафонський А.	132, 139
Шашкевич Л.	98
Швіммер Е. Л.	164
Шевченко Тарас	117, 143, 145, 181
Шевырєв С.	188
Шееле К.В.	59
Шейдт Ф.	25, 40
Шейковский К.	95
Шекіо Я.	47

Шекспір В. (У.)	147, 188
Шелгунов Л.	97
Шеліга Я.	87, 155
Шереметьєвы	119
Шершеневич Г.	104
Шилле О.	183
Шиллинг	186
Шильдбах К. Г.	173
Шиманський М. П.	204
Шимкевич Я.	39
Шиффле Ж.-Ж.	46
Шлегель Ф.	214
Шлейфер П.	217
Шлоссер Ф.	189, 226, 237
Шльоцер А.	66
Шмід К. А.	235
Шмідеберг О.	177
Шмідт О.	218
Шмулевич Я.	98
Шовкопляс Т. І.	9
Шодуари, барони	14
Шольц Ф.	174
Шопенгауер А.	131, 173
Шорлеммер К.	177
Шпренгель К. П. Й.	66, 77, 78, 165
Штайнхаузер Я. Б.	24
Штейнгель Ф. Р.	114
Штофлер Й.	87
Штрюмпель А.	188
Штыков И. Е.	191
Шубинский С. Н.	237
Шульгин В. <i>див.</i> Шульгін В.	
Шульгин И.	132
Шульгін В.	189, 195, 196
Шульце Г.	98
Шумилов П.	110
Шурига М.	53
Щебальський П.	220
Щеглов Н.	96
Щекотов А.	119
Щелков К.	110
Щербаківський Д.	225
Щербатов М.	123

Эггер Э.	172
Энгель Ю.	178
Энгельмейер П.	172
Эристов Д. А.	119
Эрнст Н. <i>див.</i> Ернст М.	
Энман А.	111
Ювеналл	31, 86
Юзефович М.	182
Юлій Цезарь	31, 61, 86, 232
Юндзил С.	76
Юній Габрієлло	46
Юрьевы	109
Юстиніан (Юстиніан)	47, 189
Ющенко А. И.	175
Яблоков М.	104
Яблоновська (з Воронецьких) Франтішка	42, 44
Яблоновська (з Сенявських) Теофіла	42, 44
Яблоновський Август Доброгост Жегота	42, 44
Яблоновський Антоній Барнаба	42, 43
Яблоновський Олександр Ян	42, 43
Яблоновський Станіслав Ян	42
Яблоновський Юзеф Олександр	16, 42, 43, 44, 45
Яблоновський Ян Станіслав (?–1647)	42
Яблоновський Ян Станіслав (1669–1731)	42, 43
Яблоновські	5, 25, 42, 44, 49, 50, 65
Якоб Л.	66
Яковицький І.	76
Яковлев В.	121
Яковлев Ф.	186
Якубович П.	92
Ян із Стобніц	28
Янжул И. И.	129, 245
Яновський Ф.	225
Яноцький Ян	46, 47
Янчевецкий Г. А.	187
Яреш Ф.	108
Ярковський П. Й.	16, 25, 44
Ярошевич Ю.	153
Яснопольський Л. М.	203
Яснопольський Н. П.	132

Abul Farajius G.	38
Aeginetae P.	171
Alexandri Magni	34
Alaux J.-E.	107
Alpini P. <i>див.</i> Альпіні Р.	
Anacreont <i>див.</i> Анакреонт	
Andre (abbe)	35
Andriveau P.	197
Andrzejowski A.	72
Anquetil-Duperron A.	67
Anville J.-Bt.	33
Armengaud E.	237
Ascherson F.	92
Ashhurst J.	92
Ashley W.	106
Augustinus A.	27
Avicenna <i>див.</i> Авіценна	
Bancroft G.	123
Barbie du Bocage J.	198
Barchusen J. C.	29
Barrau T.-H.	108
Barrière M. F.	123
Barton E.	112
Basan P. F.	29
Basnage de Beauval J.	29
Bastien J.-F.	65
Batteux Ch. <i>див.</i> Батте Ш.	
Baunack J.	232
Baunack T.	232
Beeverell J.	37
Beger L. <i>див.</i> Бергер Л.	
Belin de Launay J.	198
Beneke F.	95, 98
Bentkowski F.	66
Berger de Lonchamps Joz.	79
Bergk T.	232
Bernhardy G.	187
Betlej A.	50
Bichat M. F.	77
Binz C.	131
Bischof H.	130
Blanc Ch.	108
Blanc L.	123

Воссaccio G. <i>див.</i> Боккаччо Дж.	
Bodin J. (Bodini Ioannis)	28
Boerhaave H.	157
Boiteau P.	197
Bonaparte L.	190
Bonne R. <i>див.</i> Бонне Р.	
Bontius, J. (Bonti Jacobi)	29
Born L.	106
Borrihaus M. <i>див.</i> Борхаус М.	
Bory de St-Vincent J.-B.-G.-M.	66
Bougeault A.	197
Bourdon I.	77
Bourdon P.	112
Boushe-Leclercq A.	111
Bowley A.	206
Brodowski S.	38
Browne W.	66
Brunetiere F.	197
Bruys F.	34
Brydges E.	67
Buffier C. <i>див.</i> Буфье К.	
Buffon G.-L.	197
Burckhard J.	149
Bury J. B.	111
Butel-Dumont G.-M.	38
C. Julii Caesaris <i>див.</i> Цезарь Юлий	
Callepinus <i>див.</i> Калепино Д.	
Callierres F.	32
Callimachi <i>див.</i> Каллімах	
Cantu C.	213
Cardano H.	157
Castelli B.	29
Castéra J.	123
Castille J.-B.	66
Catharina II <i>див.</i> Катерина II	
Caylus A. Cl.-Ph.	33
Cerenowicz Z. <i>див.</i> Церенович З.	
Cervantes M. <i>див.</i> Сервантес М.	
Chamberlin F.	130
Chamery-Nowak A.	89
Chander R.	65
Chasles P.	131
Chateaubriand F.	198

Cheselden W.	77
Chodynicky I. <i>див.</i> Ходиницький І.	
Chomel A.-F.	78
Ciceron <i>див.</i> Цицерон	
Cichowiusz M. <i>див.</i> Циховський М.	
Cilbert O.	232
Claramonti S.	158
Clement V.	34
Clerc P.	65
Coirri <i>див.</i> Коірус Дж. Б.	
Colfavru J.-C.	130
Collin V.	131
Cooper F. <i>див.</i> Купер Ф.	
Cornelii Taciti, C. <i>див.</i> Корнелій	
Corneliys Nepos <i>див.</i> Корнелій Непот	
Couillet P.-J.	130
Courtin N.	32
Cousin L.	35
Credner H.	98
Czech J.	72, 158
Czerski S.	72
Damme P.	34
Danet P.	32
Daniel H. A.	237
Daugirdas A.	66
Delisle de Sales J.-B.-C.	66
Descartes R.	28
Dickens Ch.	197
Diderot	186
Dienger J.	187, 232
Dietrich Fr.	65
Dietsch H. R.	219
Dixon G.	65
Dolaeus J. (Dolaei Johannis)	29
Domenichi L.	31
Dowgird X. A.	72
Draeger A.	232
Driaault E.	111
Drobisch M. W.	232
Drzewinski F.	72
Du-Ryer	57
Duchartre P.	213
Dühring E.	130

Dumont E.	111
Düntzer H.	187
Duruy V.	190
Duts F.	28
Dzięcioł A.	41
Edgeworth K.	107
Edgeworth R. L.	108
Eisenschmidt J. C.	33
Ely R.	206
Epicure – <i>див.</i> Епікур	
Esneaux J.	112
Euklid <i>див.</i> Евклід	
Faber H.	29
Fabrice F.	37
Fabricius J. Chr.	30
Fairbanks A.	107
Farrand E.	103
Fenelon F.	198
Ferreras J. <i>див.</i> Феррерас X.	
Ferraz M.	131
Filsjean J.	72
Fisher I. M.	206
Flechier E.	37
Fleury C.	34
Flint R.	95
Fonberg I.	72
Forbiger H.	232
Forsyth A.	112
Fournier F.	67
Francis J.	157
Francoeur L.	206
Franze W.	30
Franczyk Cegła A.	55
Frederic I Guillaume <i>див.</i> Фредерік I Великий	
Fredericus II	37
Fredro A. M. <i>див.</i> Фредро А. М.	
Frohlich E.	35
Gaillardin M.	111
Gaisford T.	232
Galileo Galilei	28
Gallon J.-G.	29

Gasparin A.	113
Gassendi <i>див.</i> Гассенді П.	
Gatterer J. Chr. <i>див.</i> Геттерер Й. К.	
Gaulle M. J.	190
Gautruche P.	34
Gazier A.	211
Geizer E. G. <i>див.</i> Гейер Й. К.	
Gentile di Vendome P. (Gentil de Vendosme, P.)	37
Giannone P.	37
Gillies J. <i>див.</i> Гілліс Дж.	
Giovio P. <i>див.</i> Джовіо П.	
Girardin J.	197
Glücksberg T. <i>див.</i> Глюксберг Т.	
Gmelin L.	238
Goeden H.	27
Gomme G.	206
Goschen G.	206
Grabowski A.	155
Gregory J.	103
Griffin A.	103
Grodzicki F. <i>див.</i> Гродзіцький Ф.	
Groicki B.	156
Grote G. <i>див.</i> Грот Дж.	
Grzebien L.	63
Guicciardini L.	35
Guichardin F.	36
Guillot de Chassagne, I.-V.	57
Hagen J.	96
Haller A.	77
Hamel G.	112
Hammer J.	108
Harrison F.	111
Hardouin J. <i>див.</i> Гардуен Жан	
Hartmann P. J.	158
Hartmanns C.	238
Hartwich A.	37
Hattal M.	97
Haupt O.	130
Haushofer M.	130
Hausner O.	131
Havercamp S.	34
Hecquet J.	31
Helmholtz H.	238

Helvetius Q.	186
Helyot P.	34
Henric (Rege)	79
Henric IV <i>див.</i> Генріх IV	
Herberski <i>див.</i> Герберський В.	
Herburt J.	156
Heradoti <i>див.</i> Герадот	
Hermann C.	236
Hermann L.	98
Hesiode <i>див.</i> Гесіод	
Heyne C. G.	31, 33
Hildebrandt G. F.	77
Hippocratis <i>див.</i> Гіпократ	
Hintze C.	113
Hirt A. L.	33
Hoffmann E.	98
Hoffmann F.	65
Homeri <i>див.</i> Гомер	
Horace <i>див.</i> Гораций	
Hortebow N.	37
Hube R.	104
Hübner J. <i>див.</i> Гюбнер Й.	
Hug A.	219
Imperiali Giuseppe Renato	
<i>див.</i> Імперіалі Йосиф Джузеппе, кардинал	
Irailh A. S.	32
Jacobs F.	232
Jakubowicz M.	73
Jan of Stobnica <i>див.</i> Ян із Стобніц	
Jarnet P.	107
Jäsche G. B.	232
Jevons W.	206
Jundziłł B. S.	72, 158
Juvenel de Carlencas F.	32
Kadlubek V. <i>див.</i> Кадлубек В.	
Kant E. (Imm.)	28, 232
Karadschitsch V.	92
Karmarsch K.	238
Karol XII, krol szwedzki	156
Karpeles G.	97
Kaulich W.	95

Kaydanow J.	72
Keill J.	157
Keralio M.	66
Kestner Chr. W.	29
Killing W.	96
Kirchmann J. H.	232
Kmita Sobienski P. <i>див.</i> Кміта Собенський П.	
Knapp F. L.	238
Knies K. <i>див.</i> Кніс А.	
Koberstein A.	237
Kochanowski J.	97
Köhler J. D.	34
Kolb G.	131
Kolberg O.	95
Koral M.	110
Kořistka C.	236
Koryciński A.	38
Korzon T.	111
Kostrzewski J.	28
Kowalewski W. J.	245
Krek G.	214
Krumbacher K.	111
Krzyżanowski A.	157
Krzyżanowski St.	95
Kurr J. G.	238
La Caille N. L.	33
La Marche C. F. S. de	36
La Perouse J.-F.	213
Lacombe J. <i>див.</i> Лакомбо Ж.	
Lamartine A.	213
Lange L.	231
Lanteires J.	32
Laugier M. A.	29, 37
Lauth Th.	77
Lavater G.	186
Lazzarini Domenico	149
Le Clerc N.	138
Le Moine P. C.	33
Le Vaillant F.	
Ledeobour C.	98
Lehninger J. A.	35
Lelewel J. <i>див.</i> Лелевель Й.	
Lestiboudois F.J.	65

Leszczynski S.	156
Letourneau Ch.	98
Levacher de la Feutrie T.	29
Lemery L. <i>див.</i> Лемери Л.	
Lewes G.	107
Lhomond Ch.	121
Liebermeister C.	98
Lingard J.	123
Linné C.	30, 31
Littre E.	236
Loewe G.	232
Lolme J. L.	37
Lommel E.	96
Louandre Ch.	131
Louis XIII	36
Loziński J.	95
Ludwig D.	30
Lunge G.	206
Lysias <i>див.</i> Лісії	
Lwoff E. <i>див.</i> Львов Є. О.	
M. Tullii Ciceron <i>див.</i> Цицерон	
Mably G.	206
Machiavel N.	37
Maciejowski W. A.	94, 119, 123
Macleod H.	206
Macnally L.	77
Macquer P. J.	30
Maél P.	197
Magaziner, M. J.	166
Magendie F.	77
Mahdi H. A.	38
Maimbourg L.	34
Maitland F.	105
Mallet P. H.	36, 37
Manstein C. H.	36
Marbach G.	97
Marian J. <i>див.</i> Маріан Хуан де	
Marc Antoninni <i>див.</i> Марк Антоніні	
Marx A. B.	238
Mataja V.	205
Mauvillon E.	38
Mayer J.	77
Meckel J. F.	77

Meriwether C.	108
Mesmer F. A. <i>див.</i> Месмер Ф. А.	
Michelet J.	95, 105
Miklosich F.	212
Millin A.-L.	36
Minerophilus F.	30
Missy J.	138
Möbius P.	186
Mollet Ih.	71
Moor B.	29
Montaigne M. S. de	186
Morenas F.	33
Moritz K.	97
Moszynski F. J. <i>див.</i> Мошинський Ф. Ю.	
Mueller C. F. W.	219
Müller C. E.-Chr.	36
Müller F.	112
Müller G. F.	36
Müller H. K.	232
Müller O. F.	31
Nehring W.	97
Neurath W.	97
Newton I.	28, 33
Nisand M.	187
Noél Fr.	197
Oettingen A.	245
Orleans P. J.	37
Oppenheimer C.	106
Orichovi Oksi (Orzechowski S.) <i>див.</i> Оріховський С.	
Ovidi – <i>див.</i> Овідій	
Pages F. X.	197
Painvin <i>див.</i> Пенві Франсуа	
Pais E.	111
Panckoucke C. L. F.	77
Pareto V.	106
Paskal B. <i>див.</i> Паскаль Б.	27
Passow F.	185
Paulsen F.	245
Pearson K. <i>див.</i> Пірсон К.	
Pelisson <i>див.</i> Пеліссон-Фонтаньє П.	
Pessina E.	105

Pessonneaux E.	120
Petrus, de Dusburg	37
Peu Ph.	30
Piasecki P. <i>див.</i> П'ясецький Павло	
Piat C.	107
Pierre III, empereur de Russie	36
Pietrzkieicz D.	89
Pillon F.	107
Pindari <i>див.</i> Піндар	
Piron <i>див.</i> Пірон	
Pistorius, J.	155
Plater F.	29
Platon <i>див.</i> Платон	
Pluche N. A.	33
Plutarco <i>див.</i> Платарх	
Poliński M. P.	72
Rollin <i>див.</i> Роллен Ш.	
Pollock F.	105
Poniatowski Stanisław August <i>див.</i> Понятовський Станіслав Август	
Pope A.	31
Portal A.	30
Porter G.	205
Potier M.	72
Pott A. F.	237
Pott P.	30
Prantl K.	98
Prony G.	29
Proudhom P.	106
Publius Ovidius Naso <i>див.</i> Овідій	
Przemyslaw II	95
Puchalski J.	89
Pufendorf S.	27
Puschkin A. <i>див.</i> Пушкін О.	
Pütz W.	231
Quinet E.	95
Racziński E.	77
Radde <i>див.</i> Радде Г.	
Ragon J.-M.	214
Rasche J. C.	33
Raudot C.-M.	131
Raynal G.-T. F. <i>див.</i> Рейналь Г.	

Redoute P.	67
Reiff Ch. Ph.	236
Renan E.	120
Riccoboni A. <i>див.</i> Ріккобоні А.	
Richelieu, Cardinal <i>див.</i> Рішельє	
Richter Chr. G.	37
Rinman S.	30
Ritchie D.	104
Rivandeneir P. <i>див.</i> Ріваденейр П.	
Robertson T.	131
Roepell R. <i>див.</i> Роепель Р.	
Rodde J.	72
Rogalski L.	72
Roger A.	105
Rondeletius, Gulielmius (Gulielmi Rondeletii)	26
Rollin Ch. <i>див.</i> Роллен Ш.	
Rongier P.	103
Roth W.	166
Rousset de Missy J.	36
Rubens P. P.	29
Rudius E.	77
Ruiz de Moros P.	28
Sadler P.	187
Sáfaryk P. (Šafařyk P.) <i>див.</i> Шафарик П.	
Sandifort Ed.	77
Santorini J.	77
Saussure H.-B.	66
Savage G.	98
Schacht H.	238
Schanz M.	187
Scheele C.W. <i>див.</i> Шееле К. В.	
Scheidt <i>див.</i> Шейдт Ф.	
Schlegel A.	214
Schlötzer C.	214
Schmid H.	104
Schmid K. A. – <i>див.</i> Шмід К. А.	
Schöttgen Chr.	33
Schröder J.	67
Schwan Chr. F.	36
Schwegler A.	214
Schweighaeuser J.	79
Scott W. <i>див.</i> Скотт В.	
Scopoli G. A.	30

Seligman E.	206
Siarczyński F. <i>див.</i> Сярчинский Ф.	
Sidorowicz-Mulak D.	55
Sigaud de la Fond J.-A.	30
Sigwart H. C. W.	95
Simon J.	131
Simon L.	78
Simrock K. <i>див.</i> Зімрок К.	
Siri V.	36
Skaradkiewicz P.	96
Smith A.	214
Smith D. E.	112
Sniadecki J. <i>див.</i> Снядецький Я.	
Sonner H.	112
Soprani R.	29
Sorel A.	105
Sprengel K.P. J. <i>див.</i> Шпренгель К. П. Й.	
Staaff F.	197
Stahl D.	158
Stahl G. E.	30, 78
Stark K. W.	78
Steinthal H.	95, 108
Stephano H.	67
Stoeffler J. (Stöeffler J.) <i>див.</i> Штофлер Й.	
Stolberg F. L.	94
Symonowicz R.	158
Swift J. <i>див.</i> Свіфт Дж.	
Szacfaier W.	71
Szydłowski I.	72
Taine H.	237
Taleński J.	94
Tamerlan <i>див.</i> Тамерлан	
Tellier Ch.-C.	131
Thomas Kuli Khan	38
Thomasius, J. (M. Jacobi Thomasi)	158
Thou J.-A.	190
Tillemont L.-S. <i>див.</i> Тиллемон Л.-С	
Tissot S. <i>див.</i> Тиссо С.	
Tolstoy D. <i>див.</i> Толстой Д.	
Triry F.	105
Trivet N.	27
Trommsdorf J.	78

Ulloa A.	38
Ure A.	98
Usteri P.	78
Vaillant J.	34
Vander-Heidio J.	31
Vanel C.	34
Vaschide N.	107
Verdy du Vernois (Wilhelm Julius Adrian Friedrich)	36
Vergani A.	131
Vergilius <i>див.</i> Вергілій	
Vernet J.	38
Vertot R. <i>див.</i> Верто P. O.	
Vertue G.	29
Vidari E.	105
Villefore, J.-F.	32
Vincent L.	103
Voltaire <i>див.</i> Вольтер	
Vosgien F.-L.	58
Wade J.	130
Wagner H.	238
Wagner R.	238
Wailly N.-F.	197
Walch J.	67
Wallerius J. G.	31
Walleys T.	27
Walpole H.	29
Waszkiewicz J.	72
Weber F. A.	78
Weinhold A. F.	238
Weld I.	66
Wernerus S.	27
Westphal R.	187
Wiese L. A.	236
Willkomm M.	238
Winckelmann J.	214
Winslow J. B.	77
Wirth M.	205
Wislicenus W.	110
Wolf A.	92
Wolff Chr.	27
Wolstein J. G.	28
Worms H.	205

Woyniewicz V. J.	157
Wujek J.	67
Wüllner A.	187, 238
Wyrwicz A.	72
Xenophont <i>див.</i> Ксенофонт	
Ximenes, cardinal	37
Zabłocki J. P.	38
Zablocki F. <i>див.</i> Заблоцький Ф.	
Zaborowskii Тупон <i>див.</i> Заборовський Т.	
Zaluski Jozef Andrzej <i>див.</i> Залуський Ю. А.	
Zawadski I.	73
Ziemssen, Hugo von	166
Zimorowic J. B. <i>див.</i> Зиморович Б.	
Zezen <i>див.</i> Цезен Ф.	
Zubrzycki D.	94
Zukowski M. E.	157
Zwolften C.	37
Zygmunt III, krol polski	155

ЗМІСТ

Історичні бібліотечні зібрання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, їх комплектування та дослідження (Г. Ковальчук, Т. Мяскова)	3
Фундаментальна бібліотека Київського університету св. Володимира (Т. Мяскова)	16
«Collectio Regia» (Бібліотека польського короля Станіслава Августа Понятовського, «Королівська бібліотека») (Л. Деменко)	24
Родова бібліотека польських магнатів Яблоновських (С. Булатова)	42
Родова бібліотека шляхтичів Мікошевських (І. Ціборовська-Римарович) ..	51
Бібліотека Фридерика Юзефа Мошинського (М. Іваннікова)	56
Бібліотека Кременецького єзуїтського колегіуму (І. Ціборовська-Римарович)	60
«Нова колекція» бібліотеки Волинського ліцею (Л. Лисенко)	64
Бібліотека Почаївського повітового училища (О. Рабчун)	71
Бібліотека Віленської медико-хірургічної академії (М. Іваннікова)	75
Бібліотека Бердичівського монастиря босих кармелітів (І. Ціборовська-Римарович)	83
Фонд «РОКИ» бібліотеки університету св. Володимира (О. Рабчун)	90
Фонд «Відділи I–XV» бібліотеки університету св. Володимира (Л. Лисенко)	102
Бібліотека професора М. І. Костомарова (Т. Мяскова)	116
Бібліотека професора М. Х. Бунге (Л. Лисенко, Т. Мяскова)	126
Бібліотека Київського генерал-губернатора Д. Г. Бібікова (Л. Лисенко, Г. Ковальчук)	135
Особова бібліотека професора О. М. Лазаревського (Т. Мяскова)	142
Бібліотека професора М. П. Дашкевича (М. Іваннікова)	147
Родова бібліотека графів Йоахима і Адама Хрептовичів (Т. Мяскова, Г. Ковальчук)	152
Бібліотека професора С. П. Томашевського (Т. Мяскова)	162
Бібліотека професора І. А. Сікорського (О. Яковенко, О. Вискірко, І. Гуржій)	169
Бібліотеки інших навчальних закладів м. Києва	
Бібліотека Колегії Павла Галагана (Т. Мяскова)	181
Бібліотека Київського інституту шляхетних дівчат (Т. Мяскова)	195
Бібліотека Київського комерційного інституту (З. Афанасьєва)	201
Бібліотека Київської 1-ї гімназії (Л. Лисенко)	209
Бібліотека Київської 2-ї гімназії (Т. Мяскова)	217

Бібліотека Київської 3-ї гімназії (Т. Мяскова)	224
Бібліотека Києво-Печерської 5-ї гімназії (Т. Мяскова)	230
Бібліотека Київського реального училища (З. Афанасьєва, Т. Мяскова)	234
Бібліотека Київського першого комерційного училища (З. Афанасьєва)	241
Іменний покажчик	248

Наукове видання

**ІСТОРИЧНІ БІБЛІОТЕЧНІ ЗІБРАННЯ ТА КОЛЕКЦІЇ
У ФОНДАХ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Довідник

Випуск 1

Історичні бібліотеки державних навчальних установ Києва

Редактори Ю. Андрушко, Г. Малигон
Технічний редактор Н. Маслакова
Комп'ютерне верстання Л. Загородня

Підп. до друку 23.11.2020 р. Формат 70x108/16.
Друк ризограф., офсет. Ум. друк. арк. 18,4. Обл.-вид. арк. 17,0.
Наклад 300 прим. Зам. № 13.

Надруковано у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.
проспект Голосіївський 3, Київ 03039 Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників,
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.